

December 2015

DICHTEN EN VERKONDIGEN

ANNA VAN DER HORSTS DE GEVALLEN VAN RUTH

*Studie-editie De gevallen van Ruth
Masterscriptie Radboud Universiteit door Flavia Mercelina,
begeleid door Nina Geerdink*

Masteropleiding Letterkunde

Docent voor wie dit document is bestemd:

Nina Geerdink

Titel van het document:

Dichten en verkondigen

Datum van indiening: december 2015

Het hier ingediende werk is de verantwoordelijkheid van ondergetekende. Ondergetekende verklaart hierbij geen plagiaat te hebben gepleegd en niet ongeoorloofd met anderen te hebben samengewerkt.

Handtekening:



Naam student:

Flavia Mercehna

Studentnummer:

S4273281

Radboud Universiteit Nijmegen



Resume

The subject of this master thesis is Anna van der Horsts *De gevallen van Ruth*. This text from 1764 is not very accessible to the contemporary reader. This has to do with the dutch language in the 18th century and the fact that in comparison, Biblical knowledge was larger and more widespread. Besides, there have been changes in the way society perceives the roles of women. With this edition I provide the context of this Biblical epic in order to enlargen the accessibility.

In the large introduction contextual subjects like the roles of women in the literary field, the Bible and the (Biblical) epic are discussed. After the introduction, Bible passages Anna refers to are showed on the left page. Annotations, giving more information, are placed at the bottom of every right page.

Inhoudsopgave

Resume	5
Inleiding.....	9
1. Anna van der Horst.....	12
1.1. Leven en werk.....	12
1.2. Receptie.....	15
2. Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw	17
2.1. De normale gang van zaken.....	17
2.2. Veranderingen in de achttiende eeuw	19
2.2.1. Actievere deelname in het literaire veld.....	20
2.2.2. Van bescheidenheid naar zelfbewustzijn	21
3. Samenvattend.....	23
3.1. De Bijbel	23
3.2. Het Bijbelboek Ruth	24
3.3. De zangen van <i>De gevallen van Ruth</i>	25
4. Het Bijbels epos en <i>De gevallen van Ruth</i>	27
4.1. Algemene geschiedenis van het epos.....	27
4.2. Geschiedenis van het Nederlandse epos	28
4.3. Kenmerken van het Nederlandse epos.....	29
4.3.1. Imitatio	29
4.3.2. Groots verhaal en verheven stijl.....	31
4.3.3. Helden	31
4.3.4. Visualiteit	32
4.4. Anna's regels voor het Nederlandse epos	33
5. Parateksten <i>De gevallen van Ruth</i>	41
5.1. Opdracht.....	41
5.2. Drempeldicht.....	43
5.3. Narede	44
6. Overlevering	47
7. Verantwoording	50
Dankwoord	52

Bibliografie	53
Bijlage: Status quaestionis.....	55
Anna van der Horst	55
<i>De gevallen van Ruth</i>	56
Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw.....	56
Het Bijbels epos	57
[Editie]	59
[Titelblad]	61
[Voorwerk]	63
[Zang 1]	81
[Zang 2]	125
[Zang 3]	177
[Zang 4]	237
[Zang 5]	291
[Zang 6]	337
[Narede]	379

[Inleiding]

Inleiding

In een lofdicht in *Eenzame nacht gedachten, over den slaap en den dood* (1765) beschrijft de beroemde schrijfster Betje Wolff haar vriendin Anna van der Horst. Betje beschrijft Anna als iemand die God opmerkt in het grote geheel van het leven en als iemand die God eert. Zij is iemand die 'de waarheid' heeft leren kennen en daarnaar leeft. Betje heeft het over een persoon:

Die dankbre aandagt hegt op Gods volmaakte werken,
En in 't geschapene, als myn' vriendin, die kragt,
Die wysheid, goedheid, en die magt
Met heilige yver weet te merken.
ô Driewerf zalige die zo wys, zo redelyk, leeft!
Uw leven is in waarheid leven!
Dat is den Schepper eer te geven,
Wier Vaderlyke gunst ons zo veel zegen geeft!¹

Het belang van Anna's geloof komt ook naar voren in de narede van Van der Horsts eigen *De gevallen van Ruth* (1764). Hieruit blijkt dat Anna een duidelijk fundament lijkt te hebben van waaruit zij leeft. Zij ziet het als een plicht richting God om gaven in te zetten voor de medemens en daardoor God eer te geven. Dat was haar uiteindelijke doel met *De gevallen van Ruth*, een werk dat bij uitstek illustreert hoe belangrijk het geloof voor Anna van der Horst is.

Wie veroordeelt de voortbrengzelen van geesten, die uit bezef van hunnen pligt aan den wil der hoogste Wyzheid hunne gaven (die zy met nedrige dankzegging aan den Vader der lichten wenschen te erkennen) pogen te besteden, om het leven hunner medemenschen zo vermakelyk en nuttig te maken als nodig is om de eer der Opperste Majesteit als redenmagtige wezens te verhogen? Dit was het grote doel, dat ik in myn geschryv beoogde, en kon ter bereiking van het zelve geen geschikter stoffe ter kunstbewerking uitdenken, dan die ik verkozen hebbe, welke ik niet wete van iemand op deze wyze uitgevoerd te zyn.²

Om gaven in te kunnen zetten, moet Anna weten wat haar gaven zijn. Zij kwam er al vroeg in haar leven achter dat ze het leuk vond om kennis te vergaren en te schrijven. Dit mondde uit in een eerste handschrift, een catechisatiehandleiding geschreven zodat ze haar broertjes en zusjes les kon geven.³ Als autodidact in de poëzie bleef zij stappen zetten, bijvoorbeeld door een werk te schrijven over een reis die zij met een zus maakte. Dit werk werd gedrukt, maar had waarschijnlijk een kleine oplage en werd door haar ouders gefinancierd.⁴ Vervolgens verscheen er een werk dat door de drukker R. Callenbach Klenck werd gefinancierd, *De gevallen van Ruth* (1764). Hierna bleef zij

¹ Wolff (1764). P. 66-67.

² Van der Horst (1764). P. 152-153.

³ Van der Horst (1752).

⁴ Van der Horst (1757).

regelmatig publiceren, waardoor duidelijk werd dat het niet ging om vruchteloos gezwoeg met de pen, maar dat het werk gewaardeerd werd, al was dat niet door iedereen.

Anna heeft haar gaven dus gevonden en zet deze vervolgens in om God eer te geven. Zij kiest daarbij specifiek voor deze vorm, de dichtkunst, en dit genre, het Bijbels epos, omdat ze het gevoel heeft dat dit de beste manier is om haar doel te bereiken. Aan de dichtkunst en het (Bijbels) epos worden op dat moment hele hoge eisen gesteld en Anna kan hierdoor laten zien wat zij in huis heeft. Ook in de grote mate van intertekstualiteit in de zangen, waar veel Bijbelverwijzingen in te vinden zijn, en in de narede, waar veel verwijzingen naar klassieke en contemporaine schrijvers te vinden zijn, is te zien dat zij haar belesenheid en kennis wil tonen. Hiermee wil ze laten zien hoe God haar met gaven gezegend heeft.

Nu Anna haar gaven gevonden heeft, ziet zij deze niet als iets van zichzelf, maar als een verantwoordelijkheid richting anderen. Ze hoort goed om te gaan met wat ze ontvangen heeft en volgens haar geloof is het niet alleen van belang om zichzelf te verwezenlijken, maar is het juist ook belangrijk om in dienst te staan van de ander. Dit is bijvoorbeeld te lezen in Marcus 10:42-45:

Jezus riep hen bij zich en zei tegen hen: 'Jullie weten dat de volken onderdrukt worden door hun eigen heersers en dat hun leiders hun macht misbruiken. Zo mag het bij jullie niet gaan. Wie van jullie de belangrijkste wil zijn, zal de anderen moeten dienen en wie van jullie de eerste wil zijn, zal ieders dienaar moeten zijn, want ook de Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losgeld voor velen.'⁵

Anna dient onder andere door haar gaven in te zetten en daarmee anderen te vermaken en hen iets te leren. In haar ogen lijkt God haar daarbij geroepen te hebben verandering te brengen voor een specifieke groep: de vrouw. Haar werk is meer dan eens opgedragen aan vrouwen binnen de familie van Oranje-Nassau en in de nawoorden van *De gevallen van Ruth* (1764) en *Debora* (1769), haar tweede Bijbelse epos, komt de positie van vrouwen aan bod. Daarnaast is zij de eerste die bij het Bijbels epos met vrouwelijke hoofdpersonen komt en hierdoor de deugden van vrouwen zo op de voorgrond plaatst.

Hier komt meteen naar voren waarom een editie van *De gevallen van Ruth* belangrijk is: dit werk brengt iets nieuws in de Nederlandse literatuurgeschiedenis. Het laat iets zien van de strijd die vrouwen gevoerd hebben om niet als de mindere van de man gezien te worden, maar als vrouwen die ook konden leren en op een hoger niveau konden denken en schrijven. Een editie is ook van belang, omdat de tekst niet meer zo toegankelijk is voor de hedendaagse lezer. Deze kan problemen ondervinden bij het lezen van het achttiende-eeuwse Nederlands, of de mogelijkheid bestaat dat hij/zij niet alle kennis paraat heeft als het gaat om de positie van de vrouw in de achttiende eeuw, het Bijbels epos, het Bijbelboek Ruth en andere boeken in de Bijbel.

In de paragrafen die volgen zal duidelijk worden hoe Anna van der Horst, vanuit haar religieuze fundament, is gaan schrijven en haar ideeën is gaan verkondigen (§1).

⁵ Marcus 10:42-45 NBV.

Duidelijk wordt hoe Anna zich verhoudt tot andere schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw (§2) en om het Bijbels epos en *De gevallen van Ruth* te kunnen bespreken volgt hierna eerst een paragraaf met samenvattingen van de Bijbel (§3.1), het Bijbelboek Ruth (§3.2) en de zangen van *De gevallen van Ruth* (§3.3). Na de bespreking van het Bijbels epos en *De gevallen van Ruth* (§4) komen de parateksten van het epos aan bod (§5), gevolgd door de overlevering van de tekst (§6) en een verantwoording (§7). Na het dankwoord en de bibliografie volgt als bijlage de status quaestionis betreffende Anna van der Horst, *De gevallen van Ruth*, schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw en het Bijbels epos, zodat zij die geïnteresseerd zijn na kunnen gaan hoe de stand van zaken betreffende het onderzoek op dit moment is. Tot slot volgt de editie zelf.

1. Anna van der Horst

1.1. Leven en werk

Anna van der Horst werd op 16 oktober 1735 gedoopt in Enkhuizen. Zij was de dochter van Albert van der Horst, koopman, en Gerritje Pool. Zij had drie broers, Richardus, Johannes en Jacobus, en twee zussen, Elizabeth en Maria. Het gezin was orthodox gereformeerd, waardoor kennis van de Bijbel een belangrijke rol heeft gespeeld bij de opvoeding. Dit is alleen al te zien aan de catechisatiehandleiding *De duur verkreegene en veel bestreedene, waarheeden voorgesteld in vragen, tegenwerpingen en antwoorden* (1752) die Anna van der Horst schreef zodat ze haar broers en zussen godsdienstles kon geven. Het gaat om een handschrift van 429 folio's, een papierformaat dat nog wat groter is dan A4.⁶ Deze uitgebreide handleiding wordt naar eigen zeggen nog voorafgegaan door een lijkklacht op de dood van Willem IV in 1751, op Anna's zestiende.⁷ Zij spreekt hierover in de opdracht van *De gevallen van Ruth* en in een lofdicht in Wolffs *Bespiegelingen over den staat en rechtheid* (1765). Dit werk is echter niet bewaard gebleven.

Vanaf 1757 volgt een aantal gedrukte boeken van haar hand, waarvan het eerste boek op haar tweeëntwintigste verscheen. Dit was een gedicht van zes pagina's betreffende een tocht die ze met een zus maakte.⁸ Het werk had waarschijnlijk een kleine oplage en is vermoedelijk door haar ouders betaald.⁹ Vanaf 1764 publiceerde Anna regelmatig. Een overzicht van haar publicaties staat in onderstaande tabel:

<i>Dichtkundige Erinnerung, van het merkwaardigste op onze reis van Enkhuizen naar Groningen en Bergum in Vriesland</i>	Onbekend (1757).
<i>De gevallen van Ruth</i>	R. Callenbach Klenk, Enkhuizen (1764).
<i>Lykklagte by de dood van Maria Louiza</i>	Idem (1765).
<i>Bespiegeling van Joseph bij de bevalling van zijn ondertrouwde bruid Maria, uit het Fr. van Marie Gournay, en naar het Latijnsche van den heer Heinsius</i>	J. Bolt, Groningen (1766).
<i>Lijkklagt van Jakob op het afsterven van Rachel</i>	Idem (1767).
<i>Het oud Enkhuizen in zeven zangen</i>	Idem (1767).
<i>Tafereel van een Godverzaker op zijn sterfbedde</i>	L. Huisingh, Groningen (1768).
<i>Tafereel der liefde naar 1 Cor. 13</i>	Idem (1768).
<i>Debora in vier zangen</i>	Idem (1769).
<i>Bloemen gestrikt op de wiege van de geboren en ervstadhouderesze der zeven vrye Verëinigde Nederlanden.</i>	J. Bolt, Groningen (1770).
<i>De liefde van Jezus en zyne heilgezanten den kristenen in het evangelie zo duur bevolen, als zynde de vervulling der goddelyke natuurwet</i>	Idem (1770).
<i>De belegering van Groningen in het jaar 1672 door sprekende</i>	De Chalmot,

⁶ De Jeu (1997). P. 15.

⁷ Van der Horst (1764). P. V.

⁸ Schenkeveld-Van der Dussen (1997). P. 608.

⁹ De Jeu (1997). P. 15.

<i>personen uitgebeeld, Leeuw. Daar achter Het 2e Eeuwfeest van Enkhuizens vrijheid</i>	Leeuwarden (1772-1773).
<i>Proeve van Bijbelsche tafereelen</i>	Groningen, drie delen (1774).
<i>Vrije navolging van Hoogd. gezangen, gaande over het leven, lijden enz. van Christus, met een opdracht aan den hoofdman H. ter Bosch</i>	Amsterdam (1778).
<i>Gedagtenisze</i>	A. Groenewolt, Groningen (1780).

Anna van der Horst heeft dus vanuit een achtergrond als vrouwelijke autodidact zestien gedrukte boeken geschreven in 23 jaar, terwijl veel vrouwen een beduidend minder groot oeuvre opbouwden. Zij was tweeëntwintig toen ze haar eerste gedrukte boek schreef en rond de vijfenveertig toen het laatste boek verscheen. Naast *De gevallen van Ruth* en *Debora*, heeft haar *Proeven van Bybelse Tafereelen* (1775) de meeste bekendheid gekregen. Het gaat hierbij om poëtisch proza, waarbij Anna van der Horst zich heeft gericht naar James Hervey (1714-1758), een dichter die zij bewonderde.¹⁰ Deze Engelsman schreef sentimenteel-godsdiensig werk.¹¹

Uit de titels blijkt dat Anna veelal koos voor Bijbelse onderwerpen. Dit is ook niet zo vreemd gezien haar orthodox gereformeerde achtergrond en het feit dat het geloof voor haar een persoonlijke drijfveer was. Daarnaast zijn er twee titels die niet naar de Bijbel verwijzen, *Het oud Enkhuizen in zeven zangen* (1767) en *De belegering van Groningen in het jaar 1672 door sprekende personen uitgebeeld* (1772-1773). *Het oud Enkhuizen* is een lofdicht op het verleden van Anna's geboortestad. Het tweede boek verwijst naar Groningen, de stad waar ze vervolgens ging wonen. Aangezien dit de enige twee werken zijn die niet over Bijbelse onderwerpen gaan, een onderwerp dat heel belangrijk is voor Anna van der Horst, kan geconcludeerd worden dat Anna waarde hecht aan de plek waar zij woont. Het is voor haar een uitgangspunt voor haar boeken.

Wie het leven van Anna van der Horst beschrijft, komt ook al snel uit bij haar vriendschap met Betje Wolff (Elizabeth Bekker bij geboorte: 1738-1804). Deze vriendschap ontstond waarschijnlijk na de verschijning van *De gevallen van Ruth* (1764) en door de afstand tussen Enkhuizen en de Beemster zullen ze elkaar niet vaak ontmoet hebben. Wel stuurden ze elkaar brieven en boeken toe. Hun vriendschap was gebaseerd op het geloof, de dichtkunst, boeken en hun leergierige houding. Van Betje Wolff wordt echter gezegd dat ze vrijzinnige ideeën had, waardoor er moeilijkheden ontstonden bij het verkrijgen van goedkeuring, de zogenoemde approbatie, voor Wolffs *Bespiegelingen over den staat der Rechtheid* (1765).¹² In de achttiende eeuw was het nodig om deze goedkeuring vanuit de classis te hebben, zodat gelovige mensen wisten dat het boek bekeken was door afgevaardigden uit het kerkelijke gebied en dus geen elementen bevatte die niet pasten binnen het geloof. Naar aanleiding van deze moeilijkheden heeft Anna's vader waarschijnlijk in het voorjaar van 1765 verboden dat Anna nog langer contact zou hebben met Betje Wolff, aangezien Betje geen goede invloed op zijn dochter zou hebben.¹³ Het contact blijft daarna toch doorgaan, totdat Betjes man, de veel

¹⁰ Smit (1983). P. 539.

¹¹ Smit (1981). P. 78.

¹² Smit (1983). P. 535.

¹³ Schenkeveld-Van der Dussen (1997). P. 608.

oudere Adriaan Wolff (1707-1777), het doorgeeft aan Anna's vader. Albert van der Horst is ontzettend boos en dit verandert niet als Betje langsgaat om de situatie te verbeteren. Ondertussen bemoeien ook Anna's zussen zich met de situatie en Anna beslist om naar Groningen te vertrekken, waar haar vader is voor zaken. Zij leent van Betje geld voor de reis, zodat ze het daar goed kan maken met haar vader. Ze ontmoet hem echter niet in Groningen en verblijft vervolgens bij haar broer Jacobus, die in Groningen theologie studeert. Ook ontstaat er een probleem rondom het geld dat Anna van Betje geleend had. Betje krijgt het uiteindelijk niet meer terug en hiermee komt er een einde aan een vriendschap, waarvan Betje kort daarvoor nog positief sprak in een paratekst van *Eenzame nacht gedachten, over den slaap en den dood* (1765). Betje schrijft in het lofdicht over Anna:

En heeft Natuur aan ons den zelfden trek gegeven:
Betreden wy één' weg, bedoelen wy één' zaak:
Kan Deugd ons beider ziel bekoren,
Is beide ons blydschap aangeboren,
En is de Poësie ons beider hoofdvermaak?
Zal *iets* dan onze vrindschap storen?
Neen! Neen die vrindschap, word door afzyn niet verkoeld.
Zy door de Kunst geteeld, en aan de Deugd geheiligd
Gesterkt door harmoni die beider hart gevoeld,
Is voor 't vergankelyke beveiligd.¹⁴

Terwijl de twee vriendinnen in 1764 zo positief over hun vriendschap schrijven en verwachten dat er nooit iets tussen zal komen, is het contact in 1765 dus al stukgelopen op familie- en geldzaken.

Op 17 november 1765 trouwt Anna in Groningen met Pieter Roelfzema, die tien jaar jonger is dan zij. Wellicht was hij een vriend van Anna's broer Jacobus en misschien speelde er al langer iets. Het lijkt er in ieder geval op dat zij haastig is getrouwd en niet meer onder het gezag van haar vader stond. Het is niet precies duidelijk hoe de situatie was, maar Albert stemt in met het huwelijk van zijn dochter. In de achttiende eeuw moesten vrouwen op hun gedrag letten, want het gebeurde al snel dat de reputatie van de vrouw niet goed meer was. Waarschijnlijk is er dus iets gebeurd waardoor trouwen de beste optie was.¹⁵

Anna's huwelijk bleef vervolgens kinderloos, waardoor zij zich op het schrijven kon blijven richten. Ook haar man lijkt haar in deze passie te steunen. In de 'Nareden' van *Debora* (1769), Anna's tweede Bijbelse epos dat uitgaat van de Bijbelse persoon Debora, schrijft Anna over haar echtgenoot Pieter:

Laat toe, dat ik U die de Lust myner ogen, de Leidsman myner Jeugd zyt, onder die gelukkige Zielen telle, die in dezen myne Opwekkers en Aanspoorders zyn.¹⁶

¹⁴ Wolff (1764). P. 74.

¹⁵ Smit (1983). P. 537.

¹⁶ Van der Horst (1769). Narede.

Ondanks de steun van haar man krijgt Anna te maken met felle kritiek als zij zich in 1770 mengt in een theologisch debat met haar pamflet *De liefde van Jezus en zyne heilgezanten den kristenen in het evangelie zo duur bevolen, als zynde de vervulling der goddelyke natuurwet*. De mannen die reageerden lieten zich vooral fel uit over het feit dat zij zich als vrouw bemoeide met mannenzaken zoals theologie. Hierna bleef Anna zich wel mengen in maatschappelijke discussies, maar ging zij niet meer zo ver in haar uitlatingen als het ging om theologie.¹⁷

Vanuit haar engagement werd zij in 1772 uiteindelijk gevraagd als honorair lid bij 'Kunstliefde spaart geen vlijt', een dichtgenootschap in Den Haag.¹⁸ Dichtgenootschappen zoals deze gaven dichtbundels uit, waarin gestreefd werd naar 'de gezamenlijke inspanning tot beschaving van het individu en tot roem van de natie'.¹⁹ Anna kwam echter nauwelijks naar de vergaderingen en haar werk verscheen niet in de bundels. Wel bleef ze lid tot haar dood en noemde ze haar lidmaatschap in haar publicaties. Zij overleed op 11 juni 1785 op 49-jarige leeftijd.²⁰ Haar man ging vier jaar later, op 14 november 1789, in ondertrouw met de schilderes Albarta ten Oever.

1.2. Receptie

De reacties op *De gevallen van Ruth* zijn veelzijdig. Minder positieve reacties komen bijvoorbeeld van recensenten van de tijdschriften *De letter-historie en boekbeschouwer* en *Vaderlandsche letteroefeningen*.²¹ In *Vaderlandsche letteroefeningen* betreft de anonieme recensent de sekse van Anna bij zijn oordeel. Hij vindt het goed dat vrouwen met de dichtkunst bezig zijn, maar het Bijbels epos vindt hij niet de beste keuze, aangezien dat voor haar en alle vrouwen te veel gevraagd is. Daarnaast vindt de recensent Anna te wijdlopig. Hij vindt echter wel dat ze goed bezig is en vindt haar het aanmoedigen waard. De recensie in *De letter-historie en boekbeschouwer* heeft eenzelfde strekking. Hij merkt vooral haar onervarenheid op.²²

Contemporaine schrijfsters waren erg positief over Anna en haar werk.²³ Zo liet Betje Wolff zich door *De gevallen van Ruth* inspireren tot de al eerder besproken lofzang op Anna.

Sieraden onzer Sex! laat het u niet mishagen,
Dat ik, een kind in kunst, u dit ter eren zing!
Geen ydele waan doet my dit wagen;
Ik weet myn kunst is klein, myn gaven zeer gering.
'k Heb echter oordeel om uw gaven te waarderen.
Myn van der Horst! Welaan besteden w' onze vlyt,
Aan zulke schetsen blyv' onze aandacht toegewydt!

¹⁷ Schenkeveld-Van der Dussen (1997). P. 608-609.

¹⁸ Schenkeveld-Van der Dussen (1997). P. 610.

¹⁹ Leemans & Johannes (2013). P. 230.

²⁰ Schenkeveld-Van der Dussen (1997). P. 610.

²¹ De Jeu (1997). P. 17.

²² De Jeu (1997). P. 16.

²³ Rovers (2014).

Ik schat het my tot roem van haar te *kunnen* leren.²⁴

Betje geeft hierin aan dat zij Anna's talent ziet en dat zij van haar kan leren. Ze noemt hier ook specifiek 'Sieraden onzer Sex', waar toch weer uit naar voren lijkt te komen dat de sekse van de schrijver een rol speelt en dat er een strijd gevoerd wordt. Dit komt verder aan bod in de volgende paragraaf over schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw.

De receptie van Anna's latere werk kenmerkt zich door positieve woorden die zeker ook afgewisseld worden met negatiever commentaar. In *Nieuwe vaderlandsche letteroefeningen* wordt bijvoorbeeld over Anna's tweede Bijbelse epos *Debora* (1769) geschreven:

Wy maken ook geen de minste zwaarigheid om onze Schrijfster, zonder enige vleiery, daer onder te tellen, haer aen te zien, als iemand die wel denkt, en op den weg is om eer in te leggen; maer tevens zyn wy, met de uitgave van dit Stukje, genoodzaekt te zeggen, dat ze in dit geval beter *denkt*, dan *dicht*.²⁵

Ze kan best een 'los en levendig vers' schrijven, maar het heldendicht is volgens de recensent niet haar kracht.

²⁴ Wolff (1764). P. 72.

²⁵ Van der Kroe (1770). P. 370.

2. Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw

lammer is het, dat door gebrek van dit [kennis, leermeesters, leidende ouders: FM] menig edele geest, die anders, als een welgepolyst juweel in goud gekast, zoude geblonken hebben, uitgeblust en in eeuwige vergetenheid gesmoord word. Dit voorondersteld zynde dring ik op de Letteroefeningen in ene Vrou aan.²⁶

Een blinkend, gepolijst juweel in goud gezet of een uitgebluste geest in eeuwige vergetelheid gesmoord: een keuze die niet al te lastig te maken zou moeten zijn. Toch was de situatie voorafgaand aan de achttiende eeuw niet ideaal voor vrouwen die op deze manier een blinkend, gepolijst juweel wilden zijn. Hierdoor kwamen tot die tijd veel vrouwen niet tot hun grootste potentieel als het ging om schrijverschap of intellectuele capaciteiten. Anna van der Horst drong daarom in de narede van *Debora* (1769) aan op zelfstudie, lezen en schrijven voor vrouwen, maar ook op goede leermeesters en leidende ouders. Anna probeert dus verandering in gang te zetten om de situatie voor vrouwen te verbeteren. In deze paragraaf zal daarom worden ingegaan op de normale gang van zaken was voor opgroeiende meisjes en vrouwen, waarna de veranderingen aan bod komen die in de achttiende eeuw een rol speelden met betrekking tot vrouwen die graag meer zouden leren of zouden willen schrijven.

2.1. De normale gang van zaken

Bij veel vrouwen in de achttiende eeuw startte het verkiezen van iets anders boven de ontwikkeling van het intellect al op jonge leeftijd. De meisjes uit de laagste sociaal-economische klassen stopten vaak al op vroege leeftijd met school, zodat ze thuis mee konden helpen om het huishouden draaiende te houden. Meisjes uit de middenklasse hadden nog de mogelijkheid om naar de Nederduitse of Franse school te gaan, waarbij ze in het laatste geval Franse les kregen. Aangezien het Frans een grote cultuurtaal was, kwam er een groot aanbod van boeken ter beschikking als iemand Frans kon lezen.²⁷ De Latijnse school of de universiteit waren zo goed als uitgesloten, al waren er uitzonderingen.²⁸ Een voorbeeld hiervan is Anna Maria van Schurman.²⁹ Tijdens de Latijnse lessen die haar broer kreeg, kwam naar voren dat Anna Maria er eigenlijk beter in was. Haar vader zorgde ervoor dat ze meer onderwijs kreeg en uiteindelijk heeft ze in het geheim colleges gevolgd aan de Universiteit Utrecht.³⁰

Het zal lastig zijn geweest voor vrouwen die graag meer hadden willen leren en die de mannen in hun omgeving wel door zagen leren. Sommige vrouwen gingen naar school om onderwijzeres te worden. Dit was vaak nog de beste mogelijkheid voor een verdere opleiding.³¹ Voor vrouwen die deze optie niet hadden, was er de

²⁶ Van der Horst (1769). Narede.

²⁷ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 36.

²⁸ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 35.

²⁹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 37.

³⁰ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 38.

³¹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 39.

Paragraaf 2: Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw

vrijtijdsbesteding waarin keuzes gemaakt konden worden. Poëzie werd bijvoorbeeld gezien als een van de basisvaardigheden voor meisjes uit de betere milieus.³²

Hoewel Anna van der Horst niet tot de laagste klasse behoorde, kreeg ze niet het gedegen onderwijs waar ze naar verlangde. Zij bleef dit benadrukken in haar werk, om haar achterstand in vergelijking met mannelijke schrijvers te verklaren.³³ Daarnaast legde zij zich niet neer bij de moraal van die tijd, maar koos zij ervoor zichzelf de kennis waar ze naar zocht bij te brengen. Zo vorderde ze in de dichtkunst en ging ze later ook andere vrouwen stimuleren om die leergierigheid te behouden en om stappen te zetten in zelfstudie en schrijven.³⁴ Van Anna van der Horsts gezin is bekend dat haar broer Jacobus ook dichtte, gezien zijn drempeldicht in het werk. Dit zou een stimulerende factor kunnen zijn geweest voor Anna. Tevens kan het erop duiden dat er in het gezin ruimte was voor poëzie. Ook is bekend dat Anna met Latijn overweg kon. Zo staan er onvertaalde stukken Latijn van Cicero in de narede van *De gevallen van Ruth*.³⁵

Na het huwelijk gingen vaak andere zaken de aandacht opeisen, dus ongebondenheid betekende veelal meer kansen op een artistieke of geleerde loopbaan.³⁶ Ongehuwde vrouwen schreven ook vaak actiever. Deze meisjes en jonge vrouwen hielden tijd over, dit onder andere door dienstpersoneel of een moeder die het huishouden draaiende hield.³⁷ Deze vrije tijd werd bijvoorbeeld opgevuld met dichtkunst, aangezien dit gold als een zinvolle invulling van de vrije tijd. Het werd gezien als een uiting van een verfijnde opvoeding en een gepaste ontspanning.³⁸ Toch is de situatie ook bij ongehuwde vrouwen niet altijd even gunstig. De zorg voor het huishouden kwam vaak op hun schouders terecht als de moeder overleed en van ongetrouwde vrouwen werd verwacht dat zij in het huishouden ondersteunden bij het gezin van een broer, oom of tante.³⁹

In het geval dat de vrouwen wel trouwden, hadden zij beperkingen bij hun schrijverschap, omdat andere taken er niet onder mochten lijden.⁴⁰ Dit werd hen niet alleen opgelegd door anderen, maar de vrouwen kozen er ook zelf voor.⁴¹ Voor getrouwde vrouwen stond de echtgenoot centraal en ze waren gehoorzaamheid aan hem verschuldigd.⁴² Niet iedereen trouwde vreugdevol, omdat zij hun vrijheid opgaven en hun leven misschien opofferden. Veel vrouwen stierven immers tijdens hun bevalling.⁴³ Mannen leken soms ook met wat angst naar vrouwen te kijken die dichtten of van zelfstudie hielden, omdat zij het huishouden op de tweede plek zouden zetten.⁴⁴

³² Van Gemert (1993-1994). P. 68.

³³ Rovers (2014).

³⁴ Rovers (2014).

³⁵ Van der Horst (1764). P. 151.

³⁶ Van Gemert (1993-1994). P. 69.

³⁷ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 40.

³⁸ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 40.

³⁹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 41.

⁴⁰ Van Gemert (1995). P. 129.

⁴¹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 39.

⁴² Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 10.

⁴³ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 11.

⁴⁴ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 41.

Paragraaf 2: Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw

Toch kregen ook veel van de getrouwde vrouwen uiteindelijk meer gelegenheid tot schrijven. Dit zou kunnen samenhangen met de toenemende welvaart in de hogere sociale milieus, waardoor er meer ruimte was voor dienstpersoneel.⁴⁵

Anna van der Horst was een van de vrouwen die ervoor koos op dertigjarige leeftijd te trouwen, en wel met de tien jaar jongere Pieter Roelfzema op 17 november 1765. Pieter was een klerk op het Comptoir Generaal van de provincie Groningen. Hun huwelijk bleef kinderloos, waardoor Anna van der Horst actief kon blijven schrijven. Zij droeg verantwoordelijkheid voor het huishouden, maar dit bleef te overzien zonder de zorg voor kinderen. Dat Anna van der Horst kon blijven schrijven, heeft daarnaast te maken met de vrijheid die Pieter Roelfzema haar blijkbaar gaf. Een van haar werken, *Bespiegeling van Jozeph, by de bevalling van zyn ondertrouwde bruid Maria* (1766), is aan hem opgedragen. Een andere man die een belangrijke rol in Anna's leven lijkt te hebben gespeeld, is haar broer Jacobus van der Horst. Hij schreef het achtregelige drepeldicht bij *De gevallen van Ruth* en Anna droeg *Tafereel der Lievde* (1768) aan hem op, een zes pagina's tellend gedicht naar aanleiding van zijn benoeming tot 'Leeraar in de gemeente van Colhorn'. In dit werk wordt de liefde gepersonificeerd. Op de laatste pagina wordt over dit beeld gezegd:

Laat U dit lieve Beeld bekoren.

Het zy uw Leidsvrouw waar gy gaat.
Zy moete uw tong en daden sturen,
En U met haren gloed doorvuren.
Zy geve U eeuwig Raad, en Daad.⁴⁶

Anna geeft Jacobus dus een beeld waar hij zich aan vast kan houden als hij dingen tegenkomt waarbij het lastig zou zijn om vanuit liefde te handelen. Dat het om het Bijbelse beeld van de liefde gaat, komt ook naar voren in de toevoeging aan de titel: 'Naar 1 Cor. 13', een hoofdstuk in de Bijbel over de liefde. Daarmee is dit helemaal hoe we Anna kennen: een vrouw die vanuit haar fundament als gelovige teksten schrijft met Bijbelse thema's. In dit geval probeert ze haar broer, waar ze duidelijk een goede band mee heeft, aan te moedigen nu hij een baan heeft gevonden bij een kerk.

2.2. Veranderingen in de achttiende eeuw

In de achttiende eeuw vonden er voor vrouwen een aantal specifieke veranderingen plaats. De eerste belangrijke ontwikkeling was de verandering naar een meer actieve deelname in het literaire veld. Vervolgens veranderde ook de houding van de vrouwen steeds vaker van bescheidenheid naar zelfbewustzijn.

⁴⁵ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 43.

⁴⁶ Van der Horst (1768). P. 8.

2.2.1. Actievere deelname in het literaire veld

In de achttiende eeuw werd het voor vrouwen mogelijk om actiever deel te nemen in het literaire veld. Een aantal vrouwelijke schrijvers ging van de amateurstatus naar beroepsschrijver.⁴⁷ Een belangrijke stap hierin was dat de publicatiemogelijkheden zich uitbreidden. Voorafgaand aan de achttiende eeuw werden de teksten van schrijvende vrouwen soms postuum uitgegeven door verwanten of vrienden.⁴⁸ Ook gebeurde het dat de gedichten eerst een tijd in handschrift rondgingen en bij belangstelling werden gebundeld door de dichteres, maar nog vaker door een familielid of een vriend.⁴⁹ Aan het einde van de zeventiende eeuw gingen steeds meer vrouwen ertoe over hun werk te bundelen. Daarnaast begonnen ze ook in meer genres te schrijven: gedichten over politieke aangelegenheden, leerdichten, epen en tragedies, gevolgd door de huiselijke roman aan het einde van de achttiende eeuw.⁵⁰ Er is een verzelfstandiging te zien, waarbij naar voren komt dat vrouwen uit de betere burgerij in de loop van de achttiende eeuw voor hun brood gingen werken als boekhandelaar, gouvernante, of kostschoolhouder. Toen kwamen er ook vrouwelijke auteurs die echt van hun werk konden leven. Hun geld kwam dan bijvoorbeeld van mecenasen. Zo sprokkelde N.C. Brinkman-van Streek (1760-1828) haar inkomsten bij elkaar, onder andere door dichtstukken voor hooggeplaatsten te schrijven en daarvoor een beloning te ontvangen in de vorm van een zilveren of gouden voorwerp.⁵¹ Van Willem I kreeg ze uiteindelijk een jaargeld van zevenhonderd gulden, ongeveer het salaris van een hoofdonderwijzer. Daarnaast schreef ze toneelstukken, vertalingen, zangspelen, een reisverslag, een paar eigen romans en schreef ze voor de krant.⁵² Dit alles hielp de vrouwen om het soms karige loon van hun man aan te vullen of om gewoon wat extra geld te verdienen.⁵³ Toch had niet iedereen het zo goed. In veel gevallen werd er niet betaald voor hun gedichten en kostte de uitgave juist geld.⁵⁴

Anna van der Horst leefde in de periode waarin er voor vrouwen meer mogelijkheden kwamen en zij heeft haar kansen gegrepen om te blijven schrijven. Als het gaat om haar eigen leven, is er maar weinig informatie bekend om aanknopingspunten te bieden bij haar financiële situatie en de status van haar schrijverschap. Anna's man was klerk, maar het is niet bekend of de twee extra geld nodig hadden. Voor haar werk heeft Anna waarschijnlijk niet veel ontvangen. Wel is duidelijk dat Anna een zilveren theepot heeft ontvangen uit handen van Maria Louise, als dank voor haar werk *De gevallen van Ruth*. Ook *Debora* is geschreven aan een prinses van Oranje-Nassau, Frederica Sofia Wilhelmina, echtgenote van stadhouder Willem V. Het is dus duidelijk dat Anna van der Horst in ieder geval eenmaal een beloning ontving voor haar werk en dat ze doorging met het opdragen van haar werk aan leden van de stadhoudersfamilie van Oranje-Nassau. Een voorbeeld hiervan is ook *Bloemen gestrikt op de wiege van de geborene*

⁴⁷ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 7.

⁴⁸ Van Gemert (1995). P. 130.

⁴⁹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 24.

⁵⁰ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 18.

⁵¹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 46.

⁵² Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 47.

⁵³ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 47.

⁵⁴ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 45.

ervstadhouderesze der zeven vrye verënygde Nederlanden uit 1770. Prinses Wilhelmina (Frederica Sofia, echtgenote van Willem V), kreeg in 1770 na de vroege dood van een eerste zoon, een dochter die bleef leven en daarmee de eerste erfstadhouderesse zou zijn. Naast het steun betuigen aan de Oranjes als trouwe protestant, was dit opdragen voor Anna van der Horst waarschijnlijk ook een manier om een tegemoetkoming in de onkosten te ontvangen, misschien opnieuw in de vorm van geschenken vanuit dank.

De actievere deelname van vrouwen in het literaire veld is ook te zien bij dichtgenootschappen. Het einde van de achttiende eeuw is de bloeiperiode voor de dichtgenootschappen en hoewel vrouwen veruit in de minderheid aanwezig waren, werden ze nu wel vaker toegelaten. Leden van de dichtgenootschappen kwamen uit hogere lagen van de bevolking.⁵⁵ Een aantal vrouwen voldeed alleen aan de financiële verplichtingen, maar zij hadden ondertussen geen bijdrages in de genootschapsbundel. Anna van der Horst was een van die vrouwen. Ze werd in augustus 1772 lid van het Haagse KSGV, Kunstliefde spaart geen vlyt.⁵⁶

2.2.2. Van bescheidenheid naar zelfbewustzijn

Met de actievere deelname in het literaire veld hangt samen dat schrijvende vrouwen minder bescheiden en meer vanuit zelfbewustzijn schrijven. In de zeventiende eeuw schreven vrouwen veelal op een bescheiden manier over zichzelf.⁵⁷ Daar tegenover staan de lofdichten van anderen, waarin vaak wordt aangegeven dat de aanleg voor de dichtkunst al sinds de jeugd zichtbaar was.⁵⁸ Er lijkt dus een wrijving te bestaan tussen de bescheidenheid van de vrouwen zelf en hoe anderen hen ondertussen prijzen. Dit zou verklaard kunnen worden, doordat van vrouwen bescheidenheid verwacht werd. Dit hoorde bij de eeuwenlange traditie waarin de man een actievere rol had dan de vrouw. Bescheidenheid werd gezien als een natuurlijke eigenschap van vrouwen en zij gingen dit uitdragen.⁵⁹ Goed kunstenaarschap werd nog steeds gezien als een mannelijk talent en vrouwen die gingen dichten, overtraden een grens tussen de seksen door mannelijke eigenschappen te laten zien.⁶⁰ Zolang de onderwerpen nog enigszins bij de vrouw pasten, bleef het probleem beperkt. Als zij echter teveel hun eigen gang gingen, doorbraken ze een sociaal taboe: ze stelden zichzelf dan actief in plaats van volgend op. Schrijfsters waren zich ook van dit risico bewust.⁶¹

Anna van der Horst leefde in de achttiende eeuw, de periode waarin schrijvende vrouwen iets zelfbewuster werden. Ze namen zichzelf serieuzer, gaven hun schrijversactiviteiten meer status en kregen meer vertrouwen in zichzelf.⁶² Dit was bij Anna te zien doordat zij de bescheidenheid wat meer achterwege liet en opkwam voor de ontwikkeling van vrouwen.⁶³ Volgens haar waren 'letteroefeningen' niet alleen

⁵⁵ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 83.

⁵⁶ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 81.

⁵⁷ Van Gemert (1995). P. 131.

⁵⁸ Van Gemert (1995). P. 132.

⁵⁹ Van Gemert (1995). P. 132.

⁶⁰ Van Gemert (1995). P. 133.

⁶¹ Van Gemert (1995). P. 133.

⁶² Van Gemert (1993-1994). P. 74.

⁶³ Van Gemert (1995). P. 137.

Paragraaf 2: Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw

geoorloofd maar noodzakelijk, mits de vrouwen er aanleg en gelegenheid voor hadden.⁶⁴ Anna presenteerde zichzelf als een belezen vrouw. Ze gaf citaten van klassieke schrijvers als Cicero en Vondel, en daarnaast van contemporaine schrijfsters als Lucretia Wilhelmina van Merken en Betje Wolff. Het zelfbewuster worden van vrouwen komt ook terug in de thematiek en genres.⁶⁵

Voorafgaand aan de achttiende eeuw schreven veel vrouwen gelegenheidsdichten bij mijlpalen, zoals bruiloftsverzen of lijkzangen.⁶⁶ Veel van de gedichten hadden een godsdienstige inslag en thema's die veel naar voren kwamen waren huiselijkheid en het privéleven.⁶⁷ Vervolgens gingen vrouwen zich in de achttiende eeuw meer richten op voor hen betrekkelijk nieuwe genres als epen, waarbij het gelegenheidswerk ook een belangrijke rol bleef spelen.⁶⁸ Anna van der Horst was een van de vrouwen die gelegenheidswerk schreef, maar zich ook waagde aan het epos. Ze deed dit, terwijl het epos een genre is dat bekendstond om het vele onderzoek dat ervoor gedaan moest worden. Daarnaast ging er veel tijd in zitten om het te schrijven en er werd vaak erg kritisch naar de schrijver gekeken. Anna liet zich niet afschrikken, maar toonde door deze epen haar kennis van de dichtkunst en de Bijbel. Dit was bijzonder, omdat ze niet veel voorgangers had. Vondel kwam in 1662 met zijn *Joannes de boetgezant*, het eerste Nederlandse Bijbels epos. Terwijl er vervolgens door mannen epen geschreven werden, duurde het nog zo'n honderd jaar voordat Nederlandse vrouwen ook Bijbelse epen gingen schrijven.⁶⁹ Anna's *De gevallen van Ruth* verscheen als eerste Nederlandse Bijbels epos, maar werd wel voorafgegaan door het vaderlands/historisch epos van Margareta Geertruid van der Werken in 1756.⁷⁰

Het komt erop neer dat vrouwen zoals Anna meer geloven in hun eigen kunnen, terwijl er op dat moment ook nog vrouwen waren die niet zo sterk in hun schoenen stonden en weinig geloof hadden in zichzelf. De situatie was in beweging gezet en vrouwen wensten voor vol aangezien te worden, maar de stappen die gezet werden waren vaak nog wel voorzichtig. De vrouwen wilden de mannen daarbij niet voorbij streven of zich van hen afscheiden, maar ze wilden samen verder.⁷¹ Ze waren overtuigd van de kracht van hun eigen sekse en ze wilden hun status als schrijvende vrouw verdedigen.⁷² Deze vrouwen kwamen op voor de positie van de vrouw, voor studie, schrijverschap en intellectuele groei. Ze kwamen op voor zichzelf en zijn gaan schrijven, waardoor hun namen nu niet vergeten zijn, maar een plek vinden in de literatuurgeschiedenis.

⁶⁴ Van der Horst (1769). Narede.

⁶⁵ Van Gemert (1995). P. 137.

⁶⁶ Van Gemert (1993-1994). P. 70.

⁶⁷ Van Gemert (1993-1994). P. 66-67.

⁶⁸ Van Gemert (1995). P. 134.

⁶⁹ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 70.

⁷⁰ Schenkeveld-van der Dussen (1997). P. 4 en 71.

⁷¹ Van Gemert (1995). P. 139.

⁷² Van Gemert (1993-1994). P. 73.

3. Samenvattend

Anna van der Horsts *De gevallen van Ruth* is gebaseerd op de Bijbel, waarbij zij voor haar epos gekozen heeft om uit te gaan van het verhaal van Ruth, de heldin uit het Bijbelboek Ruth. Om Anna's epos goed binnen de context van het Bijbels epos te kunnen plaatsen, volgt nu eerst de context van de Bijbel en specifiek het Bijbelboek Ruth. Hierna volgt een samenvatting van de zogenoemde zangen, de hoofdstukken, van *De gevallen van Ruth*.

3.1. De Bijbel

De gevallen van Ruth heeft als basis de 66 boeken van de Bijbel. In de eerste vijf boeken wordt beschreven hoe God de wereld en de eerste mensen schiep. Van daaruit kwam de zonde in de wereld, doordat de mens iets anders boven de relatie met God verkoos. Mensen gingen steeds vaker over tot de zonde, waarna God koos voor de vloed. Alleen Noach, zijn familie en een koppel van iedere diersoort bleven leven. Er werd een nieuwe start gemaakt en God bouwde een bijzondere relatie op met de aartsvaders Abraham, Isaak en Jakob.

Een van de zonen van Jakob was Jozef, die uiteindelijk met zijn hele familie in Egypte ging wonen. Ze leefden daar een voorspoedig leven, tot er een nieuwe farao kwam die het Hebreeuwse volk, waar God een band mee aan het opbouwen was, begon te mishandelen. Op dat moment werd Mozes geboren, in een periode waarin de farao Hebreeuwse jongetjes zoals hij uitmoordde. Het volk groeide namelijk snel en de farao vreesde voor zijn positie en de toekomst van zijn land. Mozes groeide op en de situatie in Egypte werd levensbedreigend voor zijn volk.

Van God kreeg Mozes de opdracht het volk Egypte uit te leiden. In de woestijn zagen zij de wonderen die God voor hen bewerkstelligde. Mozes spleet de zee, er kwam voedsel uit de hemel en God voorzag zo in wat het volk nodig had. Toch werd er geklaagd en gezondigd, waardoor de reis door de woestijn die twee weken had kunnen duren, veertig jaar in beslag nam. Zij mochten het door God beloofde land pas in op het moment dat de mannen die hadden geklaagd en gezondigd, overleden waren. Voordat zij het land introkken stierf ook Mozes. De nieuwe leider Jozua, leidde het volk het Beloofde Land in. De volken die er woonden werden overwonnen en het land werd verdeeld over de twaalf stammen waarin het volk was opgedeeld. In het volgende boek, Rechters, is te lezen hoe het volk een bestaan opbouwde onder leiding van 'rechters', de militaire en bestuurlijke leiders. Na Rechters komt het achtste boek in de Bijbel, Ruth.

Het Bijbelboek Ruth wordt uitvoerig behandeld in paragraaf 3.2. Na dit Bijbelboek volgen nog 31 boeken in het Oude Testament, waarin we lezen hoe God betrokken bleef bij het volk van Israël. Er is te lezen hoe mensen leefden, hoe zij toch fouten bleven maken en van gehoorzaamheid weer in ongehoorzaamheid vervielen. Daarnaast komt aan de orde dat profeten het volk vertelden wat God van hen verwachtte, al werd er in veel gevallen niet naar hen geluisterd en gingen de mensen hun eigen gang.

Hoewel in *De gevallen van Ruth* het meest wordt verwezen naar het Oude Testament, is ook een belangrijke rol weggelegd voor Jezus. Hij redde de mensheid door vanuit gehoorzaamheid aan God zijn leven te geven. Hij nam alle zonden en ziekten op

zich, zodat de band tussen de mens en God veranderde en de mens een persoonlijke relatie met God op kon bouwen.

3.2. Het Bijbelboek Ruth

Om *De gevallen van Ruth* beter te kunnen begrijpen, is het nodig om ook de directere context te kennen van Ruth. Het Bijbelboek Ruth behandelt in vier hoofdstukken het verhaal van Noömi en Ruth. Een gezin uit Betlehem bestaande uit Noömi, Elimelech, Kiljon en Machlon vertrok naar Moab in verband met een hongersnood in de stad. Hier overlijdt eerst Elimelech, de man van Noömi, waarna tien jaar later ook hun zonen Kiljon en Machlon doodgaan. Voor hun overlijden waren de twee mannen getrouwd met de Moabitische vrouwen Orpa en Ruth. Zonder mannen die in hun onderhoud kunnen voorzien, wil Noömi graag terug naar haar land van afkomst en zij zegt Ruth en Orpa dat zij beter in Moab kunnen blijven. Noömi heeft hen geen man of goede toekomst te bieden en in Betlehem zouden zij buitenstaanders zijn. Terwijl Orpa kiest om in Moab te blijven, wil Ruth koste wat het kost met Noömi mee. Als zij in Betlehem aankomen, geeft dit wat opschudding, omdat Noömi altijd voorspoed had gekend. Nu kwam zij armoedig en zonder mannelijke begeleiding terug uit het buitenland.

Om verandering te brengen in hun situatie, gaat Ruth aren lezen op het veld. De oogstperiode start net en vanuit de Bijbelse wet hebben weduwen en wezen het recht om te verzamelen wat de maaiers achterlaten op het veld. Ruth komt bij het veld van Boaz en vraagt of zij achter de maaiers aan, midden op het veld en niet aan de randen, aren mag lezen. Uiteindelijk bepaalt Boaz dat Ruth dit voorrecht krijgt en hiermee is de situatie van Ruth veranderd. Ze is nu minder afhankelijk van haar schoonmoeder Noömi en zij hoeven geen honger meer te lijden.

Dit is echter niet het einde van het verhaal. Een andere wet in het land is die van het losserschap. Als een man kinderloos sterft, kan een zwager of familielid met de weduwe trouwen. De eerste zoon die uit dat huwelijk geboren wordt, behoort dan de overleden man toe, zodat zijn familielijn blijft voortbestaan. Een lossers kan op een aantal manieren voorzien in het bestaan van het familielid. Een van deze manieren is door het land terug te kopen dat de weduwe heeft moeten verkopen om in haar onderhoud te kunnen voorzien.

In het geval van Ruth en Noömi zou Boaz een lossers kunnen zijn. Noömi adviseert Ruth om zich mooi te maken en 's nachts naar het veld te gaan, waar Boaz slaapt. Daar legt zij zich aan zijn voeten neer, vraagt hem als lossers op te treden en haar als vrouw te nemen. Hoewel Boaz bereid is dit te doen, is er een familielid dat dichter bij Noömi en Ruth staat. Deze man heeft van Anna van der Horst de naam Bildad gekregen, maar wordt niet bij naam genoemd in de Bijbel. De volgende dag gaat Boaz naar de stadspoort om met de desbetreffende man te praten. Hier komt uit dat de man niet bereid is om lossers te zijn, omdat dit hem verlies en verantwoordelijkheid zou kunnen opleveren. Boaz en Ruth trouwen en krijgen een zoon genaamd Obed, waardoor Machlons lijn blijft bestaan. Gods grotere geheel krijgt vorm: Noömi's toekomst is veilig gesteld, Boaz en Ruth zijn gelukkig en hun stamboom laat zien dat koning David en uiteindelijk Jezus Christus van hen afstammen.

3.3. De zangen van *De gevallen van Ruth*

De Bijbel, en specifiek het Bijbelboek Ruth, geldt als uitgangspunt voor het 149 pagina's tellende *De gevallen van Ruth*. Het epos start met het moment dat Noömi, Ruth en Orpa op reis gaan naar Betlehem. Orpa besluit toch in Moab te blijven, maar Ruth wil met Noömi mee. Onderweg vertelt Noömi Ruth over de geschiedenis van het volk van Israël en uiteindelijk bereiken zij de poort van Betlehem, waar de mensen praten over Noömi's huidige armoedige staat. Noömi geeft hen kort uitleg, waarna ze bij de poort blijven slapen.

Zang 2 start met de volgende morgen, wanneer de mensen uit Betlehem zich verzamelen bij de stadspoort om Ruths verhaal te horen. Zij vertelt over haar afkomst en hoe zij Elimelechs gezin leerde kennen. Bij de poort, als alle mensen naar huis zijn gegaan door een betrekkende lucht, hoort Ruth vervolgens voor het eerst over Bildad, de man die haar lossen zou kunnen zijn en haar toekomst daarmee rooskleuriger zou kunnen maken. De lucht klaart echter pas weer op als er gesproken wordt over Boaz, die ook een verwant is van Elimelech en daardoor lossen zou kunnen zijn.

In zang 3 vertelt Ruth verder over het verleden: hoe Machlon en zij elkaar leerden kennen en hoe lastig het in het begin was dat Ruth niet uit Israël kwam maar uit Moab. Zij vertelt hoe zij door een droom van Elimelech toch trouwden en dat Kiljon en Orpa hen hierin al snel volgden. Elimelech, Machlon en Kiljon werden echter door de Amorieten gedood en vervolgens verscheen Machlon aan Ruth in een droom. Hierna heeft zij de overtuiging dat zij niet langer bij het volk van Moab hoort, maar bij dat van Israël. Machlon verschijnt vervolgens nog een keer aan Ruth, ditmaal niet in een droom, en Noömi en Ruth horen in deze zang ook een stem uit een wolk. Deze geeft aan dat er geen hongersnood meer is in Betlehem en Noömi, Ruth en Orpa vertrekken naar Betlehem. Dit alles geeft dus de geschiedenis weer en niet het huidige moment.

In zang 4 wordt er gesproken over de duivel en hoe hij probeert Ruth te dwarsbomen, omdat hij weet dat zij in de stamboom van Jezus zal komen. Het is daarom zijn plan om ervoor te zorgen dat Ruth niet met haar lossen trouwt, zodat zij ook geen kinderen zal krijgen. Om dit voor elkaar te krijgen beïnvloedt hij Bildad door als een engel van God aan hem te verschijnen en te zeggen dat Ruth achter zijn geld aan zit. Bildad tuint hierin en wijst Ruth in deze zang af. De volgende morgen gaat zij op pad om voor voedsel te zorgen en zij komt bij het veld van Boaz. Ruth vertelt hem wie zij is en er is blijkbaar al gepraat door de Betlehemieten, want er wordt gesproken over Ruth als degene die haar volk verliet om naar het volk van Israël te gaan. Zij krijgt toestemming om aren te lezen, waarbij Boaz haar meer geeft en laat doen dan volgens de regels zijn plicht is. 's Avonds gaat ze met een overvloed aan voedsel naar huis.

In zang 5 wordt duidelijk dat Boaz van Ruth is gaan houden en dat hij haar graag tot vrouw zou nemen. Ruth voelt ook meer voor Boaz en Noömi komt met een plan: Ruth moet zich baden, zich mooi maken en naar Boaz gaan, om zich daar 's nachts aan zijn voeten neer te leggen. Terwijl Ruth dit uitvoert, is Noömi aan het bidden. God zegt haar dat Ruth met Boaz zal trouwen en dat zij de grootmoeder van koning David zal zijn. Vervolgens komt Ruth terug met positieve verhalen. Boaz heeft haar fijn ontvangen en hij gaat kijken hoe de zaak te regelen is met Bildad, die eerst mag beslissen of hij als lossen wil optreden. De volgende morgen geeft Bildad echter aan, in tegenstelling tot

wat hij Ruth in zang 4 zei, dat hij lossers wil zijn. Iedereen gaat vervolgens zijn eigen weg. Boaz gaat bidden en hij zegt dat het goed zou zijn als Ruth zich zou laten dopen.

Dit doet Ruth in zang 6. Boaz ziet ondertussen tijdens het bidden een verschijning die Boaz zegt dat koning David van hem af zal stammen. Hij krijgt een kijkje in de toekomst van het volk van Israël en hoort over de komst van Jezus. Er wordt hem ook gezegd dat Bildad niet de lossers voor Ruth zal zijn. Boaz vertelt het Ruth en zij gaan naar de stadspoort. Daar geeft Bildad vervolgens aan dat hij Ruth toch niet als vrouw wil nemen en dat hij dus niet haar lossers zal zijn. Boaz en Ruth sluiten de overeenkomst over het losserschap en trouwen ook op dat moment. Tot slot wordt er gesproken over de zegen over het huwelijk en Noömi prijst God.

4. Het Bijbels epos en *De gevallen van Ruth*

In deze paragraaf zal na een algemene geschiedenis van het epos, ingegaan worden op de praktijk van het epos in de Republiek der Nederlanden. Dit zal worden gedaan door middel van een aantal punten die vaak aan het Nederlandse epos gekoppeld worden. Vervolgens wordt aan de hand van Anna van der Horsts eigen regels meer invulling gegeven aan de regels van het genre.

4.1. Algemene geschiedenis van het epos⁷³

Het epos, een groots verhaal, geschreven in verheven stijl en met een grootse held als hoofdpersoon, gaat terug tot de klassieke oudheid. Toen al stond het in hoog aanzien, waarbij Plato het epos op de eerste plek zette. Aristoteles plaatste het op de tweede plek, direct onder de tragedie. Vanuit de klassieke oudheid bleef het epos een rol spelen in Italië. Hoewel het genre niet altijd op de voorgrond aanwezig was, verschenen er nieuwe epen of teksten die eraan deden denken. *Orlando Furioso* (1516) van Ludovico Ariosto is een tekst die hierbij van belang is geweest. Ariosto werkte niet alleen vanuit de middeleeuwse traditie door een werk te schrijven dat geïnspireerd was op een riddersverhaal, maar hij verwerkte ook zijn kennis van de klassieke oudheid in zijn epos. Zo is te zien dat de middeleeuwse traditie overging in de renaissancistische, waarin meer teruggerepen werd naar de teksten uit de klassieke oudheid.

Binnen de renaissancistische traditie is vervolgens een vergiliaanse en een lucaanse tak te onderscheiden. De vergiliaanse traditie ontstond vanuit de Latijnse vertaling van Aristoteles' *Poetica* in 1498. Er ging een grote invloed uit van dat werk, maar omdat het niet volledig was als het ging om het epos, werd het aangevuld met zijn algemene regels over poëzie en met voorbeelden uit de praktijk zoals Vergilius' *Aeneis*. De verhaalkern was gebaseerd op de werkelijkheid en werd aangevuld met fictieve toevoegingen. Het was van belang dat de lezer het vertelde als waarschijnlijk bleef ervaren. Daarnaast moest het verhaal een duidelijke rode draad hebben en moest het een universele waarheid uitdrukken.⁷⁴

De lucaanse traditie ging uit van Lucanus (39-65 na Christus). De eerste gedrukte uitgave van zijn belangrijkste werk *Pharsalia* verscheen in 1469. Ook deze traditie vond dus ingang in de vijftiende eeuw, na een oorsprong in de klassieke oudheid. In de praktijk lieten lucaanse epen een meer kroniekachtige structuur zien. Lucanus bleef dicht bij de historische feiten en bij de lucaanse traditie lag de nadruk op morele kwaliteiten van de held en de lering die de lezer daaruit kon halen.⁷⁵ Binnen de vergiliaanse en lucaanse traditie werden in de loop der tijd christelijke elementen toegevoegd aan de verhalen. Torquato Tasso, schrijver van *Gerusalemme liberata* (1581), was bijvoorbeeld degene die de verchristelijking van de godenwereld naar het epos heeft overgebracht. Het ging toen niet meer om verschillende goden uit de

⁷³ De geschiedenis van het Bijbels epos is op basis van Smit (1975).

⁷⁴ Van Gemert (2006). P. 24.

⁷⁵ Van Gemert (2003). P. 389.

klassieke oudheid, maar er werd gesproken over de geestelijke strijd tussen God en de duivel.

Als het gaat om de geografische verspreiding, bleef het epos in Italië vanuit de klassieke oudheid dus een rol spelen. Van daaruit begon het zijn opmars naar landen als Portugal, Engeland, Duitsland en Nederland. De Fransen speelden vervolgens een nog grotere rol bij het epos, doordat Voltaire met *La Henriade* (1728) koos voor het rationalisme. Hij gaf zijn epos vorm aan de hand van de opvattingen en smaak van zijn eigen eeuw, zodat het epos weer levensvatbaar werd voor zijn tijdgenoten. Voor hen waren onrealistische teksten onaanvaardbaar en aanstootgevend en in de achttiende eeuw kwamen de Fransen dan ook met nieuwe regels voor het epos. De 'doctrine classique' probeerde door middel van deze nieuwe regels de humanistische en christelijke elementen samen te brengen.⁷⁶

4.2. Geschiedenis van het Nederlandse epos

In de Republiek waren de schrijvers in eerste instantie terughoudend in het schrijven van epen. Vanaf 1550 verschenen er al wel vertalingen van de epen van Homerus' *Ilias* en *Odyssee*, Vergilius' *Aeneis* en Lucanus' *Pharsalia*.⁷⁷ Volgens het overzichtswerk van Smit zijn er tussen 1550 en 1700 zo'n twintig oorspronkelijke epen in het Nederlands verschenen en tussen 1700 en 1780 verschenen er nog eens 45.⁷⁸ Hieruit blijkt dat schrijvers de uitdaging die het epos met zich meebracht steeds vaker aangingen.

Het Bijbels epos is een genre dat aan het einde van de zestiende eeuw een opmars maakte en uiteindelijk werd het van zijn plek verdrongen door het vaderlands heldendicht en de historische roman aan het einde van de achttiende eeuw. Aangezien Anna in de achttiende eeuw in Nederland leefde en schreef, zal op die periode nu de focus liggen.

In het achttiende-eeuwse Nederland zijn er wat betreft het Bijbels epos volgens W.A.P. Smit vier periodes te onderscheiden: 1700-1727, 1728-1743, 1744-1766 en 1767-1800. In de eerste periode kwam het Bijbels epos tot ontwikkeling, maar werd het bedreigd door de mensen die vonden dat je niet te veel af mocht wijken van de Bijbelstof.⁷⁹ Het was daardoor direct een periode van crisis. De tweede periode begon in 1728 met de verschijning van *Abraham de Aartsvader*, het epos van Arnold Hoogvliet.⁸⁰ Hoewel het er daarvoor op leek dat er geen toekomst was voor het Bijbels epos, bracht dit nieuwe werk weer hoop en werd de crisis afgewend. De derde periode begon in 1744, het jaar dat Govert Klinkhamers *Henrik de Vierde* verscheen.⁸¹ Hoewel dit de periode was waarin de eerste vrouwelijke ependichters naar voren kwamen, was dit tevens een periode van stagnatie.⁸² De vierde periode begon in 1767 met de *David* van Lucretia Wilhelmina van Merken. Het was een periode van succes, waarna het Bijbels

⁷⁶ Smit (1975). P. 139.

⁷⁷ Van Gemert (2006). P. 23.

⁷⁸ Van Gemert (2006). P. 23.

⁷⁹ Smit (1983). P. 6.

⁸⁰ Smit (1983). P. 4.

⁸¹ Smit (1983). P. 5.

⁸² Smit (1983). P. 6.

epos uiteindelijk naar de tweede plek verdrongen werd door het vaderlands heldendicht.⁸³ Anna's *De gevallen van Ruth* verscheen in de overgang tussen de derde en vierde periode. Dit was de periode waarin vrouwen epen gingen schrijven en het epos succesvol werd. Zij had dus niet zozeer vrouwelijke ependichters om na te volgen en slaat dan ook haar eigen weg in. Zo kiest zij als eerste ependichter vrouwen als hoofdpersoon.

4.3. Kenmerken van het Nederlandse epos

Anna van der Horst heeft de Bijbel nagevolgd en laat daarmee een van de kenmerken van het Nederlandse epos zien, imitatio. Naast deze imitatio zijn er vier thema's die in het Nederlandse epos een belangrijke rol spelen: het grootse verhaal, de verheven stijl, de held en visualiteit. Hieronder worden de kenmerken verder besproken.

4.3.1. Imitatio

Onder imitatio wordt de navolging van voorgangers verstaan. Deze navolging, die al vanaf de klassieke oudheid van belang is binnen de epiek, wordt in de achttiende eeuw niet beschouwd als een vorm van plagiaat. Het wordt gezien als 'enerzijds een hulde aan de nagevolgde dichter en anderzijds een poging hem te evenaren of zelfs te overtreffen (aemulatio).⁸⁴ Een voorbeeld van iemand uit de klassieke oudheid die imitatio op een voortreffelijke manier laat zien is Vergilius bij zijn *Aeneis*. In dit werk ontleent hij motieven aan Homerus. Voorbeelden daarvan zijn:

[...] de rivaliteit tussen goden en/of godinnen, waarbij het lot van de held inzet is, de storm die zijn vloot met ondergang bedreigt, het verhaal van diens voorafgegangene avonturen gedurende een gastmaal, de liefdesgeschiedenis tijdens het verblijf in het gastland, het bezoek aan de onderwereld, de voorzegging van toekomstige gebeurtenissen (die voor de dichter en zijn lezers reeds historische werkelijkheid zijn).⁸⁵

Veel van de motieven die Vergilius van Homerus overnam, zijn ook te vinden in *De gevallen van Ruth*. Het eerste motief is de rivaliteit tussen goden en/of godinnen die is verchristelijkt tot de rivaliteit tussen God en de duivel, een thema dat onder andere naar voren komt in de vierde zang. Een tweede motief is Ruths toekomst die op het spel staat door de dood van Elimelech, Kiljon en Ruths eerste man Machlon. Het lot van de held is daarbij de inzet, omdat de duivel probeert om Ruth niet te laten trouwen met een man die haar toekomst veilig kan stellen. Ten derde ontstaat er een liefdesgeschiedenis tussen Boaz en Ruth. Noömi en Ruth hebben hun verhaal gedaan bij de stadspoort, een belangrijke sociale plek in die tijd, en Ruth heeft een plek op het land bij Boaz gevonden, waarna ze elkaar beter leren kennen. Tot slot eindigt het verhaal met een voorzegging van toekomstige gebeurtenissen: Ruth en Boaz zullen de voorouders zijn van Jezus

⁸³ Smit (1983). P. 6.

⁸⁴ Smit (1975). P. 8.

⁸⁵ Smit (1975). P. 8.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

Christus. Vergilius volgt dus Homerus na in de klassieke oudheid en in de achttiende eeuw is imitatio te zien, waarbij soortgelijke motieven gebruikt worden.

Bij imitatio is van belang dat de integratie van de motieven goed is. Als de motieven niet passen binnen het verhaal, is de auteur tekortgeschoten. Bij Anna van der Horst komen we de imitatio gemakkelijk op het spoor door te kijken naar de namen van schrijvers die ze noemt in parateksten, zoals de narede van *De gevallen van Ruth*. Namen die ze noemt zijn van auteurs uit de klassieke oudheid, zoals Cicero, Ovidius en Horatius. Daarnaast noemt ze contemporaine schrijfsters als Catharina de Wilde en Betje Wolff. Vondel, Hoogvliet en Steenwijk noemt ze als beroemde Bijbeldichters die haar op weg hebben geholpen als het gaat om de verwerking van de Bijbelse stof.

Was het geen *Bybeldigt* geweest ik had er my meerder en met minder schroom van konnen bedienen. Ik stelle vast, dat my dien aangaande door *Welmenende*: maar in de Poëzy en derzelve vryheden *onervarene* Godgeleerden gene zwarigheden zullen gemaakt worden: daar Hoogvliet in zynen Abraham, Steenwyk in zynen Gideon, (om van Vondel in zynen Joannes, en andere beroemde *Bybeldigters* te zwygen) my den weg in dezen gewezen hebben.⁸⁶

De invloed van Vondel en Hoogvliet is bijvoorbeeld te zien als het gaat om het noemen van de voorgeschiedenis van het verhaal. Anna van der Horst doet dit op een even uitvoerige manier als Vondel en Hoogvliet. Anna's epos laat daarnaast een vrij grote mate van dichterlijke vrijheid zien, zoals ook bij hen voorkomt. Zij gaat soms zelfs zo ver dat ze veranderingen aanbrengt op minder belangrijke punten in de Bijbelse stof. Door deze veranderingen vergroot zij het effect van haar epos.⁸⁷

Ten tweede is er navolging te zien als het gaat om de aanhef, de invocatio (aanroeping) en de propositio (het noemen van het onderwerp). De aanhef heeft overeenkomsten met Frans van Steenwijks *Gideon* (1748). Bij haar invocatio roept ze 'ô Dogter van de Waarheid', hetgeen overeenkomt met Van Steenwijk.⁸⁸ Ze sluit de invocatio af met 't Gaat wel', gelijk aan Hoogvliet.⁸⁹ Daarnaast komt ze bij de propositio met Vondels 't Lust ons'.⁹⁰ Anna volgt Van Steenwijk, Hoogvliet en Vondel dus, zoals ze in haar narede aangeeft.⁹¹

Tot slot lijkt de kennis over Jezus Christus in het verhaal wat vreemd. Hij leefde zo'n 1200 jaar later dan Noömi en Ruth, maar in dit epos wordt wel gesproken over zijn verlossende werk. Dit benoemen van kennis over Jezus is ook terug te zien bij *Salomon* (1765) van Willem Hendrik Sels. Anna gaat echter verder dan Sels en in de narede geeft ze vervolgens aan: 'evenwel vind ik my bezwaard dat ik den naam van Kristus te vroegtydig in den mond myner Personaadjen gelegd hebbe'.⁹² Al op pagina vijftien van de editie wordt Jezus genoemd.

⁸⁶ Van der Horst (1764). P. 163.

⁸⁷ Smit (1983). P. 542.

⁸⁸ Van der Horst (1764). P. 2.

⁸⁹ Van der Horst (1764). P. 2.

⁹⁰ Van der Horst (1764). P. 1.

⁹¹ Van der Horst (1764). P. 163.

⁹² Van der Horst (1764). P. 160.

4.3.2. Groots verhaal en verheven stijl

Andere kenmerken die een belangrijke rol spelen bij het Nederlandse epos zijn het grootse verhaal en de verheven stijl. Het grootse verhaal brengt met zich mee dat de geschiedenis van een persoon behandeld wordt. Hierbij gaat het niet om een kort moment in iemands leven, maar om een moment van waaruit zowel terug als vooruit wordt gekeken. In *De gevallen van Ruth* komt dat terug doordat het verhaal start op het moment dat Noömi, Orpa en Ruth van Moab naar Betlehem vertrekken. Deze gebeurtenis laat in het Bijbelboek Ruth iets langer op zich wachten. Anna bespreekt van daaruit hoe Ruth is opgegroeid en hoe ze Noömi leerde kennen, maar ook hoe Boaz en Ruth in de toekomst de voorouders zullen worden van Jezus. Enerzijds gaat het dus om Ruths persoonlijke geschiedenis, anderzijds gaat het om de geschiedenis van het volk van Israël met een focus op de aartsvaders, Mozes en koning David. Hierin is te zien dat het deugdzame van de mens centraal staat, zowel in de persoonlijke als in de volksgeschiedenis.

De verheven stijl behelst onder andere de voor het epos gebruikelijke dichtvorm. Daarnaast zijn er aan de taal en structuur een aantal richtlijnen verbonden. Voorbeelden daarvan zijn de aanhef waarmee een epos vaak begint, de invocatio (aanroeping van bijvoorbeeld een muze) en de propositio (het noemen van het onderwerp). Ook wordt er in grootse bewoordingen gesproken over zaken als de deugdzaamheid van de hoofdpersoon of het belang van de gebeurtenissen. Een voorbeeld van de verheven stijl in *De gevallen van Ruth* is de invocatio (r. 23-30): 'ô Dogter van de Waarheid' wordt aangeroepen om Anna bij te staan bij het dichten.

4.3.3. Helden

Een vierde kenmerk bij het Nederlandse epos is de held. De hoofdpersoon is een persoon van aanzien en steekt ver boven anderen uit. Lia van Gemert beschrijft het belang van de held in het epos:

Het epos is al sinds de oudheid het literaire genre bij uitstek om helden uit te beelden; ook in de vroegmoderne tijd, toen leidinggevende kwaliteiten en moreel gezag nauw verbonden begrippen waren, was het populair. Hier kon een auteur zijn/haar ideeën neerzetten over een moreel zuiver leiderschap dat zich in moeilijke situaties wist te bewijzen.⁹³

De helden in epen waren uitzonderlijk deugdzame figuren uit de Bijbelse en nationale geschiedenis. Uit het Oude Testament werden Abraham, Jozef, David, Debora, Ruth en Esther vaak gekozen, uit het Nieuwe Testament Christus, de apostelen of Johannes de Doper. Binnen de nationale geschiedenis zijn vrijheidsstrijders vaak het onderwerp, waaronder de mannen uit de familie van Oranje. De epische held is een goede leider die verder hoort te kijken dan zijn eigen belang, omdat juist hij rekening dient te houden met het openbaar belang. Hij heeft de mogelijkheden om verandering te brengen. Omdat er voor vrouwen weinig kansen waren om zich in te zetten voor het publiek belang, zijn er weinig geschikte vrouwen te vinden in de vaderlandse geschiedenis. De

⁹³ Van Gemert (2006). P. 22.

Bijbel biedt echter een paar opties, waaronder Debora en Esther.⁹⁴ In de epen zijn heldinnen vaak deugdzame en dienstbare vrouwen met een strijdbare, publieke rol. Net als bij veel andere genres lijkt het bij epen dus zo te zijn dat gender en culturele gedragspatronen een rol van belang spelen.⁹⁵

In *De gevallen van Ruth* is Ruth zo'n heldin met een deugzaam, dienstbaar en strijdbaar karakter. Hoewel ze geen publieke rol heeft zoals de Bijbelpersonen Debora en Esther, dient zij wel rekening te houden met het grotere plaatje. Noömi, Ruth en Boaz vernamen in *De gevallen van Ruth* dromen en verschijningen, waardoor zij inzicht kregen in dit grotere geheel: Ruth en Boaz zullen de voorouders zijn van Jezus Christus.

4.3.4. Visualiteit

Van Gemert (2003) heeft geschreven over visualiteit binnen het Nederlandse epos. Zij behandelt *Joannes de Boetgezant* (1662) van Vondel en *David* (1767) van Lucretia Wilhelmina van Merken als voorbeelden van deze visualiteit. *Joannes de Boetgezant*, een epos over Johannes de Doper, heeft volgens Van Gemert net als Van Merkens epos over koning David een focus op ekphrasis, 'de literaire beschrijvingskunst die gericht is op aanschouwelijkheid'.⁹⁶ Onderstaand zullen twee punten bij deze focus besproken worden, de gedetailleerde beschrijvingen van mens en natuur en het zien van Gods plan.

Ten eerste geeft Van Gemert aan dat het epos zich uitstekend leent voor gedetailleerde beschrijvingen en uitweidingen.⁹⁷ Binnen de vele dichtregels is er vaak zowel ruimte voor beschrijvingen van heftige gebeurtenissen als voor beschrijvingen van personen en de natuur. Daarnaast laat Vondels gedetailleerde uiterlijke weergave van personen meer zien over de karaktereigenschappen van de personen zelf.⁹⁸ Bij *De gevallen van Ruth* wordt Bildad, de eerst mogelijke lossen van Ruth, bijvoorbeeld beschreven als:

Zij ziet hem, en 't gezicht voorspelt haar niet veel goeds
Van dezen. 't Dreigend oog, doorstreept met stralen bloeds,
't Nors opzigt,, 't rimplig hoofd, en de ingetrokken wangen,
Een opgeschorte neuz, een kromme kin, omvangen
Door enen wreden, dikgegroeiden, roden baard:
Zyn haar de tekens van zyn' erelozen aart.⁹⁹

Hier is dus de nadruk op het visuele te zien. In deze verzen worden de onaantrekkelijke uiterlijke kenmerken direct gekoppeld aan zijn innerlijk, dat eerloos zou zijn. Ook wordt er in het beeldende van de natuur vooruitgewezen naar de werkelijke stand van zaken. Zo betreft de lucht op het moment dat Ruth voor het eerst over Bildad hoort:

Maar nauylks heeft myn RUTH die woorden uitgesproken,

⁹⁴ Van Gemert (2006). P. 23.

⁹⁵ Van Gemert (2006). P. 23.

⁹⁶ Van Gemert (2003). P. 387-388.

⁹⁷ Van Gemert (2003). P. 394.

⁹⁸ Van Gemert (2003). P. 397.

⁹⁹ Van der Horst (1764). P 87.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

Of al de lugt betreft. De Zon verbergt haar hoofd
In ene donk're Wolk, die hare stralen doovt.
Vier winden barsten op, en wortelen en stryden
Wie of als magtigste de Wolken zal beryden.¹⁰⁰

Hoewel er op dat moment positief over Bildad gesproken wordt door een man die bij de stadspoort woont, laat de natuur zien dat er toch iets dreigends aan het gebeuren is. Zo gauw de man uitgesproken is over Bildad en doorgaat over de andere verwant van Noömi, Boaz, klaart de lucht weer op. Met Boaz vervalt de dreiging van het eindigen van de geslachtslijn van Noömi.

Ten tweede staat het zien van Gods plan centraal bij de onderwerpen en Bijbelgedeelten waar Vondel en Van Merken voor kozen. Hierbij krijgen de hoofdpersonen meer te zien van het grote geheel, terwijl tegenstanders denken dat de werkelijkheid anders in elkaar zit.¹⁰¹ Bij *De gevallen van Ruth* is dit ook het geval, doordat het ook hier draait om het zien van het grote plaatje. Gelovige mensen als Noömi, Boaz en Ruth zien Gods werkelijkheid, onder andere door de dromen en verschijningen die in het verhaal voorkomen en die vanzelfsprekend ook met visualiteit te maken hebben. Daar tegenover staan de duivel en Bildad, die deze werkelijkheid niet lijken te zien. De duivel houdt Ruth tegen met Bildad te trouwen, omdat deze haar geslachtslijn voort zou zetten. Vervolgens heeft hij echter niet door dat Boaz dit ook zou kunnen doen. Bildad verliest de werkelijkheid uit het oog en wijst Ruth af, doordat hij denkt dat zij achter zijn geld aan zit.

4.4. Anna's regels voor het Nederlandse epos

Om deze paragraaf over het Bijbels epos af te sluiten, worden nog enkele regels genoemd die door Anna van der Horst aan het epos verbonden zijn. Sinds de klassieke oudheid zijn er verschillende mensen geweest die schreven over wat zij de regels voor het (Bijbels) epos achtten. Smit noemt hierbij Gerardus Vossius, Torquato Tasso, de 'doctrine classique' en een aantal Nederlandse schrijvers en theoretici die zich bezighielden met het epos. Anna van der Horst formuleerde in haar narede de regels die zij zelf als uitgangspunt nam. Zij geeft bij deze zes regels niet precies aan wat de bron is voor deze regels of waarom zij voor deze regels gekozen heeft.¹⁰²

Eerste regel: eenheid van daad

De eerste regel die Anna van der Horst noemt is de eenheid van daad.¹⁰³ Dit zien we ook terug bij Vossius, die stelt dat het draait om een daad en niet de geschiedenis van een man. Er hoort één lijn in het verhaal te zitten, zonder te veel uitweidingen, waarbij het een uit het ander volgt en alle onderdelen van belang zijn. Daarnaast hoort de daad afgerond te zijn.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Van der Horst (1764). P. 46

¹⁰¹ Van Gemert (2003). P. 394-395.

¹⁰² Van der Horst (1764). Pagina 158-164.

¹⁰³ Van der Horst (1764). P. 158.

¹⁰⁴ Smit (1975). P. 145.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

In *De gevallen van Ruth* komt de eenheid van daad naar voren, doordat het feit dat zij de voorouder van Jezus zal zijn, centraal staat. Toch kiest Anna ervoor om soms een lange flashback in te bouwen, waardoor het bij een eerste lezing van het epos lastig kan zijn om het grote geheel in het oog te houden. Af en toe lijkt het meer op de geschiedenis van een vrouw.

Tweede regel: verheven hoofdpersoon

De tweede regel die ze noemt is dat de hoofdpersoon boven alle mensen verheven is.¹⁰⁵ Dit zien we bij verschillende schrijvers en theoretici terug, waaronder Tasso.¹⁰⁶ Criticus en schrijver Frans de Haes zegt over de verheven hoofdpersoon dat deze '*wezenlyk, voornaem, bekend* en deszelfs *Character* goed' moet zijn.¹⁰⁷ In paragraaf 4.3.3. kwam de held al aan bod.

Derde regel: korte ontknoping

Ten derde noemt Anna dat de ontknoping kort moet zijn.¹⁰⁸ Dit is niet een van de punten die bij veel theoretici op de voorgrond treedt.

In *De gevallen van Ruth* is de ontknoping kort, aangezien in één zang (zang 6), grote beslissingen genomen worden over Ruths toekomst, waarna ook direct tot daden overgegaan wordt. Zo laat Ruth zich dopen, komt Boaz tot een overeenkomst met Bildad en trouwen Boaz en Ruth. Ook krijgen zij een kind, waardoor de toekomst van Noömi en Ruth weer rooskleuriger is.

Vierde regel: in het midden van het verhaal starten

Ten vierde is het van belang dat de auteur midden in het verhaal begint en vanuit gelegenheden naar het verleden of de toekomst verwijst.¹⁰⁹ Dit zien we terug bij Vossius en Frans de Haes. Vossius stelt dat de dichter, in tegenstelling tot de historicus, in het midden of aan het einde van het verhaal dient te beginnen.¹¹⁰ Frans de Haes wijkt hiervan af door te zeggen dat hij in plaats daarvan 'een begin waer niets voorgaet' prefereert.¹¹¹ De lezer wil immers van meet af aan weten wat er aan de hand is.¹¹² Smit geeft aan dat dit zou kunnen komen doordat Bijbelverhalen ook nooit in het midden van het verhaal starten. Ependichters moesten hierdoor afwijken van de bron en beschouwden dit als oneerbiedig ten opzichte van de Bijbel. Toch wordt er bij het epos over het algemeen gesproken over 'mediis in rebus', in het midden van het verhaal starten, in plaats van 'ab ovo', vanaf het begin.

Mediis in rebus komt voor in *De gevallen van Ruth*, waar gestart wordt met het moment dat Noömi, Orpa en Ruth naar Betlehem vertrekken. Dit is anders dan de start van het verhaal in het Bijbelboek, waar het vertrek weliswaar summier aan bod komt,

¹⁰⁵ Van der Horst (1764). P. 159.

¹⁰⁶ Smit (1975). P. 159.

¹⁰⁷ De Haes (1759-1760). P. 465.

¹⁰⁸ Van der Horst (1764). P. 161.

¹⁰⁹ Van der Horst (1764). P. 162.

¹¹⁰ Smit (1975). P. 147-148.

¹¹¹ De Haes (1759-1760). P. 467.

¹¹² Smit (1975). P. 171.

maar waar eerst wordt ingegaan op zaken die daaraan voorafgingen. Zo wordt ingegaan op de samenstelling en afkomst van het gezin, hun vertrek naar de vlakte van Moab vanwege de hongersnood en de dood van Elimelech, Kiljon en Machlon.

Vijfde regel: de omgang met de Bijbelse stof

Als vijfde regel noemt Anna van der Horst de omgang met de Bijbelse stof.¹¹³ Zij geeft aan dat zij meer met haar tekst had gedaan als het geen Bijbels epos was geweest. Het aanbrengen van veranderingen ten opzichte van de originele Bijbeltekst wordt namelijk als respectloos ervaren. Toch zijn er een aantal voorbeelden in de tekst te vinden van de vrijheid die Anna van der Horst zich toe-eigent. Haar houding ten opzichte van de Bijbelse stof uit zich in haar omgang met de open plekken in de Bijbel. Zo laat zij Elimelech, Machlon en Kiljon een mooie dood sterven op het slagveld (pagina 58 van de editie). In het Bijbelboek Ruth wordt alleen vermeld:

Na enige tijd stierf Elimelech, de man van Noömi, en zij bleef achter met haar twee zonen. Zij trouwden allebei met een Moabitische vrouw. De naam van de ene was Orpa, die van de andere was Ruth. Nadat ze daar ongeveer tien jaar gewoond hadden, stierven ook Machlon en Kiljon, en de vrouw bleef alleen achter, zonder haar twee zonen en zonder haar man.¹¹⁴

Anna vult de open plekken dus op, waarbij ze de waarschijnlijkheid in de gaten houdt, maar wel keuzes maakt en haar eigen verbeelding gebruikt.

Een ander voorbeeld van het opvullen van de open plekken is dat Noömi en Ruth tijdens de reis naar Betlehem praten. Zij hebben het hierbij over de geschiedenis van het volk van Israël, terwijl dit niet in het Bijbelboek naar voren komt. In het Bijbelboek is de verteltijd van de reis niet zozeer kort, maar het wordt gevuld met het punt dat Noömi Ruth en Orpa vraagt terug te gaan naar Moab. Los van dat betoog wordt er weinig verteld.

Het opvullen van open plekken komt in Anna's epos ook naar voren doordat zij namen geeft aan personen die in het Bijbelboek niet met naam bekend zijn. Een voorbeeld hiervan is de overziener op het veld van Boaz. Anna geeft hem de naam Eliezer, een naam die in de Bijbel voorkomt bij de oudste en beste knecht van de aartsvader Abraham.¹¹⁵ Anna geeft dit aan in de narede, waarbij ze de reden achterwege laat.¹¹⁶ Een tweede voorbeeld is van de lossen in het Bijbelboek Ruth. Anna geeft hem de naam Bildad, een naam die voorkomt bij een vriend van de Bijbelpersoon Job.¹¹⁷ Deze vriend behandelt Job niet zoals hij dat eigenlijk gedaan zou moeten hebben. Ook Ruths vader krijgt van Anna een naam, Nabot, naar de Bijbelpersoon in 1 Koningen 21.¹¹⁸ Hier gaat het om een man die niet bereid is zijn wijngaard, 'de grond die hij van zijn voorouders had geërfd', af te staan aan koning Achab, waarna hij ter dood wordt gebracht. In alle drie de gevallen laat Anna hiermee haar Bijbelkennis zien, aangezien ze

¹¹³ Van der Horst (1764). P. 163.

¹¹⁴ Ruth 1:3-5 NBV.

¹¹⁵ Eliezer: Van der Horst (1764). P. 95. Bijbel Genesis 24:2.

¹¹⁶ Van der Horst (1764). P. 164.

¹¹⁷ Bildad: Van der Horst (1764). P. 90. Bijbel: Job 2:11.

¹¹⁸ Van der Horst (1764). P. 164. Bijbel: 1 Koningen 21.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

de personen die in de Bijbel niet met naam worden genoemd, een naam geeft die wel in de Bijbel voorkomt bij een persoon die een soortgelijke functie of thema's in zijn leven laat zien.

Een ander punt is dat er in *De gevallen van Ruth* toevoegingen te vinden zijn, namelijk die in de vorm van de doop en Jezus. Anna van der Horst geeft aan dat zij geen aanmerkingen wenst over de oudheid van de doop, want daarover mag 'elk naar zyn begrip en zinnelykheid' vrij denken. Niet iedereen was het daar blijkbaar mee eens, want in de narede noemt zij de heer Lambertus Zegers Ryser, die het niet eens was met haar behandeling van de stof als het gaat om de doop.¹¹⁹ Hierbij kan opgemerkt worden dat de doop niet als zodanig genoemd wordt in het Oude Testament. Er wordt over 'reinigen' en 'wassen' gesproken na het begaan van een zonde of het onrein raken, maar over de waterdoop lezen we niet eerder dan in Matteüs, het eerste boek van het Nieuwe Testament. Als het gaat om Jezus, noemt Anna dat zij hem misschien veel en al vroeg genoemd heeft, maar dat zij haar heldin groots wilde neerzetten door ook te wijzen op het feit dat zij de grootmoeder van koning David zou worden en de voorouder van Jezus.¹²⁰

Een laatste punt als het gaat om het opvullen van de open plekken is dat van de dromen en verschijningen in *De gevallen van Ruth*. Deze dromen en verschijningen geven inzicht, ze zetten aan tot actie of ze geven een bevestiging. Doordat ze de personen beïnvloeden, geven ze richting aan het verhaal. Onderstaand zijn de dromen en verschijningen weergegeven in een tabel.

Zang	Droom/verschijning
Zang 3	Elimelech heeft een droom waarin hij van God hoort dat Machlon met Ruth moet trouwen.
Zang 3	Machlon verschijnt aan Ruth in een droom, waarin vooral de nare gebeurtenissen centraal staan. Toch eindigt Machlon met het noemen van de droom van Elimelech, waar Ruth zich aan vast mag houden.
Zang 3	Machlon verschijnt aan Ruth en het is geen droom. Hij geeft aan dat ze niet hoeft te treuren, aangezien hij naar de hemel is, een veel mooiere plek.
Zang 3	Ruth en Noömi zien nog een verschijning, waarbij duidelijk wordt dat het goed is om weer naar Betlehem te gaan, aangezien de hongersnood voorbij is.
Zang 4	Bildad ziet een verschijning, een door de duivel gestuurde engel die vertelt dat er een vrouw achter zijn geld aan zit.
Zang 5	Tijdens gebed ziet Noömi een groot licht en hoort Gods stem die spreekt: Boaz en Ruth zullen trouwen.
Zang 6	Boaz ziet een berichtgever van God, die aangeeft dat hij en Ruth zullen trouwen en hij krijgt een kijkje in de toekomst, hij hoort over zijn grootse nageslacht.

¹¹⁹ Van der Horst (1764). P. 167-168.

¹²⁰ Van der Horst (1764). P. 168.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

In deze tabel is te zien dat de dromen en verschijningen starten in zang 3 en doorgaan tot het einde, zang 6. Anna geeft hier een verklaring voor, die te vinden is in onderstaand citaat uit de narede:

Onder het lezen der Heldendigten heb ik gemerkt, dat het doorgaans *Geesten* zyn, weke de *tegenstribbelingen* maken.

Dus zyn myne RUTH in de drie eerste Zangen alle de *Bezoekingen* van *God* tot hem Heerlyke en haar Zalige einden bejegend, waar na ik de *Hel* doe werken. Zo dat *Hemel* en *Hel* om myne Heldin in beweging zyn.¹²¹

Hier is dus eigenlijk uit af te leiden dat Anna de tijd neemt om haar hoofdpersonen en de situatie te introduceren en dat het verhaal van daaruit voortgestuwd wordt door de geestelijke strijd tussen God en de duivel, die contact zoeken met de mens door middel van dromen en verschijningen. De lange inleiding met uitvoerige voorgeschiedenis komt overigens ook terug in *Willem IV* (1756) van Margareta Geertruid van der Werken, het eerste Nederlandse epos geschreven door een vrouw. Ook daar start het eigenlijke epos pas echt met het derde hoofdstuk.¹²²

Zoals dromen en verschijningen een belangrijke rol speelden in het epos van de klassieke oudheid, ziet Anna van der Horst blijkbaar ook in het nieuwe epos dat geesten zorgen voor veranderingen in het verhaal. Het is voor haar dan ook een manier om de open plekken in het verhaal te vullen. De verschijningen verklaren waarom mensen ineens tot actie aangezet worden, aangezien in het Bijbelboek Ruth de redenen vaak niet gegeven worden. Hoewel dromen en verschijningen in de Bijbel ook vaak voorkomen en mensen inzichten geven, tot actie aanzetten of een bevestiging geven, komt het juist in het Bijbelboek Ruth niet aan bod. Daarnaast gaat het in de Bijbel over het algemeen om een engel, om God of om Jezus, terwijl Ruth in *De gevallen van Ruth* droomt over haar overleden echtgenoot, dat zij hem ziet als verschijning. In de Bijbel komen dit soort 'bezoeken' van overleden dierbaren niet voor.

Concluderend kan gezegd worden dat Anna van der Horst bij het schrijven van *De gevallen van Ruth* te maken krijgt met open plekken in de Bijbelse stof. Zij moet vervolgens keuzes maken om toch een eigen epos te creëren en een aantal van die keuzes verantwoordt ze ook in haar narede. Drie opvallende opvullingen zijn dus het praten tijdens de reis naar Betlehem, het geven van namen aan Bijbelse personen en de verschijningen. Daarnaast worden er Nieuw-Testamentische principes en personen toegevoegd aan het verhaal, zoals de genoemde doop en Jezus Christus.

Het opvullen van de open plekken is niet iets waar alleen Anna van der Horst mee te maken kreeg. Ook in de poetica van verschillende ependichters en volgens verschillende theoretici was er een specifieke manier om met de Bijbelse stof om te gaan. Daarbij speelden waarschijnlijkheid en respect voor de heilige teksten een belangrijke rol. Het punt betreffende respect kwam bijvoorbeeld naar voren bij de 'doctrine classique', waarbij genoemd werd dat er bij het verwerken van de stof beperkingen hoorden.

¹²¹ Van der Horst (1764). P. 162.

¹²² Smit (1983). P. 479-480.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

Hierdoor werd het Bijbels epos anders benaderd dan niet-religieuze epen. Veel van de Bijbelse epen werden geschreven door gelovigen. Zij sloten zo dicht mogelijk aan bij de Bijbeltekst en het gebruik van eigen inbreng werd beperkt.¹²³ Het punt betreffende de waarschijnlijkheid komt terug bij Vossius. Hij hechtte er bijvoorbeeld belang aan dat de gehele Bijbelse stof vermeld wordt en dat er geen tegenstellingen ontstaan tussen de bron en het epos. Daarnaast moeten open plekken met matigheid en ingetogenheid worden behandeld en dient gelet te worden op de waarschijnlijkheid.¹²⁴

Anna van der Horst noemt waarschijnlijkheid ook een aantal keren in haar narede. Ze stelt hierbij meerdere keren de vraag of haar keuzes tegen de waarschijnlijkheid ingaan. Als het gaat om het respect voor heilige teksten geeft zij aan dat zij zichzelf meer vrijheid had gegeven als het niet om de behandeling van Bijbelse stof zou gaan.

Was het geen *Bybeldigt* geweest ik had er my meerder en met minder schroom van kunnen bedienen. Ik stelle vast, dat my dien aangaande door *Welmanende*: maar in de Poëzy en derzelve vryheden onervarene Godgeleerden gene zwarigheden zullen gemaakt worden: daar Hoogvliet in zynen Abraham, Steenwyk in zynen Gideon, (om van Vondel in zynen Joannes, en andere beroemde *Bybeldigters* te zwygen) my den weg in dezen gewezen hebben.¹²⁵

Anna heeft zich dus in die zin ingehouden, omdat het om een Bijbels epos ging. Zij geeft daarbij aan dat ze naar Hoogvliet en Van Steenwijk gekeken heeft, twee beroemde dichters van Bijbelse epen. Van hen wordt gezegd dat zij zichzelf ook de nodige dichterlijke vrijheid gaven, zoals ook van Anna gezegd wordt dat ze dat deed.¹²⁶ Ze schrok er niet voor terug om wat kleine aanpassingen in de Bijbelse stof aan te brengen. Voorgaande sluit aan bij wat Anna van der Horst ook zegt:

met de *waarschynlykheid* kan men immers in dezen volstaan, die niet dan volstrekte waarheid begeert te weten moet Historien maar geen Heldendigten lezen.¹²⁷

Anna vindt dus dat ze de nodige dichterlijke vrijheid heeft, omdat het om een Bijbels epos gaat en niet om een historische tekst.

Zesde regel: personages met eigen karakters

Anna's laatste regel heeft betrekking op de eigenheid van personages.¹²⁸ Hoewel dit punt voor andere schrijvers minder van belang leek te zijn, stelde Anna dat ieder personage een eigen karakter moest bezitten.

In *De gevallen van Ruth* komt de eigenheid van personages naar voren, doordat aandacht wordt besteed aan zowel uiterlijk als innerlijk van personen. Het meest in het

¹²³ Smit (1975). P. 160.

¹²⁴ Smit (1975). P. 147-148.

¹²⁵ Van der Horst (1764). P. 163.

¹²⁶ Smit (1983). P. 542.

¹²⁷ Van der Horst (1764). P. 163.

¹²⁸ Van der Horst (1764). P. 164.

oog springende voorbeeld is dat van Bildad. Hieronder worden drie punten besproken die betrekking hebben op zijn karakter.

Allereerst laat de uiterlijke onaantrekkelijkheid van Bildad iets zien over zijn eerloze karakter. Het tweede punt heeft te maken met de naamloosheid van Bildad in het Bijbelboek. Anna heeft gekozen voor de naam Bildad, een naam die overgenomen is van een vriend van de Bijbelse persoon Job. Hij behandelt Job slecht. Iets van het karakter van Bildad wordt in *De gevallen van Ruth* dus duidelijk door de naam die Anna hem heeft gegeven. Tot slot is het karakter van personen in *De gevallen van Ruth* te zien op de momenten dat het er echt op aan komt. Ruth laat doorzettingsvermogen en deugdzaamheid zien als het moeilijk wordt. Zo gaat ze toch met Noömi mee naar Betlehem en kiest ze ervoor aren te gaan lezen op het veld. Dit kan geplaatst worden tegenover Bildad, die afhaakt als blijkt dat er verantwoordelijkheid en risico komen kijken bij het vervullen van zijn plicht.

Afwezige punten

Er zijn in ieder geval twee punten die vaak door theoretici genoemd worden, maar die bij Anna van der Horst niet aan de orde komen. Het gaat hier om het wonderbaarlijke en de waarschijnlijkheid. Jan Daniël Macquet, een van de personen die Smit ook noemt bij belangrijke stemmen betreffende het Nederlandse epos, zegt over het wonderbaarlijke:

Het wonderbare moet niet tegen de betamelijke stryden, niet geheel onmogelyk zyn, en vooral niet tegen de gezonde redenen stryden.¹²⁹

Men moet volgens Macquet dus niet te ver gaan in het wonderbaarlijke. B.H. Lulofs (1787-1849) focust op een heel ander aspect van het wonderbaarlijke. Hij zegt dat de mythologie uit de oudheid niet meer bruikbaar is. De bovennatuurlijke wezens moeten uit de christelijke verhalen komen en dus komen engelen, demonen of de geesten van menselijke personen voor, aangezien dit op de Bijbel gebaseerd is.¹³⁰ Het moet gegrond zijn op iets waar geloof in is, al moet gezegd worden dat er in de Bijbel geen sprake is van de geesten van overleden personen. Als het gaat om het wonderbaarlijke beriepen veel epici zich ook op de grootheid van God. Hierdoor zou niets onwaarschijnlijk zijn, omdat voor God alles mogelijk is.¹³¹ Uit bovenstaande blijkt dat er een balans gezocht moest worden, waardoor het wonderbaarlijke op de juiste manier geïntegreerd kon worden. Als dat niet gebeurde, kon het wonderbaarlijke onwaarschijnlijk overkomen en mensen tegen de borst stuiten. Het wonderbaarlijke en het waarschijnlijke moesten dus met elkaar verzoend kunnen worden.¹³²

In *De gevallen van Ruth* komt het wonderbaarlijke naar voren doordat vanaf zang 3 duidelijk wordt dat er een geestelijke strijd gevoerd wordt tussen God en de duivel, met de toekomst van Noömi en Ruth als inzet. Ook zijn er veel verschijningen te vinden in de zangen, waaronder engelen en de geesten van menselijke personen.

¹²⁹ Smit (1975). P. 173.

¹³⁰ Smit (1975). P. 204.

¹³¹ Smit (1975). P. 158.

¹³² Smit (1975). P. 173.

Paragraaf 4: Het Bijbels epos en De gevallen van Ruth

Het volgende punt is het waarschijnlijke. Dit punt wordt om verschillende redenen belangrijk gevonden door Aristoteles en de 'doctrine classique'. Aristoteles' belangstelling voor het waarschijnlijke hangt samen met de opvatting van de poëzie als nabootsing van de natuur. Voor de mensen van de 'doctrine classique' was het waarschijnlijke een belangrijk punt vanwege de opvoedende en moraliserende taak van poëzie.¹³³

Binnen *De gevallen van Ruth* zorgen de verschijningen voor de grootste wrijving met het waarschijnlijke. Toch is dit voor een groot deel te verklaren, doordat het in de Bijbel gegrond is dat men af en toe menselijke figuren ziet, die niet werkelijk 'mens' zijn in de normale zin van het woord. In de Bijbel gaat het in dit geval om engelen. Bij *De gevallen van Ruth* lijkt het eerder te berusten op iets waar geloof in is, zoals het zien van overleden mensen, dan dat het werkelijk terug te vinden is in de Bijbel.

¹³³ Smit (1975). P. 156.

5. Parateksten *De gevallen van Ruth*

In de voorgaande paragraaf is *De gevallen van Ruth* aan bod gekomen, gekoppeld aan de context. In deze paragraaf zullen de parateksten besproken worden, te weten de opdracht, het drempeldicht en de narede (die in *De gevallen van Ruth* na de zangen geplaatst is).

5.1. Opdracht¹³⁴

De opdracht omvat 29 strofen van vier regels, gericht aan 'HARE DOORLUGTIGSTE HOOGHEID, MEVROUWE' Maria Louise van Hessen-Kassel. Zij is op dat moment 76, weduwe van Johan Willem Friso, moeder van de overleden Willem IV en grootmoeder van Willem V, die op dat moment pas zestien is. Tijdens haar leven verloor Maria Louise haar man bij een bootongeluk (1711) en hun kind Willem IV werd anderhalve maand hierna geboren. Tussen 1711 en 1731 was Maria Louise regentes, tot Willem IV oud genoeg was om zijn taken als stadhouder op zich te nemen. Willem IV trouwde vervolgens met Anna van Hannover en zij kregen een kind, Willem V, waarna ook Willem IV (1751) en Anna van Hannover (1759) overleden. Na de dood van Anna van Hannover, die de honneurs sinds de dood van Willem IV had waargenomen, werd Maria Louise op 70-jarige leeftijd weer regentes, aangezien Willem V nog te jong was om zijn vader op te volgen.

Anna start het 116-regelige opdrachtsvers door aan te geven dat zij zich vrij voelt om het werk aan Maria Louise op te dragen door haar 'onwaardeerbare Gunst'.¹³⁵ Vervolgens gaat zij in op het punt dat de gebeurtenissen binnen de familie Oranje-Nassau haar aan het dichten hebben gebracht en dat zij aan Maria Louise heeft gedacht bij het schrijven van haar Bijbels epos. Ze benoemt dat Maria Louise het niet makkelijk heeft gehad en veel mensen heeft verloren, maar dat ze goed omging met de tegenslag en dicht bij haar geloof bleef, waardoor God haar zal zegenen.

De opdracht aan Maria Louise is goed te verklaren. Een eerste verklaring is te vinden in de vergelijking tussen enerzijds Maria Louise en anderzijds Ruth en Noömi. Anna van der Horst geeft in het opdrachtgedicht aan dat zij bij het schrijven van *De gevallen van Ruth* Maria Louise voor ogen had. In het volgende citaat uit de opdracht wordt zichtbaar hoe de focus ligt op wat Maria Louise allemaal meegemaakt heeft.

Met deernis denk ik aan die tyden,
Dat Gy, als RUTH den HEER getrouw
Wat bitterhêen uw ziel bestryden:

U wenend Mara noemen liet.¹³⁶

¹³⁴ De informatie over Maria Louise is gebaseerd op Jagtenberg (1994).

¹³⁵ Van der Horst (1764). P. III.

¹³⁶ Van der Horst (1764). P. VI.

De naam Mara komt voor in het Bijbelboek Ruth. Noömi neemt de naam aan als haar omstandigheden veranderd zijn en zij het gevoel heeft dat God zich tegen haar gekeerd heeft. Dit sluit aan bij Maria Louise, die erom bekend stond dat ze uitte waar ze tegenaan liep, bijvoorbeeld als het ging om kwaaltjes. Daarnaast valt op dat er zowel eigenschappen van Ruth als van Noömi benoemd worden. De getrouwheid van Ruth komt aan de orde en in de laatste regel is een verwijzing naar Noömi te vinden, die zich Mara (bitter) liet noemen door wat haar overkwam.

Hoewel in eerste instantie gedacht kan worden dat Maria Louise meer gemeen had met Noömi dan met Ruth, hebben beiden veel mensen verloren en hielden zij daarbij vast aan hun geloof. Bij Ruth gaat het om het verlies van haar man, haar zwager en schoonvader, terwijl Noömi twee zonen, haar man en door de dood van haar zoon ook haar schoondochter Orpa verloor, die niet langer met haar mee ging. Bij Noömi is daarnaast het moederlijke te zien en het zorgdragen voor een kleinkind, zoals dat bij Maria Louise ook naar voren komt. Dat Smit zegt dat Ruth niets met de prinses gemeen had, lijkt dus nogal ver te gaan.¹³⁷

Naast de vergelijking tussen Maria Louise, Noömi en Ruth kan een tweede verklaring gevonden worden in het feit dat Anna van der Horst haar werk met regelmaat op bleef dragen aan leden van het Huis van Oranje en dat zij hier minstens één keer een dankgeschenk voor ontvangen heeft.¹³⁸ Na de opdracht in *De gevallen van Ruth*, waar zij een zilveren theepot voor ontving en wat dus een positieve ervaring was, draagt Anna ook haar epos *Debora* op aan een prinses van Oranje (Wilhelmina van Pruisen). *Het Oud Enkhuizen* (1766) is vervolgens opgedragen aan Willem V zelf. Hoewel niet bekend is of Anna van der Horst geld ontving voor haar opgedragen werken, is bekend dat zij *De gevallen van Ruth* persoonlijk aan heeft mogen bieden aan Maria Louise en dat zij als dank een zilveren theepot ontving.¹³⁹

In het belang dat Anna op Bijbelse gronden aan vorsten hecht, kan een derde verklaring worden gevonden. Dat blijkt duidelijk uit het Bijbelvers waar zij de opdracht mee start, Psalm 47:10:

De Edele der Volken zyn verzameld (tot) het Volk des Gods Abrahams: Want de schilden der aarde zyn Godes.¹⁴⁰

Hierin komt naar voren dat vorsten een bijzondere rol hebben op aarde, als schildwacht van God. Zij zijn leiders en vanuit de Bijbel wordt verwacht dat leiders allereerst op God vertrouwen en niet op hun eigen kracht en kunnen. Anna focust zich hiermee op een punt dat losstaat van het Bijbelboek Ruth, maar waarmee ze de Bijbel wel verbindt met Maria Louise van Hessen-Kassel.

Tot slot is in de opdracht een thema terug te vinden dat mede verklaart waarom het werk aan Maria Louise opgedragen is. Dit thema, Gods straffende hand, komt ook terug in de zangen en de narede. Hieronder volgt een gedeelte uit de opdracht:

¹³⁷ Smit (1983). P. 540.

¹³⁸ Smit (1983). P. 550.

¹³⁹ Smit (1983). P. 540.

¹⁴⁰ Van der Horst (1764). P. III.

Vorstin! Wat ging Gy vaak gebukt
Op 't voelen van Gods Vaderslagen.

Ja, wel gebukt: maar nimmermeer
Betwiste Gy Gods handelingen:
Ge aanbadt zyn' wil, dien gaavt Gy eer;
Gy kost zelv van zyn wegen zingen.¹⁴¹

Bovenstaand wordt gesproken over Gods vaderslagen. Dit principe is terug te vinden in een aantal Bijbelteksten, waarbij in ieder geval Job 5:17-18, Spreuken 3:11-12, Hebrreeën 12:5-6 en Openbaring 3:19 genoemd kunnen worden. Het komt op het volgende neer:

Mijn zoon, een berisping van de HEER
mag je nooit terzijde schuiven,
zijn bestraffing moet je zonder afschuw ondergaan,
want de HEER straft wie hij liefheeft,
zoals een vader die houdt van zijn zoon.¹⁴²

In de zangen komt het naar voren in de regels:

Zo tugtigt hy zyn Volk; op dat het met geduld,
En billyking der straf belyde zyne schuld.
Des HEREN weg is regt. Hy laat de bozen dwalen,
En ongebonden 't hart in dart'le weelde ophalen,
Gelyk een Vader, die zig aan 't wêerbarstig kind
Niet laat gelegen zyn: maar dat hy têer bemind,
Wanneer het tugt verdient in 't prilste zyner dagen
Tot zyn verbetering kastydt met strenge slagen.¹⁴³

Ook in de narede komen Gods vaderslagen voor. Anna geeft hier aan dat het belangrijk is dat wij goed omgaan met de 'Kastydinge des Heren', de straf die God ons geeft.¹⁴⁴ Maria Louise was volgens Anna van der Horst een goed voorbeeld van iemand met een deugdzaam karakter, evenals Noömi en Ruth. Zij bleven alle drie dicht bij God, ondanks de omstandigheden.

5.2. Drempeldicht

Na de opdracht volgt het drempeldicht van Anna's jongste broer Jacobus van der Horst. Hij studeerde theologie in Groningen en zijn band met Anna lijkt bijzonder te zijn. Aan die band wordt ook op twee punten in het drempeldicht gerefereerd. In de eerste regel wordt gesproken over 'De Susternaam' en in het slot wordt geschreven 'Ex Fraterno Amore'. Hoewel hij sprak over de zuster naam en erkende dat die familieband belangrijk

¹⁴¹ Van der Horst (1764). P. VII.

¹⁴² Spreuken 3:11-12 Nieuwe Bijbelvertaling.

¹⁴³ Van der Horst (1764). P. 71.

¹⁴⁴ Van der Horst (1764). P. 165.

voor hem was, vond hij haar werk ook los daarvan goed. 'Ex Fraternal Amore' is de afsluiting van het drempeldicht en betekent 'vanuit broederliefde'.

Naast de familieband zijn nog twee andere punten van belang: Anna's poëtische gave en haar bescheidenheid. Als het gaat om haar gave wordt gezegd:

Ontsteekt tans min dan 't zoet dat ik uit uwe blâeren,
Zint mynen prilsten tyd, met vrugt te lezen plag;
Het onbedwongen vuur der digtkunst in myne aëren.¹⁴⁵

Hiermee kan worden verwezen naar de lessen godsdienst die Anna van der Horst haar broers en zussen gegeven zou hebben aan de hand van haar catechesatiehandleiding, het werk dat ook opgedragen werd aan haar broers en zussen.¹⁴⁶ Haar gave zou dus volgens Jacobus al vroeg zijn ontstaan. Toen Anna *De gevallen van Ruth* schreef, was zij pas negenentwintig. In de narede gaf ze overigens aan dat ze de tekst al zes jaar eerder had geschreven.¹⁴⁷

Ten aanzien van haar bescheidenheid wordt gezegd: 'Gy, die den Lov verdient: maar dien van rondom vliedt; / Wilt van myn Dankbaarheid geen Lovspraak ook verdragen.'¹⁴⁸ Jacobus schrijft dus over de bescheiden houding van Anna, een houding die we in Anna's teksten in mindere mate terugzien. Toch schrijft ook zij in de opdracht:

Om U verkooz ik deze stov,
Hoe zwaar ook voor myn klene kragten.¹⁴⁹

Dit is te koppelen aan de bescheidenheid van schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw.

5.3. Narede

De narede volgt op de zangen en is de laatste paratekst. In deze subparagraaf zullen een aantal in het oog springende elementen besproken worden.

Allereerst gaat Anna in haar narede verklarend te werk. Zo noemt zij de redenen waarom ze schrijft, de redenen waarom ze een Bijbels epos geschreven heeft en waarom ze voor de dichtvorm gekozen heeft. Hierbij verantwoordt zij haar keuzes en gaat het haar niet alleen om het poëtische, maar zien we ook dat de ratio een leidraad is binnen het Bijbels epos en voor Anna. Dit rationele is dan ook een tweede kenmerk van de narede en dit rationele aspect is terug te zien als zij haar epos toetst aan zes 'Hoofdzakelyke regels'. Door deze regels zoekt zij aansluiting bij schrijvers en critici die haar voorgingen en hiermee komt dus een derde punt binnen de narede naar voren, navolging. Het uitgaan van wat andere personen geschreven hebben (*imitatio*), is hierdoor niet alleen terug te zien in de zangen, maar ook bij de intertekstualiteit in de narede. Ze verwijst naar schrijvers uit de klassieke oudheid zoals Cicero, Ovidius,

¹⁴⁵ Van der Horst (1764). Drempeldicht.

¹⁴⁶ Smit (1983). P. 533.

¹⁴⁷ Van der Horst (1764). P. 156.

¹⁴⁸ Van der Horst (1764). Drempeldicht.

¹⁴⁹ Van der Horst (1764). P. V.

Horatius en Aristoteles, contemporaine bekende ependichters als Arnold Hoogvliet en Frans van Steenwijk en vrouwelijke schrijvers als Betje Wolff, Lucretia Wilhelmina van Merken en Catharina de Wilde.¹⁵⁰

Naast het verklarende, het rationele en het intertekstuele is een volgend aspect dat Anna graag wil laten zien wat ze kan. Ze heeft een grote liefde voor zelfstudie en schrijven, en in de narede geeft zij aan dat zij door dit epos de mogelijkheid heeft mensen te vermaken en zij kan hen laten zien hoe zij haar tijd besteedde.¹⁵¹ Het lijkt erop dat Anna van der Horst haar roeping heeft gevonden. Zo spreekt zij over het schrijven als 'ene onwederstanelyken drang', 'dat vuur, die, ik weet niet welke, aanblazing, die heimelyke beweging, die men zo geen naam kan geven in den boezem eens Digtters gevoeld word.'¹⁵² Ook noemt zij het een 'Geestverkwikkende Gezellinne', 'het wezenlyke zoet' en een 'hartverwydende mymering'.¹⁵³ Anna legt de lat hoog voor zichzelf. Zij heeft gekozen voor het Bijbels epos en daarmee ook voor de dichtvorm 'in een tyd, dat de Poëzy door de allernauzistenste beoordeling der schranderste Kritieken' zeer hoge eisen aan de dichter stelt.¹⁵⁴ Zij doet dit als vrouw en dat maakt het in de ogen van veel mannen in de achttiende eeuw tot een onderneming die gedoemd is te mislukken. Het kunstenaarschap werd als iets mannelijks gezien en Anna van der Horst toont durf om met zo'n gewaagd genre en met de dichtvorm aan de slag te gaan.

Een vijfde punt is dat Anna zich bezighoudt met de achtergestelde positie van de vrouw. Zij richt zich in de narede van haar volgende Bijbelse epos *Debora* (1769) specifiek tot 'de wyzheidbeminnde Vrouwen' en daarin gaat ze uitgebreid in op de wat haar betreft wenselijke houding voor vrouwen. Van die mening ten aanzien van vrouwen is al iets terug te zien in de narede van *De gevallen van Ruth*. Zo geeft zij aan haar werk te willen laten zien en zich niet tegen te laten houden door het feit dat ze vrouw is en daardoor tot de '*onvermogenste Sexe*' behoort. Anna volgt liever de vrouwen met 'meer dan *mannelyke* bekwaamheden': zij die zich niet alleen houden bij de keuken, de brei- en borduurnaald.¹⁵⁵

Een laatste punt dat naar voren komt, is haar omgang met publiek en kritiek. Ze gaat als het ware in gesprek met de 'bescheiden Lezer', door deze op verscheidene pagina's aan te spreken en zinsdelen te schrijven als 'Misschien verwondert gy u' en 'Misschien gevalt U de schetze van Orpa'.¹⁵⁶ Daarnaast zegt ze:

Ik nodig dan den bescheiden Lezer om deze *gevallen van Ruth* met de uiterste oplettendheid te lezen, en my die *gunste* te bewyzen van my zyne *verbeterende aanmerkingen* zo over de taal- als *digtkunde*, *schikking* en *uitvoering* des werks het zy in vriendelyke brieven (mids dat dezelve my Franco bezorgt worden) het zy in periodique schriften mede te delen. Gelukt myne wensch en keurt men deze gevallen met enige voldoening zyne bedenkingen waardig:

¹⁵⁰ Catharina de Wilde was ook bekend onder de naam Vrouwe C.P., zoals bijvoorbeeld het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland aangeeft.

¹⁵¹ Van der Horst (1764). P. 151.

¹⁵² Van der Horst (1764). P. 153.

¹⁵³ Van der Horst (1764). P. 151 en 155.

¹⁵⁴ Van der Horst (1764). P. 153.

¹⁵⁵ Van der Horst (1764). P. 155.

¹⁵⁶ Van der Horst (1764). P. 150 en 164.

Paragraaf 5: Parateksten De gevallen van Ruth

ik zal my dezelve zoeken ten nutte te maken, en ter *verbetering* gebruiken niet alleen van dit: maar ook van nog andere ontworpen stukken.¹⁵⁷

Ze spreekt de lezer dus niet alleen aan, maar roept deze zelfs op in actie te komen. Dit geldt ook voor *Debora* (1769), waar Anna de vrouwen oproept om hun aanmerkingen in te sturen. De laatste zin is hierbij in gebiedende wijs geschreven: 'Overwin die valsche schaamte; en toon dat de Vrouwen zo min onbekwaam zyn om wel te denken dan de Mannen.' Anna spoort hen speciek aan, omdat ze het idee heeft dat zij 'dog zo het schynt, geen moed genoeg' hebben om hun opmerkingen in te sturen.

Door de vrouwen te vragen hun opmerkingen in te sturen, zien we bij Anna een bewustzijn van het imperfecte in haar werk. Dit is ook terug te zien in de zinspreuk van Horatius waar Anna haar narede van zowel *De gevallen van Ruth* als *Debora* mee eindigt. 'Nihil est ab omni parte beatum': niets is in elk opzicht heerlijk. Zij wijst hierop wanneer zij spreekt over de drukfouten in het epos, maar ook op andere momenten klinkt er iets van dit bewustzijn door in de narede. Zo geeft Anna aan het einde van haar narede aan dat ze nog niet verwaand genoeg is om te denken dat ze iedereen met dit werk tevreden heeft gesteld.¹⁵⁸ Daarbij stelt ze onder andere dat iedereen een eigen stijl en manier van denken heeft. Daarnaast zegt zij dat zij bij harde kritiek:

... de *galagtige uitbraakzelen* zyner ontstelde Mage *zagtkens* zal afvegen; en my op gene andere wyze aan hem *wreken* dan met hem *glimlagchende* voorby te gaan, gelyk men in Zee ene gevaarlyke branding of blinde klip, *stillekens* voorby strykt.¹⁵⁹

Hier is Anna's omgang met het imperfecte te zien. Het is immers bijna onmogelijk om een goed epos te schrijven, zoals Vossius ook stelt. Hij vindt dat het epos 'het grootste en edelste in de Poëzy' is.¹⁶⁰ Het kost de verbeelding en de geest veel, waardoor de schrijver het nodige in huis moet hebben. Anna's reactie daarop is:

Ik eerbiedige het zeggen van dat licht der geleerdheid: maar wete te gelyk, dat die niets durvt *wagen* niets *gelukt*. Is in de onderneming van grote zaken de *poging*, schoon de uitvoering niet naar wensch gelukt, niet te pryzen?¹⁶¹

Hoewel het een groot en lastig project is, heeft Anna van der Horst er in ieder geval voor gekozen om het te proberen en zij vraagt de lezer hier of dat dan in ieder geval prijzenswaardig is.

¹⁵⁷ Van der Horst, Anna (1764). P. 157.

¹⁵⁸ Van der Horst, Anna (1764). P. 168.

¹⁵⁹ Van der Horst (1764). P. 169.

¹⁶⁰ Van der Horst (1764). P. 157.

¹⁶¹ Van der Horst (1764). P. 158.

6. Overlevering

De gevallen van Ruth is in 1764 gedrukt door R. Callenbach Klenk te Enkhuizen. Deze drukker, tevens papier- en boekverkoper, was in bedrijf tussen 1748 en 1794.¹⁶² R. Callenbach Klenk drukte onder andere werk van Henricus Stochius, Bernardus Blok, Theodorus Elias van Loosen, Gerard van Steyn, C. van der Deure, Harmanus Lenegra en T. Stant. In het fonds bevinden zich huwelijkszangen, christelijke liedjes voor de feestdagen, een catechisatieboekje, een boek over de rekenkunst, maar ook ordonnanties en reglementen betreffende bijvoorbeeld vrachtlonen en scholen. Er zat niet meer werk van vrouwen in het fonds (STCN). Ook zijn er geen andere epen te vinden in het fonds. Als het gaat om Anna van der Horst, zijn alleen *De gevallen van Ruth* en *Lykklagte by de dood van Maria Louiza* (1765) bij R. Callenbach Klenk gedrukt. Dit komt wellicht voornamelijk doordat Anna vervolgens in Groningen ging wonen.

De negen bekende exemplaren van het epos zijn gedrukt op quarto-formaat, een op dat moment gangbaar formaat van 275 x 215 millimeter. Ze hebben allemaal dezelfde vingerafdruk, hetgeen wil zeggen dat de plaatsing van tekens op het papier hetzelfde is. De boeken lijken dus te behoren tot dezelfde druk.

Van de negen exemplaren bevindt zich er een bij de Vrije Universiteit Amsterdam, twee bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, een bij Museum Meermanno in Den Haag, twee exemplaren bij de stadsbibliotheek Haarlem, een bij de Universiteitsbibliotheek van Leiden, een bij die van Nijmegen en een bij die van Utrecht. Een van de exemplaren van de Koninklijke Bibliotheek Den Haag, KW 3094 C 110, staat ook op Google Books en de tekst is op deze manier beschikbaar voor een groter publiek.

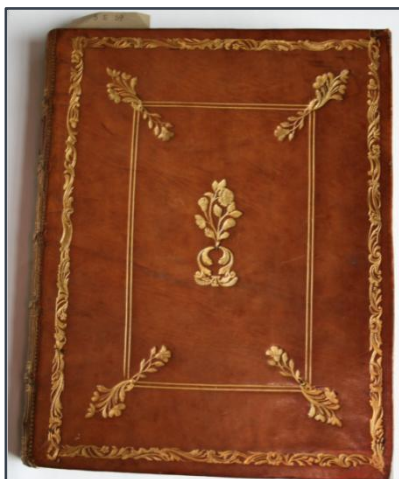
Ieder boek heeft een andere band, omdat het druk- en bindproces in de achttiende eeuw los van elkaar stond. De koper kocht het boek dus ongebonden en besloot vervolgens zelf of en hoe een boek ingebonden werd. Het kan gaan om een erg simpele kartonnen kaft, maar ook om een verharde negentiende-eeuwse kaft.

De negen exemplaren komen overeen als het gaat om tekstuele elementen, maar twee exemplaren zijn luxe uitgevoerd, zowel wat betreft het papier (drukkerijfase) als de bindwijze (binderijfase). Het gaat hierbij om exemplaar *KW 1793 G 5* van de Koninklijke Bibliotheek Den Haag en exemplaar 005 E 059 van Museum Meermanno.

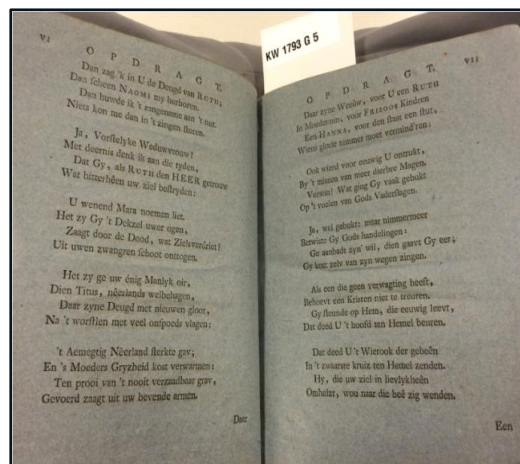
Deze twee exemplaren zijn net als de andere zeven gedrukt bij R. Callenbach Klenk in Enkhuizen. Het gaat hier echter niet om het wit-beige papier dat bij de andere exemplaren te zien is en dat gold als een meer gangbare papierkeuze, maar om grijsblauw papier (zie afbeelding 2).¹⁶³ Dit blauwe papier werd wel vaker gebruikt als tekenpapier en bij boekomslagen, maar werd weinig gebruikt bij boeken.

¹⁶² Consortium of European Research Libraries.

¹⁶³ Storm van Leeuwen (2006). P. 620.



Afbeelding 1: Exemplaar 005 E 059
Museum Meermanno

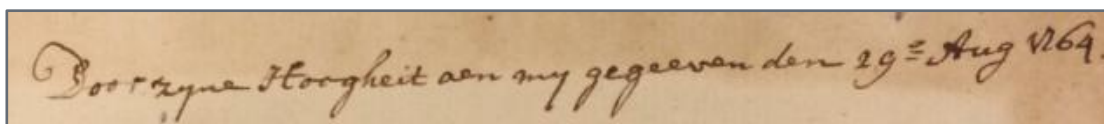


Afbeelding 2: Exemplaar KW 1793 G 5
Koninklijke Bibliotheek. P. VI-VII.

De exemplaren zijn vervolgens gebonden door de Van der Horstbinderij te Amsterdam. Deze binderij, die tussen 1764 en 1775 in bedrijf was, werd vanwege deze exemplaren van *De gevallen van Ruth* zo genoemd.¹⁶⁴ Kenmerkend voor deze exemplaren is dat ze gebonden zijn met vijf koorden, waarbij gebruik is gemaakt van kastanjekleurig kalfsleer om de platten. Het leer is gedecoreerd met gouden blad- en bloemfiguren (zie afbeelding 1) en beide exemplaren hebben goud op snee.

Dat het bij deze twee boeken om speciale exemplaren gaat, is duidelijk. Van Anna van der Horst is bekend dat zij persoonlijk een exemplaar aan Maria Louise van Hessen-Kassel heeft mogen aanbieden.¹⁶⁵ Het zou hierbij kunnen gaan om het exemplaar dat nu bij Museum Meermanno ligt. Op een later moment is dit boek in bezit geweest van Willem H.J. van Westreenen van Tiellandt.¹⁶⁶ Hij was sinds 1842 directeur van de Koninklijke Bibliotheek en hij legde een boekverzameling aan die uiteindelijk bij de bibliotheek van Meerman gevoegd werd.¹⁶⁷

Het bijzondere exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek is in ieder geval sinds de tweede helft van de negentiende eeuw in het bezit van de Koninklijke Bibliotheek. Op een van de eerste pagina's (2r) staat de aantekening: 'Door zyne Hoogheit aan my gegeven den 29^e Aug 1764.' (zie afbeelding 3).



Afbeelding 3: Gebruiksspoor exemplaar KW 1793 G 5 Koninklijke Bibliotheek. P. 2R.

¹⁶⁴ Storm van Leeuwen (2006). P. 619.

¹⁶⁵ Smit (1983). P. 540.

¹⁶⁶ Storm van Leeuwen (2006). P. 112.

¹⁶⁷ Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (1849). P. 150-151.

Dit exemplaar is van Willem V geweest, maar hij heeft het binnen twee maanden aan iemand anders gegeven.¹⁶⁸ De approbatie is namelijk van 4 juni, bij de opdracht staat de datum '1 Hooimaand 1764' (juli) en Willem V zou het op 29 augustus doorgegeven hebben. Hoewel het niet duidelijk is of hij het meteen na verschijnen aangeschaft of gekregen heeft, is het in ieder geval maar kort in zijn bezit geweest.

¹⁶⁸ Storm van Leeuwen (2006). P. 620.

7. Verantwoording

Net zoals Anna van der Horst keuzes heeft moeten maken bij de totstandkoming van *De gevallen van Ruth* (die zij verantwoordt in de narede), heb ik keuzes moeten maken bij het vervaardigen van deze editie. Ik bespreek mijn afwegingen in deze verantwoording.

Ik heb ervoor gekozen om een studie-editie te maken en geen historisch-kritische of leeseditie. Vergeleken met de studie-editie is er bij een leeseditie geen uitvoerig commentaar vereist.¹⁶⁹ Ik heb hier niet voor gekozen, omdat het uitvoerig commentaar in deze editie juist van grote waarde is, vanwege de verminderde toegankelijkheid van dit werk. Een historisch-kritische editie onderscheidt zich van de studie-editie, doordat het de historische groei en verschijningsvorm van een werk laat zien. Alle versies zijn er volledig in terug te vinden en er wordt niet ingegrepen in spelling en schrijfwijzen.¹⁷⁰ Ik heb hier niet voor gekozen, omdat *De gevallen van Ruth* voor zover bekend maar één druk heeft gehad. Wel is er voor gekozen om zo weinig mogelijk in te grijpen in spelling en schrijfwijzen.

De keuze voor de studie-editie hangt ook samen met het doelpubliek: een publiek van mensen met een interesse in literatuur, maar met beperkte kennis van oudere letterkunde, de achttiende eeuw, het Bijbels epos of de Bijbel. Ook onderzoekers die zich willen inlezen als het gaat om Anna van der Horst, schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw of het Bijbels epos, worden tot het doelpubliek gerekend. Daarmee is het publiek minder groot dan het publiek van een leeseditie, en groter dan het publiek van een historisch-kritische editie, waar toch voornamelijk door gespecialiseerde lezers naar gekeken wordt.¹⁷¹

Ook wat betreft de basistekst, zijn er keuzes gemaakt. Bij deze editie is gekozen voor exemplaar KW 3094 C 110 van de Koninklijke Bibliotheek als basistekst. Er is sprake van één vingerafdruk en de overgeleverde exemplaren zijn dus gelijk als het gaat om tekstuele aspecten. Hierdoor maakte het niet uit welk exemplaar gebruikt werd voor de editie. De keuze voor het exemplaar uit de Koninklijke Bibliotheek was een pragmatische: dit specifieke exemplaar is gedigitaliseerd door Google Books, waardoor de tekst gemakkelijk overgenomen kon worden.

Tussen de basistekst en de leestekst zijn een aantal verschillen aan te wijzen, die hieronder verantwoord worden. Ten eerste is de lange S in de leestekst weergegeven als een gewone S. Ook is er in een aantal gevallen sprake van spaties tussen de letters van een woord, zoals op de eerste pagina van de opdracht, waar staat: 'O P D R A G T AAN HARE DOORLUGTIGSTE HOOGHEID, M E V R O U W E M A R I A L O U I Z A'. De spaties zijn in zulke koppen, maar ook als het voorkomt in de tekst, weggelaten om de leesbaarheid te bevorderen. Voor het overige is de tekst uit het epos ongewijzigd overgenomen in de leestekst van de editie, ook waar het gaat om spelling, interpunctie

¹⁶⁹ Mathijsen (1995). P. 67.

¹⁷⁰ Mathijsen (1995). P. 58.

¹⁷¹ Mathijsen (1995). P. 38.

en lettergrootte. De paginaverdeling van het origineel is aangehouden. Bovenaan de pagina's in de editie staat de nummering van de originele tekst.

De leestekst is voorzien van regelnummers, annotatie en Bijbelverwijzingen. De regelnummers beginnen bij het voorwerk, bij de eerste zang wordt er opnieuw mee gestart en in de narede gebeurt dit nogmaals. Hier heb ik voor gekozen om de parateksten van de eigenlijke tekst te onderscheiden. De annotatie behandelt ontoegankelijke verouderde woorden en tijd-, cultuur- en Bijbelgebonden begrippen. De betekenissen komen in de meeste gevallen uit het *Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)*. Als de annotatie een Bijbelverwijzing bevat, staan Bijbelboek, hoofdstuk en verzen hierbij aangegeven. Over het algemeen is de tekst uit de Bijbel op de linkerpagina naast de leestekst opgenomen, zodat deze niet opgezocht hoeft te worden en direct naast de tekst van het epos gelegd kan worden. Naar de Bijbelpassages op de linkerpagina wordt in de noten verwezen. Als er teveel Bijbelverwijzingen per pagina waren om deze bij te kunnen voegen, zijn de teksten die al op eerdere pagina's getoond werden niet bijgevoegd. Daarnaast zijn de teksten die minder van belang leken te zijn voor het gedeelte van *De gevallen van Ruth* weggelaten. In de noot wordt in zo'n geval expliciet naar de Bijbelvindplaats verwezen.

Bij het tonen van de Bijbelverwijzingen op de linkerpagina wordt eerst het regelnummer genoemd van de regel waarbij de Bijbelverwijzing aansluit. Vervolgens wordt het Bijbelboek, het hoofdstuk en het vers of de verzen genoemd. Daarna volgt de tekst zelf. Als er veel verwijzingen per pagina zijn, zijn deze compacter weergegeven. Als er een 'a' bij een versnummer staat (bijvoorbeeld 9a), betekent dit dat het om het eerste gedeelte van het vers gaat. Als er een 'b' bij staat, gaat het om het laatste gedeelte van het vers. '[...]' is gebruikt als er tekst voorafgaat aan de Bijbelverwijzing of als er nog iets volgt dat minder van belang is in deze context. Indien niet anders aangeven, zijn de Bijbelteksten uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV).

Dankwoord

Dank aan mijn familie en vrienden, die luisterden, meekeken en me steunden tijdens dit proces.

Dank aan mijn begeleider Nina Geerdink, die een positieve invloed op het proces heeft gehad en van wie ik veel heb geleerd.

En bovenal dank aan God, die ik vanuit dankbaarheid wil eren (net als Anna van der Horst) door mijn gaven in te zetten en anderen te dienen.

Bibliografie

- Bijbel. *Nieuwe Bijbelvertaling*. Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem (2004).
- Blok, P.J. en Molhuysen, P.C. *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*. Deel 10. A.W. Sijthoff, Leiden (1937).
- Brückle, Irene. 'Historical Manufacture and Use of Blue Paper.' In: The American Institute for Conservation - *The Book and Paper Group Annual*. Deel 12 (1993). Consortium of European Research Libraries. Thesaurus.<http://thesaurus.cerl.org/record/cni00016496>. Laatst bekeken: 16-07-2015.
- Buijnsters, P.J. 'Literair debuut met wijsgerige poëzie – de affaire Anna van der Horst.' In: *Wolff en Deken*. Martinus Nijhoff, Leiden (1984).
- De Haes, Frans. 'Aenleiding tot de Nederduitsche Dichtkunst of Waernemingen omtrent het maken van Nederduitsche vaerzen: een eenvoudige 'ars poetica' voor jonge, onervaren dichters.' In: *Tael- en Dicht-kundige By-dragen*. Eerste deel (1759-1760).
- Gemert, Lia van. 'Echte helden zie je zelden. Idolen in het Nederlandse epos.' In: *De Achttiende Eeuw* 38 (2006), pp. 22-38.
- Gemert, Lia van. 'Maak vaerzen, lees en schrijf'; dichtende vrouwen uit de 17e en 18e eeuw'. In: *Vooys*. Jaargang 12 (1993-1994), pp. 66-74.
- Gemert, Lia van. 'Onwederstanelyken drang': het vrouwelijk schrijverschap in achttiende-eeuws Nederland.' In: *De Achttiende Eeuw* 27 (1995), pp. 256-279.
- Gemert, Lia van. 'Verreziende helden. Visualiteit in het Nederlandse epos.' In: *De steen van Alciato: literatuur en visuele cultuur in de Nederlanden*. Ed. Marc van Vaeck, Hugo Brems & Geert H.M. Claessens. Leuven (2003), pp. 387-403.
- Kloek, Els. *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*. Vantilt, Nijmegen (2013).
- Haas, Anna de. 'Wilde, Catharina Pietersdr. de'. In: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland* (2014).
- Jagtenberg, F.J.A. *Marijke Meu 1688-1765*. De Bataafsche Leeuw, Amsterdam (1994).
- Jeu, Annelies de. 'De 'mannelyke bekwaamheden' van een achttiende-eeuwse dichteres.' In: *Vooys*. Jaargang 15 (1997).
- Leemans, Inger & Johannes, Gert-Jan. *Worm en donder. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur deel IV*. Bert Bakker/Prometheus, Amsterdam (2013).
- Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1803-1900* (1849).
- Macquet, Jan Daniël. *Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen*. Wed. J. van Schoonhoven, Utrecht (1780-1783).
- Mathijsen, Marita. *Naar de letter: handboek editiewetenschap*. KNAW Press, Den Haag (1995).
- *Nieuwe vaderlandsche letter-oefeningen*. Van der Kroe, A. & Yntema en Tieboel, Amsterdam, pp. 370-371 (1770).
- Rovers, Eva. Horst, Anna van der. In: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland* (2014). <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Horst>. Laatst bekeken: 25-07-2015.
- Schenkeveld-Van der Dussen, Maria Adriana en Porteman, Karel. *Met en zonder lauwerkrans*. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550-1850: van Anna Bijns tot Elise van Calcar: teksten met inleiding en commentaar. Amsterdam University Press, Amsterdam (1997).

- Smit, W.A.P. 'Anna van der Horst en de breuk met Betje Wolff.' In: *De Nieuwe Taalgids*. Jaargang 74. Wolters-Noordhoff, Groningen (1981).
- Smit, W.A.P. *Kalliope in de Nederlanden. Het Renaissancistisch-klassicistische epos van 1550 tot 1850*. Van Gorcum & Comp., Assen (1975).
- Smit, W.A.P. *Kalliope in de Nederlanden. Het Renaissancistisch-klassicistische epos van 1550 tot 1850*. Van Gorcum & Comp., Assen (1983).
- Spies, Marijke. 'Het epos in de 17^e eeuw in Nederland: een literatuurhistorisch probleem.' In: *Spektator* 7 (1977-1978), pp. 379-411, 562-594.
- Storm van Leeuwen, Jan. *Dutch Decorated Bookbinding in the Eighteenth Century*. Hes & De Graaf, 't Goy-Houten (2006).
- Van der Aa. *Biographisch woordenboek der Nederlanden*. Deel 8. Tweede stuk. J.J. van Brederode, Haarlem (1867).
- Van der Horst, Anna. *Debora*. Lubbartus Huisingh, Groningen (1769).
- Van der Horst, Anna. *De gevallen van Ruth*. R. Callenbach Klenck, Enkhuizen (1764).
- Van der Horst, Anna. *De liefde van Jezus en zyne heilgezanten den kristenen in het evangelie zo duur bevolen, als zynde de vervulling der goddelyke natuurwet*. Bolt, Groningen (1770).
- Van der Horst, Anna. *Tafereel der liefde*. Lubbartus Huisingh, Groningen (1768).
- Witsen Geysbeek, P.G. *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*. Deel 5. Schleyer, Amsterdam (1824).
- Wolff, Betje. *Bespiegelingen over den staat der rechtheid*. T. Tjallingius, Hoorn (1765b).
- Wolff, Betje. *Eenzame nacht gedachten, over den slaap en den dood*. T. Tjallingius, Hoorn (1765a).
- *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. INL, Leiden (1998). Te raadplegen via www.gtb.inl.nl.

Bijlage: Status quaestionis

Deze status quaestionis is onderverdeeld in onderzoek naar Anna van der Horst, *De gevallen van Ruth*, schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw en het Bijbels epos.

Anna van der Horst

De naam Anna van der Horst is vrij snel na haar dood verschenen in biografieën. Hierdoor bleef er aandacht voor haar schrijverschap bestaan, ook al bleef zij een onbekendere naam dan vrouwelijke schrijvers uit dezelfde periode zoals Betje Wolff, Aagje Deken en Petronella Moens. De biografieën waar zij in ieder geval in verscheen zijn die van Witsen Geysbeek (1824), Van der Aa (1867), Branden en Frederiks (1888-1891), Blok en Molhuysen (1937) en Ter Laan (1952). In literatuurgeschiedenissen werden vrouwen in de achttiende en negentiende eeuw zelden besproken, laat staan schrijvers die een minder grote naam hadden dan bijvoorbeeld Lucretia Wilhelmina van Merken en Petronella Moens.

In 1981 verscheen W.A.P. Smits 'Anna van der Horst en de breuk met Betje Wolff', een tekst waarin gefocust wordt op de kortdurende vriendschap tussen Van der Horst en Wolff. Al vrij snel volgt van dezelfde auteur *Kalliope in de Nederlanden* deel 2 (1983), het vervolg op de wetenschappelijke studie naar het Nederlandse epos. In dit deel wordt meer gefocust op specifieke auteurs, waarbij er onder meer een hoofdstuk gewijd is aan Anna van der Horst en haar Bijbelse epen.¹⁷² Door dit uitvoerige hoofdstuk gaat Anna van der Horst meer voor ons leven.

In *Wolff en Deken* (1984), P.J. Buijnsters boek over Betje Wolff en Aagje Deken, wordt een hoofdstuk bewaard voor de vriendschap tussen Van der Horst en Wolff, een thema dat toch keer op keer in de biografieën van Anna van der Horst terugkomt.

Een ander thema is de bredere context van de schrijvende vrouw in de achttiende eeuw en hoe Anna zich daartoe verhoudt. In Van Gemert (1995), De Jeu (1997) en Schenkeveld-Van der Dussen (1997) is weliswaar meer te zien van Anna van der Horst, maar de focus ligt bij de schrijvende vrouwen. Terwijl Van Gemert zich vooral richt op het vrouwelijk schrijverschap, focust De Jeu zich op de manier waarop Anna zich inzet voor de vrouw. De vrouw zou zich volgens haar moeten ontwikkelen en zij zou zich mogen richten op studie en schrijverschap, mits dit mogelijk is in verband met moederschap en huishoudelijke taken. In Schenkeveld-Van der Dussen e.a. (1997) wordt daarnaast een uitgebreidere biografie van Van der Horsts leven gegeven, naast verschillende hoofdstukken over de schrijvende vrouw in de achttiende eeuw.

Een laatste belangrijke bron is het *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*¹⁷³, een project dat in 2003 startte met een pilot. In eerste instantie werden er biografieën van opmerkelijke vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis

¹⁷² Smit (1983), Hfd. XXV, pp. 532-560.

¹⁷³ Digitaal vrouwenlexicon van Nederland (2010).

gepubliceerd, waarna hier ook een boek van verscheen.¹⁷⁴ Deze website geeft een beknopt overzicht van het leven van Anna van der Horst.

De gevallen van Ruth

Als het gaat om *De gevallen van Ruth* zijn er twee teksten die een belangrijke rol spelen in dit onderzoek, Smit (1983) en De Jeu (1997). In Smit (1983) komt de inhoudelijke kant van *De gevallen van Ruth* naar voren. Het opdrachtsvers, het drempeldicht, de narede en de tekst komen uitgebreid aan bod, waarna het gehele epos geëvalueerd wordt. In De Jeu (1997) wordt voornamelijk gesproken over de vrouwelijke schrijver, hoe Van der Horst opkomt voor de vrouw, dat ze het niet heeft laten bekijken door een 'mannelijke deskundige', de normale gang van zaken in die tijd, en er wordt gesproken over de literaire kritiek. Inhoudelijk wordt er hooguit gezegd dat het om een heldendicht gaat en dat er een vrouwelijke hoofdpersoon is.

Schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw

Als het gaat om schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw, heeft Lia van Gemert twee teksten geschreven die van waarde zijn voor deze inleiding. In Van Gemert (1993-1994) is het onderwerp de dichtende vrouw in de zeventiende en achttiende eeuw. Het gaat onder andere over hun positie in het literaire veld en over hun zelfbeeld. Ook in Van Gemert (1995) wordt gesproken over de positie van vrouwen en het vrouwelijk schrijverschap in achttiende-eeuws Nederland. Daarnaast wordt ingegaan op de thematiek in hun werk en de veranderingen voor hun situatie in de achttiende eeuw.

In 1997 verschijnen er vervolgens twee interessante studies, een wetenschappelijk artikel van De Jeu en een groots overzichtswerk van Schenkeveld-Van der Dussen. De Jeu legt de focus daarbij wat meer op Anna van der Horst, maar ook de tijdsgeest komt aan bod. Zo wordt er gesproken over de rol van man en vrouw en hoe Van der Horst ontwikkeling voor de vrouw als belangrijk punt ziet. Schenkeveld-Van der Dussen e.a. behandelt schrijvende vrouwen tussen 1550 en 1850 bijzonder uitgebreid. Aan bod komen onder andere de thema's en genres die vrouwelijke schrijvers gebruiken, de functie en het publiek van hun publicaties en de publicatiemogelijkheden. Daarnaast wordt gesproken over de positie van de vrouw, de voorwaarden voor hun schrijverschap en hoe mannen hen hielpen bij een publicatie.

Tot slot komt de context van schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw ook aan bod in een werk uit 2013, *Worm en donder: geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800*.¹⁷⁵ Dit standaardwerk over de literatuur tussen 1700 en 1800 is een deel uit de serie 'Geschiedenis van de Nederlandse literatuur'. Als het gaat om schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw, komen onderwerpen aan bod als de dichtgenootschappen en de rol van vrouwen in het literaire veld. Hoewel de informatie per onderwerp beperkt is, geeft het een goed overzicht van de ontwikkelingen.

¹⁷⁴ Kloek, Els (2013).

¹⁷⁵ Leemans & Johannes (2013).

Het Bijbels epos

Het Bijbels epos wordt het meest uitgebreid besproken door W.A.P. Smit in zijn eerder genoemde overzichtsstudie *Kalliope in de Nederlanden*. In het eerste deel (1975) bespreekt hij het Nederlands epos in het algemeen, van geschiedenis tot kenmerken, waarna hij in het tweede deel (1983) opmerkelijke auteurs onder de aandacht brengt. Na de verschijning van het eerste deel keek Spies (1977-1978) kritisch naar dit onderzoek en gaf zij aan op welke manieren het volgens haar beter zou kunnen. Volgens haar is een belangrijk punt dat Smit een pragmatische benadering heeft en het literair-historische uit het oog verliest. Daarnaast bespreekt Smit het belang van de lucaanse traditie niet.¹⁷⁶

Ook Lia van Gemert heeft over het Bijbels epos geschreven. In 'Verreziende helden. Visualiteit in het Nederlandse epos' (2003) wordt gesproken over visualiteit in twee teksten die behoren tot de vroege Nederlandse epen: Joost van den Vondels *Joannes de Boetgezant* (1662) en Lucretia van Merkens *David* (1767). Hierbij staat centraal hoe de omgeving geschetst wordt in deze teksten, hoe het zicht een rol speelt en hoe er beelden opgeroepen worden door de manier van schrijven. Deze tekst geeft hiermee inzicht in een bepaald aspect van het Nederlands Bijbels epos. Dit geldt ook voor een andere tekst van Lia van Gemert, 'Echte helden zie je zelden. Idolen in het Nederlandse epos' (2006). In deze tekst wordt besproken hoe de held geschetst wordt in de verschillende vormen van het epos.

Tot slot is er *Worm en donder* (2013), zoals eerder gezegd een standaardwerk over de literatuur tussen 1700 en 1800. Het Bijbels epos komt hierin als onderwerp aan bod, hoewel de informatieve waarde beperkt is.

Concluderend kan gezegd worden dat er vrij veel informatie te vinden is over Anna van der Horst, schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw en het Bijbels epos. Dit staat tegenover zeer beperkt onderzoek naar *De gevallen van Ruth* zelf. In de paragrafen van de inleiding zijn bovengenoemde studies gebruikt om meer licht te werpen op de context van *De gevallen van Ruth*.

¹⁷⁶ Spies (1977-1978). P. 389.

[Editie]

[Titelblad]

[Pagina I]

DE GEVALLEN

VAN

RUTH,

IN

ZES ZANGEN,

DOOR

ANNA VAN DER HORST.

Te ENKHUIZEN,

By R. CALLENBACH KLENCK¹⁷⁷, Boekverkoper

In de Oude Westerstraat.

MDCCLXIV.¹⁷⁸

¹⁷⁷ R. CALLENBACH KLENCK: de drukker. Voor meer informatie zie de inleiding (p. 44).

¹⁷⁸ MDCCLXIV: 1764.

[Voorwerk]

[Pagina II]

5 Wy Visitatoren¹⁷⁹ des E. Classis¹⁸⁰ van Enkhuysen, overgesien en nagelesen hebbende dit Digtwerk, genaamt *de Gevallen van Ruth, in zes Zangen, door Anna van der Horst*, verklaren daer in niets gevonden te hebben, 't geen met de regtsinnigheit der Leere onzer Kerke strydig zyn zoude, waerom wy voor ons gaern mogen zien, dat het voorschreve Werk door den Druk worde gemeen gemaakt.

JACOBUS HUYGENS,
Predik^t. te Hoog-Carspel.

WILLEM JACOB ROLDANUS
Predik^t. te Enkhuysen.

Enkhuysen den 4den. Juny
1764.

¹⁷⁹ Visitatoren: inspecteuren

¹⁸⁰ E. Classis: een vergadering van afgevaardigden van iedere kerk uit een classisgebied

Regelnummer: 3

Psalm 47:10

10 De vorsten van de volken zijn bijeen in het gevolg van Abrahams God. Zijn schildwachten zijn ze op aarde. Hoog is hij verheven.

[Pagina III]

OPDRAGT

AAN HARE DOORLUGTIGSTE HOOGHEID,

MEVROUWE

MARIA LOUIZA,

*PRINCESZE WEDUWE VAN ORANGE EN NASSAU*¹⁸¹ enz. enz. enz.

GEBOREN *PRINCESZE VAN HESZEN-KASZEL*¹⁸² enz. enz. enz.

*De Edele der Volken zyn verzameld (tot) het Volk des Gods
Abrahams: Want de schilden der aarde zyn Godes.*

Psalm 47: vs. 10.

Vorstin! uw onwaardeerbare Gunst
Gav my de vryheid met deez' blad'ren,
Met deze Proev der schoonste Kunst,
Uw' stoel met diep ontzag te nad'ren.

10

Geen vreez, dat lasterzieke Nyd,
Met hare scherpe en groene tanden,
(Die al wat uitsteekt krabt en byt.)
Myn jonge Zangster aan zal randen:

¹⁸¹ WEDUWE VAN ORANGE EN NASSAU: Maria Louise trouwde in 1709 met Johan Friso van Nassau-Dietz. In 1711 verdronk Johan Friso na een bootongeluk.

¹⁸² VAN HESZEN-KASZEL: Maria Louise was een dochter van Karel Lodewijk van Hessen-Kassel (landgraaf van Hessen-Kassel) en Maria Anna van Koerland. Zie de inleiding voor meer informatie (p. 38).

[Pagina V]

- 35 Het (a) eerst de snaren heb geroerd,
 Geheel onkundig in het stemmen
 Des toons, die 't hart ten hemel voert;
 En woeste driften vlak kan kemmen.
- 40 Gav WILLEMS¹⁹¹ dood myn Poëzy,
 (Van treurende afkomst) 't eerste leven;
 Zette ANNAAS¹⁹² deugd haar siersel by;
 Kost KARELS¹⁹³ Kroost haar schoonte geven:
- 45 Wanneer ik dikwerv bly van geest,
 By 't tokkelen der ronde snaren,
 Myn zangen neuryde op het Feest
 Huns Huwlyks, of hun bly verjaren.
- 50 Wie wyde ik beter dan myn Digt,
 Dan U, GROOTMOEDER van die Loten¹⁹⁴,
 Wien 'k al de zoetheid ben verpligt,
 Die 'k ooit door 't digten heb genoten.
- Om U verkooz ik deze stov,
 Hoe zwaar ook voor myn klene kragten.
 Zo 'k schryvende aan U dagt: dan trof
 Uw wisz'lend Lot myn Digtgedagten.
- 55 (a) Een Lykklagt¹⁹⁵ op den Dood van zynen Doorl. Hoogheid WILLEM DE IV was
 het eerste rym, dat uit myne Penne viel.¹⁹⁶

¹⁹¹ WILLEMS: hier gaat het om Willem IV van Hessen-Kassel (1567-1592), landgraaf van Hessen-Kassel

¹⁹² ANNAAS: Maria Louises man Johan Friso stierf in 1711, waarbij hij zijn vrouw achterliet met dochter Anna Charlotte Amalie (1710-1777) en een nog ongeboren baby, Willem IV Karel Hendrik Friso (1711-1751)

¹⁹³ KARELS: zie voetnoot 192. Willem IV Karel Hendrik Friso trouwde vervolgens in 1721 met Anna van Hannover. Zij kregen twee kinderen zonder naam, een in 1736, een in 1739. Daarnaast was er Wilhelmina Carolina (1743-1787), Anna (1746) en Willem Batavus (1748-1806, Willem V).

¹⁹⁴ GROOTMOEDER van die Loten: Maria Louise is grootmoeder van Wilhelmina Carolina, Anna en Willem Batavus (Willem V).

¹⁹⁵ Lykklagt: dit is niet terug te vinden in haar bibliografie.

¹⁹⁶ WILLEM DE IV: zie voetnoot 191.

Regelnummer:62

Ruth 1:19-21

19 Zo gingen zij samen verder, tot in Betlehem.

Hun aankomst in Betlehem baarde veel opzien. Overal in de stad riepen de vrouwen: 'Dat is toch Noömi?' 20 Maar ze zei tegen hen: 'Noem me niet Noömi, noem me Mara, want de Ontzagwekkende heeft mijn lot zeer bitter gemaakt. 21 Toen ik hier wegging had ik alles, maar de HEER heeft mij met lege handen laten terugkomen. Waarom mij nog Noömi noemen, nu de HEER zich tegen mij heeft gekeerd, nu de Ontzagwekkende me kwaad heeft gedaan?'

Regelnummer: 67

Titus 1:4

4 Aan Titus, mijn waarachtig kind in ons gemeenschappelijk geloof. Genade en vrede van God, de Vader, en van Christus Jezus, onze redder!

[Pagina VI]

- 60 Dan zag 'k in U de Deugd van RUTH¹⁹⁷;
 Dan scheen NAOMI¹⁹⁸ my herboren.
 Dan huwde ik 't aangename aan 't nut.
 Niets kon me dan in 't zingen storen.
- 65 Ja, Vorstelyke Weduwwrouw!
 Met deernis denk ik aan die tyden,
 Dat Gy, als RUTH den HEER getrouw¹⁹⁹
 Wat bitterhêen uw ziel bestryden:
- 70 U wenend Mara²⁰⁰ noemen liet.
 Het zy Gy 't Dekzel uwer ogen,
 Zaagt door de Dood, wat Zielsverdriet!
 Uit uwen zwangren schoot onttogen.
- 75 Het zy ge uw éinig Manlyk oir²⁰¹,
 Dien Titus²⁰², nêerlandse welbehagen,
 Daar zyne Deugd met nieuwen gloor,
 Na 't worstlen met veel onspoeds vlagen:
- 't Aemegtig Nêerland sterkte gav;
 En 's Moeders Gryzheid kost verwarmen:
 Ten prooi van 't nooit verzaadbaar grav,
 Gevoerd zaagt uit uw bevende armen.

¹⁹⁷ RUTH: Ruth, naar Ruth uit het Bijbelboek Ruth. Zij liet alles, haar oude geloof en land, achter om met haar schoonmoeder naar Israël te vertrekken. Daar zou zij als buitenlander en arme weduwe een nieuw bestaan op moeten bouwen.

¹⁹⁸ NAOMI: Ruths schoonmoeder. Haar man en beide zonen zijn overleden.

¹⁹⁹ als RUTH den HEER getrouw: Ruth bekeerde zich, zij liet alles achter om God te volgen

²⁰⁰ Mara: Noömi veranderde haar naam in Mara. Zie hiernaast Ruth 1:19-21.

²⁰¹ Oir: erfgenaam

²⁰² Titus: Titus was één van de medewerkers van Paulus. Paulus noemt hem 'mijn waarachtig kind in ons gemeenschappelijk geloof'. Zie hiernaast Titus 1:4.

Regelnummer: 76

1 Samuël 1:1-5

1 In Rama in de streek Suf, in het bergland van Efraïm, woonde een man die Elkana heette. Hij was een zoon van Jerocham, die een zoon was van Elihu, de zoon van Tochu, de zoon van Suf, en behoorde tot de stam Efraïm. 2 Hij had twee vrouwen: de ene heette Hanna en de andere Peninna. Peninna had kinderen, maar Hanna niet. 3 Elk jaar ging deze man vanuit zijn woonplaats naar Silo, om daar de HEER van de hemelse machten te vereren en hem offers te brengen. Hofni en Pinechas, de twee zonen van Eli, waren daar priesters van de HEER. 4 Wanneer Elkana zijn jaarlijkse offer bracht, gaf hij zijn vrouw Peninna en haar zonen en dochters een stuk van het offervlees. 5 Maar het mooiste stuk gaf hij aan Hanna, want haar had hij lief, ook al hield de HEER haar moederschoot gesloten.

Regelnummer: 81

Spreuken 3:11-12

11 Mijn zoon, een berisping van de HEER mag je nooit terzijde schuiven, zijn bestraffing moet je zonder afschuw ondergaan, 12 want de HEER straft wie hij liefheeft, zoals een vader die houdt van zijn zoon.

Regelnummer:81

Hebreeën 12:5-7

5 Kennelijk bent u de bemoediging vergeten die tot u als tot kinderen wordt gericht: 'Mijn zoon, je mag een vermaning van de Heer nooit terzijde schuiven en nooit opgeven als je door hem terechtgewezen wordt, 6 want de Heer berispt wie hij liefheeft, straft elke zoon van wie hij houdt.' 7 Houd vol, het betreft hier immers een leerschool, God behandelt u als zijn kinderen. Welk kind wordt niet door zijn vader berispt?

[Pagina VII]

80 Daar zyne Weeûw²⁰³, voor U een RUTH
 In Moedermin, voor FRISOOS Kindren²⁰⁴
 Een HANNA²⁰⁵, voor den staat een stut,
 Wiens glorie nimmer moet vermind'ren:

Ook wierd voor eeuwig U ontrukkt,
 By 't miszen van meer dierbre Magen.
 Vorstin! Wat ging Gy vaak gebukt
 Op 't voelen van Gods Vaderslagen²⁰⁶.

85 Ja, wel gebukt: maar nimmermeer
 Betwiste Gy Gods handelingen:
 Ge aanbadt zyn' wil, dien gaavt Gy eer;
 Gy kost zelv van zyn wegen zingen.

90 Als een die geen verwagting heeft,
 Behoevt een Kristen niet te treuren.
 Gy steunde op Hem, die eeuwig leeft²⁰⁷,
 Dat deed U 't hoofd ten Hemel beuren.

95 Dat deed U 't Wierook der gebeên
 In 't zwaarste kruiz ten Hemel zenden.
 Hy, die uw ziel in lievlykheên
 Omhelzt, wou naar die beê zig wenden.

²⁰³ Zyne Weeûw: Anna van Hannover

²⁰⁴ FRISOOS Kindren: twee naamloze kinderen, Wilhelmina Carolina, Anna, Willem Batavus

²⁰⁵ HANNA: het moederschap van Hanna. Zie hiernaast 1 Samuël 1:1-5. Hanna is in de Bijbel een vrouw die lang kinderloos bleef. Haar man had nog een andere vrouw, Peninna, die wel kinderen had. Er lijkt hier naar Hanna te worden verwezen, aangezien Maria Louise ook voor de kinderen van een ander zorgde (ook al waren dit wel haar kleinkinderen).

²⁰⁶ Gods Vaderslagen: zie hiernaast Spreuken 3:11-12 en Hebreeën 12:5-7

²⁰⁷ Gy steunde op Hem, die eeuwig leeft: Jezus

Regelnummer: 97

Psalm 30:12

12 U hebt mijn klacht veranderd in een dans, mijn rouwkleed weggenomen, mij in vreugde gehuld.

Regelnummer:108

Psalm 119:105

105 Uw woord is een lamp voor mijn voet, een licht op mijn pad.

Regelnummer: 97

Jeremia 31:11-13

11 Want de HEER verlost het volk van Jakob, hij bevrijdt hen uit de hand die sterker was dan zij. 12 Zij komen juichend naar de Sion, stralend van vreugde om de gaven van de HEER: koren, wijn, olijfolie, en geiten, schapen, koeien. Zij gedijen als een waterrijke hof, nooit meer zal het hun aan iets ontbreken. 13 Meisjes dansen vrolijk in de rei, jongens en grijsaards dansen mee. Hun rouw verander ik in vreugde, ik troost hen, hun verdriet vergeten zij.

[Pagina VIII]

100 Een Obed²⁰⁸, die uw hart verkwikt,
De Roem der vrye Vaderland'ren,
Die Vorst van God onz toegeschikt,
Kon al uw Rou in Rei²⁰⁹ verand'ren.

Wie weet wat of uw Geest gevoelt:
Als Gy by WEILBURGS minlykheden,²¹⁰
Daar 't bly gejuich rondom U woelt,
Moogt aan uw WILLEMS zyde treden.

105 Gezegende Ouderdom, die tans
Zig voelt verjongen op 't aanschouwen
Van 't Kroost, het Beeld des groten Mans,
Wiens hand uw regtehand mogt trouwen.

110 Een Ouderdom waar in 't gezig
Der ziel, 't verstand nog bly mag staren
Op 't woord, voor 's vromen pad een licht²¹¹,
Geboekstaavd in d'orakelblaêren.

115 Ach! dat de rusteloze tyd
U nimmer mogt aan de aarde ontroven!
Maar hoe! dat waar 't geluk benydt
Eens ziels, die zig steeds heft naar boven.

²⁰⁸ Obed: de zoon van Ruth. Voor Noömi was de baby een teken van hoop, van houvast, van voorziening.

²⁰⁹ Rei: een dans waarin in een rij of rondje gedanst werd. Zie hiernaast Psalm 30:12 en Jeremia 31:11-13.

²¹⁰ WEILBURGS minlykheden: Weilburg is een gemeente in de Duitse deelstaat Hessen. Maria Louise komt uit Kassel, een stad in Duitsland, in de deelstaat Hessen.

²¹¹ licht: de Bijbel geeft kennis en richting aan de gelovige. Zie hiernaast Psalm 119:105.

Regelnummer: 117

Hebreeën 1:3-4

3 In hem schittert Gods luister, hij is zijn evenbeeld, hij schraagt de schepping met zijn machtig woord; hij heeft, na de reiniging van de zonden te hebben voltrokken, plaatsgenomen aan de rechterzijde van Gods hemelse majesteit, 4 ver verheven boven de engelen omdat hij een eerbiedwaardiger naam heeft ontvangen dan zij.

[Pagina IX]

120

Daar is het land van hare Rust,²¹²
Die zy benêen zo vaak zag storen.
Daar heerscht haar Loszer²¹³, al haar lust,
Als Koning van al de Eng'len-Koren.²¹⁴

Daar zal Hy U, wier heilgeloov
Hoe zwaar beproevd, aan God bleev kleven,
Voor 't vleien van de wereld doov,
Als RUTH den Palm der zege geven.

ANNA VAN DER HORST.

Enkhuizen
den I. van Hooimaand²¹⁵
1764.

²¹² Daar is het land van hare Rust: Kanaän, bij Gods volk, de Israëlieten

²¹³ haar Loszer: Jezus, haar bevrijder

²¹⁴ Als Koning van al de Eng'len-Koren: zie hiernaast Hebrëeën 1:3-4

²¹⁵ Hooimaand: juli

Regelnummer: afsluiting

Romeinen 12:10

10 Heb elkaar lief met de innige liefde van broeders en zusters en acht de ander hoger dan uzelf.

AAN MYNE

SUSTER,

BY DE UITGAVE

DER GEVALLEN VAN

RUTH.

125 De Suster naam, hoe liev hy my ook wezen mag,
Ontsteekt tans min dan 't zoet dat ik uit uwe blâeren,
Zint mynen prilsten tyd, met vrugt te lezen plag;
Het onbedwongen vuur der digtkunst in myne aêren.

130 Gy, die den Lov verdient: maar dien van rondom vliedt²¹⁶;
Wilt van myn Dankbaarheid geen Lovspraak ook verdragen.
Gedoog dan slegts deez' wensch, die 't gul gemoed ontschiet:
De deugd van uwe RUTH moet de Ondeugd selv behagen.

*Ex Fraterno Amore.*²¹⁷

JACOBUS VAN DER HORST.²¹⁸

*S: S: Theol: Stud.*²¹⁹

²¹⁶ vliedt: ontvlucht

²¹⁷ Ex Fraterno Amore: Latijn voor 'vanuit broederliefde'. Zie hiernaast Romeinen 12:10.

²¹⁸ JACOBUS VAN DER HORST: een van Anna's drie broers. Zie voor meer informatie de inleiding (p. 40).

²¹⁹ S: S: Theol: Stud: Jacobus liet zich op 7 april 1761 inschrijven aan de hogeschool te Groningen. Hij studeerde daar theologie.

Regelnummer: 10

Ruth 1:19

19 Zo gingen zij samen verder, tot in Betlehem. Hun aankomst in Betlehem baarde veel opzien. Overal in de stad riepen de vrouwen: 'Dat is toch Noömi?'

[Zang 1]

DE GEVALLEN

VAN

RUTH.

EERSTE ZANG.

INHOUD.

*De Moäbytsche²²⁰ RUTH verlaat haar vaderland
Met Elimelechs Weeúw²²¹, die ze eeuwig aan wil kleven:
Om aan den waren God te bieden hart en hand,
En naar zyn Heilge Wet²²² als Israël te leven.*

5 *Naömi onderwyst haar van de plegtigheid,
Met welke Jakob²²³ wierd tot 's HEREN deel verkoren.
En hoe de schaduwleer²²⁴ 't geloov naar Kristus leidt,
Die sterven moest als Borg²²⁵ ten zoen van 's Hemels toren.*

10 *Haar ziel wordt door 't gezigt van Ephrath²²⁶ als vervoerd.
De Maar²²⁷ verspreidt heur komst. Heel Bethlem²²⁸ is beroerd.*

Wy willen aan den roem van 't Pronkstuk aller Vrouwen²²⁹,
Ons Bybelsmaatgezang, in heiligen eerbied, trouwen²³⁰.
't Lust ons²³¹ de vrome RUTH te volgen op het spoor;
Te schetzen: hoe haar deugd den dienst van God verkoor²³²

²²⁰ Moäbytsche: Ruth komt uit Moab, waar Noömi's gezin naartoe vertrok door een hongersnood in Bethlehem

²²¹ Elimelechs Weeúw: Noömi, Ruths schoonmoeder, was de vrouw van Elimelech

²²² zyn Heilge Wet: de Bijbel

²²³ Jakob: Isaak en Rebekka kregen de tweeling Jakob en Esau, waarbij er jarenlang strijd was tussen de tweeling. Jakob werd een aartsvader van het volk van Israël, terwijl Esau een voorvader is van de Edomieten, een buurvolk dat Israël meerdere keren vijandig gezind was.

²²⁴ schaduwleer: de mosäische wet, de wet zoals die door God via Mozes aan het volk gegeven is

²²⁵ Borg: Jezus stierf als verzoeningsoffer. Hij offerde zichzelf op, zodat de zonde niet meer op dezelfde manier tussen God en de mens zou staan.

²²⁶ Ephrath: het gebied rondom Bethlehem

²²⁷ De Maar: het gerucht

²²⁸ Bethlem: Bethlehem, waar Noömi vandaan komt. Zie hiernaast Ruth 1:19.

²²⁹ Pronkstuk aller Vrouwen: Ruth wordt tot heldin verheven, tot meer dan alleen een vrome vrouw

²³⁰ trouwen: verbinden

²³¹ Lust ons: het doet ons genoeg

²³² den dienst van God verkoor: hoe zij christen werd

Regelnummer: 35-40

Ruth 1:12-14

12 Ga toch terug, want ik ben te oud voor een man. Zelfs al zou ik nog hoop koesteren, zelfs al sliep ik vannacht nog met een man en al bracht ik nog zonen ter wereld – 13 zouden jullie dan wachten tot ze groot zijn en je ervan laten weerhouden met een andere man te trouwen? Nee, mijn dochters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER heeft zich tegen mij gekeerd.' 14 Opnieuw begonnen zij te huilen. Orpa kuste haar schoonmoeder vaarwel, maar Ruth week niet van haar zijde.

Regelnummer: 22

Ruth 4:10-13

10 Daarmee neem ik ook Ruth tot vrouw, de Moabitische, de vrouw van Machlon, om de naam van haar overleden man te laten voortleven op zijn land. Zo zal zijn naam niet verloren gaan bij zijn verwanten en de inwoners van de stad. U bent daar vandaag getuige van.' 11 'Ja,' zeiden de oudsten en allen die bij de poort aanwezig waren, 'daarvan zijn wij getuige. De HEER geve dat de vrouw die in uw huis komt zal zijn als Rachel en Lea, die beiden het huis van Israël groot hebben gemaakt, zodat ook u groot zult zijn in Efrata en uw naam in Betlehem zal voortbestaan. 12 Moge uw huis worden als het huis van Peres, de zoon van Tamar en Juda, en wel door de kinderen die de HEER u bij deze jonge vrouw zal geven.' 13 Daarna nam Boaz Ruth bij zich, zij werd zijn vrouw, en hij sliep met haar. De HEER liet haar zwanger worden en ze baarde een zoon.

Regelnummer: 27

Matteüs 3:16

16 Zodra Jezus gedoopt was en uit het water omhoogkwam, opende de hemel zich voor hem en zag hij hoe de Geest van God als een duif op hem neerdaalde.

[Pagina 2]

- 15 Hoe zy om Isrels Doop²³³ in Kanan²³⁴ te verwerven,
 Met Elimelechs Weeûw in armoê wilde zwerven;
 Wy pogen haar geloov te zetten in den dag²³⁵:
 Hoe dat op hare Ziel en zinnen meer vermag,
 Dan vaderland, dan Vriend, dan teêrgelievde magen;
- 20 Hoe die Grootmoedige, na 't doorstaan veler plagen,
 (Daar heure Godsvreez nooit in 's Hemels wegen mort)
 Heer Boäz brave Bruid²³⁶, en Goëls²³⁷ Grootmoêr²³⁸ wordt.
 Verwinnend Heilgeloov! ô Dogter van de Waarheid!
 Die van de Godheid selv uw luistervolle klaarheid,
- 25 En uwe lely schoonte, aan Majesteit verëend,
 Van 't steeds Godlievend koor der Englen hebt ontleend!
 Gy! Die het duivenhart²³⁹ van RUTH met uwe stralen
 Ontvonkte, licht my voor; ten einde ik niet mag dwalen
 Op brede letterpaên²⁴⁰. Uw schild bedekke my.
- 30 't Gaat wel: haar glans bestraalt alreê myn Poëzy.
 De alkoesterende Zon was met een lagchend wezen,
 Met rozen om het hoofd aan de Oostkimme²⁴¹ opgerezzen.
 En had der bergen kruin, zoo even nog bedouwd
 Door waassem van den nagt, bepurperd en vergoud:
- 35 Toen myn Heldin, daar zy het afscheid²⁴² had genomen
 Van Orpa, op de grenz van Kanan was gekomen,
 Met Machlons Moeder, die vermaarde Weduwwrou,
 Die God en zynen dienst onwrikbaar bleev getrou:
 Waar voor zy RUTH, die haar zoo teder moest beminnen,
- 40 En die zy hartlyk lieft, steeds poggde te gewinnen.

²³³ Isrels Doop: zich bekeren en christen worden. De doop is daarin een stap.

²³⁴ Kanan: het Beloofde Land, het land dat God voor Zijn volk voor ogen had

²³⁵ zetten in den dag: plaatsen in die tijd

²³⁶ Heer Boäz brave Bruid: Ruth trouwt uiteindelijk met Boaz. Zie hiernaast Ruth 4:10-13.

²³⁷ Goëls: verlosser

²³⁸ Goëls Grootmoêr: Ruths zoon Obed is de grootvader van koning David, die een voorouder van Jezus is.

²³⁹ duivenhart: de duif wordt in verband gebracht met de Heilige Geest. Zie onder andere hiernaast Matteüs 3:16.

²⁴⁰ brede letterpaên: de Wet, gebaseerd op de woorden die Mozes van God ontving, werd steeds ingewikkelder en uitgebreider, waardoor mensen zich verloren in de regeltjes in plaats van zich te focussen op het geloof. Zij dwaalden dus door de grote hoeveelheid regels en een verkeerde houding daarin.

²⁴¹ Oostkimme: de oostelijke horizon

²⁴² afscheid: Orpa gaat niet mee, dus ze moeten afscheid nemen. Zie hiernaast Ruth 1:12-14.

Regelnummer: 55

Ruth 1:11-13

11 'Ga terug, mijn dochters,' zei Noömi, 'waarom zouden jullie met mij meegaan? Kan ik soms nog zonen krijgen die jullie mannen kunnen worden? 12 Ga toch terug, want ik ben te oud voor een man. Zelfs al zou ik nog hoop koesteren, zelfs al sliep ik vannacht nog met een man en al bracht ik nog zonen ter wereld - 13 zouden jullie dan wachten tot ze groot zijn en je ervan laten weerhouden met een andere man te trouwen? Nee, mijn dochters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER heeft zich tegen mij gekeerd.'

Regelnummer: 63

Ruth 1:15

15 'Kijk, je schoonzuster gaat terug naar haar volk en haar god,' zei Noömi, 'ga haar toch achterna!'

[Pagina 3]

Om eenmaal nog 't gemoed van deze te onderstaan,
 Spreekt zy haar Machlons Weêuw²⁴³ met deze woorden aan:
 Schoondogter hoor nog eens myn straks gesproken reden,
 Waar door 'k uw Zwagerin²⁴⁴ naar heur geslagt en Zeden
 45 Te ruggebracht, na dat ze in 't afscheid, met geweent,
 Haar bevende armen sloeg al kussende om my hêen.
 De goede Godheid will', roemwaardige! U belonen
 De Liefde, die ge uw' Man, en my steeds woudt betonen;
 Hy geve U in zyn gunst, dat gy wêer ruste vindt
 50 In enen Bedgenoot, die U getrou bemint,
 En in wiens armen gy al 't huwelykszoet moogt smaken;
 Terwyl een manlyk Kroost²⁴⁵ uw blydschap moet volmaken.
 Want lieve RUTH, waarom begeeft ge U tans met my?
 Zal ik, daar myne jeugd alrede is lang voorby,
 55 Een' Zone baren²⁴⁶, daar gy mede in d'Egt zoudt leven:
 Neen! ik ben te afgeleevd om zaad te kunnen geven.
 Schoon 'k zeide: ik hebbe hoop, of 'k ook in dezen nagt
 Een Man had, ja een Zoon met smart ter wereld bragt:
 Zoudt gy dan wagtten, RUTH! tot die na vele jaren
 60 Bekwaam gehouden wierd met U te mogen paren?
 Zoudt gy dan wagtende U onthouden van de vreugd
 Te smaken in de Trou met een' uit Moäbs jeugd?
 Niet zo myn Dogter! keer! gelyk uw Zuster²⁴⁷ weder.
 Het scheiden valt my hart, want ik beminne U teder,
 65 Ja bitterder dan U: Gy vindt ligt hulp, en troost
 By 't ryke Maagschap²⁴⁸: ik, van vrienden, man, en kroost,

²⁴³ Machlons Weêuw: Ruth was met Machlon getrouwd

²⁴⁴ Zwagerin: Orpa

²⁴⁵ manlyk Kroost: de familielijn werd doorgezet via mannen en mannen konden voorzien, voor zichzelf en hun ouders zorgen als deze oud werden

²⁴⁶ Een' Zone baren: Noömi bespreekt opties. Zie hiernaast Ruth 1:11-13.

²⁴⁷ gelyk uw Zuster: Orpa had al besloten in Moab te blijven. Zie hiernaast Ruth 1:15.

²⁴⁸ Maagschap: bloedverwantschap

Regelnummer: 80

Leviticus 18:21

21 Ontwijd de naam van je God niet door een van je kinderen aan Moloch te offeren. Ik ben de HEER.

Regelnummer: 69

Ruth 1:13b

13 Nee, mijn dochters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER heeft zich tegen mij gekeerd.'

Regelnummer: 88

Ruth 1:16-17

16 Maar Ruth antwoordde: 'Vraag me toch niet langer u te verlaten en terug te gaan, weg van u. Waar u gaat, zal ik gaan, waar u slaapt, zal ik slapen: uw volk is mijn volk en uw God is mijn God. 17 Waar u sterft, zal ook ik sterven, en daar zal ik begraven worden. De HEER is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden!

Regelnummer: 69

Ruth 1:21

21 Toen ik hier wegging had ik alles, maar de HEER heeft mij met lege handen laten terugkomen. Waarom mij nog Noömi noemen, nu de HEER zich tegen mij heeft gekeerd, nu de Ontzagwekkende me kwaad heeft gedaan?'

[Pagina 4]

En al myn goed beroovd, zal schamel moeten leven
 In 't land, dat Abrams zaad²⁴⁹ ten Ervland²⁵⁰ is gegeven.
 Maar nu des HEREN hand is tegen my geweest²⁵¹.
 70 Ik volg zyn heiligen wil met een' bedaarden Geest.
 Nog meer had zy gezegt: maar RUTH, die aan 't vermogen
 Der Godgezinde drift, die zig vertoonde in de ogen,
 Die spiegels van de Ziel, geen weerstand bieden kan;
 Barst uit: Gy weet het, ik verlaat om Kanaän,
 75 Om 's HEREN zuivren Dienst, door U my aangeprezen,
 Al wat my eertyds liev, en dierbaar mogte wezen.
 'k Heb om het missen van dat alles geen gekwel:
 Ik zoek myn zaligheid in 't land van Israël.
 Laat Orpa gaan, laat zy de drekgoôn²⁵² wierook branden:
 80 Zy voede Molochs²⁵³ vuur door kermende Offeränden:
 Myn zuivre Vriendschap rust op enen vast'ren grond.
 U, Moeder! kleev ik aan tot 's levens jongsten stond.
 Vergun my deze bête: val my tog niet meer tegen;
 Ten einde ik U verlaat, dat ik wêer van de wegen,
 85 Waar op ik wel bereidt myn voeten heb gezet,
 Te rugge ga, en my aan Moäbs Zede en Wet
 Verbinde: neen! ik wil in uw gezelschap leven.
 Waar gy zult henen gaan²⁵⁴, daar zal ik my begeven.
 Ik deel by dag en nagt gewillig in uw Lot:
 90 Uw Volk is nu myn Volk, ja ook uw God myn God.
 Waar gy zult sterven, daar, daar moet men my begraven.
 Sta toe, dat ik myn reên²⁵⁵ met Isrels Vloek²⁵⁶ mag staven²⁵⁷

²⁴⁹ Abrams zaad: Abrahams nakomelingen

²⁵⁰ Ervland: Kanaän, het Beloofde Land

²⁵¹ des HEREN hand is tegen my geweest: zie hiernaast Ruth 1:13b en Ruth 1:21.

²⁵² drekgoôn: waardeloze, vuile goden. De goden die bij andere volkeren vereerd worden, afgoden.

²⁵³ Molochs: Moloch, een god van de volkeren die rondom Kanaän woonden. Zie hiernaast Leviticus 18:21.

²⁵⁴ Waar gy zult henen gaan: Ruth wil bij Noömi blijven. Zie hiernaast Ruth 1:16-17.

²⁵⁵ reên: rede

²⁵⁶ Isrels Vloek: wat er allemaal gebeurd is in de geschiedenis van het volk van Israël

²⁵⁷ staven: van argumenten voorzien

Regelnummer: 115

Deuteronomium 6:4-5

4 Luister, Israël: de HEER, onze God, de HEER is de enige! 5 Heb daarom de HEER, uw God, lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten.'

Regelnummer: 113

Jozua 18:1-2

1 De hele volksvergadering van Israël kwam bijeen in Silo. Daar werd ook de ontmoetingstent opgezet. Het land was al veroverd, 2 maar er waren zeven stammen overgebleven die hun grondgebied nog niet hadden verdeeld.

Regelnummer: 94

Ruth 1:17

17 Waar u sterft, zal ook ik sterven, en daar zal ik begraven worden. De HEER is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden!'

Regelnummer: 115

Matteüs 22:37

37 Hij antwoordde: 'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand.

Regelnummer: 115

Marcus 12:29-30

29 Jezus antwoordde: 'Het voornaamste is: "Luister, Israël! De Heer, onze God, is de enige Heer; 30 heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand en met heel uw kracht."

[Pagina 5]

Jehova²⁵⁸ doe my zo, en meerder nog daar by,
 Zo niet de dood alleen²⁵⁹ U scheiden zal van my.

95 Die Taal, zo wys als têer, kan 's Moeders harte roeren,
 En hare Ziel aan die van RUTH te vaster snoeren.
 Zy wordt verzekerd, dat die brave 't ernstig meent,
 En zig opregt met God, zyn' Dienst, en Volk verëend.
 Zy zwygt, en overstelpt door vreugd, ziet zy in 't vlieten.

100 Van hare tranen, die van RUTH het hart ontschieten.
 Heilryke Vriendschap, op de Deugd alleen gegrond!
 Hebt gy volmaakt geheerscht in 's werlds morgenstond;
 Toen lievelyke Vrêe, toen zoete eenstemmigheden
 Den Hemel, en al de aard' verëinigden in Eden²⁶⁰?

105 Men zegge niet: dat gy aan 't Menschdom wierd ontroovd,
 Zint de eerste Mensch den tand zette in 't verboden oost²⁶¹.
 Neen! ik zie myne RUTH by uwen invloed leven;
 Daar zy, door gene zugt tot voordeel aangedreven,
 Ofschoon aan d'overvloed, en eer, en Staat gewend,

110 Een arme Godsvriendin verzelt in hare elend,
 En haar vergelding zoekt in God te mogen eren,
 Gelyk hem Isrel eert; van de oude Weêuw te leren:
 Hoe hy word aangebêen te Silo in zyn Hut²⁶²,
 Daar in is al de loon der Godsbemide RUTH.

115 Dat 's zonder Aardsbelang met hart, en ziel, en zinnen²⁶³,
 Jehova en zyn' Dienst grootmoedig te beminnen.
 Gelyk de onstelde lucht, na dat een nagtörkaan²⁶⁴
 Het knorrend zout²⁶⁵ van den beroerden Oçeään

²⁵⁸ Jehova: God

²⁵⁹ de dood alleen: alleen de dood kan hen scheiden. Het is alsof het trouwen met Noömi's zoon Machlon haar voor eeuwig aan zijn familie heeft gekoppeld. Zie hiernaast Ruth 1:17.

²⁶⁰ Eden: het hof van Eden, waar Adam en Eva leefden en weggestuurd werden, nadat ze van de verboden vrucht gegeten hadden.

²⁶¹ 't verboden oost: de verboden vrucht

²⁶² te Silo in zyn Hut: bij Silo werd de tabernakel neergezet, een tent voor God. Zijn aanwezigheid kon daarin wonen en het volk had daardoor een plek om naartoe te gaan, een plek dichtbij God, waar offers gebracht werden. Zie hiernaast Jozua 18:1.

²⁶³ met hart, en ziel, en zinnen: God liefhebben met alles wat je in je hebt. Zie hiernaast Deuteronomium 6:5 , Matteüs 22:37, Marcus 12:30.

²⁶⁴ nagtörkaan: nachtelijke zware storm

²⁶⁵ knorrend zout: harde brokken zout

Regelnummer:133

Genesis 17:5

5 Je zult voortaan niet meer Abram heten maar Abraham, want ik maak je de vader van vele volken.

Regelnummer:134

Genesis 21:2-4

2 Sara werd zwanger en baarde Abraham op zijn oude dag een zoon, op de vastgestelde tijd, die God hem had genoemd. 3 Abraham noemde de zoon die hij gekregen had en die Sara hem gebaard had, Isaak, 4 en hij besneed Isaak toen deze acht dagen oud was, zoals God hem had opgedragen.

Regelnummer: 137

Exodus 1:8-10

8 Er kwam in Egypte een nieuwe koning aan de macht, die Jozef niet gekend had. 9 Hij zei tegen zijn volk: 'De Israëlieten zijn te sterk voor ons en te talrijk. 10 Laten we verstandig handelen en voorkomen dat dit volk nog groter wordt. Want stel dat er oorlog uitbreekt en zij zich aansluiten bij onze vijanden, de strijd tegen ons aanbinden en uit het land wegtrekken!'

Regelnummer:137

Exodus 1:13-14

13-14 Daarom beulden ze hen af en maakten ze hun het leven ondraaglijk met zwaar werk: ze moesten stenen maken van klei en op het land werken, en ze werden voortdurend mishandeld.

Regelnummer:142

Exodus 6:20

20 Amram trouwde met Jochebed, een zuster van zijn vader. Zij baarde hem Aäron en Mozes. Amram werd honderdzevenendertig jaar.

[Pagina 6]

Ten zwerk²⁶⁶ had aangevoerd, in 't stillen van de buien,
 120 Daar al de regen zig verschuilt in 't watrig zuien,
 En 't aardryk ruste krygt, haar helderheid hervat:
 Zoo voelt myn RUTH, hoe meer zy naakt aan Ephraths stad,
 De togten van haar Ziel, beproevd door Moeders reden,
 Bedaren. Ene kalmte, in hare borst gegleden,
 125 Werkt daar een voorgevoel van al die Zaligheid,
 Die haar heilzoekend hart in Bethlehem verbeidt²⁶⁷.
 Tans door het gaan vermoeid, in 't klaver nêergezeten,
 Verzoekt zy haar gezelle in 't breed te mogen weten:
 Hoedanig God zyn Volk verkoor ten Eigendom;
 130 En hoe 't Hem dienstbaar was op klank van harp en trom.
 Naomi, die met lust haar vaak had onderwezen,
 Zegt nu ook vaardig: God, die eeuwig zy geprezen!
 De vreez van Izaäk²⁶⁸, die, eer in 't ingewand
 Vrouw Sare²⁶⁹ een' Zone droeg, met Eden 't heilig land
 135 Aan Abram²⁷⁰ had beloovd voor zyne ontelbre neven;
 Heeft Jakobs²⁷¹ zaad, zyn deel, het slaafsche Juk ontheven,
 Het Juk²⁷², dat Pharao²⁷³ zo wreed hadde opgedrukt
 Waar onder 't eeuwen lang aêmegtig ging gebukt;
 Heeft dat door Teek'nen, die elks denkkragt gaan te boven,
 140 Ontzaglyk opgevoerd uit Memphis yzren oven,²⁷⁴
 En in dat Zalig oort, zo plegtig toegezeid,
 Door Amrams²⁷⁵ groten Zoon, zyn trouwen knegt, geleid.
 Ik zwyg die wonderen, in twemaal twintig jaren
 Hen op die lange reiz²⁷⁶ verbazend wedervaren

²⁶⁶ zwerk': voortbewogen door de wind of van donkere, slecht weer brengende wolken

²⁶⁷ verbeidt: wacht

²⁶⁸ Izaäk: zoon van Sara en Abraham. Zie hiernaast Genesis 17:5.

²⁶⁹ Sare: Sara kreeg Isaak terwijl ze oud en onvruchtbaar was. Zie hiernaast Genesis 21:2-3.

²⁷⁰ Abram: Abraham, de latere aartsvader van het volk Israël, heeft een bijzondere band met God

²⁷¹ Jakobs: Abraham, Isaak en Jakob worden gezien als de aartsvaders van het volk Israël. Hier wordt een tijdlijn geschetst die doorloopt naar Jozef en Mozes.

²⁷² Juk: farao vond dat het volk te veel groeide, dus werd er harder tegen hen opgetreden. Het volk moest als slaven arbeid verrichten. Zie hiernaast Exodus 1:13-14.

²⁷³ Pharao: na een tijd van voorspoed komt er een nieuwe heerser aan de macht in Egypte. Hij wordt bang voor het volk van Israël en gaat hen onderdrukken. Zie hiernaast Exodus 1:8-10.

²⁷⁴ Memphis yzren oven: Egypte

²⁷⁵ Amrams: Amram is de vader van Aäron en Mozes, die het volk van Israël Egypte uit leidden. Zie hiernaast Exodus 6:20.

²⁷⁶ lange reiz: het volk van Israël zwierf veertig jaar door de woestijn, terwijl de reis naar het Beloofde Land in een paar dagen voltooid had kunnen zijn

Regelnummer: 157 , Genesis 11:14-16

14 Toen Selach 30 jaar was, verwekte hij Eber. 15 Na de geboorte van Eber leefde Selach nog 403 jaar. Hij verwekte zonen en dochters. 16 Toen Eber 34 jaar was, verwekte hij Peleg.

Regelnummer: 149 , Genesis 11:26

26 Toen Terach 70 jaar was, verwekte hij Abram, Nachor en Haran.

Regelnummer: 158 , Exodus 7:8-12

8 De HEER zei tegen Mozes en Aäron: 9 'Als de farao jullie om een wonder vraagt, moet jij, Mozes, tegen Aäron zeggen dat hij voor de ogen van de farao zijn staf op de grond gooit; die staf zal dan een grote slang worden.' 10 Mozes en Aäron gingen naar de farao en deden wat de HEER hun had opgedragen. Voor de ogen van de farao en zijn hovelingen gooide Aäron zijn staf op de grond, en de staf veranderde in een slang. 11 De farao liet op zijn beurt de geleerden en tovenaars komen, en deze Egyptische magiërs bereikten met hun toverformules hetzelfde. 12 Ieder gooide zijn staf neer, en elke staf veranderde in een slang. Maar de staf van Aäron verslond alle andere staven.

Regelnummer:145, Exodus 13:21-22

21 De HEER ging voor hen uit om hun de weg te wijzen, overdag in een wolkkolom, 's nachts in een lichtende vuurzuil. Zo konden ze dag en nacht verder trekken. 22 Overdag ging de wolkkolom het volk voortdurend voor, en 's nachts de vuurzuil.

Regelnummer: 168, Exodus 24:3

3 Mozes maakte het volk bekend met alle geboden en regels die de HEER had gegeven, en het volk verklaarde eenstemmig dat het zich zou houden aan alles wat de HEER geboden had.

Regelnummer: 150 , Exodus 24:15-18

15 Terwijl Mozes de berg op ging, werd deze overdekt door een wolk: 16 de majesteit van de HEER rustte op de Sinai. Zes dagen lang bedekte de wolk de berg. Op de zevende dag riep de HEER Mozes vanuit de wolk. 17 En terwijl de Israëlieten de majesteit van de HEER zagen, als een laaiend vuur op de top van de berg, 18 ging Mozes de wolk binnen en klom hij verder omhoog. Veertig dagen en veertig nachten bleef hij op de berg.

Regelnummer: 145, Exodus 40:36-38

36 Zolang hun tocht duurde, trokken de Israëlieten pas verder wanneer de wolk zich van de tabernakel verhief. 37 Wanneer de wolk niet opsteeg, trokken ze niet verder; ze wachtten tot de wolk weer opsteeg. 38 Zolang hun tocht duurde, rustte overdag de wolk van de HEER op de tabernakel, 's nachts verscheen er een vuur in, dat voor alle Israëlieten zichtbaar was.

Regelnummer: 159, Deuteronomium 32:11-12

11 Zoals een arend over zijn jongen waakt en voortdurend erboven blijft zweven, zijn vleugels uitspreidt en zijn jongen daarop draagt, 12 zo heeft de HEER zijn volk geleid, hij alleen: geen andere god stond hem bij.

Regelnummer:165, 1 Petrus 2:9

9 Maar u bent een uitverkoren geslacht, een koninkrijk van priesters, een heilige natie, een volk dat God zich verworven heeft om de grote daden te verkondigen van hem die u uit de duisternis heeft geroepen naar zijn wonderbaarlijke licht.

[Pagina 7]

- 145 Hoe 's HEREN Aangezicht in vuur- en wolkkolom²⁷⁷
 De heirbaan weez, en ging voor 't draagbaar Heiligdom.²⁷⁸
 Maar weet leergierig hart, dat, toen het met veel schromen
 Was in de Woesteny van Sinai²⁷⁹ gekomen,
 De God van Therahs Telg²⁸⁰, by 't kroost van Abraham
- 150 Op 't holle rommelen des donders nederkwam²⁸¹.
 Dan, toen zyn Majesteit met zo veel heerlykheden
 Was op een' Wolken koetz den Hemel uitgereden:
 Klom Mozes op den Berg, om daar als Isrels mond
 Met Jakobs Heerlyken te sluiten 't Volksverbond.²⁸²
- 155 Aldus (zo klonk de last der Godheid in zyne oren.)
 Zult gy, tot Legervorst der stammen uitverkoren,
 Aan Hebers²⁸³ nageslagt verkondigen: Gy weet,
 Hoe God aan Pharo zig gewroken heeft van 't leed²⁸⁴
 U aangedaan, hoe Hy, gelyk op arendsvlerken²⁸⁵,
- 160 U droeg: maar hem vergoldt naar al zyn boze werken.
 Nu Israël, indien gy naar zyn stemme hoort;
 En trou houdt in 't verbond; en wandelt naar zyn woord:
 Dan zult gy, daar al de aarde aan hem behoord, na dezen
 Zyn ervlyk Eigendom uit alle Volken wezen,
- 165 Dan zyt ge een heilig Volk, een Priesterlyk geslacht²⁸⁶.
 De Middelaar²⁸⁷ had nau dien Godsëisch afgebracht,
 Of al het leger riep, door yvervuur ontstoken:
 Wy zullen doen al wat Jehova heeft gesproken²⁸⁸!
 Maar naulyks steeg de Tolk van God²⁸⁹ ten woesten top
- 170 Van Horeb²⁹⁰ voor het oog der zespaar stammen²⁹¹ op,

²⁷⁷ vuur- en wolkkolom: de vuurkolom wees 's nachts de weg voor de Israëlieten, overdag was er een wolkkolom die zij konden volgen. Zij pauzeerden als de kolom pauzeerde. Zie ook Exodus 13:21-22, Exodus 40:36-38.

²⁷⁸ 't draagbaar Heiligdom: de tabernakel, een tent die opgebouwd en afgebroken kon worden, en hierdoor was er telkens een plek specifiek voor God

²⁷⁹ Woesteny van Sinai: de Israëlieten trokken door de woestenij, door de woestijn, richting het Beloofde Land

²⁸⁰ Therahs Telg: Terach is de vader van Abram. Zie Genesis 11:26.

²⁸¹ nederkwam: God daalde af naar de berg om daar met Mozes te spreken en dicht bij het volk te zijn. Zie Exodus 24:15-18.

²⁸² 't Volksverbond: God sloot een verbond met Mozes en het volk. De regels van het verbond werden als de tien geboden op de stenen tafelen gezet.

²⁸³ Hebers: Eber, een voorouder van Abram. Zie Genesis 11:10-26 en specifiek 11:15-16.

²⁸⁴ 't leed: God stuurde tien plagen en maakte het hart van farao hard. Zie Exodus 7:8-12.

²⁸⁵ gelyk op arendsvlerken: zie Deuteronomium 32:11-12

²⁸⁶ Priesterlyk geslacht: zie 1 Petrus 2:9

²⁸⁷ De Middelaar: God had een goede band met Mozes en Mozes was in die zin een bemiddelaar. Hij stond tussen God en het Hebreeuwse volk in.

²⁸⁸ gesproken: zie Exodus 24:3

²⁸⁹ de Tolk van God: Mozes, die doorgaf aan het volk wat God tegen hem zei

²⁹⁰ Horeb: de berg die Mozes opging om met God te praten

²⁹¹ zespaar stammen: het Israëlitische volk was opgedeeld in twaalf stammen

Regelnummer: 195

Exodus 3:2

2 Daar verscheen de engel van de HEER aan hem in een vuur dat uit een doornstruik opvlamde. Mozes zag dat de struik in brand stond en toch niet door het vuur werd verteerd.

Regelnummer: 178

Exodus 19:12

12 Geef aan tot waar het volk mag komen, en waarschuw hen dat ze de berg niet op gaan; zelfs de voet daarvan mogen ze niet betreden. Wie zich op de berg waagt, moet ter dood gebracht worden.

Regelnummer: 186

Exodus 19:16-25

16 Op de derde dag, bij het aanbreken van de morgen, begon het te donderen en te bliksemen, er hing een dreigende wolk boven de berg, en zeer luid weerklonk het geschal van een ramshoorn. Iedereen in het kamp beefde. 17 Mozes leidde het volk het kamp uit, God tegemoet. Aan de voet van de berg bleven ze staan. 18 De Sinai was volledig in rook gehuld, want de HEER was daarop neergedaald in vuur. De rook steeg op als de rook uit een smeltoven, en de berg trilde hevig. 19 Het geschal van de ramshoorn werd luider en luider. Mozes sprak, en God antwoordde met geweldig stemgeluid. 20 De HEER was op de top van de Sinai neergedaald. Hij vroeg Mozes naar hem toe te komen, en Mozes ging naar boven. 21 De HEER zei tegen Mozes: 'Ga naar beneden en waarschuw het volk dat ze niet te dichtbij komen in de hoop de HEER te zien, want dan zullen velen van hen het leven verliezen. 22 Ook de priesters, die gewoonlijk wel in de nabijheid van de HEER mogen komen, moeten op eerbiedige afstand blijven, anders zal de toorn van de HEER tegen hen losbarsten.' 23 Mozes antwoordde de HEER: 'Het volk kan de Sinai niet op gaan. U hebt ons immers zelf bevolen de berg af te grenzen en als heilig te beschouwen.' 24 De HEER zei: 'Ga naar beneden, en kom samen met Aäron weer terug. Maar de priesters en het volk mogen niet dichtbij komen, zij mogen de berg niet op gaan, anders zal mijn toorn tegen hen losbarsten.' 25 Mozes ging terug naar het volk en bracht hun dit over.

Regelnummer: 192

Exodus 33:20

20 Maar,' zei hij, 'mijn gezicht zul je niet kunnen zien, want geen mens kan mij zien en in leven blijven.'

Regelnummer: 190

Jozua 6:20-21

20 Toen de ramshoorns klonken, brak het volk uit in een donderend geschreeuw. De muur stortte in en iedereen klom de stad binnen vanaf de plaats waar hij zich bevond. Ze namen de stad in 21 en doodden alles wat erin was, zowel mannen als vrouwen, zowel kinderen als bejaarden, zowel runderen en schapen als ezels.

[Pagina 8]

Om elks goedwilligheid zyn' Zender te verkonden;
 Of brengt die maar: dat Hy, aan wien zy zig verbonden,
 Zou aan den derden dag in ene dikke wolk
 Meer nederdalen, om voor 't oor van al het Volk
 175 Te spreken, daar het al zou blikzemen van boven;
 Ten einde 't eeuwig mogt aan zyne reên geloven.
 Twe dagen wierd al 't Heir tot 's HEREN komst bereid,
 En 't spitze Paalwerk om den vuurgen Berg geheid.²⁹²
 Want Mensch, nog reenlooz dier mogt aan die steilte raken;
 180 Op straffe van den dood mogt niemand haar genaken.
 Dan naulyks daalde nu ten Hemel af die dag
 Tot 's HEREN komst bestemd, of 't reizend leger zag
 Vroeg in den morgenstond den blikzem onder 't dond'ren,
 Het vuur, de donkerheid, de nooit geziene wond'ren,
 185 Waar in de grote God, de God van Abraham,
 Ter staving van 't Verbond allengskens nederkwam.²⁹³
 Het Isrel in de Ziel met doôschen schrik bevangen,
 Ziet trillend, met een zee van tranen op de wangen,
 De zwarte Wolke, die vast vlammen uitschiet, aan,
 190 En hoort met tzigtering de Godsbazuine²⁹⁴ slaan.
 De gloênde Sinaï staat rokende te beven.
 Wie kan de Godheid zien en blyven in het leven:²⁹⁵
 Zo denkt het stammenheir, en durvt zyne ogen niet
 Meer opslaan, om te zien wat op dien berg geschied.
 195 Maar Mozes, meer gewoon met God in 't vuur te spreken,²⁹⁶
 Moet, daar 't al trilt en beevt, dwars door de neevlen breken:

²⁹² En 't spitze Paalwerk om den vuurgen Berg geheid: het volk mag niet te dichtbij komen, dus wordt de berg omheind. Zie hiernaast Exodus 19:12 en Exodus 19:23.

²⁹³ Ter staving van 't Verbond allengskens nederkwam: God kwam naar de berg omdat het een belangrijk moment was, om het verbond te bekrachtigen. Zie hiernaast Exodus 19:16-25.

²⁹⁴ Godsbazuine: bazuïngeluid is in de Bijbel een teken dat er iets gaat gebeuren. Een ramshoorn, ook wel sjofar genoemd, is een bazuin gemaakt van de hoorn van een ram. Zie onder andere hiernaast Exodus 19:16 en Exodus 19:19, maar bijvoorbeeld ook Jozua 6:20-21. De ramshoorns klinken vlak voor de muur van Jericho instort.

²⁹⁵ Wie kan de Godheid zien en blyven in het leven: er wordt gezegd dat je het niet overleeft als je God zou zien. Zie hiernaast Exodus 33:20.

²⁹⁶ Maar Mozes, meer gewoon met God in 't vuur te spreken: Mozes was het inmiddels gewend om met God te spreken. Zie onder andere hiernaast Exodus 3:2, Exodus 19:18-20.

Regelnummer: 207, Exodus 20:1-17

1 Toen sprak God deze woorden: 2 'Ik ben de HEER, uw God, die u uit Egypte, uit de slavernij, heeft bevrijd. 3 Vereer naast mij geen andere goden. 4 Maak geen godenbeelden, geen enkele afbeelding van iets dat in de hemel hier boven is of van iets beneden op de aarde of in het water onder de aarde. 5 Kniel voor zulke beelden niet neer, vereer ze niet, want ik, de HEER, uw God, duld geen andere goden naast mij. Voor de schuld van de ouders laat ik de kinderen boeten, en ook het derde geslacht en het vierde, wanneer ze mij haten; 6 maar als ze mij liefhebben en doen wat ik gebied, bewijs ik hun mijn liefde tot in het duizendste geslacht. 7 Misbruik de naam van de HEER, uw God, niet, want wie zijn naam misbruikt laat hij niet vrijuit gaan. 8 Houd de sabbat in ere, het is een heilige dag. 9 Zes dagen lang kunt u werken en al uw arbeid verrichten, 10 maar de zevende dag is een rustdag, die gewijd is aan de HEER, uw God; dan mag u niet werken. Dat geldt voor u, voor uw zonen en dochters, voor uw slaven en slavinnen, voor uw vee, en ook voor vreemdelingen die bij u in de stad wonen. 11 Want in zes dagen heeft de HEER de hemel en de aarde gemaakt, en de zee met alles wat er leeft, en op de zevende dag rustte hij. Daarom heeft de HEER de sabbat gezegend en heilig verklaard. 12 Toon eerbied voor uw vader en uw moeder. Dan wordt u gezegend met een lang leven in het land dat de HEER, uw God, u geven zal. 13 Pleeg geen moord. 14 Pleeg geen overspel. 15 Steel niet. 16 Leg over een ander geen vals getuigenis af. 17 Zet uw zinnen niet op het huis van een ander, en evenmin op zijn vrouw, op zijn slaaf, zijn slavin, zijn rund of zijn ezel, of wat hem ook maar toebehoort.'

Regelnummer: 216, Exodus 24:3-8

3 Mozes maakte het volk bekend met alle geboden en regels die de HEER had gegeven, en het volk verklaarde eenstemmig dat het zich zou houden aan alles wat de HEER geboden had. 4 Hierna schreef Mozes alles op wat de HEER had gezegd. De volgende morgen bouwde hij aan de voet van de berg een altaar en richtte hij twaalf gedenkstenen op, voor elk van de twaalf stammen van Israël één. 5 Hij droeg een aantal jonge Israëlieten op om de HEER brandoffers te brengen en stieren te slachten voor een vredeoffer. 6 Mozes nam de helft van het bloed en deed dat in schalen, de andere helft goot hij tegen het altaar. 7 Vervolgens nam hij het boek van het verbond en las dit aan het volk voor, en zij zeiden: 'Alles wat de HEER gezegd heeft zullen we ter harte nemen.' 8 Toen nam Mozes het bloed en besprenkelde daarmee het volk. 'Met dit bloed,' zei hij, 'wordt het verbond bekrachtigd dat de HEER met u heeft gesloten door u al deze geboden te geven.'

Regelnummer: 222, Exodus 24:15-18

15 Terwijl Mozes de berg op ging, werd deze overdekt door een wolk: 16 de majesteit van de HEER rustte op de Sinai. Zes dagen lang bedekte de wolk de berg. Op de zevende dag riep de HEER Mozes vanuit de wolk. 17 En terwijl de Israëlieten de majesteit van de HEER zagen, als een laaiend vuur op de top van de berg, 18 ging Mozes de wolk binnen en klom hij verder omhoog. Veertig dagen en veertig nachten bleef hij op de berg.

Regelnummer: 208, Exodus 34:1

De HEER zei tegen Mozes: 'Hak twee stenen platen uit, gelijk aan de vorige. Dan zal ik op die platen de geboden schrijven die ook op de eerste stonden, die jij stukgegooid hebt.'

Regelnummer: 212, Jozua 18:1-2

1 De hele volksvergadering van Israël kwam bijeen in Silo. Daar werd ook de ontmoetingstent opgezet. Het land was al veroverd, 2 maar er waren zeven stammen overgebleven die hun grondgebied nog niet hadden verdeeld.

[Pagina 9]

Om als de stem van 't volk, dat hy zo têerbemind,
 Gelyk een Voedstermoêr haar enig troetelkind,
 Voor hun des HEREN gunst door bidden te verwerven:
 200 Naak, sprak het, gy tot God; op dat wy niet en sterven.
 Die grote Naderaar was nalyks wêer gedaald
 In 't Leger, dat nog staat, daar hy het had bepaald:
 Of 't grov bazuïngeluid, verwekt door de Englenkoren,
 Gods Lyvtrauwantendom²⁹⁷, word sterker dan te voren,
 205 Op elken donderslag verzwaart dat zwaar geluid.
 En eindlyk barst Gods stem in vyvpaar woorden²⁹⁸ uit,
 In tien Geboden²⁹⁹, steeds een regel van het leven,
 Daar na door de Almagt zelv in heiligen steen geschreven³⁰⁰.
 Hy, die in Trou nooit faalt, scheidt nu zyn Ervdeel af
 210 Door Borgerregten, die hy nooit aan heidnen gav;
 Door schaduwetten, die aan Jakobs vrome Zonen
 Den Schilo³⁰¹, tot hun heil geschilderd, moesten tonen.
 De berg blyvt vurende, en Aärons Broeder³⁰² moet
 Wel veertig dagen lang vertoeven in dien gloed,
 215 Na dat zyn volk 't verbond bezwoer met wigtige Eden;
 En menig Offerdier³⁰³ in stukken was gesneden,
 Van wiens gegaderd bloed, als heilig bloed, Altaar,
 En volk besprengeld wierd met statig feestgebaar.
 De God van Israël, zo blinkende verschenen,
 220 Daar onder hem een werk als luistervolle stenen
 Gevloerd scheen, wagt zyn Tolk, geherbergd in dat licht
 Zes dagen³⁰⁴ met ontzag naar 's Hemels onderrigt.

²⁹⁷ Lyvtrauwantendom: dienaren

²⁹⁸ vyvpaar woorden: vijf maal twee is tien geboden, tien woorden van God

²⁹⁹ tien Geboden: zie hiernaast Exodus 20:1-17 en in de Bijbel Deuteronomium 5:6-21

³⁰⁰ in heiligen steen geschreven: de geboden werden op steen geschreven. Zie hiernaast Exodus 34:1 en in de Bijbel Exodus 34:28.

³⁰¹ Schilo: de plek waar de tabernakel stond. Zie hiernaast Jozua 18:1.

³⁰² Aärons Broeder: Mozes

³⁰³ Offerdier: er wordt een altaar gemaakt om dieren te offeren. Zie hiernaast Exodus 24:3-8.

³⁰⁴ Zes dagen: Mozes bleef zes dagen wachten en op de zevende dag riep God hem, zodat Hij uit kon leggen wat er van het volk verwacht werd als het gaat om het maken van de tabernakel. Zie hiernaast Exodus 24:15-18.

Regelnummer: 243

Exodus 26:1

1 De tabernakel moet je maken van tien geweven banen. Deze moeten vakkundig worden geweven van getwijnd linnen garen en van blauwpurperen, roodpurperen en karmozijnrode wol, met een patroon van cherubs.

Regelnummer: 232

Exodus 26:15-16

15 Voor de wanden van de tabernakel moet je planken van acaciahout maken. Ze moeten rechtop komen te staan 16 en tien el lang zijn en anderhalve el breed.

[Pagina 10]

Maar op den zevenden krygt Paran³⁰⁵ meerder luister:
 De Godstem roept haar Vriend in 't vlammschietend duister.
 Hy stygt vol moeds om hoog. Toen wierd aan hem vertoond:

225 Hoe hy het Heiligdom³⁰⁶, waarin Jehova woont,
 Met al zyn sieraady, en reedschap zou volmaken,
 En voegen naar de kunst met bindzelen en haken.
 Dat is die draagbre Hut, die kostlyke Tent,
 Waar God op 's Priesters borst de Orakels maakt bekend.

230 Een Tabernakel, (ik verbeeld my hem te aanschouwen.)
 Wiens gladde wanden zyn uit sittimhout³⁰⁷ gehouwen,
 Met platen goude bekleed; zyn voeten zyn bedekt
 Met zilver; 't heerlyk dak ligt kunstig uitgestrekt:
 't Is een verhemelte, getwerend³⁰⁸ en geweven,

235 Waar deftigheid en pragt elkander luister geven;
 Langs Koptos garen vloeit het Tyrus purper hên;
 Het vorstlyk Hemelsblauw ligt grootsch en ongemeen
 Op 't duur scharlaken³⁰⁹, wis die mengling van koleuren,
 Maakt, dat de aanschouwerschier het hoofd niet op durvt beuren,

240 Uit Eerbied voor die kunst, en Majesteit en glans:
 Te meer, daar beelden, naar het uiterlyke eens Mans,
 En Cherubim³¹⁰ genoemd, by zo veel ed'le zwieren,
 In bloemtapytzery 't Orakeldak versieren.
 Hier is de spreekplaatze Gods, die Israël bemind.

245 Zo enig sterveling zig roekloos onderwindt
 Dat binnenst Heiligdom te nad'ren: Hy moet sterven.
 Den Hogenpriester, één uit off'raar Arons Erven³¹¹,

³⁰⁵ Paran: het woestijngebied waar de Israëlieten dan zijn

³⁰⁶ Heiligdom: de tabernakel. God geeft Mozes instructies.

³⁰⁷ sittimhout: hout van de acacia. Acaciahout is niet aantrekkelijk voor insecten en de bomen groeien als een van de weinigen in een woestijn. Zie Exodus 26:15.

³⁰⁸ getwerend: getwijnd. Meerdere dragen zijn dan in elkaar gedraaid.

³⁰⁹ Koptos garen [...] Tyrus purper [...] vorstlyk Hemelsblauw [...] scharlaken: de mooiste stoffen en de beste verf werd gebruikt voor de tabernakel

³¹⁰ Cherubim: zie Exodus 26:1

³¹¹ Arons Erven: Aäron was de eerste hogepriester en zijn nakomelingen waren ook mensen die hun leven aan God gewijd hadden

Regelnummer: 262

Exodus 16:2-4a

2-3 Daar in de woestijn begon het volk zich opnieuw te beklagen. 'Had de HEER ons maar laten sterven in Egypte,' zeiden ze tegen Mozes en Aäron. 'Daar waren de vleespotten tenminste gevuld en hadden we volop brood te eten. U hebt ons alleen maar naar de woestijn gebracht om ons hier allemaal van honger te laten omkomen.' 4 De HEER zei tegen Mozes: 'Ik zal voor jullie brood uit de hemel laten regenen. De mensen moeten er dan elke dag op uitgaan om net zo veel te verzamelen als ze voor die dag nodig hebben.'

Regelnummer: 261

Exodus 16:31-34

31 Het volk van Israël noemde het voedsel manna. Het leek op korianderzaad, maar dan wit, en het smaakte als honingkoek. 32 Mozes zei: 'De HEER heeft het volgende bevolen: "Er moet één volle omer bewaard blijven voor de generaties die na jullie komen, want zij moeten het brood kunnen zien dat ik jullie in de woestijn te eten heb gegeven toen ik jullie uit Egypte leidde.'" 33 Daarom zei Mozes tegen Aäron: 'Doe een volle omer manna in een kruik en leg die op de plaats waar de HEER wordt vereerd, om het manna daar voor de komende generaties te bewaren.' 34 Zoals de HEER Mozes had opgedragen, legde Aäron de kruik neer voor de verbondstekst, om het manna daar te bewaren.'

Regelnummer: 251

Exodus 25:10-11

10 Laat van acaciahout een ark maken, een kist van tweeënhalve el lang, anderhalve el breed en anderhalve el hoog. 11 Overtrek die met zuiver goud, zowel vanbinnen als vanbuiten; aan de bovenkant moet je rondom een gouden sierlijst aanbrengen.'

Regelnummer: 271

Jozua 6:20-21

20 Toen de ramshoorns klonken, brak het volk uit in een donderend geschreeuw. De muur stortte in en iedereen klom de stad binnen vanaf de plaats waar hij zich bevond. Ze namen de stad in en doodden alles wat er in was, 21 zowel mannen als vrouwen, zowel kinderen als bejaarden, zowel runderen en schapen als ezels.'

Regelnummer: 274

1 Koningen 8:9

9 De ark bevat niets anders dan de twee stenen platen die Mozes er op de Horeb in heeft gelegd, de platen waarop is vastgelegd wat de HEER voor de Israëlieten heeft bepaald tijdens hun uittocht uit Egypte.'

Regelnummer: 274

2 Kronieken 5:10

10 Hij bevat niets anders dan de twee platen die Mozes op de Horeb heeft doorgegeven toen de HEER een verbond sloot met de Israëlieten tijdens hun uittocht uit Egypte.'

[Pagina 11]

Is 't maar alleen gegund, slegts éénmaal in het jaar,
 Hier plegtig in te trêen met heilig feestgebaar.

250 Hier staat de Orakelkist³¹² met louter goud beslagen,
 Waar van met diep ontzag elk spreker moet gewagen.
 Er sluit een Dekzel op, geheel uit zuiver Goud,
 Dat door twe Cherubim³¹³ eerbiedig word beschoud,
 Twe Cherubim, met dit uit één Metaal gedreven,

255 Gereed, zo 't schynt aan 't oog, om Hemelwaards te zweven:
 Daar ze op vier vleugelen de Godheid in een Wolk,
 Waar in zyn Majesteit zig dekt voor 't oog van 't Volk,
 Steeds schoren vol van ernst. Hier zyn die juiste wetten,
 Die hy aan Horeb onz ten regel wilde zetten.

260 Hier is de gouden Kruik, waarin het Eng'len brood³¹⁴,
 Dat Isrel heeft gespyzd in groten hongersnood³¹⁵,
 Word eeuwig fris bewaard. Hier ligt het puik der roeden,
 Die bloeide, toen de nyd, zo heftig aan het woeden,
 Des HEREN Heiligheid in Aron, God getrou

265 In 't Hoge priesterschap, doldriftig schenden wou.
 Dit 's Jakobs Heerlykheid, de Voetbank van Gods voeten,
 Waar naar wy in 't Gebed 't gezigte wenden moeten,
 Dit is die wond're Kist, door Levis reinsten Zoon³¹⁶
 Alleen ontdekt te zien, waar voor de waat'ren vlôn;

270 Waar voor de dikke muur van Jericho³¹⁷ moest vallen;
 Die 't Godsheir d'opgang weez langs 's Kananiters wallen;
 Dat Kerkkleenoot, van elk zo dierbaar steeds geschat,
 De Bondsark³¹⁸, die zo veel verborgenheên bevat.

³¹² Orakelkist: de ark, waar de stenen tafelen in liggen. Zie Exodus 25:10-11.

³¹³ Cherubim: twee beelden van cherubim/cherubs, engelen voor het aanbidden en prijzen van God

³¹⁴ Eng'len brood: manna dat er bewaard wordt. Zie Exodus 16:31-34.

³¹⁵ gespyzd in groten hongersnood: manna hield de Israëlieten in leven toen zij door de woestijn heen trokken. God voorzag in hun behoefte aan voedsel. Zie Exodus 16:2-4a.

³¹⁶ Levis reinsten Zoon: Levi was één van de zonen van Jakob en de Levieten werden één van de stammen van Israël. Deze stam was verantwoordelijk voor de verering van God en zij bracht dus de priesters voort. Levi's reinsten zoon is hier Aäron, de eerste hogepriester.

³¹⁷ de dikke muur van Jericho: zie Jozua 6:20

³¹⁸ De Bondsark: de ark van het verbond, de plek waar de stenen tafelen bewaard worden (met daarop de tien geboden). Zie 1 Koningen 8:9 en 2 Kronieken 5:10.

Regelnummer: 277

Genesis 3:14-15

14 God, de HEER, zei tegen de slang: 'Vervloekt ben jij dat je dit hebt gedaan, het vee zal je voortaan mijden, wilde dieren wenden zich af; op je buik zul je kruipen en stof zul je eten, je hele leven lang. 15 Vijandschap sticht ik tussen jou en de vrouw, tussen jouw nageslacht en het hare, zij verbrijzelen je kop, jij bijt hen in de hiel.'

Regelnummer: 290

Exodus 25:31-40

31 Maak een lampenstandaard van zuiver goud. De voet, de schacht, de kelken, knoppen en bloemen moeten uit één stuk worden gedreven. 32 De schacht moet zes zijarmen hebben: drie aan de ene kant en drie aan de andere kant. 33 Deze armen moeten versierd worden met amandelbloesem; breng op elke arm drie kelken aan met een knop en bloemblaadjes, telkens op dezelfde manier. 34 Ook de schacht moet versierd worden met amandelbloesem: vier kelken, elk met een knop en bloemblaadjes. 35 Waar de armen uit de schacht komen, moeten eveneens knoppen worden aangebracht: één onder het eerste paar armen, één onder het tweede paar en één onder het derde paar. 36 De hele standaard, met de zes armen en de knoppen, moet uit één stuk zuiver goud gedreven worden. 37 Maak er zeven lampen voor en zet die er zo op dat het licht naar voren valt. 38 De snuiters en bakjes moeten ook van zuiver goud zijn. 39 Gebruik voor de lampenstandaard en voor de bijbehorende voorwerpen een talent zuiver goud. 40 Houd je bij het maken ervan aan het ontwerp dat je hier op de berg getoond is.

Regelnummer: 294

Exodus 25:37

37 Maak er zeven lampen voor en zet die er zo op dat het licht naar voren valt.

Regelnummer: 298

Exodus 27:20-21

20-21 Draag de Israëlieten op om je voor de verlichting zuivere olijfolie te brengen: er moeten in de ontmoetingstent, buiten het voorhangsel dat de ark met de verbondstekst afschermt, altijd lampen branden. Aäron en zijn nakomelingen moeten ervoor zorgen dat ze de hele nacht voor de HEER blijven branden. Dit voorschrift blijft voor de Israëlieten voor altijd van kracht, voor alle komende generaties.

[Pagina 12]

Hier kan 't gelove God in schaduwen aanstaren,
 275 En zien het Vrouwenzaad in kostbre plegtgebaren;
 Messias, d'eersten Mensch in Eden al beloofd,³¹⁹
 Waar Sems geheiligd zaad³²⁰ vertrouwende in geloovt.
 Die Wetvervuller zal voldoen voor al de zonden
 Der Uitverkoornen, waar hy zig toe heeft verbonden:
 280 Toen Hy vrywillig sprak: laat Vader dezen vry,
 En uw Regtveerdigheid straff' hunne schuld in my.
 Dit moet het Engendom, bewonderend' beögen!
 In die bespiegling raakt myn Ziele als opgetogen!
 ô Driemaal zaalge tyd, wanneer dat Zielen brood
 285 Te voorschyn komen zal uit ener vrouwen schoot!
 Messias is die scheut, die eens uit Judaas loten,³²¹
 Wel slegt: maar blank en rood zal komen voortgeschoten.
 Nu word het Heilige ook door de oude Weêuw ontvouwd.
 Hier staat een Kandelaar³²², die, zegt ze, uit klinklaar goud,
 290 Zo zwaar als een talent³²³, met zes gebloemde rieten,
 Die uit de dikke schagt, gelyk zes armen schieten,
 En schaalkens naar de Kunst gantsch sierlyk is gesmeed.
 Daar zeven Lampen³²⁴, die men zeven ogen heet,
 Gedurig dit Vertrek des Tabernakels lichten;
 295 Op dat de Priester daar zyn Dienstwerk kan verrigten.
 Terwyl dit heilig Licht, ontstoken aan den gloed
 Des altaars, altyd werd door Olie³²⁵ aangevoed,
 Die uit d'Olyv geperst, in zuivre gouden kruiken,
 Getrouwlyk word bewaard, om tot Gods Lamp te bruiken,

³¹⁹ in Eden al beloofd: het gaat in Genesis 3:14-15 om het nageslacht van de slang (symbool de duivel en zijn volgers) en het nageslacht van Eva (Jezus en Zijn volgers). Het gaat hier dus om de komst van Jezus en dat Hij overwint, ook al lijkt het een moment alsof de duivel overwint (als Jezus sterft aan het kruis).

³²⁰ Sems geheiligd zaad: Sem is de oudste zoon van Noach. Abraham is een nakomeling van Sem en de stammen van het volk van Israël ook.

³²¹ Messias is die scheut, die eens uit Judaas loten: Jezus, een 'nakomeling' van Juda

³²² Kandelaar: er is een specifieke kandelaar in de tabernakel. Zie hiernaast Exodus 25:31-40.

³²³ zwaar als een talent: +/- 34 kilo (woordenlijst NBV)

³²⁴ zeven Lampen: de kandelaar in Exodus 25:31-40 heeft plek voor zeven lichten. Zie hiernaast Exodus 25:37.

³²⁵ Olie: er was olie nodig in de tabernakel, zodat er lampen konden branden. Zie hiernaast Exodus 27:20-21.

Regelnummer: 316

Genesis 32:25-32

25 Maar zelf bleef hij achter, helemaal alleen, en er worstelde iemand met hem totdat de dag aanbrak. 26 Toen de ander zag dat hij het niet van hem kon winnen raakte hij Jakobs heup aan, en daardoor raakte Jakobs heup tijdens die worsteling ontwricht. 27 Toen zei de ander: 'Laat mij gaan, het wordt al dag.' Maar Jakob zei: 'Ik laat u niet gaan tenzij u mij zegent.' 28 De ander vroeg: 'Hoe luidt je naam?' 'Jakob,' antwoordde hij. 29 Daarop zei hij: 'Voortaan zal je naam niet Jakob zijn maar Israël, want je hebt met God en mensen gestreden en je hebt gewonnen.' 30 Jakob vroeg: 'Zeg me toch hoe u heet.' Maar hij kreeg ten antwoord: 'Waarom vraag je naar mijn naam?' Toen zegende die ander hem daar. 31 Jakob noemde die plaats Peniël, 'want,' zei hij, 'ik heb oog in oog gestaan met God en ben toch in leven gebleven.' 32 Zodra hij bij Peniël was overgestoken, zag hij de zon opkomen. Jakob liep mank.

Regelnummer: 326

Leviticus 16:34

34 Deze bepaling blijft voor jullie voor altijd van kracht: eenmaal per jaar moet voor de Israëlieten verzoening bewerkt worden voor al hun zonden.' Mozes deed wat de HEER hem had opgedragen.

Regelnummer: 306

Leviticus 24:5-9

5 Bak van tarwebloem twaalf broden van twee tiende efa per stuk. 6 Leg ze voor de HEER neer in twee rijen, twee rijen van zes, op de met zuiver goud overtrokken tafel. 7 Brand bij elke rij zuivere wierook, als teken voorde hele gave, als offergave voor de HEER. 8 Elke sabbat opnieuw moet de priester twee rijen brood voor de HEER neerleggen, uit naam van alle Israëlieten. Deze verplichting geldt voor altijd. 9 Het brood is bestemd voor Aäron en zijn zonen. Ze moeten het eten op een heilige plaats, want het is allerheiligst. Het is voor altijd voor hen bestemd, als hun aandeel in de offergaven voor de HEER.'

[Pagina 13]

- 300 Die brandend blyven moet tot dat zyn Tegenbeeld³²⁶,
Des Vaders Gunstgenoot van eeuwigheid geteeld,
Verschynen zal in 't Vleesch, om de aarde te bestralen:
Als de Olie van zyn' Geest zo ryklyk nêer zal dalen.
Hem schetst de Tafel ook, die voor Gods aangezigt
- 305 Met zes paar Broden³²⁷ steeds is heerlyk aangerigt,
Daar niemand, dan alleen de Priester, van mag eten.
Een Tafel van God selv naukeurig afgemeten,
Met haren lyst, en krans, rondom met Goud bedekt.
Er ligt een Hemelsbaauw tapyt op uitgestrekt.
- 310 De wierookschalen, ook de schotels tot de broden
Zyn mede Goud. Denk niet, dat dus de God der goden
By onz met tarwenmeel gespyzd word, en onthaald:
Neen, Gods gezalvde Zoon word daar door afgemaald,
Als de onvergangbre spyz, waar by de Mensch kan leven.
- 315 Hy de Engel³²⁸, die Gods Naam heeft op zyn Dy geschreven,
Der Eng'len Opperhoofd, des Zondaars Toevlugt, is 't,
Die zig voor 't heilgraag Volk ter Zielen voedzel dist;
En 't geestlyk Priesterdom kan met zyn goed verzaden,
En drenken uit de bron van eeuwige genaden.
- 320 Hier staat de Reukaltaar, die niet vertoont dan goud,
Aan welken twemaal 's daags de Aardsoff'raar zig onthoudt,
Om 't Reukwerk onzen God, met reingewasschen handen,
En plegtig aangekleed, eerbiedig op te branden.
Vier gouden hoornen, of vier pylers, die met bloed,
- 325 Waar meê Hy eenmaal 's jaars³²⁹ voor 't volk verzoening doet,

³²⁶ zyn Tegenbeeld: Jezus

³²⁷ zes paar Broden: er liggen altijd twaalf broden voor God op de tafel, waar alleen Aäron en zijn zonen van mogen eten. Zie hiernaast Leviticus 24:5-9.

³²⁸ Engel: Jakob worstelt met iemand en daardoor raakt zijn heup ontwricht. Zie hiernaast Genesis 32:25-32.

³²⁹ eenmaal 's jaars: eenmaal per jaar moet er door de hogepriester verzoening bewerkt worden. Zie hiernaast Leviticus 16:34.

Regelnummer: 339

Exodus 26:31

31 Maak een voorhangsel van blauwpurperen, roodpurperen en karmozijnrode wol en getwijnd linnen garen. Het moet vakkundig geweven worden, met een patroon van cherubs.

Regelnummer: 337

Exodus 26:33

33 Bevestig het voorhangsel zo dat het onder de vijftig gouden haken komt, en zet de ark met de verbondstekst erachter: het voorhangsel vormt de scheiding tussen het heilige en het allerheiligste.

Regelnummer: 349

Exodus 38:8

8 Men maakte het bronzen wasbekken en het bronzen onderstel, en gebruikte hiervoor de spiegels van de vrouwen die bij de ingang van de ontmoetingstent samengestroomd waren.

Regelnummer: 334

Psalm 22:2

2 Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten? U blijft ver weg en redt mij niet, ook al schreeuw ik het uit.

Regelnummer: 334

Psalm 22:7

7 Maar ik ben een worm en geen mens, door iedereen versmaad, bij het volk veracht.

Regelnummer: 334

Matteüs 27:46

46 Aan het einde daarvan, in het negende uur, gaf Jezus een schreeuw en riep luid: 'Eli, Eli, lema sabachtani?' Dat wil zeggen: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?'

Regelnummer: 351

Marcus 11:22-24

22 Jezus zei tegen hen: 'Heb vertrouwen in God. 23 Ik verzeker jullie: als iemand tegen die berg zegt: "Kom van je plaats en stort je in zee," en niet twijfelt in zijn hart, maar gelooft dat gebeuren zal wat hij zegt, dan zal het ook gebeuren. 24 Daarom zeg ik jullie: alles waarom jullie bidden en vragen, geloof dat je het al ontvangen hebt, en je zult het krijgen.

[Pagina 14]

Besprengeld worden, met een' gouden kranz omgeven,
 Zyn uit dit heerlyk stuk, dat de Aandagt wekt, gedreven.
 Maar 't geestlyk oog ziet meer dan enkle plegtighêen.
 Hier ziet het Goël in, waar op men zyn gebêen,
 330 (Kan men in zynen Naam opregt den Vader smeken)
 Als op de Reukaltaar gelovig mag onsteken.
 Hy zelve zal, wanneer Hy lijden moet den dood,
 Zyn Vader als een Worm aanschreien³³⁰ uit den nood,
 En met den dierbren Reuk van zyn volmaakte beden,
 335 Voor Zondaars 't Heiligdom des Hemels binnen treden.
 Een Voorhov³³¹ gaat rondom de Heiligdommen. Daar
 Biedt al de menigte zyn Godsgaav d'offeraar.
 Zyn Wanden zyn gewrogt uit fyn Egiptens linnen,³³²
 En aan den grond gehegt met spitze Kop'ren pinnen.
 340 Hier is het Kop'ren vat der zuivering³³³ gezet,
 Waar in zig de Outerknaap³³⁴ naar Gods bevelen net,
 Eer hy den Altaar naakt. Hier kan elk een beschouwen
 't Godsvrugtige bestaan der wydberoemde Vrouwen,
 Te deugdzaam, dan, dat zy zig aan een blinkend niet,
 345 Aan yd'le Pronkery, een welle van verdriet,
 Te laag voor 's Menschen Geest, tot hoger doel geschapen,
 Als 't wezendlykste, dat haar ziel beoëgt, vergapen.
 't Godsdienstig Vrouwenheir bragt al zyn spiegels aan,³³⁵
 Waar voor het eertyds zig te toien pleeg te staan,
 350 En smeekte, dat de Man, die Rotzen hielp aan 't vlieten³³⁶,
 Daar van ten dienste Gods een vat beval te gieten.

³³⁰ als een Worm aanschreien: Jezus roept het uit naar God als Hij gekruisigd wordt. Zie Matteüs 27:46. In Psalm 22:7 wordt er gesproken over de worm, in Psalm 22:2 komen dezelfde woorden naar voren als in Matteüs 27:46.

³³¹ Voorhov: het voorhangsel. De plek waar je de tabernakel binnengaat. Het scheidt de buitenwereld van de allerheiligste plek. Zie hiernaast Exodus 26:33.

³³² fyn Egiptens linnen: het voorhof is gemaakt van linnen en wol. Zie hiernaast Exodus 26:31.

³³³ Kop'ren vat der zuivering: zie hiernaast Exodus 38:8

³³⁴ Outerknaap: altaarjongen

³³⁵ bragt al zyn spiegels aan: zie hiernaast Exodus 38:8

³³⁶ Rotzen hielp aan 't vlieten: Jezus spreekt over het hebben van groot geloof, waardoor veel meer mogelijk is dan je denkt. Zie hiernaast Marcus 11:22-24.

Regelnummer: 373

Numeri 25:1-5

1 Toen de Israëlieten in Sittim verbleven, begonnen ze zich in te laten met Moabitische vrouwen. 2 Deze vrouwen nodigden hen uit voor de offerplechtigheden ter ere van hun goden, en het volk at van de offers en boog zich voor die goden neer. 3 Zo gaf Israël zich af met de Baäl van de Peor. Daarom ontstak de HEER in woede tegen Israël. 4 'Laat alle familiehoofden van het volk in het openbaar terechtstellen en ophangen, ten overstaan van de HEER,' zei hij tegen Mozes. 'Dan zal de HEER zijn brandende toorn tegen Israël laten varen.' 5 Hierop droeg Mozes de rechters van Israël op om allen die onder hun bevoegdheid vielen en zich hadden afgegeven met de Baäl van de Peor te doden.

Regelnummer: 360

Jesaja 1:18

18 De HEER zegt: Laten we zien wie er in zijn recht staat. Al zijn je zonden rood als scharlaken, ze worden wit als sneeuw, al zijn ze rood als purper, ze worden wit als wol.

[Pagina 15]

Gezaligd Vrouwendom! het schommelende nat,
 Dat naar het bloed gelykt in 't rode Kop'ren vat,
 Dat Gy, zo grootsch van ziel, aan 't Heiligdom des HEREN,
 355 By uwe spindery gewillig woudt verëren:
 Voorspelde aan U, ja RUTH, het spelt ook U en my,
 Hoe Hy, die wordt geschetst in Wet en schildery,
 De Kristus is, die in zyn bloed-en-waterplassen
 't Scharlaken Zondenrood zo wit als Sneeuw kan wasschen³³⁷.
 360 Hier staat ook de Altaar, die in ene dikke Wolk
 Van Rook de Godspyz braad voor 't oog van al het Volk.
 Hier liggen al den dag ontelbare Offeränden
 Op 't onuitbluslyk vuur, by 't Feestgeklank te branden.
 Al schaduwbeelden van dat Lighaam³³⁸, dat den zoen
 365 By God bewerken zal. Nu lang genoeg in 't groen
 Gerust, zy treden voort, terwyl zy onder 't wand'len
 Niet anders dan van God, en Isrels Godsdienst hand'len.
 Ja, zegt Naomi, RUTH! erinner U, of gy
 Ooit hoorde, dat een God het Volk zo was naby,
 370 Als Jakobs God zyn Volk, waar vindt gy ooit geschreven,
 Dat Hy aan Heidenen zyn wetten heeft gegeven?
 Voorzeker Peörsdienst³³⁹ is guigelspel³⁴⁰. Al word
 In zynen Tempel steeds een beke bloeds³⁴¹ gestort:
 't Is ydel plegtgebaar. Gods gramschap aangestoken,
 375 En om de boozheên als een Oven aan het roken;
 Word door geen Oçeään van Offerbloed geblust:
 't Geweten word vergeevsch hier mede in slaap gesust.

³³⁷ 't Scharlaken Zondenrood zo wit als Sneeuw kan wasschen: Jezus neemt de zonde op zich. Mensen kunnen hun zonden dus bij Hem brengen. Zie hiernaast Jesaja 1:18.

³³⁸ dat Lighaam: Jezus

³³⁹ Peörsdienst: Peor, een afgod die door de Moabieten werd vereerd. Zie hiernaast Numeri 25:1-5.

³⁴⁰ guigelspel: gegoochel

³⁴¹ beke bloeds: er wordt telkens geofferd, omdat er nieuwe zonden begaan worden en het offer bij iedere zonde gebracht moet worden

Regelnummer: 394, 396, Genesis 14:12-14

12 Ook Lot, de zoon van Abrams broer, voerden ze weg, met al zijn bezittingen; Lot woonde namelijk in Sodom. 13 Dit werd door een vluchteling aan Abram gemeld, die bij de eiken van de Amoriet Mamre woonde, de broer van Eskol en Aner; Mamre en zijn broers hadden met de Hebreëer Abram een bondgenootschap gesloten. 14 Toen Abram hoorde dat zijn neef gevangengenomen was, bracht hij allen op de been die in zijn huis opgegroeid waren en met de wapens konden omgaan - driehonderdachttien in getal - en achtervolgde Kedorlaomer en diens bondgenoten tot aan Dan.

Regelnummer: 400-402, Genesis 14:17-18a

17 Toen Abram na zijn overwinning op Kedorlaomer en de andere koningen terugkeerde, kwam de koning van Sodom hem tegemoet in de Sawevallei, de Koningsvallei. 18 En Melchisedek, de koning van Salem, liet brood en wijn brengen.

Regelnummer: 386, Genesis 18:1

1 De HEER verscheen opnieuw aan Abraham bij de eiken van Mamre.

Regelnummer: 390, Genesis 23:19

19 Daarna begroef Abraham zijn vrouw Sara in de grot op de akker in Machpela, dicht bij Mamre, het huidige Hebron, in Kanaän.

Regelnummer: 392, Genesis 25:9-10

9 Zijn zonen Isaak en Ismaël begroeven hem in de grot van Machpela op het land van Efron, de zoon van de Hethiet Sochar, dicht bij Mamre, 10 het stuk land dat Abraham van de Hethieten had gekocht. Daar ligt Abraham begraven, evenals zijn vrouw Sara.

Regelnummer: 392, Genesis 35:29

29 Toen blies hij de laatste adem uit en werd hij met zijn voorouders verenigd, na een lang leven. Hij werd begraven door zijn zonen Esau en Jakob.

Regelnummer: 392, Genesis 50:12-13

12 Israëls zonen deden wat hun vader hun had opgedragen: 13 ze brachten hem naar Kanaän en begroeven hem in de grot op de akker in Machpela, dicht bij Mamre, op het stuk land dat Abraham van de Hethiet Efron had gekocht omdat hij een eigen graf wilde hebben.

Regelnummer: 400, 2 Samuël 5:6-12

6 De koning en zijn mannen trokken op naar Jeruzalem, waar de Jebusieten woonden. De Jebusieten zeiden tegen David: 'U komt er niet in! Sterker nog: de lammen en de blinden zullen u verjagen! David komt er niet in!' 7 Toch veroverde David de bergvesting van Sion, de huidige Davidsburcht, 8 en hij verklaarde: 'Wie de Jebusiet wil verslaan, hoeft slechts de watertoevoer af te snijden. En wat de lammen en de blinden betreft, die veracht ik uit de grond van mijn hart.' Daarom zegt men: Lammen en blinden, die komen het huis niet in. 9 David ging in de bergvesting wonen en noemde deze de Davidsburcht. Hij liet een muur bouwen die liep van het Millolbolwerk tot aan het paleis. 10 In de loop der tijd werd David steeds machtiger, want de HEER, de God van de hemelse machten, stond hem ter zijde. 11 Koning Chiram van Tyrus stuurde afgezanten naar David en leverde hem cederhout en timmerlieden en steenhouwers voor de bouw van het paleis. 12 David beseftte dat de HEER hem als vorst over Israël had aangesteld, en hem ten behoeve van Israël, zijn volk, tot een machtig koning had gemaakt.

[Pagina 16]

Al liet men voor zyn zonde ook slagten duizend rammen;
 Al ging men barrevoets door Molochs zuivervlammen:
 380 Gewis het bate niets, de schuld bleev openstaan³⁴²,
 Wist men niet door 't geloov naar Jezus hêen te gaan.
 Voorzeker buiten dien zal nu of ooit na dezen,
 Geen Heil, geen Zaligheid voor Adams Kind'ren³⁴³ wezen.
 Maar onder dit gesprek staat Bethlem voor 't gezigt.
 385 Zy treden in de schaâuw van sombere Eiken³⁴⁴, digt
 Van blâen, waar op de Zon vast arbeidt, waar heur glanszen
 Vergeefsch op blak'ren, die beschaamd naar 's Hemels transzen
 Te rugge wyken. 't Bosch, door Vader Abrams hand,
 Niet ver van Mamres Bosch om Saraas tomb³⁴⁵ geplant,
 390 Waar heilige stilte woont, beschouwen zy in 't nad'ren.
 Daar, wyst Naomi RUTH, is 't Kerkhov der aardsvad'ren³⁴⁶.
 'k Zie Salem³⁴⁷ in 't verschiet: 'k Zie Hebron³⁴⁸ van naby.
 Hier schaarde 's Hemels vriend driehonderd op een ry³⁴⁹,
 Ontzaglyke Oorlogsliên, in zyn Gezin³⁵⁰ geboren,
 395 Toen Loth³⁵¹ zyn vryheid had, met have, en vee verloren.
 Hier wierd door Jebus Heer³⁵², die Vorstlyke Outerman,
 Die, daar al 't zwarte Kroost³⁵³ van spotter Kanaän,
 Ontäart van Noachs Zêen³⁵⁴, eerbiede valsche goden,
 Aan God zyn harte gav, hem Brood en Wyn geboden³⁵⁵;
 400 Wanneer hy wederkwam van dien berugten togt³⁵⁶,
 Waar op hy bloed nog buit: maar 's Broeders Vryheid zocht³⁵⁷,
 En wierd als Vorst begroet van al zyne Eedverwanten.
 Hier sprak hy mond aan mond met God en Godsgezanten.

³⁴² de schuld bleev openstaan: alleen door Jezus werd het volk van Israël van de schuld ontheven

³⁴³ Adams Kind'ren: de nakomelingen van de eerste man, iedereen dus

³⁴⁴ sombere Eiken: er wordt hier verwezen naar de eiken van Mamre. Abraham, Isaak en Jakob woonden hier, Abraham had er een ontmoeting met God. Zie hiernaast Genesis 18:1.

³⁴⁵ Saraas tomb: Sara wordt dichtbij Mamre begraven. Zie hiernaast Genesis 23:19.

³⁴⁶ Kerkhov der aardsvad'ren: Abraham, Isaak en Jakob zijn de aardsvaders van het volk van Israël. In Genesis 23:19 koopt Abraham een familiegraf, waar Sara, Abraham (Genesis 25:9-10) en Jakob begraven worden (Genesis 50:12-13). In Genesis 35:29 wordt Isaak begraven, maar er staat niet waar dit gebeurt.

³⁴⁷ Salem: Jeruzalem

³⁴⁸ Hebron: Mamre is het huidige Hebron. Zie hiernaast Genesis 23:19.

³⁴⁹ driehonderd op een ry: Abraham vond 318 mensen om Lot te hulp te komen. Zie hiernaast Genesis 14:14.

³⁵⁰ Gezin: het gevolg, de stoet, de omgeving van een aanzienlijk persoon.

³⁵¹ Loth: Lot verloor zijn vrijheid en Abraham kwam te hulp. Zie hiernaast Genesis 14:14.

³⁵² Jebus Heer: Jeruzalems koning, David. Zie hiernaast 2 Samuël 5:6-12.

³⁵³ zwarte Kroost: Inwoners van Kanaän met andere goden en gewoontes

³⁵⁴ Noachs Zêen: Noachs goede zeden

³⁵⁵ Brood en Wyn geboden: Melchisedek liet brood en wijn brengen. Zie hiernaast Genesis 14:18a.

³⁵⁶ dien berugten togt: het overwinnen van een aantal koningen. Zie hiernaast Genesis 14:17.

³⁵⁷ 's Broeders Vryheid: Abraham wilde Lot bevrijden, de zoon van Abrams broer. Zie hiernaast Genesis 14:12.

Regelnummer: 417, Genesis 11:27

27 Dit is de geschiedenis van Terach en zijn nakomelingen. Terach verwekte Abram, Nachor en Haran. Haran verwekte Lot; [...]

Regelnummer: 408, Genesis 17:9-14

9 Ook zei God tegen Abraham: 'Jij moet je houden aan dit verbond met mij, evenals je nakomelingen, generatie na generatie. 10 Dit is de verplichting die jullie op je moeten nemen: alle mannen en jongens moeten worden besneden. 11 Jullie moeten je voorhuid laten verwijderen; dat zal het teken zijn van het verbond tussen mij en jullie. 12 In elke generatie opnieuw moet iedereen van het mannelijk geslacht besneden worden wanneer hij acht dagen oud is. Dit geldt niet alleen voor wie tot je eigen volk behoort maar ook voor jullie slaven, of ze nu bij jullie geboren zijn of van vreemdelingen zijn gekocht; 13 iedereen die bij jullie geboren is of door jullie is gekocht, moet worden besneden. Zo zal dit verbond met mij voorgoed zichtbaar zijn aan jullie lichaam. 14 Een onbesneden, een mannelijk persoon van wie de voorhuid niet verwijderd is, moet uit de gemeenschap gestoten worden, omdat hij het verbond verbroken heeft.'

Regelnummer: 406, Genesis 17:17

17 Abraham boog zich diep neer, maar lachte en dacht: Hoe zou iemand van honderd nog een kind kunnen krijgen? En Sara, zou zij op haar negentigste nog een kind ter wereld kunnen brengen?

Regelnummer: 406, Genesis 18:11-15

11 Nu waren Abraham en zij op hoge leeftijd gekomen en de jaren dat een vrouw vruchtbaar is, lagen al ver achter haar. 12 Daarom lachte ze in zichzelf. Zou de liefde voor mij dan nog weggelegd zijn? dacht ze. Ik ben immers verwelkt, en ook mijn man is al oud. 13 Toen vroeg de HEER aan Abraham: 'Waarom lacht Sara, waarom vraagt ze zich af of ze op haar leeftijd nog wel een kind ter wereld kan brengen? 14 Is ook maar iets voor de HEER onmogelijk? Op de vastgestelde tijd, over precies een jaar, kom ik bij je terug en dan heeft Sara een zoon.' 15 Geschrokken ontkende Sara: 'Ik heb niet gelachen.' Maar hij zei: 'Ja, je hebt wel gelachen.'

Regelnummer: 414, Genesis 18:20

20 Daarom zei de HEER: 'Er zijn ernstige beschuldigingen geuit tegen Sodom en Gomorra, hun zonden zijn ongehoord groot.'

Regelnummer: 415, Genesis 18:32

32 Abraham zei: 'Ik hoop dat u niet kwaad wordt, Heer, wanneer ik het nog één keer waag iets te zeggen: stel dat het er maar tien zijn.' 'Dan zal ik haar niet verwoesten omwille van die tien.'

Regelnummer: 406, Genesis 21:5-6

5 Abraham was honderd jaar toen zijn zoon Isaak werd geboren. 6 'God maakt dat ik kan lachen,' zei Sara, 'en iedereen die dit hoort zal met mij mee lachen.'

Regelnummer: 419, Genesis 35:19

19 Toen Rachel overleden was, werd ze begraven langs de weg naar Efrat, het tegenwoordige Betlehem.

Regelnummer: 418, Genesis 35:21

21 Israël reisde verder en sloeg zijn tent op even voorbij Migdal-Eder.

[Pagina 17]

Hier kreeg hy Ismaël³⁵⁸ op 't smeken zyner Vrou,
 405 Die loech³⁵⁹ om 't woord, dat zy ook Moeder worden zou.
 Hier heeft de Huwlyksliefde en Kindermin geleden,
 Toen al wat manlyk was zo bloedig wierd besneden³⁶⁰,
 En Hebers nageslagt³⁶¹ door 't teken van 't Verbond
 Van alle Volk'ren wierd op 't wyde Wereldrond,
 410 Tot in der eeuwigheid zo plegtig afgescheiden.
 Hier mogt hy Gode selv een maalyd toebereiden,
 Die hem uit Sare een' Zoon beloovt, en 't hoog besluit,
 Dat Sodom³⁶² binnen kort verteert, volmondig uit.
 Ach! waren in dat Land tien vromen³⁶³ toen gevonden!
 415 God had op Abrams beê zyn' gramschap ingebonden.
 Alleen ging Harans Telg³⁶⁴ met zyn gezin nu vry.
 'k Zie Migdal Eder³⁶⁵. Hier mogt Isrel³⁶⁶ vry en bly,
 Na hy zyn Rachels lyk³⁶⁷ voor eeuwig wou vereren,
 Zyn driften vees het gras aan Leaas hand zien scheren.
 420 Hy zat op gindsche hoogte in schaduw van d'Olyv,
 Met zyne Wederhelvt tot eerlyk tydverdryv,
 Te luistren naar het zoet en zielverkwikkend kwelen
 Der vliegende Orgelen³⁶⁸, der vlugge Filomelen³⁶⁹.
 Of zong, zyn God ter eer op 't zevenmondig Ried,
 425 Geërvd van Izaäk³⁷⁰, een zedig Herderslied.
 Dan ging al 't Veld ter Feest. Hy lymde aan zyne wyzen
 Heel Ephrata, dat scheen te dalen of te ryzen,
 Wanneer hy daalde of reez met zyn verheugde tong,
 Meest als hy, door 't Geloov in 't hart verhemeld, zong:

³⁵⁸ Ismaël: Sara liet Abraham met haar slavin Hagar slapen, omdat ze zelf geen kinderen kon krijgen. Hagar kreeg vervolgens een zoon, Ismaël.

³⁵⁹ loech: lachte. Zie hiernaast Genesis 17:17, Genesis 18:11-15, Genesis 21:5-6.

³⁶⁰ besneden: alle mannen van het volk van Israël moesten besneden worden. Dit was het teken van het verbond dat zij met God hadden. Zie hiernaast Genesis 17:9-14.

³⁶¹ Hebers nageslagt: het nageslacht van Eber. Eber is een nakomeling van Noach.

³⁶² Sodom: Sodom en Gomorra waren twee steden waar veel gezondigd werd. Zie hiernaast Genesis 18:20.

³⁶³ tien vromen: Abraham stond tussen God en het volk en hij probeerde God over te halen Sodom en Gomorra niet te verwoesten. Zie hiernaast Genesis 18:32.

³⁶⁴ Harans Telg: Haran is de vader van Lot. Zie Genesis 11:27.

³⁶⁵ Migdal Eder: Israël/Jakob komt hier langs als hij Rachel heeft begraven. Zie hiernaast Genesis 35:21.

³⁶⁶ Isrel: Israël, Jakobs latere naam.

³⁶⁷ Rachels lyk: Jakob had twee vrouwen, Rachel en Lea. Rachel werd begraven langs de weg naar Efrat, het tegenwoordige Betlehem. Zie hiernaast Genesis 35:19.

³⁶⁸ vliegende Orgelen: vogels, met hun vogelgeluiden

³⁶⁹ Filomelen: nachtegalen

³⁷⁰ Izaäk: in dit vers wordt gesproken over Isaak. In andere verzen wordt ook gesproken over Abraham (r. 405-417) en Jakob (418-430). Anna van der Horst heeft het dus over de stamvaders van het volk van Israël en zij geeft hiermee een lijn aan van het volk van Israël: van Abraham tot Jezus. Zie in de Bijbel ook Matteüs 1:1-17.

Regelnummer: 445, Exodus 3:8

8 Daarom ben ik afgedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te bevrijden, en om hen uit Egypte naar een mooi en uitgestrekt land te brengen, een land dat overvloedig van melk en honing, het gebied van de Kanaänieten, de Hethieten, Amoriëten, Perizzieten, Chitwieten en Jebusieten.

Regelnummer: 449, Lucas 10:2

2 Hij zei tegen hen: 'De oogst is groot, maar arbeiders zijn er weinig; vraag dus de eigenaar van de oogst of hij arbeiders wil sturen om de oogst binnen te halen.

Regelnummer: 435, Johannes 10:7-16

7 Hij ging verder: 'Waarachtig, ik verzeker u: ik ben de deur voor de schapen. 8 Wie vóór mij kwamen waren allemaal dieven en rovers, maar de schapen hebben niet naar hen geluisterd. 9 Ik ben de deur: wanneer iemand door mij binnenkomt zal hij gered worden; hij zal in en uit lopen, en hij zal weidegrond vinden. 10 Een dief komt alleen om te roven, te slachten en te vernietigen, maar ik ben gekomen om hun het leven te geven in al zijn volheid. 11 Ik ben de goede herder. Een goede herder geeft zijn leven voor de schapen. 12 Een huurling, iemand die geen herder is, en die niet de eigenaar van de schapen is, laat de schapen in de steek en slaat op de vlucht zodra hij een wolf ziet aankomen. De wolf valt de kudde aan en jaagt de schapen uiteen; 13 de man is een huurling en de schapen kunnen hem niets schelen. 14 Ik ben de goede herder. Ik ken mijn schapen en mijn schapen kennen mij, 15 zoals de Vader mij kent en ik de Vader ken. Ik geef mijn leven voor de schapen. 16 Maar ik heb ook nog andere schapen, die niet uit deze schaapskooi komen. Ook die moet ik hoeden, ook zij zullen naar mijn stem luisteren: dan zal er één kudde zijn, met één herder.

Regelnummer: 449, Matteüs 13:3-9

3 Hij sprak hen uitvoerig toe en vertelde gelijkenissen: 'Iemand ging eens naar zijn land om te zaaien. 4 Tijdens het zaaien viel een deel van het zaad op de weg, en er kwamen vogels die het opaten. 5 Een ander deel viel op rotsachtige grond, waar maar weinig aarde was, en het schoot meteen op omdat het niet diep in de grond kon doordringen. 6 Toen de zon opkwam verschroeide het, en omdat het geen wortel had droogde het uit. 7 Weer een ander deel viel tussen de distels, en toen die opschoten verstikten ze het zaaigoed. 8 Maar er viel ook wat zaad in goede grond, en dat bracht vrucht voort, deels honderdvoudig, deels zestigvoudig, deels dertigvoudig. 9 Laat wie oren heeft goed luisteren!'

Regelnummer: 443, Genesis 30:14-15

14 In de tijd van de tarweoogst vond Ruben buiten in het veld liefdesappels, die hij aan zijn moeder Lea gaf. 'Geef mij ook eens wat van die liefdesappels van je zoon,' vroeg Rachel haar. 15 Maar Lea antwoordde: 'Is het soms niet genoeg dat je mijn man hebt afgepakt? Wil je nu ook nog de liefdesappels van mijn zoon?' Rachel zei: 'In ruil voor de liefdesappels van je zoon mag Jakob vannacht met jou slapen.'

[Pagina 18]

- 430 Hoe eens in deze streek na juist getekende Eeuwen,
 De Heerlyke Israëls, de Wensch der vrome Hebreeuwen,
 Messias in het Vleesch zig openbaren zou.
- Met lust ziet myn Heldin op 't spoor der oude Vrou:
 Hoe rondom als een zee van wit gewolde Schapen³⁷¹,
- 435 By al de bezigheên der blyde Herdersknapen
 Langs 't groen gebergte golvt, en 't voedend Klaver scheert.
 Het schynt waar henen zy haar dryvende ogen keert,
 Of 't Lamm'ren sneeuwt, die vlug naar 't volle Jadder³⁷² springen.
 Zy hoort den zoeten zang der nyv're Veldelingen,
- 440 En hemelmelody in malsche Olyvenblaên
 Waar af vette Olie druipt, door duizend Vog'len slaan.
 Zy riekt de Dudaim³⁷³, de Vygen, en Granaten,
 Den blanken Honig leptze uit kleverige raten.
 Ja vrugtbaarheid³⁷⁴ had tans om haar vermaak te doen,
- 445 Den zilv'ren dauw gelegd op 't oogbekorend groen,
 Dat ryk van Klaverblaên de faggelende Koeien,
 Hoe zy ook wauwelden als in den mond bleev groeien.
 Ook heden was het de Oogst³⁷⁵ der welgedyde Garst,
 Die van haar' krommen Halm den bouman tegenbarst.
- 450 't Vermaak hing hier aan een als schakels in een keten.
 Zy had om dit verblyv wis Bethlehem vergeten,
 Had zy vermaak bedoeld, dat slegts de zinnen streelt.
 Zy ziet hoe in elk kruid een trek der Godheid speelt,
 Gelyk in 't ruischend goud der zwangre korenairen,
- 455 Waarom de Maiers tans met hopen zamenscharen,

³⁷¹ Schapen: het thema van de herder en zijn schapen komt een aantal keren naar voren in de Bijbel. Anna van der Horst laat het hier naar voren komen. Zie o.a. hiernaast Johannes 10:7-16. Daarnaast waren er veel personen die herder(in) waren: o.a. David, Mozes, Rachel.

³⁷² Jadder: uier

³⁷³ Dudaim: alruin. In Genesis 30 wordt met de liefdesappels alruin bedoeld. Er werd gedacht dat je door dudaim zwanger zou worden. Zie hiernaast Genesis 30:14-15, waar over liefdesappels (alruin) gesproken wordt.

³⁷⁴ vrugtbaarheid: Kanaän is een vruchtbaar land. Er zal overvloed voor de Israëlieten zijn. Zie o.a. hiernaast Exodus 3:8.

³⁷⁵ Oogst: zaaien en oogsten, maaiers en koren is een thema dat vaker in de bijbel voorkomt. Zie o.a. het bijbelboek Ruth en hiernaast Lucas 10:2 en Matteüs 13:3-9.

[Pagina 19]

Daar elk de scherpe zeiz heeft op den Oogst gewet.

Terwijl hoort men de maar, die nau op alles let,

En zig door givten, nog belovten ooit laat paien;

Op dat ze stille zwyg, door 't gantsche Bethlem kraien:

460

Dat zy haar Burgery voor nieus getrou vertelt,

Hoe digte by het Vlek³⁷⁶, in 't naaste Korenveld,

Twe Vrouwen dwaalden, die, na dat men hoorde spreken,

Haar afkomst rekenden uit Moabs vlakke streken.

Dog 't schynt geen kroost te zyn van dartlen Moab: neen,

465

Heel anders leren ons de welgeschikte reën

Van haar, die de and're verr' te boven gaat in jaren,

Waar door zy Isrels dienst, en heilge kerkgebaren,

Volzinnig openlegt aan haar, die zy hiet RUTH,

Of Dogter, zomwyl ook, uit vriendlykheid, de stut

470

Van haren ouderdom, die zy gedurig zegent,

Terwyl zy weêr van die eerbiedig word bejegend.

De een schynt een jonge Maagd, op welker sier gelaat

De kuische schoonheid met de deugd geschilderd staat,

Terwyl de aanvalligheid met alle haar gespelen,

475

Uit twe schone ogen 't hart van elk Ephrater stelen.

Haar gang is statig, al haar doen vol sneeg beleid³⁷⁷.

De Gryze, die zy met een diepe ootmoedigheid,

Haar Moeder noemt, is wel met rimpels in het wezen

Beploegd; men merkt nogtans, dat deze Vrou voordezen

480

Met schoonheid was begaavd. In 't stemmig voorhoofd zyn

Twe Zielespiegels van een' Zonnelyken schyn,

³⁷⁶ Vlek: open plaats

³⁷⁷ sneeg beleid: gevat handelen

Regelnummer: 496

Rechters 6:1-18

1-2 Maar de Israëlieten deden wat slecht is in de ogen van de HEER. Daarom leverde hij hen uit aan het volk van Midjan, dat hen zeven jaar achtereen kwam plunderen. Uit angst voor de Midjanieten richtten de Israëlieten in bergspleten, grotten en op andere moeilijk bereikbare plekken schuilplaatsen in. 3 Elk jaar wanneer het gewas op het veld stond, kwamen de Midjanieten, de Amalekieten en nog andere woestijnvolken uit het oosten aanzetten en vielen ze Israël binnen. 4 Ze sloegen er hun tenten op en vernietigden de oogsten, tot helemaal in Gaza. Niets lieten ze voor de Israëlieten over om van te leven, nog geen schaap, geen rund en geen ezel. 5 Als een zwerm sprinkhanen kwamen ze aanzetten met hun vee en hun tenten: een onafzienbare massa mensen en kamelen die het land binnenviel en alles verwoestte. 6 Door toedoen van Midjan verviel Israël tot bittere armoede, en het volk riep de HEER te hulp. 7 Toen de Israëlieten de HEER tegen de Midjanieten te hulp riepen, 8 stuurde hij een profeet, die hun zei: 'Dit zegt de HEER, de God van Israël: Ik ben het die jullie uit Egypte heeft geleid, ik heb jullie verlost uit de slavernij. 9 Ik heb jullie bevrijd uit de greep van de Egyptenaren en van de volken die jullie hier bedreigden; die heb ik voor jullie weggejaagd en ik heb jullie hun land gegeven. 10 En ik heb jullie gezegd: Ook al wonen jullie nu in het land van de Amorieten, hun goden mogen jullie niet vereren want ik, de HEER, ben jullie God. Maar jullie hebben niet geluisterd naar wat ik zei.' 11 Toen kwam er een engel van de HEER. Hij nam plaats onder de terebint bij Ofra, op het land van Joas, een afstammeling van Abiëzer. Joas' zoon Gideon was juist bezig tarwe te dorsen. Om te zorgen dat de Midjanieten de tarwe niet zouden zien, deed hij dat in de wijnpers. 12 De engel van de HEER vertoonde zich aan hem en zei: 'De HEER zij met je, dappere krijgsman.' 13 'Mag ik u vragen,' antwoordde Gideon, 'als de HEER ons werkelijk bijstaat, waarom overkomt dit ons dan allemaal? Waar blijft hij dan met zijn wonderbaarlijke daden, waarover onze voorouders hebben verteld? Uit Egypte heeft hij ze geleid, zeiden ze toch? Nu trekt hij zich in elk geval niets van ons aan en zijn we overgeleverd aan de Midjanieten!' 14 Toen wendde de HEER zich tot Gideon en zei: 'Toon je moed en bevrijd Israël, dat is mijn opdracht.' 15 'Mag ik u vragen,' antwoordde Gideon, 'hoe zou ik Israël kunnen bevrijden? Mijn familie heeft in onze stam, Manasse, niets in te brengen, en ikzelf ben de jongste van de familie.' 16 De HEER antwoordde: 'Dat kun je omdat ik je bijsta. Je zult de Midjanieten verslaan alsof je met niet meer dan één man te doen had.' 17 Toen zei Gideon: 'Heer, als ú het bent die tot mij spreekt en ik uw gunst geniet, geef me dan een teken. 18 Gaat u vooral niet weg, ik wil iets halen om u aan te bieden.' 'Goed,' antwoordde de HEER, 'ik blijf hier totdat je terugkomt.'

Regelnummer: 496

Rechters 8:28

28 Midjan kwam de nederlaag niet meer te boven en moest het hoofd buigen voor Israël. Onder Gideon had het land veertig jaar rust.

[Pagina 20]

Waar in verstand en deugd met blyden opslag branden.
 Geen dartel tooizel siert hare armen, hals, of handen:
 Ze is deftig van gestalte, en deftig van gelaat,
 485 Gelyk de schrand're taal, die haar ten monde uitgaat.
 Die maar³⁷⁸ was pas de poort van Bethlem doorgebroken,
 Wanneer nieuwsgierigheid, die, 't hoofd vooruitgestoken,
 Straks de oren open houdt, naar Ephrats velden vloog,
 Vast twyfelende of niet de tyding haar bedroog.
 490 Dan naulyks zette zy haar luistrende oren open,
 Of hoorde een egt berigt, zo even ingelopen:
 Dat deze gryze Vrou Naomi was, die eer
 Met Elimelech, dien rondom bekenden Heer
 En hare Zonen, (toen 't land Kanan moeste zugten
 495 In Midians geweld.³⁷⁹) voor de Armoê moeste vlugten.
 Hoe zy na dat haar Man, haar Trooster in den nood,
 Van haar wierd weggerukt, die Zonen door de dood
 Ook neder zag geveld, na dat zy vreemde Vrouwen,
 In 't land daar Moab heerscht verkoren om te trouwen
 500 Hoe een dier Vrouwen, toen zy van haar weg zou gaan,
 Zo aan haar was gekleevd, dat, wat zy haar mogt raên:
 Om van haar Vaderland en Maagschap niet te scheiden,
 Haar bygebleven was, en herwaards wilde leiden.
 Ja selv had zy beloofd met enen duren Eed:
 505 Zo Isrels God, wiens Dienst ze als heilig reeds beleedt,
 Haar zamen op den weg voor onheil wou bevryden,
 Zy zig aan zynen Dienst naar Mozes Wet³⁸⁰ zou wyden.

³⁷⁸ Die maar: het gerucht

³⁷⁹ Midians geweld: het volk van Israël gehoorzaamde God niet en daarom leverde Hij hen uit aan vijandige buurvolken (zie Rechters 6). Hier kwam een einde aan toen de Israëlieten God om hulp vroegen. Gideon werd geroepen en hij versloeg de Midianieten. Zie hiernaast Rechters 8:28.

³⁸⁰ Mozes Wet: de eerste vijf boeken van de Bijbel

Regelnummer: 521, 524

2 Samuël 23:14-17

14 David hield zich in die tijd verschanst in de bergen, terwijl in Betlehem een Filistijnse wachtpost was uitgezet. 15 Op een keer, toen hij smachtte van dorst, verzuchtte David: 'Wie geeft me wat te drinken uit de waterput in de poort van Betlehem?' 16 De drie helden baanden zich een weg door het Filistijnse kamp en haalden water uit de put in de poort van Betlehem. Maar toen ze ermee bij David kwamen, wilde hij er niet van drinken. Hij goot het uit voor de HEER 17 en zei: 'De HEER verhoede dat ik hiervan drink. Dat zou zijn alsof ik het bloed dronk van de mannen die hun leven hebben gewaagd om het te halen!' Hij weigerde dus te drinken. Zulke heldendaden verrichte dit drietal.

[Pagina 21]

Zo gaat de maar heur gang, en mengt in hare reên,
 Het schyn en zyn, de waar- en valscheid onder een.
 510 In dezen toestand, daar de dag was aan het dalen,
 (Het rollend Hemeloog had tans zyn zuivre stralen
 Veel vroeger dan voorheên in 't Westerzout³⁸¹ gedoovd,
 En de avond sloeg alreê zyn dundoek³⁸² over 't hoofd:
 Als wou de schemering de deugdzame Armoê dekken,
 515 En tot een sluier voor d'onnoozlen nood verstreken;
 Als stont de Zon verzet, en weigrende om te zien:
 Hoe een voorhenen ryk: nu bystand moest geschiên
 Van zulken, die zy pleeg met vellen te bekleden.)
 In dezen toestand zag men myn Heldinne treden
 520 Naast Elimelechs Weeuw in Bethlems platte poort³⁸³.
 De tyding daar van staat gelyk de blikzem voort.
 't Is al in rep en roer, elk loopt om deze vrouwen,
 Die by de bornput³⁸⁴ zyn, naukeurig te beschouwen.
 Maar geen der liên herkent de Moeder der Heidin,
 525 Ze is zelv vervreemd aan 't oog der naaste nabuurin.
 Elk vraagd verbaasd van ziel: zou deez' Naomi wezen,
 Die zo bevallig was, wier schoonheid wierd geprezen
 Door al 't omliggend land? helaas! wat is die Vrou
 Vermagerd! in 't gelaat is niet dan druk en rou
 530 Te zien! heeft tegenspoed dan zo veel schoon gesleten?
 Hoe zullen wy die Vrou, haar Reizgenootte heten?
 Dat zy ons tans verhale, of 't waar is, dat men zeid,
 Dat God de stralen van zyn goedertierenheid

³⁸¹ 't Westerzout: de Westertzee (de Middellandse zee)

³⁸² dundoek: zeer dun en fijn doek

³⁸³ Bethlems platte poort: hiermee lijkt te worden verwezen naar een verhaal over David, waar de poort en de put van Betlehem genoemd worden. Zie hiernaast 2 Samuël 23:15.

³⁸⁴ de Bornput: zie hiernaast 2 Samuël 23:15

Regelnummer: 541

Ruth 1:19-21

19 Zo gingen zij samen verder tot in Betlehem.

Hun aankomst in Betlehem baarde veel opzien. Overal in de stad riepen de vrouwen: 'Dat is toch Noömi?' 20 Maar ze zei tegen hen: 'Noem me niet Noömi, noem me Mara, want de Ontzagwekkende heeft mijn lot zeer bitter gemaakt. 21 Toen ik hier wegging had ik alles, maar de HEER heeft mij met lege handen laten terugkomen. Waarom mij nog Noömi noemen, nu de HEER zich tegen mij heeft gekeerd, nu de Ontzagwekkende me kwaad heeft gedaan?'

Regelnummer: 542

Job 5:17-18

17 Gelukkig de mens die door God wordt getuchtigd, wijs daarom de straf van de Ontzagwekkende niet af! 18 Want hij verwondt en hij verbindt, hij slaat en zijn handen genezen.

Regelnummer: 542

Hebreeën 12:5-11

5 Kennelijk bent u de bemoediging vergeten die tot u als tot kinderen wordt gericht: 'Mijn zoon, je mag een vermaning van de Heer nooit terzijde schuiven en nooit opgeven als je door hem terechtgewezen wordt, 6 want de Heer berispt wie hij liefheeft, straft elke zoon van wie hij houdt.' 7 Houd vol, het betreft hier immers een leerschool, God behandelt u als zijn kinderen. Welk kind wordt niet door zijn vader berispt? 8 Maar als u die leerschool niet doorloopt zoals alle anderen vóór u, dan bent u geen kinderen, maar bastaards. 9 Daar komt nog bij dat wij voor onze aardse vaders, door wie we werden opgevoed, respect hadden; hoeveel te meer zullen we ons dan niet onderwerpen aan het gezag van de Vader van alle geesten, en dan leven? 10 Onze aardse vaders berispen ons maar voor korte tijd en naar eigen goeddunken, maar hij berispt ons voor onze eigen bestwil, om ons te laten delen in zijn heiligheid. 11 Een vermaning lijkt op het moment zelf geen vreugde te brengen, slechts verdriet, maar op den duur plukt wie erdoor gevormd is er de vruchten van: een leven in vrede en gerechtigheid.

Regelnummer: 542

Openbaringen 3:19

19 Iedereen die ik liefheb wijs ik terecht en bestraf ik. Zet u dus volledig in en breek met het leven dat u nu leidt.

[Pagina 22]

Op haar stikdonkre ziel, verslaavd aan Moabs zeden,
 535 Zo nederschoot, dat zy boetveerdig heeft beleden,
 By 't licht van die genaê, dat niemand God is dan
 De God dien Jakob eert in 't heilig Kanaän?
 Licht dan alreê de dag, die zaligste der dagen,
 Waar in de Heidenen naar den Jehova vragen!
 540 Naomi zegt alleen: noemt my tans Mara³⁸⁵; want
 De Almagtige heeft my door zyne slaande hand³⁸⁶
 Met bitterheid bezogt. Dan wat ons is weêrvaren
 In d'ommezwaay van meer dan vyv paar bange jaren,
 Zal deze Weêuw, voorheen myn Machlons Egtgenoot,
 545 Wier Deugd de rampen sart, wier trou den wreden dood
 Durvt tarten, met al 't geen haar Godsvreez heeft bewogen
 Naar Bethlem op te gaan, wanneer aan 's Hemels bogen
 De Zon op morgen vroeg de wereld overlicht,
 Verhalen aan elk een, die vraagt naar onderrigt.
 550 De Wagter, hope ik, zal deez' beê my niet ontzeggen:
 Dat wy onz in deez' poort ter ruste nederleggen!
 Nu wykt de menigte, verlangend naar den dag;
 Op dat zy het verhaal van RUTH aanhoren mag.

³⁸⁵ Mara: in de Bijbel is er veel vaker een verband tussen een naam en de omstandigheden of handelingen van een persoon. Mara betekent bitter. Zie hiernaast Ruth 1:19-21.

³⁸⁶ door zyne slaande hand: zie hiernaast Job 5:17-18, Hebréeën 12:5-11, Openbaringen 3:19.

Regelnummer: 571

2 Samuel 23:15

Op een keer, toen hij smachtte van dorst, verzochtte David: 'Wie geeft me wat te drinken uit de waterput in de poort van Betlehem?'

Regelnummer: 562

Johannes 14:6

6 Jezus zei: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Niemand kan bij de Vader komen dan door mij.'

[Zang 2]

TWEDE ZANG.

INHOUD.

555 *De opregte RUTH verhaalt der zaámgevloeide schaar,
Heur afkomst, en geslagt, en hoe zy, onderwezen
In Molochs gruweldienst, nooit 's Afgods Kerkgebaar³⁸⁷
Had waargenomen dan met twyffelmoedig vrezén.*

560 *Hoe Elimelechs leer, haar ziel, door 's Vaders dood,
En vreez voor eeuw'gen straf zo angstig omgedreven,
Daar zy door valschen troost geen rust vond in dien nood,
Naar Jezus weez, als naar de waarheid en het leven³⁸⁸.*

*Een brandende Oostewind verstrooit de schaar. Zy zwygt.
Daar zy terwyl berigt van 's Moeders Maagschap krygt.*

565 *De slaperige nagt gleedt met haar zwarten wagen,
Die op de vleugelen van Uilen wierd gedragen,
De natte Westkimme af; de Starren wierden bleek;
De Maan verdween, nu 't licht, zo eerst ontnugterd, keek
Van d' Oosterhemeltranz, met enen lach in 't wezen:
Toen Bethlems Burgery, voor dag voor dou verzezen,
570 Toen een verwarde hoop, by haren watersprong³⁸⁹,
Die in de Poorte was, nieuwsgierig zamendrong.*

³⁸⁷ 's Afgods Kerkgebaar: hoe de afgod aanbeden werd, o.a. door het offeren van kinderen

³⁸⁸ de waarheid en het leven: zie hiernaast Johannes 14:6

³⁸⁹ watersprong: hier lijkt verwezen te worden naar de put die ook genoemd wordt in 2 Samuel 23:15. In het Bijbelboek Ruth komt de put niet voor, maar Anna lijkt hier weer naar het verleden van het volk van Israël te verwijzen, naar de belangrijke helden in het verleden.

[Pagina 24]

Elk wil hier de eerste zyn om van naby te horen
't Verhaal van Machlons Weêuw, uit Moabs zaad geboren.
Niet anders gâert een Vlugt van Vog'len op het veld,
575 Wanneer de gantsche troep zig in gereedheid stelt,
Om zig, terwyl 't saizoen veranderd, te begeven
Naar enen Oort, waar 't hun dan liever lust te leven.
Nu houdt een yder stand. De Poorte is dik bezet
Met enen drang van Volk, dat met diepe aandacht let
580 Op Elimelechs Weêuw, en myn Heldin, wier reden
Aldus naar waarheid tans den zagten Mond ontgleden.
Daar Arnons³⁹⁰ beek den rand der vlakke velden schaavt,
En Jabboks zilv'ren vloed de lammerdriften laavt;
Daar men Jordaan vol slib ziet over de Oevers krullen,
585 Wanneer de natte Leeuw het land vervaart met brullen,
En naar 't gebergte wykt; daar Hesbon³⁹¹, steil gestigt,
Stygt, trotz op haren roem, de Wolken in 't gezig,
En Ar, 's lands eerste Stad, in haar gezag wil tergen;
Daar Dibon weeldrig rust op gouden Korenbergen;
590 Daar Kir, grootmoedig op haar tichelstenen Muur,
In hoogheid van het Hart braveert den Nagebuur;
Daar Sibma 't druivenbloed vergadert in haar vaten,
En by den dronken Oogst te wild is uitgelaten;
En Horonaïm ligt te dartlen op het veld:
595 In 't land, dat Moabs Zaad, (na dat het met geweld
De Zuzim³⁹², van 't geslagt der Reuzen voortgekomen,
Verjaagde,) door het zwaard voor zig heeft ingenomen,

³⁹⁰ Arnons: de Arnon, de Jabbok en de Jordaan zijn rivieren in het gebied bij Moab en Israël

³⁹¹ Hesbon: Hesbon, Ar, Dibon, Kir, Sibma, Horonaïm zijn plaatsen in het gebied bij Moab en Israël

³⁹² Zuzim: deze primitieve stam woonde in dat gebied voordat de Moabieten er gingen wonen

Regelnummer: 616

Numeri 21:26

26 Chesbon was de hoofdstad van de Amoritische koning Sichon. Hij had oorlog gevoerd tegen de vorige koning van Moab en hem zijn hele land afgenomen, tot aan de Arnon.

[Pagina 25]

Daar 't van zyn vroege jeugd brooddronken heeft geleefd;
 Daar 't Kamos³⁹³ al den roem van zynen voorspoed geeft;
 600 Daar men den Moloch³⁹⁴ hoort door kinderkreten³⁹⁵ loeien:
 In dezen dartlen grond, daar mogt myn' stamboom groeien,
 By dit Afgodisch Volk wierd myn beroemd geslagt,
 Om zyn Eerwaardigheid, en aanzien hooggeägt.
 Het pochte op Tempeliers³⁹⁶, en moedige Oorlogsmannen,
 605 Geleerd hoe in den kryg den taien boog te spannen
 Den Vyanden tot schrik. Hoe menig krygskwetzuur
 Vertoonde Grootvâer³⁹⁷. Tot zyn laatste levensuur
 Heeft hy in 's Konings dienst de wapenen gedragen:
 Hy zat als Legerhoofd op d'yz'ren zeissenwagen,
 610 Toen Sippor³⁹⁸ tegen 't heir van Sihon³⁹⁹ trok te veld:
 Maar moest, ô Ramp! met Vorst, en Volk voor 't hard geweld
 Des Amoryts, die zig den Oorlog zag gelukken,
 Op Hesbons⁴⁰⁰ plein, doornat van 't bloed der helden, bukken;
 En zien by 't naar gekerm, voor 't stervende gezigt,
 615 Dat deze Parel wierde uit Moabs Kroon geligt.
 Myn Vader⁴⁰¹, zagt van aart, tot vegten niet genegen,
 Genoot in Vee en Veld des Hemels ryken zegen.
 Het scheen of vrugtbaarheid by hem haar woning had,
 En overloed ten troon in zyne kamers zat.
 620 Zyn schuur was steeds gepropt met voorraad voor veel jaren;
 De wind bliez flauu van âem door zeën korenaiaren:
 Een Goudvloed scheen rondom geregend op zyn land.
 Er wierd geen Graangewas door 't vuur der Zon verbrand,

³⁹³ Kamos: een afgod die de Moabieten vereerden

³⁹⁴ Moloch: een afgod die de Moabieten vereerden

³⁹⁵ Kinderkretten: er werden kinderen aan Moloch geofferd

³⁹⁶ Tempeliers: tempeldienaars

³⁹⁷ Grootvâer: Ruths opa

³⁹⁸ Sippor: de koning van Moab

³⁹⁹ Sihon: Sichon, de koning van de Amorieten

⁴⁰⁰ Hesbons: Chesbon was de hoofdstad van de Amoritische koning Sichon. Zie Numeri 21:26.

⁴⁰¹ Myn Vader: Ruths vader

Regelnummer: 641

1 Koningen 21:1-19

1 Enige tijd later gebeurde het volgende. De Jizreëliet Nabot had een wijngaard die grensde aan het paleis dat koning Achab van Samaria in Jizreël bezat. 2 'Sta mij uw wijngaard af,' zei Achab tegen Nabot. 'Hij ligt naast mijn paleis; ik kan hem goed gebruiken om er groente te verbouwen. Ik zal u er een betere wijngaard voor teruggeven, of ik zal u, als u dat liever hebt, de prijs ervan in zilver uitbetalen.' 3 Maar Nabot zei tegen Achab: 'De HEER verhoede dat ik de grond die ik van mijn voorouders heb geërfd aan u zou afstaan.' 4 Achab ging terug naar zijn paleis, woedend en terneergeslagen omdat Nabot tegen hem had gezegd dat hij hem de grond die hij van zijn voorouders had geërfd niet zou afstaan. Hij ging op zijn rustbed liggen, met zijn gezicht naar de muur, en weigerde te eten. 5 Toen kwam zijn vrouw Izebel naar hem toe en vroeg: 'Wat is er gebeurd, dat je zo mismoeedig bent en niet eten wilt?' 6 'Ik heb met de Jizreëliet Nabot gesproken,' antwoordde hij. 'Ik heb hem gevraagd mij zijn wijngaard te verkopen. Of, als hij dat liever had, kon hij er een andere wijngaard voor terugkrijgen. Maar hij weigerde zijn wijngaard aan mij af te staan.' 7 Daarop zei Izebel: 'Wat? Jij bent toch de koning van Israël? Sta op en eet wat, dat zal je goeddoen. Ik zal ervoor zorgen dat jij de wijngaard van Nabot krijgt.' 8 Uit naam van Achab schreef Izebel brieven, verzegelde die met het koninklijke zegel en stuurde ze naar de oudsten en aanzienlijksten in de stad waar Nabot woonde. 9 In de brieven stond het volgende: 'Kondig een vastendag af en zet Nabot vooraan wanneer het volk samenkomt. 10 Laat dan twee mannen die nergens voor terugdeinzen tegenover hem plaatsnemen en hem beschuldigen van godslastering en majesteitsschennis. Daarop moet u hem buiten de stad brengen en stenigen.' 11 Nabots stadsgenoten, de oudsten en aanzienlijksten van zijn woonplaats, deden wat Izebel hun had opgedragen in de brieven die ze had gestuurd. 12 Ze kondigden een vastendag af en lieten Nabot vooraan zitten toen het volk samenkwam. 13 Twee mannen namen tegenover hem plaats en beschuldigden hem ten overstaan van het volk van godslastering en majesteitsschennis. Daarop werd hij buiten de stad gebracht en gestenigd. 14 Ze stuurden Izebel bericht dat Nabot door steniging ter dood was gebracht. 15 Toen Izebel hoorde dat Nabot dood was, zei ze tegen Achab: 'Je kunt de wijngaard die de Jizreëliet Nabot je weigerde te verkopen in bezit nemen, want Nabot leeft niet meer, hij is dood.' 16 Toen Achab hoorde dat Nabot dood was, ging hij naar Jizreël om de wijngaard van Nabot in bezit te nemen. 17 De HEER richtte zich tot de Tisbiet Elia met de woorden: 18 'Kom, ga Achab, de koning van Israël, tegemoet. Hij is uit Samaria naar de wijngaard van Nabot gekomen om die in bezit te nemen. 19 Zeg tegen hem: "Dit zegt de HEER: Je hebt een moord gepleegd en je het bezit van een ander toegeëigend." Zeg hem ook: "Dit zegt de HEER: Op de plaats waar de honden het bloed van Nabot hebben opgelikt, zullen ze ook jouw bloed oplikken."'

[Pagina 26]

Die in den ugendstond met hare gouden stralen,
 625 Getemperd door den dauw, de vrugt van 't ademen
 Der balzemryke lugt, het kleed der velden kleurt.
 Geen Koei misdroeg, geen Lam wierd van den Wolv verscheurd:
 Er heerschte een lieve Vrêe in zyne vrugtbre streken,
 Waar men den Honig, Wyn, en Oliën zag leken,
 630 Uit Rotz, en Tros, en Vrugt van den Olyvenboom.
 Hier zat de weelde in top. Men wist van zorg, nog schroom:
 Maar plukte met gelach de Blozende Granaten,
 En tapte ruim van Hart den Most⁴⁰² uit volle vaten.
 Hier golvde langs het gras het witgewolde Vee,
 635 Dat, Klav'rende aan 't gebergt, geleek naar ene Zee,
 Die kabb'lend langs het strand, tot pyniging der ogen
 Zig wegsteekt in de kim. Elk sprak van 't groot vermogen
 Van Landheer Naboth⁴⁰³, waar de vrye vriendlykheid,
 Met blyden wellekom de Tafel hieldt bereid.
 640 Die milde Goedhart, dien ik nimmer zal vergeten,
 Was hoogbejaard eer hy zig Vader mogte heten:
 Het duurde een langen tyd zint Moeder was gepaard,
 Eer zy me als 't eerste Kroost met smarten had gebaard.
 Ik was haar huwlyksroem, 't vermaak, de lust der zinnen
 645 Van Vader, die my bleev als 't enigst Egtpand minnen.
 Der Oud'ren zorg heeft my by 's Hemels gunst behoed
 Voor ramp en ongeval. Al vroeg wierd myn gemoed
 Door hunne Leszen, die my daaglyks onderwezen,
 Geleerd 's lands Goôn opregt te dienen en te vrezzen.

⁴⁰² Most: gistende jonge wijn

⁴⁰³ Naboth: Nabot had een wijngaard en hij wilde de grond niet afstaan aan koning Achab. Zie hiernaast 1 Koningen 21.

Regelnummer: 661

Genesis 4:1-5

1 De mens, Adam, had gemeenschap met Eva, zijn vrouw, en zij werd zwanger en bracht Kaïn ter wereld. 'Met de hulp van de HEER,' zei ze, 'heb ik het leven geschonken aan een man!' 2 Later bracht ze zijn broer ter wereld, Abel. Abel werd herder, Kaïn werd landbouwer. 3 Op een keer bracht Kaïn de HEER een offer van wat hij had geoogst. 4 Ook Abel bracht een offer; van de eerstgeboren dieren van zijn kudde koos hij de mooiste uit. De HEER merkte Abel en zijn offer op, 5 maar voor Kaïn en zijn offer had hij geen oog. Dat maakte Kaïn woedend, zijn blik werd donker.

Regelnummer: 661

Genesis 22:7-14

7 'Vader,' zei Isaak. 'Wat wil je me zeggen, mijn jongen?' antwoordde Abraham. 'We hebben vuur en hout,' zei Isaak, 'maar waar is het lam voor het offer?' 8 Abraham antwoordde: 'God zal zich zelf van een offerlam voorzien, mijn jongen.' En samen gingen zij verder. 9 Toen ze waren aangekomen bij de plaats waarover God had gesproken, bouwde Abraham daar een altaar, schikte het hout erop, bond zijn zoon Isaak vast en legde hem op het altaar, op het hout. 10 Toen pakte hij het mes om zijn zoon te slachten. 11 Maar een engel van de HEER riep vanuit de hemel: 'Abraham, Abraham!' 'Ik luister,' antwoordde hij. 12 'Raak de jongen niet aan, doe hem niets! Want nu weet ik dat je ontzag voor God hebt: je hebt mij je zoon, je enige, niet willen onthouden.' 13 Toen Abraham opkeek, zag hij een ram die met zijn horens verstrikt was geraakt in de struiken. Hij pakte het dier en offerde dat in de plaats van zijn zoon. 14 Abraham noemde die plaats 'De HEER zal erin voorzien'. Vandaar dat men tot op de dag van vandaag zegt: 'Op de berg van de HEER zal erin voorzien worden.'

Regelnummer: 671

Jesaja 14:12-15

12 O morgenster, zoon van de dageraad, hoe diep ben je uit de hemel gevallen. Overwinnaar van alle volken, hoe smadelijk lig je daar geveld. 13 Je zei bij jezelf: Ik stijg op naar de hemel, boven Gods sterren plaats ik mijn troon. Ik zetel op de toppen van de Safon, de berg waar de goden bijeenkomen. 14 Ik stijg op tot boven de wolken, ik evenaar de Allerhoogste. 15 Nee! Je daalt af in het dodenrijk, in de allerdiepste put.

Regelnummer: 674

Openbaringen 20:12-15

12 Ik zag de doden, jong en oud, voor de troon staan. Er werden boeken geopend. Toen werd er nog een geopend: het boek van het leven. De doden werden op grond van wat in de boeken stond geoordeeld naar hun daden. 13 De zee stond de doden die ze in zich had af, en ook de dood en het dodenrijk stonden hun doden af. En iedereen werd geoordeeld naar zijn daden. 14 Toen werden de dood en het dodenrijk in de vuurpoel gegooit. Dit is de tweede dood: de vuurpoel. 15 Wie niet in het boek van het leven bleek te staan werd in de vuurpoel gegooit.

[Pagina 27]

650 Was 't Hoogtyd op den berg, door Peörs Heiligdom,
 Waar in het Molochsbeeld gelyk de Zonne glom,
 Zo prachtig was gestigt, en stookte men zyn hollen,
 Waar in men 't jamm'rend Kind zou braden op de kolen:
 Men bragt my derwaards hêen om dit bedryv te zien.

655 Daar zag ik yder dan dien grouwel gaven biên.
 Deez bragt een Tortelduiv, het minst der offeränden,
 Om haar in 't geurig vuur tot assche te verbranden.
 Die had het beste Schaap⁴⁰⁴ der Kudden uitgezegt,
 Of voor een duren pryz tot zynen dienst gekogt.

660 Dien zag ik enen Bok al juichende opwaards leiden.
 Dien weer het dartel Kalv ter Gods gaav toebereiden,
 Daar alles kwinkleert. Die noopt den varre voort.
 Die bont een' stuggen Os aan 's Tempels Kop'ren poort.
 Maar die, dat erger luid, wie moet zulks niet beklagen!

665 Zal 't allerlievste Kroost den vlammen overdragen.
 My dunkt ik hoor als nog 't Hartbrekende geweest
 Van 't Zoonken, dat men dreev door zuivervuren hêen.
 Afgryzlyk Bygeloov, gestookt door Satans⁴⁰⁵ vonden,
 Aan wat onzinnighêen hebt gy den Mensch verbonden!

670 'k Verbeeld my nog te zien dat grynzend Kop'ren beeld,
 Wiens vlamvend vuur van 't vuur der Helle⁴⁰⁶ niet verscheelt.
 Dat, als de gloed, begeurd door Wierook, raakt aan 't groeien,
 Gelyk de blikzem, of de Zon begint te gloeien.
 Dan ryzt de Rookkolom omhoog ten Kalvskop uit.

675 Dan hoort men wulpschen Zang by dartel snaargeluid.

⁴⁰⁴ beste Schaap: het werd als belangrijk gezien om God de beste offers te brengen. Zie o.a. het offer van Kaïn en Abel (Genesis 4:1-5) en het offer van Abraham (Genesis 22:7-14).

⁴⁰⁵ Satans: de duivel, de trotse gevallen engel. Zie hiernaast o.a. Jesaja 14:12-15.

⁴⁰⁶ vuur der Helle: zie hiernaast Openbaringen 20:12-15

[Pagina 28]

Voort slaat simbaal⁴⁰⁷, en trom, en rinkelbom⁴⁰⁸ de tonen,
 Waar op de Moedermin ten zoen des Gods haar Zonen,
 De meest beminde vrugt van 't huwlyksbed, met smart,
 En zo veel liefdezorg gedragen onder 't Hart,
 680 Ja met haar bloed gezoogd, moet aan den Priester geven.
 Dan vat men 't weerlooz Wigt ten koste van zyn leven.
 Straks word het voor het oog zyns Vaders naakt ontkleed,
 Terwyl men die Ontmenschte een Vriend der Goden heet,
 Steekt men zyn Kind in 't vuur, daar 't Moeder aan blyvt schreien,
 685 En haar vaste handtjes biedt. Fluks doven door de reien
 By 't romm'lend trommelspel de Kreten van het Wigt,
 Dat snerpende in de vlam als vet te branden ligt.
 Dit alles zag ik aan, daar ik door 's Vaders reden
 Wel onderwezen wierd in deze Plegtigheden.
 690 Maar wat zyn yver poogde om in myn Ziel ontzag
 Te drukken voor dien Dienst: ik voelde dag op dag,
 Iet in myn krimpnd Hart, dat ik niet wist te noemen,
 Een Aandrift, waar door ik dien heimlyk moeste doemen,
 Schoon 'k hem uitwendig vierde. Ik dagt: wat wreed Gebod,
 695 Dat men met Kinderkens verzoenen moet een God.
 Dit perste meer dan eens de tranen op myn wangen.
 En meerder licht mogt toen myn Ziel nog niet ontvangen.
 Myn twyffel, of het heil der Menschen wierd bewerkt
 Door zulk een Godsdienst wierd van tyd tot tyd gesterkt.
 700 Maar onderwylen stierv de Leidsman myner dagen,
 Myn Vader 't voorwerp van myn lievdryk welbehagen.

⁴⁰⁷ simbaal: bekken

⁴⁰⁸ rinkelbom: handtrommel of tamboerijn

Regelnummer: 719, Genesis 11:26-32

26 Toen Terach 70 jaar was, verwekte hij Abram, Nachor en Haran.

27 Dit is de geschiedenis van Terach en zijn nakomelingen. Terach verwekte Abram, Nachor en Haran. Haran verwekte Lot; 28 hij stierf nog tijdens het leven van zijn vader Terach, in Ur, een stad van de Chaldeeën, in zijn geboorteland. 29 Abram en Nachor trouwden allebei. Abrams vrouw heette Sarai, Nachors vrouw heette Milka; zij was een dochter van Haran, die naast Milka nog een dochter had, Jiska. 30 Sarai was onvruchtbaar, zij kreeg geen kinderen. 31 Terach verliet Ur, de stad van de Chaldeeën, en nam zijn zoon Abram met zich mee, evenals zijn kleinzoon Lot, de zoon van Haran, en zijn schoondochter Sarai, Abrams vrouw. Samen gingen ze op weg naar Kanaän. Maar toen ze in Charan waren aangekomen, bleven ze daar wonen. 32 Terach leefde tweehonderdvijf jaar. Hij stierf in Charan.

Regelnummer: 722, Genesis 17:1-8

1 Toen Abram negenennegentig jaar was, verscheen de HEER aan hem en zei: 'Ik ben God, de Ontzagwekkende. Leef in verbondenheid met mij, leid een onberispelijk leven. 2 Ik wil met jou een verbond aangaan en ik zal je veel, heel veel nakomelingen geven.' 3 Abram boog zich diep neer en God sprak: 4 'Ik doe jou deze belofte: je zult de stamvader worden van een menigte volken. 5 Je zult voortaan niet meer Abram heten maar Abraham, want ik maak je de vader van vele volken. 6 Ik zal je bijzonder vruchtbaar maken. Er zullen veel volken uit je voortkomen en onder je nazaten zullen koningen zijn. 7 Ik sluit een verbond met jou en met je nakomelingen, met alle komende generaties, een eeuwigdurend verbond: ik zal jouw God zijn en die van je nakomelingen. 8 Heel Kanaän, het land waar je nu als vreemdeling woont, zal ik jou en je nakomelingen voor altijd in bezit geven, en ik zal hun God zijn.'

Regelnummer: 726, Genesis 17:10-14

10 Dit is de verplichting die jullie op je moeten nemen: alle mannen en jongens moeten worden besneden. 11 Jullie moeten je voorhuid laten verwijderen; dat zal het teken zijn van het verbond tussen mij en jullie. 12 In elke generatie opnieuw moet iedereen van het mannelijk geslacht besneden worden wanneer hij acht dagen oud is. Dit geldt niet alleen voor wie tot je eigen volk behoort maar ook voor jullie slaven, of ze nu bij jullie geboren zijn of van vreemdelingen zijn gekocht; 13 iedereen die bij jullie geboren is of door jullie is gekocht, moet worden besneden. Zo zal dit verbond met mij voorgoed zichtbaar zijn aan jullie lichaam. 14 Een onbesneden, een mannelijk persoon van wie de voorhuid niet verwijderd is, moet uit de gemeenschap gestoten worden, omdat hij het verbond verbroken heeft.'

Regelnummer: 729, Genesis 22:1-6

1 Enige tijd later stelde god Abraham op de proef. 'Abraham!' zei hij. 'Ik luister,' antwoordde Abraham. 2 'Roep je zoon, je enige, van wie je zoveel houdt, Isaak, en ga met hem naar het gebied waarin de Moria ligt. Daar moet je hem offeren op een berg die ik je wijzen zal.' 3 De volgende morgen stond Abraham vroeg op. Hij zadelde zijn ezel, nam twee van zijn knechten en zijn zoon Isaak met zich mee, hakte hout voor het offer en ging op weg naar de plaats waarover God had gesproken. 4 Op de derde dag zag Abraham die plaats in de verte liggen. 5 Toen zei hij tegen de knechten: 'Blijven jullie hier met de ezel. Ikzelf ga met de jongen verder om daarginds neer te knielen. Daarna komen we naar jullie terug.' 6 Hij pakte het hout voor het offer, legde het op de schouders van zijn zoon Isaak en nam zelf het vuur en het mes. Zo gingen zij samen verder.

[Pagina 29]

Als nu 't my dierbaar Lyk ontving den laatsten pligt,
 En 't jamm'ren naar 's lands wyz door huilsters was verrigt,
 En Moeder nevens my zo deerlyk zat te schreien;
 705 Om dat haar Hulp, myn Steun voor eeuwig was verscheien:
 Verscheen op 't klagend Feest, daar 't alles zat in rouw,
 Ook Elimelech, met zyn Zonen, en zyn Vrouw.
 Die by hunne aankomst Vee uit Vaders kudden kogten,
 Daar wy hun vriendschap, zy weêr de onze vurig zogten.
 710 Die Vroomäart met verstand verfoeiende onze zêen,
 Ontwortelde op dien tyd voor onz met rype rên
 Den stam van Moabs Zaad, uit bloedsmet voortgesproten,
 Toen Vader Loth⁴⁰⁹, de Neev van Abraham den groten,
 Zo schandlyk struikelde, verrast door 't druivenbloed
 715 Hy meldt: hoe de Ervgenaam der wereld⁴¹⁰ met veel spoed,
 Uit Ur⁴¹¹, zyn Vaderstad, met Have en Vee moest zwerven
 Naar 't rykgezegend land, beheerscht van Kanans erven.
 Hoe God met dezen Man, met wien hy mond aan mond,
 Als met zyn Hartvriend sprak, sloot een genaêverbond⁴¹²,
 720 Waar in wierd vastgesteld, dat moeder Saraas Zonen,
 Uit Izaäk⁴¹³ geteeld als Vorsten zouden wonen
 In dat gewest, waar hy slegts weide als vreemdeling.
 Hoe 't bloedig Zegel⁴¹⁴ der besnyd'nis daar aan hing.
 Hoe zyn gehoorzaamheid in zynen Eengeboren,
 725 Zyn hoop, zyn gades vreugd, des hemels Uitverkoren,
 Gebragt wierde op de proev⁴¹⁵, toen God wou, dat zyn hand
 Het slagtmes steken zou in Izaks ingewand.

⁴⁰⁹ Loth: neef van Abaham. Zie in de Bijbel Genesis 13, 14, 19.

⁴¹⁰ Ervgenaam der wereld: Abraham

⁴¹¹ Ur: de stad van Abrahams vader, Terach. Terach nam Abraham mee uit Ur naar Charan. Zie hiernaast Genesis 11:26-32.

⁴¹² genaêverbond: God sloot een verbond met Abraham. Zie hiernaast Genesis 17:1-8.

⁴¹³ Izaäk: zoon van Sara

⁴¹⁴ bloedig Zegel: de besnijdenis is het teken van het verbond tussen God en Abraham, tussen God en het volk. Zie hiernaast Genesis 17:10-14.

⁴¹⁵ proev: God vroeg van Abraham zijn zoon Isaak te offeren. Abraham ging aan de slag met de voorbereidingen en op het laatste moment geeft God aan dat het niet hoeft, maar dat een ram ook goed is. God heeft Abrahams gehoorzaamheid getest. Zie hiernaast Genesis 22:1-6.

Regelnummer: 732

Genesis 22:7-14

7 'Vader,' zei Isaak. 'Wat wil je me zeggen, mijn jongen?' antwoordde Abraham. 'We hebben vuur en hout,' zei Isaak, 'maar waar is het lam voor het offer?' 8 Abraham antwoordde: 'God zal zich zelf van een offerlam voorzien, mijn jongen.' En samen gingen zij verder. 9 Toen ze waren aangekomen bij de plaats waarover God had gesproken, bouwde Abraham daar een altaar, schikte het hout erop, bond zijn zoon Isaak vast en legde hem op het altaar, op het hout. 10 Toen pakte hij het mes om zijn zoon te slachten. 11 Maar een engel van de HEER riep vanuit de hemel: 'Abraham, Abraham!' 'Ik luister,' antwoordde hij. 12 'Raak de jongen niet aan, doe hem niets! Want nu weet ik dat je ontzag voor God hebt: je hebt mij je zoon, je enige, niet willen onthouden.' 13 Toen Abraham opkeek, zag hij een ram die met zijn horens verstrikt was geraakt in de struiken. Hij pakte het dier en offerde dat in de plaats van zijn zoon. 14 Abraham noemde die plaats 'De HEER zal erin voorzien'. Vandaar dat men tot op de dag van vandaag zegt: 'Op de berg van de HEER zal erin voorzien worden.'

[Pagina 30]

Hoe, toen hy 't lemmer⁴¹⁶ hem zoude op de kele zetten,
 God Abram! Abram!⁴¹⁷ riep, om 't doden te beletten.
 730 Hoe die Geloovsheld toen het Zielsoog wierd verklaard,
 En zag het schuldlooz Lam⁴¹⁸ in 't vleesch geöpenbaard
 In plaats van 't heilig Zaad, die Izaks, door hun zonden
 Ter dodinge geschikt, op 't martelhout gebonden,
 Niet anders als de Ram in Izaks plaats geslagt.

735 Ach! wanneer komt die dag, na zo een' langen nagt!
 Wanneer zal 't God voorzien waar Abram zyn' beminden,
 Zyn' dierb'ren spadeling moeste op den Autaar binden,
 Daar Hy in Englen schyn tot dien getrouwen sprak:
 'k Zag uw gehoorzaamheid; 't is wel; spaar Izaäk!

740 't Gaat wel, riep hy verrukt, daar rollen zo vele eeuwen
 Myne aandagt af! ik zie, heilwagtende Hebreuwen!
 'k Zie Goël op den berg, de HEER zal het voorzien,
 Zig als een stemlooz Schaap ter offerände biên!
 Daar zie ik klaar het doel van zo veel Profezyën,

745 Het beeld der schaduwwet, der donk're schilderyën:
 De Heilborg zal voldoen in d'Evangelie dag!
 Gelukkig hy, die hem als Heiland kennen mag!
 Kom! Rustaanbrenger kom! en konde ik my beroemen,
 Dat ik me een Stamgenoot uw's Moeders mogte noemen!

750 O Hemel! welk een vreugd, voor die op 't aardsche dal
 Zig van 't alscheppend Woord de Moeder heten zal!
 Dus sprak Naomis Man, vervoerd in zyne reden,
 In twyffel of zyn ziel in 't eeuwigjuichend Eden

⁴¹⁶ lemmer: lemmet

⁴¹⁷ Abram! Abram!: zie hiernaast Genesis 22:7-14.

⁴¹⁸ schuldlooz Lam: Jezus is voor de zonden van de mens gestorven en daarom is Isaaks dood dus niet nodig. Zie ook Genesis 22. Offeren is een veelvoorkomend, belangrijk verschijnsel in de verhalen uit het Oude Testament.

Regelnummer: 767

Genesis 13:1-13

1 Vanuit Egypte trok Abram, met zijn vrouw en zijn bezittingen, weer naar de Negev. Lot ging met hem mee. 2 Abram was bijzonder rijk: hij had veel vee, zilver en goud. 3 Vanuit de Negev trok hij geleidelijk verder, tot aan Betel, tot aan de plaats tussen Betel en Ai waar zijn tent vroeger al had gestaan 4 en waar hij toen een altaar had gebouwd. Daar riep Abram de naam van de HEER aan. 5 Ook Lot, die met Abram was meegekomen, bezat schapen, geiten, runderen en tenten. 6 Beiden bezaten zo veel vee dat er te weinig land was om bij elkaar te blijven wonen. 7 Hierdoor ontstond er ruzie tussen de herders van Abrams vee en de herders van Lots vee, en ook woonden in die tijd de Kanaänieten en de Perizzieten nog in het land. 8 Daarom zei Abram tegen Lot: 'Waarom zouden we ruziemaken, jij en ik, of jouw herders en de mijne? We zijn toch familie? 9 Het is maar beter dat we uiteengaan. Het hele land ligt voor je open. Als jij naar links gaat, ga ik naar rechts; als jij naar rechts gaat, ga ik naar links.' 10 Lot liet zijn blik rondgaan en zag hoe rijk aan water de hele Jordaanvallei was; voordat Sodom en Gomorra door de HEER werden verwoest, was de vallei tot aan Soar toe even waterrijk als de tuin van de HEER en als Egypte. 11 Daarom koos Lot voor zichzelf de Jordaanvallei en trok in oostelijke richting. Zo gingen ze uiteen. 12 Abram bleef in Kanaän wonen, maar Lot sloeg zijn tenten op bij de steden in de vallei. Zijn woongebied strekte zich uit tot aan Sodom; 13 de mensen daar waren slecht, ze zondigden zwaar tegen de HEER.

Regelnummer: 767

Genesis 19:30-38

30 Omdat Lot niet in Soar durfde te blijven, verliet hij die plaats en ging in de bergen wonen, samen met zijn twee dochters. Daar woonden ze met elkaar in een grot. 31 Op een dag zei de oudste dochter tegen de jongste: 'Onze vader is al oud, en er is in dit gebied nergens meer een man die met ons kan doen wat op de hele wereld de gewoonte is. 32 Laten we daarom onze vader dronken voeren en met hem slapen; dan kunnen we kinderen krijgen van onze vader.' 33 Nog diezelfde nacht gaven ze hun vader wijn te drinken, en de oudste sliep met haar vader, zonder dat hij er ook maar iets van merkte dat ze bij hem kwam en weer wegging. 34 De volgende morgen zei de oudste tegen de jongste: 'De afgelopen nacht heb ik met mijn vader geslapen. Laten we hem ook vannacht weer dronken voeren, en dit keer moet jij met hem slapen; dan kunnen we allebei kinderen krijgen van onze vader.' 35 Ook die nacht gaven ze hun vader wijn te drinken, en ditmaal sliep de jongste met hem, zonder dat hij er ook maar iets van merkte dat ze bij hem kwam en weer wegging. 36 Zo werden Lots beide dochters zwanger van hun vader. 37 De oudste bracht een zoon ter wereld die ze Moab noemde. Hij werd de stamvader van de huidige Moabieten. 38 Ook de jongste bracht een zoon ter wereld, die ze Ben-Ammi noemde. Hij werd de stamvader van de huidige Ammonieten.

[Pagina 31]

755 Met Abram ging te Feest, en zong op Cherubs wyz⁴¹⁹,
 Het groot Verlossingswerk⁴²⁰, Messias bloed ten pryz,
 Dan of zy nog aan 't vleesch en de aarde was gebonden.
 Zo vliegt een Adelaar door ongemeten rondon,
 De Zon in 't aangezigt tot hy, door haren gloed
 Verbysterd in het zien, weêr nederstryken moet.
 760 Onze Elimelech, die met zyn bespiegelingen,
 Vol vergezigten, door vele eeuwen heen kon dringen,
 Bondt zyn verhaal weer aan. De daad van Saraas Heer,
 Dus sprak die guldenmond, klonk ylings heind en veer.
 't Bloedschandig Kroost van Loth⁴²¹, verbasterd van de zeden
 765 Van Abram zynen Oom, in vuile dartelheden,
 Van zynen prilsten tyd losbandig opgevoed,
 Dat nu het denkbeeld Gods in zyn verëeld gemoed
 Bezwalkte door den rook, dien 't aan de valsche Goden
 Toezwaeide in drukkende, of nog voorgeziene noden:
 770 Had met den Gruweldienst tot nog zig niet bemoeid,
 Die nu door 's Priesters list zo helsch is uitgebreid.
 Zy leerden 't blinde Volk, gewoon hen raad te vragen,
 Hoe men den vuurgen Goôn, wou men hun 't best behagen,
 Zyn Kind'ren off'ren moest. God had dit selv geboôn
 775 Toen hy van Abraham eischte⁴²² Izak zynen Zoon.
 Dit krygt een valsche glimp door wuste wichlaryen,
 Door droomverklaringen, door valsche profezyen,
 De waarheid word vermomd, en 't stikziend Bygeloov
 Ziet hare schoonheid niet, ja houdt zig voor haar doov.

⁴¹⁹ op Cherubs wyz: cherubs zijn betrokken bij de aanbidding van God.

⁴²⁰ Verlossingswerk: hoe Jezus het offer bracht voor de mensheid, door dood te gaan aan het kruis en na drie dagen weer op te staan uit de dood.

⁴²¹ Kroost van Loth: in Genesis 13 nemen Abram en Lot afscheid van elkaar. Zij woonden vlakbij elkaar, maar er is te weinig plek en teveel vee. Abram laat Lot de keuze welke kant hij op wil en hij kiest de Jordaanvallei. Daar, bij Sodom en Gomorra, wordt zoveel gezondigd dat God het er wil verwoesten. Lot en zijn twee dochters ontkomen, maar als ze in de bergen wonen, komen de dochters met het idee om met hun vader te slapen en zwanger te raken (Genesis 19). Hun zonen Moab en Ben-Ammi werden stamvaders van de Moabieten en de Ammonieten, vijandige afgoden vererende buurvolken.

⁴²² van Abraham eischte: God vraagt Abraham zijn zoon Isaak te offeren. Op het laatste moment geeft God aan dat het niet hoeft, een ram die daar op dat moment verstrikt zit, is ook goed. God heeft Abrahams gehoorzaamheid getest. Zie Genesis 22.

Regelnummer: 789

Genesis 11:26

26 Toen Terach 70 jaar was, verwekte hij Abram, Nachor en Haran.

Regelnummer: 796

Genesis 31:14-20

14 Rachel en Lea zeiden daarop: 'Wat hebben wij hier nog te zoeken? Er valt van onze vader niets meer te erven. 15 Hij heeft ons immers als vreemden behandeld door ons te verkopen en ook al ons geld nog op te maken! 16 Alle rijkdom die onze vader door God is afgenomen, komt ons en onze kinderen toe. Aarzel dus niet om te doen wat God je heeft opgedragen.' 17 Toen maakte Jakob zich klaar, tilde zijn kinderen en vrouwen op de kamelen, 18 bracht zijn vee en alle bezittingen die hij had verkregen bij elkaar, alle kudde die in Paddan-Aram zijn eigendom waren geworden, en ging op weg naar zijn vader Isaak in Kanaän. 19 Laban was van huis gegaan om zijn schapen te scheren. Rachel nam de kans waar om de godenbeeldjes van haar vader te stelen, 20 en Jakob bedroog de Arameeër Laban door er heimelijk vandoor te gaan.

Regelnummer: 796

Genesis 31:29-35

29 Ik zou het jullie gemakkelijk betaald kunnen zetten, maar de God van jullie vader heeft mij de afgelopen nacht gewaarschuwd dat ik je niets in de weg mocht leggen. 30 Alleen, je mag dan vertrokken zijn omdat je verteerd werd door heimwee - maar waarom heb je mijn goden gestolen?' 31 Jakob antwoordde: 'Ik was bang dat u mij zou beroven van uw dochters. 32 Maar degene bij wie u uw goden aantreft, mag niet in leven blijven. Stel samen met onze verwanten maar een grondig onderzoek in, kijk of ik hier iets heb dat van u is en neem dat dan terug.' Jakob wist namelijk niet dat het Rachel was die de godenbeeldjes had gestolen. 33 Laban ging de tent van Jakob binnen, en ook de tent van Lea en die van de twee slavinnen, maar hij vond de beeldjes nergens. Nadat hij de tent van Lea had verlaten, ging hij die van Rachel binnen. 34 Rachel had de beeldjes in een kameelzadel verstopt en was daarop gaan zitten. Laban doorzocht de hele tent, maar kon ze niet vinden. 35 'Wees alstublieft niet boos dat ik niet voor u opsta,' zei Rachel tegen haar vader, 'ik ben ongesteld.' Zo zocht Laban alles af, zonder zijn godenbeeldjes te vinden.

Regelnummer: 800

Genesis 47:1

1 Daarop ging Jozef naar de farao en deelde hem mee dat zijn vader en broers uit Kanaän waren gekomen, met hun schapen, geiten en runderen en met alles wat ze verder bezaten, en dat ze nu in Gosen waren.

Regelnummer: 800

Genesis 47:5-6

5 Toen zei de farao tegen Jozef: 'Nu uw vader en uw broers naar u toe zijn gekomen, 6 kunnen ze in Egypte blijven. Laat hen in het beste deel van het land wonen, laten ze zich in Gosen vestigen. En zijn er mannen bij die, naar u weet, hun vak verstaan, belast die dan met het toezicht over mijn veestapel.'

[Pagina 32]

- 780 Zo word het arme Volk, waar God van is geweken,
Dat eeuwig van het licht der heilzon blyvt verstecken,
Door Satans list misleid, die zig voor hun gezig
Vertoont als of hy ware een Engel van het licht.
De wyzheid hoe één God te dienen en regt te eeren,
- 785 Die Heber zyn geslagt zorgvuldig pleeg te leren;
Raakte eindlyk uit de ziel van Harans nageslagt⁴²³;
Dat nu zyn Kinderen den Moloch te offer bragt.
Heel Kanan pleegde voorts vervloekte Afgoderyen:
Nooit voor een' yvrig HEER, die 't Al regeert te lyen.
- 790 Zulks heeft de vrome ziel van Abraham gekweld,
En Izaks hart bedroevd, en Isrels geest onsteld.
Die, daar hy twintig jaar in Labans dienst⁴²⁴ zyn leven
Versleet, geen Theraphim⁴²⁵, maar God zyn hart wou geven,
En zwoer by Hem, voor wien zyn Vader⁴²⁶ had gevreezd.
- 795 Hy⁴²⁷, die van zes paar Zoons de Vader is geweest,
Zworv met zyn Huisgezin in Palestynsche weiden,
Tot zyn Verbondsgod hem naar Gozen⁴²⁸ wilde leiden,
Daar Rachels levenslust, naast Pharao geëerd,
't Voorspelde broodgebrek in overvloed verkeert.
- 800 Hier bleev hy met zyn Erv, door al de Egiptenaren
Ontzien; hier wilde God hem dikwerv openbaren
't Geheim van zynen Raad; hier wierd zyn zielsgezig
Door 't heiligend Geloov by zyn genaê verlicht.
Vaak zag het door den kring van meer dan twee paar eeuwen
- 805 De Lotgevallen der besnedene Hebreeuwen,

⁴²³ Harans nageslagt: Haran was een broer van Abraham. Zie hiernaast Genesis 11:26.

⁴²⁴ Labans dienst: 20 jaar, waarvan in ieder geval 7 jaar om Lea als vrouw te krijgen, 7 jaar om Rachel te krijgen.

⁴²⁵ Theraphim: huisgoden. Rachel steelt de afgodenbeeldjes van haar vader. Zie hiernaast Genesis 31:14-20 en 31:29-35.

⁴²⁶ zyn Vader: Isaak. Onder vrees voor God (Godsvrees) wordt verstaan dat de mensen geloofden, eerbied hadden voor God en probeerden te gehoorzamen.

⁴²⁷ Hy: Jakob

⁴²⁸ Gozen: Gosen, het beste deel van Egypte, waar de farao Jozefs familie laat wonen. Zie hiernaast Genesis 47:1 en Genesis 47:5-6.

Regelnummer: 809, Genesis 17:6

6 Ik zal je bijzonder vruchtbaar maken. Er zullen veel volken uit je voortkomen en onder je nazaten zullen koningen zijn.

Regelnummer: 809, Genesis 22:16-17

16 Hij zei: 'Ik zweer bij mijzelf – spreekt de HEER: Omdat je dit hebt gedaan, omdat je mij je zoon, je enige, niet hebt onthouden, 17 zal ik je rijkelijk zegenen en je zoveel nakomelingen geven als er sterren aan de hemel zijn en zandkorrels op het strand langs de zee, en je nakomelingen zullen de steden van hun vijanden in bezit krijgen.

Regelnummer: 809, Genesis 48:4

4 Hij heeft me gezegd: "Ik zal je vruchtbaar maken en je veel nakomelingen geven; er zal een groot aantal volken uit je voortkomen. En dit land zal ik jouw nakomelingen voor altijd in bezit geven."

Regelnummer: 819, Genesis 49:8-12

8 Juda, jou zullen je broers bejubelen, voor jou buigt de vijand de nek, voor jou zullen mijn zonen zich buigen. 9 Sterk als een jonge leeuw ben jij, je verovert je prooi, mijn zoon, en keert naar je leger terug. Juda gaat liggen als een leeuw, vol majesteit vlijt hij zich neer – wie zou hem durven wekken? 10 In Juda's handen zal de scepter blijven, tussen zijn voeten de heersersstaf, totdat hij komt die er recht op heeft, die alle volken zullen dienen. 11 Aan een wijnstok bindt hij zijn ezel, aan een wingerd het jong van zijn ezelin, in wijn wast hij zijn gewaad, in druivenbloed zijn bovenkleed. 12 Zijn ogen fonkelen door de wijn, zijn tanden zijn wit van de melk.

Regelnummer: 813, Exodus 3:8

8 Daarom ben ik afgedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te bevrijden, en om hen uit Egypte naar een mooi en uitgestrekt land te brengen, een land dat overvloeit van melk en honing, het gebied van de Kanaänieten, de Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chiwwieten en Jebusieten.

Regelnummer: 813, Leviticus 20:24

24 Toen heb ik jullie gezegd: 'Jullie zullen hun land in bezit krijgen. Ik zal jullie het land dat overvloeit van melk en honing in bezit geven.'

Regelnummer: 813, Numeri 13:27

27 'Wij zijn in het land geweest waar u ons naartoe hebt gestuurd,' vertelden ze aan Mozes. 'Werkelijk, het vloeit over van melk en honing, en deze vruchten groeien er.

Regelnummer: 813, Jozua 5:6

6 Want Israël trok veertig jaar door de woestijn, totdat alle weerbare mannen die uit Egypte waren weggetrokken, gestorven waren. Ze hadden niet geluisterd naar de HEER, en daarom had de HEER hun gezworen dat hij hun niet het land zou laten zien dat hij ons zou geven, zoals hij onze voorouders had beloofd: het land dat overvloeit van melk en honing.

Regelnummer: 813, Ezekiël 20:6

6 Op die dag zwoer ik hun dat ik hen uit Egypte weg zou leiden naar het land dat ik voor hen had uitgezocht, een land dat overvloeit van melk en honing, de parel onder de landen van de wereld.

[Pagina 33]

En steunende op het woord, aan Abram toegezegd⁴²⁹,
 Toen Kanan aan zyn zaad wierd plegtig toegelegd:
 Geloovt hy God zal wis dat woord eens waarheid maken,
 En zyn Nakoomlingschap het yz'ren jok ontslaken;
 810 En voeren daar het land van Melk en Honing⁴³⁰ vloeit.
 Zyn zegenvolle Mond, die al zyn Kroost besproeit
 Met wenschen naar elks aart, door Joseph⁴³¹ teêr gesloten,
 Voorspelt⁴³² een yders Lot, verdeelt de stamgenoten.
 De stervende Israël maakt hun een Testament,
 815 Dat waarde en kragt behoudt zo lang men waarheid kent.
 Aan Juda⁴³³ heeft hy toen gemeld met vege lippen:
 Dat hem het Schepterregt⁴³⁴ niet eerder zal ontslippen,
 Dan als de Schilo⁴³⁵ komt, zyn hoop, zyn zaligheid,
 Die nog van Jeschurun⁴³⁶ reikhalzend word verbeid.
 820 't Aardsvaderlyke Huiz bleev aan den Nylstroom⁴³⁷ wonen,
 Waar Memphis⁴³⁸ Heerscher hen zyn hoge gunst bleev tonen.
 Het leevde daar, bedauwd van Vrugtbaarheid, in vrêe.
 Het wierd daar uitgebreid in Kind'ren, have, en vee.
 Het groeide daar gelyk de Wilgen aan de stromen,
 825 En had by Jozeph's tyd geen overlast te schromen.
 Maar, toen die Godsprofeet⁴³⁹, des Konings boezemvriend,
 Die Cusans⁴⁴⁰ Volkeren zo edel had gediend
 Met zynen Raad; die 't hov, door wyzheid, hem van boven
 Verleend, met roem hervormde in 't magtigst hov der hoven:
 830 Wanneer die vrome Man der Wereld overleedt,
 En norsche ondankbaarheid, die weldâen haast vergeet,

⁴²⁹ aan Abram toegezegd: tegen Abraham wordt gezegd dat hij veel nakomelingen zal hebben en dat God een land voor hen in gedachten heeft. Zie hiernaast Genesis 17:6, Genesis 22:17 en Genesis 48:4.

⁴³⁰ land van Melk en Honing: Kanaän, een land vol overvloed, door God aan Zijn volk beloofd. Zie hiernaast onder andere Exodus 3:8, Leviticus 20:24, Numeri 13:27, Jozua 5:6 en Ezeekiël 20:6.

⁴³¹ Joseph: Jozef liet zijn familie naar Egypte komen, waar er geen hongersnood is en waar hij macht heeft

⁴³² Voorspelt: Jakob voorspelt wat er met de broers gebeurt, hoe zij stammen zullen stichten. In de Bijbel: Genesis 49.

⁴³³ Juda: Jakob spreekt ook tegen Juda. Zie hiernaast Genesis 49:8-12.

⁴³⁴ Schepterregt: het recht om te heersen. Juda is de persoon via wie God de lijn voor wil zetten na Jakob.

⁴³⁵ Schilo: de messias, Jezus

⁴³⁶ Jeschurun: Israël

⁴³⁷ Nylstroom: in Egypte blijven wonen

⁴³⁸ Memphis: Egypte

⁴³⁹ die Godsprofeet: Jozef

⁴⁴⁰ Cusans: de Edomieten

Regelnummer: 837

Exodus 1:8-14

8 Er kwam in Egypte een nieuwe koning aan de macht, die Jozef niet gekend had. 9 Hij zei tegen zijn volk: 'De Israëlieten zijn te sterk voor ons en te talrijk. 10 Laten we verstandig handelen en voorkomen dat dit volk nog groter wordt. Want stel dat er oorlog uitbreekt en zij zich aansluiten bij onze vijanden, de strijd tegen ons aanbinden en uit het land wegtrekken!' 11 Er werden slavendrijvers aangesteld die de Israëlieten tot zware arbeid dwongen. Ze moesten voor de farao de voorraadsteden Pitom en Raämses bouwen. 12 Maar hoe meer de Israëlieten onderdrukt werden, des te talrijker werden ze. Ze breidden zich zo sterk uit dat de Egyptenaren een afkeer van hen kregen. 13-14 Daarom beulden ze hen af en maakten ze hun het leven ondraaglijk met zwaar werk: ze moesten stenen maken van klei en op het land werken, en ze werden voortdurend mishandeld.

Regelnummer: 844

Exodus 1:22

22 Toen gaf de farao aan heel zijn volk het bevel om alle Hebreeuwse jongens die geboren werden in de Nijl te gooien; de meisjes mochten in leven blijven.

Regelnummer: 850

Exodus 2:5-10

5 Even later kwam de dochter van de farao naar de Nijl om te baden, terwijl haar dienaressen langs de rivier heen en weer liepen. Zij ontdekte de mand tussen het riet en liet die door een van haar slavinnen halen. 6 Ze maakte de mand open en zag daarin het kind. Het jongetje huilde, en vol medelijden zei ze: 'Dat moet een Hebreeuws kind zijn.' 7 Toen kwam de zuster van het kind haar vragen: 'Zal ik bij de Hebreeuwse vrouwen een voedster gaan zoeken om het kind voor u te voeden?' 8 'Ja, doe dat maar,' antwoordde de dochter van de farao, waarop het meisje de moeder van het kind ging halen. 9 De dochter van de farao zei tegen de vrouw: 'Neem dit kind mee en voed het voor me. Ik zal u ervoor betalen.' De vrouw nam het kind mee en voedde het. 10 Toen het groot genoeg was, bracht ze het naar de dochter van de farao. Deze nam het kind aan als haar eigen zoon. Ze noemde hem Mozes, 'want,' zei ze, 'ik heb hem uit het water gehaald.'

[Pagina 34]

Op Koptos Zetel⁴⁴¹ stapte, en niet gedagt den zegen,
 Dien Pharo door 't beleid van Jozeph had gekregen;
 Toen wierd zyn groeiend Huiz ellendig onderdrukt⁴⁴².
 835 Toen ging dat magtig Volk in dienstbaarheid gebukt.
 Al wat de wreedheid dagt, en uitvondt moest het lijn:
 't Beängst geklag moest toen tot hun bezwaar gedijen.
 Toen wierd dat heilig Zaad van God nog meer bemind
 Dan Jakob had gelievd zyn Rachels oudste Kind,
 840 Tot slavendienst gebruikt. Toen moest het tichlen stryken.
 De Nyl wierd opgepropt met slappe Kinderlyken⁴⁴³,
 Met Zoonkens eerst gebaard. Dus poogt men Saraas zaad
 Te roeien van der aard. Maar in des hoogstens raad
 Was 't anders vastgesteld. Een Kindje, dat in biezen
 845 Gekist, zo Moeder vreezt het leven zou verliezen,
 Dat op het oppervlak des Krokodilsstrooms dreev,
 Word van den wreden Vorst een aangenomen Neev⁴⁴⁴.
 Egiptens Ryksprinses haalt Mozes uit het water;
 Verwerft voor hem genâe by zyn' ontmenschten hater;
 850 En neemt hem aan tot Zoon; en ozrgt, dat zyne jeugd
 Als van een Koningskind geleerd wierd. Maar de deugd
 Van Mozes, met het zog van Jochebed⁴⁴⁵ gezogen,
 Word door geen yd'le praal, verleidend van vermogen,
 Verbasterd: neen! hy blyvt de Zoon van Jochebed;
 855 De liefde tot zyn Volk word nergens door verzet.
 Inmiddels was die tyd, de zaalge tyd geboren,
 Dat God het zielsgezugt van Isrel nam ter oren,

⁴⁴¹ Koptos Zetel: Egypte

⁴⁴² ellendig onderdrukt: het volk van Israël werd onderdrukt, omdat het volk steeds groter werd. Zie hiernaast Exodus 1:8-14.

⁴⁴³ slappe Kinderlyken: de farao liet de zonen van het volk van Israël doden door hen in de Nijl te laten verdrinken. Zie hiernaast Exodus 1:22.

⁴⁴⁴ een aangenomen Neev: het gaat om een aangenomen neef van de farao, omdat zijn dochter, de prinses van Egypte, Mozes aanneemt als zoon. Zie hiernaast Exodus 2:5-10.

⁴⁴⁵ Jochebed: de biologische moeder van Mozes. Zij is Mozes' voedster. Zie hiernaast Exodus 2:7-9.

Regelnummer: 866, 869

Exodus 3:2-10

2 Daar verscheen de engel van de HEER aan hem in een vuur dat uit een doornstruik opvlamde. Mozes zag dat de struik in brand stond en toch niet door het vuur werd verteerd. 3 Hoe kan het dat die struik niet verbrandt? dacht hij. Ik ga dat wonderlijke verschijnsel eens van dichtbij bekijken. 4 Maar toen de HEER zag dat Mozes dat ging doen, riep hij hem vanuit de struik: 'Mozes! Mozes!' 'Ik luister,' antwoordde Mozes. 5 'Kom niet dichterbij,' waarschuwde de HEER, 'en trek je sandalen uit, want de grond waarop je staat, is heilig. 6 Ik ben de God van je vader, de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob.' Mozes bedekte zijn gezicht, want hij durfde niet naar God te kijken. 7 De HEER zei: 'Ik heb gezien hoe ellendig mijn volk er in Egypte aan toe is, ik heb hun jammerklachten over hun onderdrukkers gehoord, ik weet hoe ze lijden. 8 Daarom ben ik afgedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te bevrijden, en om hen uit Egypte naar een mooi en uitgestrekt land te brengen, een land dat overvloedig is van melk en honing, het gebied van de Kanaänieten, de Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chivvieten en Jebusieten. 9 De jammerklacht van de Israëlieten is tot mij doorgedrongen en ik heb gezien hoe wreed de Egyptenaren hen onderdrukken. 10 Daarom stuur ik jou nu naar de farao: jij moet mijn volk, de Israëlieten, uit Egypte wegleiden.'

Regelnummer: 877

Exodus 3:14

14 Toen antwoordde God hem: 'Ik ben die er zijn zal. Zeg daarom tegen de Israëlieten: "IK ZAL ER ZIJN heeft mij naar u toe gestuurd."'

[Pagina 35]

En Amrams Telg⁴⁴⁶ bekwaam om als een dapper Man
 Hen uit te voeren naar 't beloovde Kanaän.

860 God riep Hem, daar hy 't vee, (waar by die held moest leven
 Zint een Egiptenaar van zyne hand moest sneven;
 Om dat hy 't ongelyk zyns Broêrs niet dulden kon.)
 Verweide, naar een Bosch⁴⁴⁷, dat glom gelyk de Zon,
 En scheen in brand te staan, daar 't nogtans niet verteerde.

865 Hoe vreeslyk was 't gezicht toen hy zig derwaards keerde!
 De schoenen uit⁴⁴⁸; (dus riep de Godstemme uit den brand.)
 Want deze plaatze daar gy staat is heilig land.
 Ik ben het die voorhêen de Vad'ren is verschenen.
 Ik zie den zwaren Last; ik hoor 't hartbrekend stenen

870 Van Abrahams Geslagt. Verdrukking heeft een end:
 Ik heb my in genâe tot Israël gewend.
 U kiez is als myn Knegt, als Heiland hen te leiden
 Naar 't land, dat ik myn Vriend met Eden heb bescheiden.
 Ga, Mozes! zeg hun: HY, geheten IK ZAL ZYN⁴⁴⁹

875 Zendt heden my tot U ter zagting uwer pyn.
 Myn Wyzheid heeft daar by in 's Hemels raad besloten:
 Dat ik die duizenden Hebreeuwsche stamgenoten
 Niet op zal voeren, dan na dat de Egiptenaar
 De plagen⁴⁵⁰ myner wraak met tzippering word gewaar.

880 Laat myn vernederd Volk hem vry van goud beroven:
 Ten loon dat men zyn zweet uitperste voor den oven.
 Met voer Jehova op. De herder laat het vee
 In Horebs Woesteny, en brengt voort heil, en vrêe

⁴⁴⁶ Amrams Telg: Amram was de vader van Mozes, Aäron en Mirjam

⁴⁴⁷ Bosch: Mozes ziet een brandende struik en heeft een ontmoeting met God. Zie hiernaast Exodus 3:2-10.

⁴⁴⁸ schoenen uit: Mozes moet van God zijn schoenen uit doen. Zie hiernaast Exodus 3:5.

⁴⁴⁹ IK ZAL ZYN: de naam van God. Zie hiernaast Exodus 3:14.

⁴⁵⁰ De plagen: Egypte krijgt te maken met tien plagen, omdat farao het volk niet wil laten gaan. In de Bijbel: Exodus 7-11.

Regelnummer: 904

Genesis 48:4

4 Hij heeft me gezegd: "Ik zal je vruchtbaar maken en je veel nakomelingen geven; er zal een groot aantal volken uit je voortkomen. En dit land zal ik jouw nakomelingen voor altijd in bezit geven."

Regelnummer: 906

Exodus 3:8

8 Daarom ben ik afgedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te bevrijden, en om hen uit Egypte naar een mooi en uitgestrekt land te brengen, een land dat overvloeit van melk en honing, het gebied van de Kanaänieten, de Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chiwvieten en Jebusieten.

Regelnummer: 906

Leviticus 20:24

24 Toen heb ik jullie gezegd: 'Jullie zullen hun land in bezit krijgen. Ik zal jullie het land dat overvloeit van melk en honing in bezit geven.'

Regelnummer: 906

Numeri 13:27

27 'Wij zijn in het land geweest waar u ons naartoe hebt gestuurd,' vertelden ze aan Mozes. 'Werkelijk, het vloeit over van melk en honing, en deze vruchten groeien er.'

Regelnummer: 913

Deuteronomium 32:13-14

13 Hij legde het bergland voor hen open, de oogst van het land viel hun in de schoot. Hij laafde hen met honing uit de rotsen, met olijfolie uit steenharde rots, 14 met melk van koeien en geiten, met vlees van Basans rammen, met vet van lammeren en bokken, met de fijnste bloem van tarwe en met wijn, het bloed van druiven.

Regelnummer: 901

Jozua 8:29

29 De koning van Ai hing hij op aan een boom en hij liet hem hangen tot de avond. Pas bij zonsondergang gaf Jozua bevel het lijk van de boom te halen en het in de stadspoort neer te gooien. Daar bedolven ze hem onder een grote hoop stenen, en die is er tot op de dag van vandaag.

Regelnummer: 901

Jozua 10:26

26 En met die woorden sloeg Jozua de vijf koningen dood, waarna hij hen aan vijf bomen liet ophangen. Daar hingen ze tot de avond.

Regelnummer: 907

Hooglied 2:1

1 Ik ben een lelie van de Saron, een wilde lelie in het dal.

Regelnummer: 906

Ezekiël 20:6

6 Op die dag zwoer ik hun dat ik hen uit Egypte weg zou leiden naar het land dat ik voor hen had uitgezocht, een land dat overvloeit van melk en honing, de parel onder de landen van de wereld.

[Pagina 36]

Ter blyde Maar. Zou ik (sprak 's Moeders Man.) verhalen:
 885 Hoe vreeslyk Pharoos magt ten afgrond moeste dalen,
 Waar vindt myn rede een eind? het Godsvolk wierd verlost,
 Dat Mitzraim⁴⁵¹ veel goude, ja bloedrivieren kost.
 Waar 't doortrok wierd elk een met schrik en angst bevangen,
 En dorst een Heidens Vorst het Zwaard op zyde hangen,
 890 En spannen d'Oorlogsboog om hen te keer te gaan:
 De Vorst van 's HEREN hier hielp al zyn magt verslaan.
 Dat zelve Krijgslot moest ook de Amoryt bezuren.
 Maar 't land door Moabs Kroost, Vorst Sions nageburen
 Bezeten, wierd verschoond op 's Hemels hoog bevel,
 895 Als 't land van Loths geslagt, door 't strydend Israël⁴⁵².
 't Verbannen ging zyn gang geen Koning konde ontkomen;
 Men zaagde Vorsten door, men worgde hen aan bomen.⁴⁵³
 Er stroomden beken bloeds. Zo handhaaft 's Hoogsten wraak,
 Ten schrik van 't heillooz Rot, wiens boozheid nu haar taak
 900 Volwrogt had, (om zyn Eed⁴⁵⁴ aan Abraham gezworen
 Te staven.) tans het zaad van dezen Uitverkoren.
 Hy voert het in het land, waar Melk en Honig⁴⁵⁵ vloeit.
 Waarin het wild, de rode en witte Lely⁴⁵⁶ bloeit.
 Waar schone Dudaim by Sarons zagte rozen⁴⁵⁷,
 905 Waar men de voeten zet den wandlaar tegenblozen.
 Waar 't Zegenryke Veld zo heilzaam word bevrugt,
 Door 't vroeg en spâe gedruip der onbesmette lugt.
 Waar 't vrugtbre streken zyn, dat Woestenyen heten.
 Waar Heuvlen zoeten Wyn, waar Rotzen Honig zweten⁴⁵⁸.

⁴⁵¹ Mitzraim: Hebreeuws voor Egypte

⁴⁵² strydend Israël: de Israëlieten overwinnen tegen de buurvolken. God is bij hen.

⁴⁵³ men worgde hen aan bomen: de koningen werden gedood en opgehangen aan bomen. Zie hiernaast Jozua 8:29 en Jozua 10:26.

⁴⁵⁴ Eed: God zal Abraham vruchtbaar maken en veel nakomelingen geven. Zijn nakomelingen zullen een land voor zichzelf krijgen. Zie o.a. hiernaast Genesis 48:4.

⁴⁵⁵ Melk en Honig: de Israëlieten zullen overvloed ervaren in het land dat God voor hen bestemd heeft. Zie hiernaast Exodus 3:8, Leviticus 20:24, Numeri 13:27 en Ezekiël 20:6.

⁴⁵⁶ Lely: zie hiernaast Hooglied 2:1

⁴⁵⁷ Sarons zagte rozen: een vruchtbare landstreek

⁴⁵⁸ Rotzen Honig zweten: zie hiernaast Deuteronomium 32:13-14

Regelnummer: 921

Genesis 10:6-20

6 Zonen van Cham: Kus, Misraïm, Put en Kanaän. 7 Zonen van Kus: Saba, Chawila, Sabta, Rama en Sabtecha. Zonen van Rama: Seba en Dedan. 8 Kus was ook de vader van Nimrod, die de eerste machthebber op aarde was. 9 Hij was een geweldig jager, door niemand overtroffen. Vandaar het gezegde: Een jager zonder weerga, een tweede Nimrod. 10 De kern van zijn rijk werd gevormd door Babel, Uruk, Akkad en Kalne, in Sinear. 11 Vanuit dat land trok hij naar Assyrië, waar hij Ninive, Rechobot-Ir en Kalach bouwde, 12 en ook de grote stad Resen, tussen Ninive en Kalach. 13 Misraïm was de stamvader van de Ludieten, de Anamieten, de Lehabieten, de Naftuchieten, 14 de Patrusieten, de Kasluchieten - uit wie de Filistijnen zijn voortgekomen - en de Kretenzers. 15 Kanaän was de vader van Sidon, die de oudste was, en van Chet, 16 en de stamvader van de Jebusieten, Amorieten, Girgasieten, 17 Chiwvieten, Arkieten, Sinieten, 18 Arwadieten, Semarieten en Hamatieten. Later verspreidden de families van de Kanaänieten zich, 19 zodat hun gebied zich van Sidon in de richting van Gerar uitstreekte tot aan Gaza, en in de richting van Sodom, Gomorra, Adma en Seboïm tot aan Lesa. 20 Dit waren de nakomelingen van Cham, ingedeeld naar families, talen, landen en volken.

Regelnummer: 925

Exodus 14:21-22

21 Toen hield Mozes zijn arm boven de zee, en de HEER liet de zee terugwijken door gedurende de hele nacht een krachtige oostenwind te laten waaien. Hij veranderde de zee in droog land. Het water spleet, 22 en zo konden de Israëlieten dwars door de zee gaan, over droog land; rechts en links van hen rees het water op als een muur.

Regelnummer: 925

Jozua 3:13

13 Op het moment dat de priesters die de ark van de HEER dragen, de Heer van de hele aarde, de Jordaan in gaan, zal de stroom tot stilstand komen en zal het water oprijzen als een dam.'

[Pagina 37]

- 910 Dat magtig Kanaän word Jakob toegesnoerd,
 Die nu geen Kanans naam⁴⁵⁹: maar die van Isrel voert:
 Hier dient het zynen God naar vastgestelde wetten,
 Die hy aan Sinai⁴⁶⁰ ten regel wilde zetten,
 Daar hy op straf des doods, en eindloze ongenâe
- 915 Verboodt de Afgodery, die Memphis⁴⁶¹ zo veel schâe
 Had toegebragt dan och! Zyn Ervdeel, stug van zeden,
 Mag nalyks Chams gebied⁴⁶² als eiegen grond betreden;
 Of 't volk, zo hard van hart, aan staal en vuur gewend,
 Dat God zyn' wille maakte op 's Priesters borst bekend,
- 920 Dat zo veel wonderen zag tot zyn heil gebeuren;
 Waarom hy zeën klievde⁴⁶³ en klippen wilde scheuren:
 Dat volk word door de weelde en laffe dartelheid,
 Door vreemde vrouwenmin tot Afgodsdienst verleid.
 Dit kan een heilig God in Jakob niet gedogen.
- 925 Zijn yver vordert wraak, hy is te rein van ogen.
 Om 't kwaad te zien. Hy straft dat vuil door 't slangenzaad,
 Dat hier en daar nog grond in Isrels land beslaat,
 En daar nog blyven moet om 't Godsvolk te beproeven.
 Hoe dikwerv wierd het graan door 's Heidens paardehoeven
- 930 In zynen groei vertrappt. Hoe vaak heeft God gehoord,
 (Schoon zyne gramme wraak op Isrel was gestoord;
 Om dat het valsche Goôn op hoogtens naarhoereerde⁴⁶⁴.)
 Wanneer het met Berou tot zyne goedheid keerde.
 Gelyk een Vader, die het afgedwaalde Kind
- 935 In de armen neemt, en kust wanneer hy 't wedervind.

⁴⁵⁹ Kanans naam: het land zal geen Kanaän meer heten, maar Israël

⁴⁶⁰ Sinai: de berg waar Mozes de geboden ontving

⁴⁶¹ Memphis: Egypte

⁴⁶² Chams gebied: Cham kreeg zonen, die verschillende gebieden innamen. Zie hiernaast Genesis 10:6-20.

⁴⁶³ zeën klievde: de rietzee en de rivier de Jordaan werden gespleten, zie hiernaast respectievelijk Exodus 14:21-22 en Jozua 3:13.

⁴⁶⁴ naarhoereerde: aanbad

Regelnummer: 952, 958

Rechters 6:1-6

1-2 Maar de Israëlieten deden wat slecht is in de ogen van de HEER. Daarom leverde hij hen uit aan het volk van Midjan, dat hen zeven jaar achtereen kwam plunderen. Uit angst voor de Midjanieten richtten de Israëlieten in bergspleten, grotten en op andere moeilijk bereikbare plekken schuilplaatsen in. 3 Elk jaar wanneer het gewas op het veld stond, kwamen de Midjanieten, de Amalekieten en nog andere woestijnvolken uit het oosten aanzetten en vielen ze Israël binnen. 4 Ze sloegen er hun tenten op en vernietigden de oogsten, tot helemaal in Gaza. Niets lieten ze voor de Israëlieten over om van te leven, nog geen schaap, geen rund en geen ezel. 5 Als een zwerm sprinkhanen kwamen ze aanzetten met hun vee en hun tenten: een onafzienbare massa mensen en kamelen die het land binnenviel en alles verwoestte. 6 Door toedoen van Midjan verviel Israël tot bittere armoede, en het volk riep de HEER te hulp.

[Pagina 38]

Dan dagt hy aan 't verbond met Abraham gesloten.
 Dan was zyn min te tээр om hen van zig te stoten.
 Dan sprak hy hen naar 't hart, dan schonk hy hen een held,
 Die, door zyn hand gesterkt, den vyand op het veld
 940 Met weinig volks versloeg, en hem den buit ontrukte,
 Daar 't vlugtend overschot aan Isrels voeten bukte.
 Dan nauylks was het Zwaard gezegeld in de schее.
 Nau leevde men wээр vry by 't fokken van het vee,
 En 't perszen van den wyn, en 't oogsten van de granen:
 945 Of ruimte en stille rust scheen wээр den weg te banen
 Tot vuile hoerery naar Lighaam en naar Geest.
 Maar nimmer is dat kwaad zo streng gestraft geweest
 Als tans, nu Midian⁴⁶⁵, dat Jeschurun⁴⁶⁶ kon lokken
 Tot zyne Goôn, zyn land zo wreed is doorgetrokken.
 950 Nu ligt de kouter stil: de spaden zyn beroesd.
 De kuipen leeg. Men roovt al 't vee. Het land ligt woest.
 Nu mag myn Bethlehem, daar 'k zegenryk gezeten,
 Veel land en vee bezat niet meer het broodhuiz⁴⁶⁷ heten.
 Men kruipt in holen⁴⁶⁸ weg. Zo zwaar drukt 's HEREN hand,
 955 Wanneer zyn grimmigheid, lang aangetergd, ontbrand.
 Helaas! Wy zyn beängst, omringd van duizend doden,
 Slegts met een bundel gelds het arme land ontvloten,
 Terwyl zyn felle plaag als nog niet is verzagt:
 Neen! maagschap, vee, en veld zyn nog in 's vyands magt.
 960 Dog dit drukt minder dan 't gemis der Zaligheden,
 Die myne ziel genoot, wanneer zy haar gebeden

⁴⁶⁵ Midian: Midian viel de Israëlieten aan. Zie hiernaast Rechters 6:1-6.

⁴⁶⁶ Jeschurun: Israël

⁴⁶⁷ broodhuiz: Betlehem is Hebreeuws voor broodhuis

⁴⁶⁸ holen: de Israëlieten trokken zich terug. Zie hiernaast Rechters 6:2.

Regelnummer: 974

Numeri 23:28

28 En hij nam hem mee naar de top van de Peor; van daar kijkt men uit over de Jesimon.

[Pagina 39]

In 't Heiligdom, waar 't bloed der dieren word geplengd,
 En Gode raad gevraagd, met boetetränen mengd'.
 Ach! wanneer zal ik wêer den grond van myn betrouwen,
 965 Den Leeuw uit Judaas stam in 't Kerkgebaar aanschouwen⁴⁶⁹!
 Wanneer verschyn ik wêer met Gods vernederd Volk
 In Siloos Hut⁴⁷⁰, waar Hy wil wonen in een Wolk⁴⁷¹!
 Wis Vrienden voelden gy uw stenen harten scheuren,
 Gy zoudt uw naren staat, beklemd van ziel betreuren.
 970 Gy Priesters van het Volk, hoe vaak ge op Peörs top⁴⁷²
 Het Offerbloed ontvangt in een' gewyden kop,
 En sprengt dat aan uw Goôn, al slagt gy duizend Ossen
 Om 't zwaar bezogte land van rampen te verlossen:
 Het is vergeevsch! vergeevsch! zo lang uw schuldig hert
 975 Door Kristus Offerbloed niet rein gewasschen werd.
 Dat word alleen geleerd in onze Wet en Zeden.
 Ach! wierd Messias ook van U opregt beleden!
 Wat zou het zalig zyn. Ach! of dat Godlyk licht
 Uw Geest bestraalde, en gy dien Goël voor 't gezigt
 980 Als afgeschilderd zaagt, verzekerd, dat uw zonden,
 Zo wel als Dood en Hel zyn door zyn dood verslonden!
 Meer had die Bethlemyt, wiens schrand're vriendlykheid
 Elks ziel en zinnen buite, op 't Lykfeest toen gezeid.
 Was myn geschroevd gemoed, geslingerd vele jaren
 985 In Molochs dienst, gelyk een schip op woeste baren,
 Wiens turende Pilot, de streken onbewust,
 Vast hênzeilt in 't gezigt van 's vyands scherpe kust;

⁴⁶⁹ Den Leeuw uit Judaas stam in 't Kerkgebaar aanschouwen: Jezus aanbidden

⁴⁷⁰ Siloos Hut: de tabernakel kwam in eerste instantie bij Silo te staan

⁴⁷¹ Wolk: God ging voor de Israëlieten uit in een rookzuil en wolkkolom

⁴⁷² Peörs top: genoemd in Numeri als het gaat over Bileam. De derde keer dat Bileam een top opgaat om het volk van Israël te vervloeken voor koning Balak (maar hen vervolgens voor de derde keer zegent), gaat het om de top van de Peor. Zie hiernaast Numeri 23:28.

[Pagina 40]

Niet losgeborsten, daar 't uit de ogen, als uit kranen
 Zig moest ontlasten in een vloed van brakke tranen.
 990 Myn Hart was leeg geschreid; om dat de wrede dood
 Zo onverbiddelyk myn Vader de ogen sloot,
 En hem van mynen mond en uit myne armen rukte.
 Het heugt my nog hoe t eer hy me aan den boezem drukte,
 Daar hy voor 't laatste my de gunst der Goden wenst;
 995 En dat eerlang myn jeugd, zo kuiz, zo onverslenst
 Als ene schone Rooz, des morgens eerst ontloken,
 Voor Kamos⁴⁷³ altaarplat, waar op hy pleeg te roken,
 Eens wierde aan enen Man, door deugd beroemd, gepaard.
 Myn lieve Moeder, die myn Vader, haar zo waard,
 1000 Betreurde: maar die zig in haar verdiet en noden
 Steeds zwygend had geschikt naar 't dwangslot van de Goden:
 Sprak (ziende mynen druk.) tot zalving van myn wond:
 Uw Vader, die met G oon in vasten Vriendschap stond,
 En steeds hun heilige Gunst heeft op zyn doen genoten;
 1005 Als van een' ed'len aart, uit Helden voortgesproten,
 En vrome Priest'ren, leeft in 't Eliseesche veld⁴⁷⁴,
 Met brave zielen, waar hy, nimmermeer gekweld
 Van 't wereldlyk gewoel, in 't byzyn van die Geesten,
 Gezaligd na hun dood, viert eindeloze Feesten.
 1010 Daar zien wy, RUTH, hem w eer, zo wy kloekmoedig Hem
 Naarvolgen in de Deugd. Dit bindt zy met veel klem
 Van reden aan. Maar hoe bedroevd ik mogte wezen
 Om zynen dood, de storm in myne ziel gerezen

⁴⁷³ Kamos: Kemos, een afgod die door de Moabieten vereerd werd

⁴⁷⁴ 't Eliseesche veld: bij de Romeinen was dit de plek in de onderwereld waar de gelukzaligen heen gingen

[Pagina 41]

- Op Elimelechs rêen, ontstaan uit klaar begrip:
 1015 Dat Peörs Afgodsdienst⁴⁷⁵ voorzeker ware een klip,
 Waar aan myn Geest (wiens angst zig nimmer liet verzetten
 Door danz, nog zang, nog spel.) zig heillooz zou verpletten:
 Was meerder van gewigt. Nu woelden onder een
 De togten van myn Hart. Dan dagt ik aan de rêen
 1020 Myns doden Vaders, die hy vaak op Peörs tinnen,
 Op 't veld, of by den haart, my drukte in ziel en zinnen.
 Als hy, door bygeloov verbysterd in 't verstand,
 Aan my den Godsdienst, naar de Wyze van het land
 Te vieren aanbeval; en my steeds hielt voor ogen:
 1025 Hoe Moloch hen, die hem eerbieden wou verhogen;
 Wat heil, wat zaligheid, wat onbegrepen goed
 Te wagten was voor dien, die zynen geurgen gloed
 Zyne Offeränden bragt, met vroomheid in de zeden;
 Hoe zulk een hier zyn' weg met blydschap zou betreden,
 1030 En namaals zalig zyn door 't juigend geestendom
 Hem, gantsch gezuiverd, heet klapwiekend wellekom:
 Om in een Paradyz vol aangename dreven,
 Op lugt van liefde en vrêe in eeuwigheid te zweven.
 Hoe Goddelozen, die verwilderd, los van aart,
 1035 En woest van zêen, gelyk het tomeloze Paard,
 Geen' invloed van de Goôn erkenden, en hunn' dagen
 Aan Ongodsdienstigheid ten offer wilden dragen,
 En roeklooz leevden naar de neiging van het hart,
 In strikken van de weelde en dartelheid verward;

⁴⁷⁵ Peörs Afgodsdienst: de verering van Baäl (van de Peor), een afgod

Regelnummer: 1058

Numeri 22:2-4

2-4 Balak, de zoon van Sippor, die in die tijd koning van Moab was, hoorde wat Israël de Amorieten had aangedaan. De Moabieten waren buitengewoon bang voor het volk van Israël, omdat het zo talrijk was. Ze raakten in paniek en zeiden tegen de oudsten van Midjan: 'Die horde vreet hier de hele streek nog kaal, als een rund dat een veld afgraast.'

Regelnummer: 1062

Numeri 22:5

5 Balak stuurde gezanten naar Bileam, de zoon van Beor, die zich in Petor aan de Eufraat bevond, in zijn geboortestreek. Ze moesten hem ontbieden met deze woorden: 'Er is een volk uit Egypte gekomen, dat overal in mijn land is neergestreken. Ze zijn hier vlakbij gelegerd.'

Regelnummer: 1062

Numeri 22:7

7 De oudsten van Moab en de oudsten van Midjan gingen op weg. Ze hadden een beloning voor de waarzegger bij zich. Bij Bileam gekomen, brachten ze hem Balaks woorden over.

Regelnummer: 1068

Numeri 24:17

17 Wat ik zie is niet in het heden, wat ik waarneem is niet nabij. Een ster komt op uit Jakob, een scepter uit Israël. Hij verbrijzelt Moab de slapen de kinderen van Set slaat hij neer.

[Pagina 42]

- 1040 En die den vuilen dienst der wellust steeds betragten:
Niet anders hadden dan den vloek der Goôn te wagten.
Vooräl hoe zulk een, die, in zyne vroege jeugd
Aan Kamos toegewyd, en door der oud'ren deugd
In zyne Tempelzêen, met vlyt was onderwezen,
- 1045 En yvrig onderrigt: hoe dezen God te vrezen;
Die, door Geveinzdheid, die, door Huichlaary beheerd,
Zyn dienst verlaat, en zig tot dien eens vreemden keert:
Wis de aardsche en eeuwge straf der Goden zou gevoelen,
En nooit in 't helsche vuur zyn tonge moge koelen.
- 1050 Dan schoot my in den zin het aangeërvd gerugt,
Dat my had mêegedeeld: hoe eer een volk, gedugt
Door al 't omliggend land, de zespaar stambanieren
Te voete volgde, en steeds waar 't vogt mogt zegevieren
Op 't stralen van zyn God. Hoe Balak Sippors Zoon⁴⁷⁶,
- 1055 Die toen als Koning zat op Moabs hogen Troon,
Zaamspande met den raad der bange Midianieten;
En zondt daar men den stroom van den Euphraat ziet vlieten
Langs Pethors steil gebergte⁴⁷⁷, om d'ouden Wichelaar⁴⁷⁸.
Hoe Bileam⁴⁷⁹ dat Heir, met wonderlyk gebaar,
- 1060 Daar hy Gods inspraak wagt in Bosch en donkre hoeken,
Moest zegenen, schoon hy het telkens dagt te vloeken,
Door werking van een' Geest, die zynen Geest verrukt,
En 't woord dat nimmer faalt op zyne lippen drukt.
Hoe hy voorspelde een Ster⁴⁸⁰, die zo vol glanz zou dagen,
- 1065 Dat Moabs Nakroost mêe zou naar heur schoonheid vragen;

⁴⁷⁶ Balak Sippors Zoon: Balak is koning van de Moabieten en een zoon van Sippor. Zie hiernaast Numeri 22:2-4.

⁴⁷⁷ Pethors steil gebergte: Bileam komt uit Pethor. Zie hiernaast Numeri 22:5.

⁴⁷⁸ Wichelaar: Bileam was een waarzegger. Zie hiernaast Numeri 22:7.

⁴⁷⁹ Bileam: Bileam werd door koning Balak van Moab gevraagd om de Israëlieten te vervloeken, maar in plaats daarvan geeft Bileam door wat God zegt: drie keer zegent hij Israël.

⁴⁸⁰ Ster: Bileam voorspelde een ster. Zie hiernaast Numeri 24:17.

Regelnummer: 1071, 1079, 1082

Numeri 25:1-15

1 Toen de Israëlieten in Sittim verbleven, begonnen ze zich in te laten met Moabitische vrouwen. 2 Deze vrouwen nodigden hen uit voor de offerplechtigheden ter ere van hun goden, en het volk at van de offers en boog zich voor die goden neer. 3 Zo gaf Israël zich af met de Baäl van de Peor. Daarom ontstak de HEER in woede tegen Israël. 4 'Laat alle familiehoofden van het volk in het openbaar terechtstellen en ophangen, ten overstaan van de HEER,' zei hij tegen Mozes. 'Dan zal de HEER zijn brandende toorn tegen Israël laten varen.' 5 Hierop droeg Mozes de rechters van Israël op om allen die onder hun bevoegdheid vielen en zich hadden afgegeven met de Baäl van de Peor te doden. 6 Terwijl Mozes en heel Israël bij de ingang van de ontmoetingstent aan het weeklagen waren, bracht een van de Israëlitische mannen voor hun ogen toch nog een Midjanitische vrouw naar zijn tent. 7 Toen Pinechas, de zoon van Eleazar, de zoon van de priester Aäron, dat zag, stond hij op, greep een speer, 8 volgde de Israëliet tot in zijn slaapvertrek en doorstak hem en de vrouw, dwars door hun onderbuik. Op hetzelfde moment werden de Israëlieten van de plaag verlost. 9 Aan vierentwintigduizend mensen had de plaag het leven gekost. 10 De HEER zei tegen Mozes: 11 'Dankzij Pinechas, de zoon van Eleazar, de zoon van de priester Aäron, heb ik mijn woede tegen de Israëlieten laten varen. Omdat hij bij de Israëlieten voor mij is opgekomen, heb ik hen niet allemaal in mijn afgunst om het leven gebracht. 12 Maak daarom bekend dat ik een vriendschapsverbond met hem sluit: 13 ik beloof dat hij en zijn nakomelingen voor altijd het priesterschap zullen bekleden, omdat hij voor zijn God is opgekomen en verzoening voor de Israëlieten bewerkt heeft.' 14 De Israëliet die samen met de Midjanitische vrouw gedood was, heette Zimri. Hij was een zoon van Salu, die aan het hoofd van een Simeonitische familie stond. 15 De Midjanitische vrouw die gedood was, heette Kozbi. Zij was een dochter van Sur, een Midjanitisch stamhoofd.

Regelnummer: 1086

Numeri 31:7-8

7 Ze trokken tegen de Midjanieten ten strijde, zoals de HEER Mozes had bevolen, en doodden alle mannen, 8 onder wie de koningen van Midjan: Ewi, Rekem, Sur, Chur en Reba. En naast de vijf Midjanitische koningen doodden ze ook Bileam, de zoon van Beor.

[Pagina 43]

En hoe door zynen Raad dat Leger wierd geveid,
 Door vreemde Wyven⁴⁸¹, die, vol snode listigheid,
 Hen op het Offermaal, gevierd tot roem der Goden,
 Met valsche aanvalligheid op 't statelykste noden:
 1070 Dat hen ten valle brengt, en hunnen God vergramd.
 Die 't vuur der Hoerery, dat door al 't Heir ontvlamd,
 Met zo veel aandrift, dat het niemand konde sussen,
 Beveelt in 't Hartebloed der wulpsche liên te blusschen.
 Hoe, toen Geregtingheid het Zwaard trok uit de schêe,
 1075 Het treurig Sittims dal⁴⁸² gezet wierd in een Zee
 Van bloed, gesprongen uit de dodelyke wonden
 Van duizenden, die zig vergrepen aan die zonden;
 En hoe die plage wierd door Pinehas⁴⁸³ gestuit,
 Daar hy in heilgen drift Vorst Zimri met zyn Bruid,
 1080 De dart'le Cosbi dood, dat Gode kon behagen.
 Hoe toen heel Midian⁴⁸⁴ wierd door dat Volk verslagen.
 Hoe Pethors Droomprofeet⁴⁸⁵, die zulks niet kon voorzien,
 Ook mede sneuvlen moest, en nergens hêen kon vlien.
 Zo ik dit vergeleek met 't geen ik hoorde ontleden
 1085 Van Elimelech, voelde ik 't Oordeel overreden,
 Dat hy de waarheid sprak, en dat die God alleen,
 Dien hy eerbiedigde, moest worden aangebêen.
 Ik zag, dat al de Goôn der bergen en der dalen
 Niet magtig waren ooit de Zege te behalen,
 1090 Zo hy ten stryde trok tot Heil van Israël,
 En dat het alles beevde op zyn gedugt bevel.

⁴⁸¹ vreemde Wyven: de Israëlieten begonnen zich in te laten met Moabitische vrouwen. Zie hiernaast Numeri 25:1.

⁴⁸² Sittims dal: zie hiernaast Numeri 25:1

⁴⁸³ Pinehas: Pinechas zag dat een Israëlitische man (Zimri) en een Midjanitische vrouw (Kozbi) tegen Gods wil in gingen en hij doodde hen. Zie hiernaast Numeri 25:7-8 en Numeri 25:14-15.

⁴⁸⁴ heel Midian: heel Midian werd door de Israëlieten verslagen. In de Bijbel: Numeri 31.

⁴⁸⁵ Pethors Droomprofeet: ook Bileam werd gedood. Zie hiernaast Numeri 31:8.

[Pagina 44]

Maar duister was my nog, wie Kristus, die na dezen
 De Godheid met zyn bloed verzoenen zou, mogt wezen.
 Op wien meest al 't gebaar van Mozes wetten weez.
 1095 Intusschen wierd myn Ziel vervuld met nare vreez,
 Met akeligen schroom, dat Moeder, of myn magen,
 Voor wien ik my steeds poogde eerbiedig te gedragen,
 Bemerken mogten, dat ik Peörs Heiligdom
 Met mind'ren drift bezogt, en ik, wanneer de drom
 1100 Der Feestenvierderen, der maagdelyke Reien,
 My spoorden tot den danz, dan eenzaam zogt te schreien.
 Ik was nu overtuigd, dat Moabs Tempelzêen,
 Gepaard met zo veel weelde, en vuile dartelhêen,
 Een valsche Godsdienst was. Ik kon niet meer geloven
 1105 In vele Goden: neen! één enig God, die boven
 De Starren, Zon en Maan zyn zuiv'ren woning heeft,
 Die alle schepzlen voed, en groei, en leven geeft,
 Die Abrahams geslagt, door hooggedugte wond'ren,
 Van alle volkeren, zo vreezlyk af wou zond'ren;
 1110 Daar kreeg ik eerbied voor. Ik wierp my by het licht,
 Dat nu myn Ziel bescheen vaak voor zyn aangezigt,
 In diepen ootmoed nêer, daar 't niemand konde merken,
 En badt: dat zyn Genâe myn harte wou bewerken,
 Verlichten, en te meer ontdekken, hoe myn jeugd
 1115 Hem 't beste dienen kon. Dan voelde ik wel een vreugd,
 Niet uittedrukken, nog naar waarde te beschryven
 In dezen toestand moeste ik lange dagen blyven.

Regelnummer: 1127

Openbaringen 22:16

16 'Ik, Jezus, heb mijn engel gestuurd om jullie deze dingen bekend te maken voor de gemeenten. Ik ben de telg van David, zijn nakomeling, de stralende morgenster.'

[Pagina 45]

Terwyl hy in myn borst angstvallig wierd gesmoord.
Ik sprak aan niemand ooit daar van een enig woord.
1120 Tot dat ik wierd genoopt myn boezemsmart te klagen
Aan Elimelech, en dien Vroomaart Raad te vragen.
Die weez my 't regte spoor ten Hemel. Maar vooral,
Wie eens de Kristus, wie de Sterre⁴⁸⁶ wezen zal,
Die Jakobs vloekprofeet naar waarheid moeste spellen.
1125 Toen voelde ik meer en meer myn bange boezem zwellen,
Door enen vuurgen drift om God, dien Isrel eert,
Te dienen, zo gelyk zyn' Dienst my wierd geleerd.
Dan Och! wat raad om ooit in 't heilig land te komen.
Wierd ooit door my die Reiz, zo zorglyk, ondernomen;
1130 Dan wierd ik voor altyd van Moeder, Maag, en Vrind,
Waar van ik têer en trou gedurig wierd bemind,
Gescheiden. Toen voelde ik natuur aan 't harte kloppen.
Nog moest ik voor myn huiz myn zieleleed verkroppen.
Maar Gods voorzienigheid, op wiens volmaakte wil
1135 De Wereld zig beweegt als om een' stalen spil,
Die door zyn grote magt de wonderlyke wegen
Der Menschen, zo het schynt verward van een gelegen,
En zonder uitkomst naar onz eng beperkt verstand,
Weet zaam te strengelen in een juist bepaald verband,
1140 Daar zy, hoe vreemd vermengd, in zyne wyzheid enden;
Wou nu 't genadig oog naar zyne Dienstmaagd wenden.
Hy, die des menschen geest als waterbeken leidt:
Had nu door 't voorbeschik van zyn voorzienigheid,

⁴⁸⁶ Sterre: Jezus als de Morgenster. Zie hiernaast Openbaringen 22:16.

Regelnummer: 1169

Ruth 4:1

1 Boaz was intussen naar de poort gegaan en daar gaan zitten. Toen kwam de man voorbij van wie hij gesproken had – zijn naam is niet van belang – en hij zei: 'Kom hier even bij me zitten.' De man deed wat hem gevraagd werd.

[Pagina 46]

- De reine Huwlyksmin in Machlons hart ontstoken.
- 1145 Maar naulyks heeft myn RUTH die woorden uitgesproken,
Of al de lugt betrekt. De Zon verbergt haar hoofd
In ene donk're Wolk, die hare stralen doovt.
Vier winden barsten op, en wortelen en stryden
Wie of als magtigste de Wolken zal beryden.
- 1150 Men zegt dat de Oostenwind, de Vader van Orkaan,
Toen de overmagt behield, dat men door 's Hemels baan
Hem met een vuur'gen âem verschriklyk hoorde blazen.
Waarom de menigte, door zyn verdovend razen
Tot in de Ziel verward, naar elders henen vloog.
- 1155 Maar zeker is 't, dat hy, die op den Wolkenboog
Grootmoedig henen treedt, en op de Winden wandelt,
Die steeds bewonderbaar in al zyn daden handelt,
En in de minste toont het Goddelyk beleid,
Het heilig Albestier van zyn Voorzienigheid:
- 1160 In dezen wind zyn RUTH gelegenheid wil geven,
Om, daar zy in de poort met Moeder is gebleven,
Te horen van dien Man, die in de poorte woont,
En die zyn vriendlykheid gulhartig haar betoont:
Hoe 't met de Maagschap van Naomi is gelegen.
- 1165 Hoe Bildad⁴⁸⁷ hare Neev des Hemels ryken zegen
In Vee, en Veld, en Schuur, in Huiz en Hov bezat;
Hoe hy den meesten tyd op 't land zyn woning had,
En tans daar vrolyk was met al zyn herdersknapen
Op 't aangerigte Feest by 't scheren zyner schapen.

⁴⁸⁷ Bildad: in het Bijbelboek Ruth wordt zijn naam niet genoemd (zie hiernaast Ruth 4:1), maar het gaat om de man die Noömi en Ruth uit de moeilijkheden kon halen door met Ruth te trouwen.

[Pagina 47]

- 1170 Met welk een Gade hy in d'Egt verbonden is;
 Hoe 't kroost als planten van Olyven zynen dis
 Rondom besprongt. Hy meld: hoe Boaz word gezegend,
 Daar 't schynt, of 't Zeën graan op zyne velden regent;
 Hoe alles hem gelukt, waar hy de hand aan slaat;
- 1175 Hoe elk by zyne deugd en wyzheid ging te raad,
 En hy een voedsterheer der Wezen mogte heten;
 Hoe veel verarmden 's daags aan zyne tafel eten;
 Hoe, schoon de voorspoed hem met zagte handen streelt,
 Hy nooit een egte spruit in 't Huwlyk had geteeld,
- 1180 Ja zelv zyn schone Vrouw, de wellust zyner ogen,
 Zag door de wrede dood⁴⁸⁸ uit zynen arm getogen.
 Hoe hy den Garstenoogst tans bywoonde op het land.
 Al 't Veld dat door de Man der Weduw wierd verpand,
 Dat Elimelechs veld nog heden word geheten,
- 1185 Word, zegt hy, nog van hem, die 't overnam bezeten.
 De Hemel klaart terwyl, de straks zo donk're Wolk,
 Die 't aangezigt der Zon bedekte voor het volk,
 Verdwynt. De vuurge wind word weder vastgesloten
 Aan kluist'ren door de hand der Almagt zelv gegoten,
- 1190 Toen hy de Wereld boeide aan zyn gedugte magt,
 En 't aardryk op één' wenk in zyn beweging bragt,
 Waar in het blyven moet naar juist bepaalde Wetten,
 Waar buiten het zig nooit vermeten mag te zetten.
 Er heerscht een lieve stilte, een zagt geruisch der blâen
- 1195 Hoort men door Palm-Granaat-en-Cederbosschen gaan.

⁴⁸⁸ dood: in het Bijbelboek Ruth staat niet dat Boaz al eerder een vrouw had

[Pagina 48]

De Vog'len hoort men wêer op 't zien der Zonnestrallen,
Die 't leven koesteren, al zingend ademhalen.
En al de menigte dringt ylins naar de poort,
Waar elk met nieuwe lust naar RUTHS verhaal weer hoort.

[Zang 3]

DERDE ZANG.

INHOUD.

- 1200 *Bekeerde RUTH vervolgt haar zeldzaam levenslot,
Met een verhaal der minne in Machlons Borst ontstoken,
Die Elimelech wraakt, tot dat de alwyze God
Die goedkeurde, en met hem had in den slaap gesproken.*
- 1205 *Zy meldt onz: hoe de Kryg, in Moab opgevloekt,
Haar lieven Weérhelvt velde, en hoe in 't angstig wenen,
Daar Moeders Zedeleer haar Ziele vaak verkloekt⁴⁸⁹,
De Geest van haren Man⁴⁹⁰ haar troostryk was verschenen.*
- En voorts de Pest haars Vees. En hoe tot haar verdriet,
De weislende Orpa haar op hare Reiz verliet.*
- 1210 De liefde in Machlons Borst aan 't woeden, flauw te sussen
Door Hoop van eenmaal my als Bruid in d'arm te kussen:
Maar met geen Hope, vol onzekerhêen, voldaan:
(Aldus vangt myn Heldin haar rede weder aan.)
Was niet gerust voor hy zig daatlyk mogt verenen
- 1215 Met 't voorwerp, dat aan haar het Voedzel moeste lenen,
Dat in het bloed gemengd als in een vuur verkeert,
Dat 's Minnaars hart, gelyk de Zon de sneeuw verteert.

⁴⁸⁹ verkloekt: moediger maken

⁴⁹⁰ Geest van haren Man: in *De gevallen van Ruth* ziet Noömi de geest van Elimelech. Dit komt niet voor in het bijbelboek Ruth. Zie ook de inleiding (paragraaf 4.3.).

Regelnummer: 1244

Genesis 24:1-4

1 Abraham was inmiddels op hoge leeftijd gekomen en de HEER had hem in alle opzichten gezegend. 2 Nu zei Abraham tegen zijn oudste knecht, die het beheer had over zijn hele bezit: 'Leg je hand in mijn lies: 3 ik wil dat je me bij de HEER, de God van hemel en aarde, zweert dat je voor mijn zoon geen vrouw zult zoeken onder de Kanaänieten, tussen wie ik hier woon; 4 ik wil dat je naar het land gaat waar ik vandaan kom, naar mijn familie, en dat je daar voor mijn zoon Isaak een vrouw zoekt.'

Regelnummer: 1247

Genesis 28:1-2

1 Toen liet Isaak Jakob roepen, zegende hem en hield hem voor: 'Trouw in geen geval een meisje uit Kanaän. 2 Vertrek van hier, ga naar Paddan-Aram, naar de familie van Betuël, de vader van je moeder, en trouw met een van de dochters van Laban, je moeders broer.'

Regelnummer: 1240

Deuteronomium 7:1-4

1 Straks zal de HEER, uw God, u naar het land brengen dat u in bezit zult nemen en veel volken voor u op de vlucht jagen: de Hethieten, de Girgasieten, de Amorieten, de Kanaänieten, de Perizzieten, de Chivvieten en de Jebusieten – zeven volken die groter en machtiger zijn dan u. 2 Wanneer de HEER, uw God, u de overwinning op hen schenkt, moet u hen doden. U mag geen vredesverdrag met hen sluiten en hen niet sparen. 3 Sta ook geen huwelijksverbintenissen met hen toe; sta uw dochter niet af aan een van hun zonen en zoek bij hen geen vrouw voor uw eigen zoon. 4 Want zij zouden uw kinderen ertoe verleiden de HEER ontrouw te worden en andere goden te dienen. Daarmee zou u zijn torn over u afroepen en dat zou u meteen met de dood moeten bekopen.

Regelnummer: 1243

2 Korintiërs 6:14-18

14 Loop niet in een en hetzelfde span met ongelovigen. Wat is de verwantschap tussen gerechtigheid en wetteloosheid? 15 Waarin lijken Christus en Beliar op elkaar? Wat hebben een gelovige en een ongelovige gemeen? 16 Wat heeft de tempel van God met afgoden te maken? Wijzelf zijn de tempel van de levende God, zoals God heeft gezegd: 'Ik zal bij hen wonen en in hun midden verkeren, ik zal hun God zijn en zij mijn volk. 17 Daarom zegt de Heer: Ga weg bij de ongelovigen, zonder je van hen af en raak niets aan dat onrein is. Dan zal ik jullie aannemen 18 en jullie vader zijn, en jullie mijn zonen en dochters – zegt de almachtige Heer.'

[Pagina 50]

- Zo rust geen vuurvonk, uit de vlammen opgerezen,
 Voor zy wêer nêergedaald mag by haar Oorsprong wezen.
- 1220 Die ted're Ziel, daar hy my zyne Min verklaart,
 En door zyn blanke deugd, verstand, en zagten aart,
 En Kenniz in de Leer der Waarheid (diep verholen
 Voor 's Heidens blind vernuft.) My 't harte had ontstolen:
 Verwagte, bleek van vreez, dat zalig uur, waarin
- 1225 Hy my eens heten mogt zyn lieve Bedvriendin.
 Dan Elimelech⁴⁹¹ bleev aan hem onz Huwlyk weig'ren.
 Dat weig'ren hielp de vlam der liefde hoger steig'ren.
 Als een besloten vuur, dat eindlyk met geweld,
 Daar 't tegenstand ontmoet, uitbarst, en onbekneld,
- 1230 Dan in het wilde weidt. Het kon hem niet behagen,
 Dat Machlon zyne Min een Dogter op zou dragen,
 Die nog gerekend wierd in Moabs booz geslagt,
 Dat godlooz 't eigen Kroost op Molochs altaar bragt,
 Ter werving van zyn Gunst in ongemene noden.
- 1235 God, sprak hy tot zyn' Zoon, heeft Israël verboden
 Zig ooit aan een Heidin te paren in den Egt⁴⁹².
 Hy heeft aan deze Wet zyn vloeken vast gehegt.
 De Heilge mag zig by de Onheilige niet voegen.
 Geen Os het vrugtbaar land met enen Ezel ploegen⁴⁹³.
- 1240 Gedenk wat Izaäk⁴⁹⁴ heeft om zyn Bruid gedaan,
 Hoe zyn getrouwe Knecht, daar hy niet op mogt gaan,
 Naar Syriën⁴⁹⁵ vertrok tot 's Vaders naaste magen,
 Om 't Kroost van Bethuël⁴⁹⁶ voor hem ter Vrouw te vragen.

⁴⁹¹ Elimelech: Elimelech wil niet dat Machlon met Ruth trouwt. Hier wordt niets over gezegd in het Bijbelboek Ruth.

⁴⁹² Heidin te paren in den Egt: God wil niet dat een gelovige met een ongelovige trouwt. Zie hiernaast Deuteronomium 7:1-4.

⁴⁹³ ploegen: het juk hoort gelijk te zijn. Trouw als gelovige met een gelovige. Zie hiernaast 2 Korintiërs 6:14-18.

⁴⁹⁴ Izaäk: Abraham liet zijn knecht een vrouw voor Isaak zoeken: niet onder de Kanaänieten waar hij woonde, maar vanuit zijn eigen volk/familie. Zie hiernaast Genesis 24:1-4.

⁴⁹⁵ Syriën: Abraham vertrok van Ur in het huidige Irak naar Syrië

⁴⁹⁶ Kroost van Bethuël: Betuël is de vader van Laban en Rebekka. Isaak stuurt Jakob naar Paddan-Aram, naar de familie van Betuël, om met een van de dochters van Laban te trouwen. Zie hiernaast Genesis 28:1-2.

Regelnummer: 1258

Genesis 27:46

46 Daarna zei Rebekka tegen Isaak: 'Ik kan die Hethitische vrouwen niet meer luchten of zien. Stel je voor dat Jakob ook trouwt met zo'n Hethitische, zo'n meisje van hier, wat heeft het leven mij dan nog te bieden?'

Regelnummer: 1258

Genesis 28:6-9

6 Esau kwam te weten dat Isaak Jakob had gezegend en hem naar Paddan-Aram had gestuurd om daar een vrouw te gaan zoeken, en dat hij hem bij het geven van zijn zegen verboden had met een meisje uit Kanaän te trouwen; 7 ook merkte hij dat Jakob naar zijn vader en moeder had geluisterd en inderdaad naar Paddan-Aram was gegaan. 8 Hij zag wel in dat de Kanaänitische vrouwen in de ogen van zijn vader Isaak niet deugden. 9 Daarom ging hij naar Abrahams zoon Ismaël en trouwde hij, naast de vrouwen die hij al had, Machalat; zij was een dochter van Ismaël, een zuster van Nebajot.

Regelnummer: 1252

Genesis 29:10-11

10 Zodra Jakob Rachel zag, de dochter van zijn moeders broer Laban, met Labans vee, liep hij naar de put, rolde de steen van de opening en gaf de dieren van zijn oom te drinken. 11 Daarna kuste hij Rachel, terwijl hij zijn tranen de vrije loop liet.

[Pagina 51]

- 1245 Dat kooz hy liever dan met Gerars⁴⁹⁷ rykste Vrouw,
 Vervreemd van zyne Zêen te paren door de Trouw.
 Geen Dogter uit het Zaad van Kanaän geboren,
 Hoe schoon, hoe hovlyk kon zyn minnend Hart bekoren.
 Gy weet, dat Jakob⁴⁹⁸ ook, daar zyne Herdersstav
 Zyn vlugge schreden schoort, zig derwaards heen begav,
 1250 Om uit zyn Moeders Huiz voor zig een gâe te vryen.
 Veel liever wilde hy met ramp op rampen stryen,
 En staan wel twintig jaar⁴⁹⁹ een' slaavschen arbeid uit;
 Op dat hy Rachel mogt verkrygen tot zyn Bruid:
 Dan van 't Hethyts gebroed, gelyk zyn wilde Broeder⁵⁰⁰,
 1255 Tot bitter Hartenleed van Vader en van Moeder,
 Verzoeken ene Hulp. Zyt stil, God zal misschien
 Op Judaas land en Volk genadig nederzien.
 Wanneer 't onz vry zal staan naar Ephrata te streven:
 Zal 'k U een wederhelvt uit myn geslagte geven.
 1260 Of lydt uw driftig Hart, gelyk een Hart, gejaagd,
 En door een Pyl gegrievd, zyn doodwond met zig draagt,
 Geen stilstaan, waarde Zoon, ga dan naar 't Ervland henen,
 En wil U daar met ene uit Israël verënen.
 Neen! Vader, sprak hy, neen! myn Min word niet verwrikt!
 1265 De Hemel heeft naar 't schynt deez' Maagd my toegeschikt.
 Myn Ziele weet het, God kan selv Getuige wezen!
 Wat ik gepoogd hebbe om myn wonde te genezen;
 Hoe dikwerv ik my selv vervloekte met zyn Wet,
 Zo ik haar overtradt. Myn Liefde blyvt gezet.

⁴⁹⁷ Gerars: een stad waar toen Kanaänieten woonden, bewoners van het land dat God aan de Israëlieten beloofd heeft. Isaak trok ook rond in dat gebied.

⁴⁹⁸ Jakob: Jakob is op zoek naar een vrouw uit zijn eigen volk en hij ontmoet Rachel. Zie hiernaast Genesis 29:10-11.

⁴⁹⁹ twintig jaar: Jakob werkte twintig jaar voor Laban. In de Bijbel: Genesis 29.

⁵⁰⁰ wilde Broeder: Esau. Esau was getrouwd met Hethitische vrouwen en zijn ouders waren daar niet blij mee. Zie hiernaast Genesis 27:46 en Genesis 28:6-9.

Regelnummer: 1290

Genesis 16:1-4

1 Abrams vrouw Sarai baarde hem geen kinderen. Nu had zij een Egyptische slavin, Hagar. 2 'Luister,' zei Sarai tegen Abram, 'de HEER houdt mijn moederschoot gesloten. Je moest maar met mijn slavin slapen, misschien kan ik door haar nakomelingen krijgen.' Abram stemde met haar voorstel in 3 en Sarai gaf hem haar Egyptische slavin Hagar tot vrouw; Abram woonde toen tien jaar in Kanaän. 4 Hij sliep met Hagar en zij werd zwanger. Toen Hagar merkte dat ze zwanger was, verloor ze elk respect voor haar meesteres.

Regelnummer: 1290

Genesis 16:15

15 Hagar bracht een zoon ter wereld, en Abram noemde de zoon die zij hem geboort had Ismaël.

Regelnummer: 1287

Genesis 41:44-45

44 'Ik ben de farao,' zei hij, 'maar zonder uw toestemming zal niemand in heel Egypte ook maar één stap verzetten.' 45 Hij gaf Jozef de naam Safenat-Paneach, en hij gaf hem Asnat tot vrouw; zij was een dochter van Potifera, een priester in Heliopolis. Jozef reisde heel Egypte door.

[Pagina 52]

- 1270 Hoe ik myn togten dwing: Myn RUTH blyvt in myn zinnen.
Ik moet, God weet waarom! ik moet die vreemde minnen.
Misschien heeft 's Hemels oog op deze nêergezien.
Wie weet of niet die brave aan my haar hand moet biên,
Om niet alleen met my verëend van zin te leven:
- 1275 Maar om haar Hart den HEER en zynen dienst te geven.
Hoe Zalig zou het zyn, ware ik een middel, om
Haar af te trekken van 't vervloekte Heidendom!
Dat zy met onz den God van Abraham mogt eren!
Met welk een' ryken buit zoude ik naar Bethlem keren.
- 1280 En beurde het, dat zy haar' Godsdienst bleev getrouw:
Waarom tog geen Heidin genomen tot een Vrouw?
Daar Jakobs beste Zoon, de lust van 's Moeders ogen,
Zyn Jozeph⁵⁰¹, heerschende met Koninglyk vermogen,
Aan een Egiptisch Wyv zig door den Egt verbondt.
- 1285 Daar Saraas Here selv⁵⁰², aan wien God mond aan mond,
Zyn wil vaak had ontdekt, de vreemde Hagar⁵⁰³ streelde,
En uit haar Ismaël voor onze Moeder teelde.
Maar de Oude voerde weer myn Minnaar te gemoet.
Bepeinz, het is nog tyd, wat uwe liefde doet.
- 1290 Eens anders zonde is ons een Klip om schuw te myden.
De Wet verpligt onz meer dan hen in vroeger tyden.
Gehoorzaam myn gezag. Volbreng aan God uw' pligt.
Die rede zonk wel nêer in 't Harte met gewigt,
Men hoort hem zwygende, door wind van zware zugten,
- 1295 De Dogters van de Min, zyn bange borst verlugten.

⁵⁰¹ Jozeph: Jozef ging voor de farao werken en de farao gaf hem Asnat tot vrouw. Zie hiernaast Genesis 41:44-45.

⁵⁰² Saraas Here selv: Abraham

⁵⁰³ Hagar: Abraham sliëp met Sara's slavin Hagar en Hagar baarde Ismaël. Zie hiernaast Genesis 16:1-4 en Genesis 16:15.

[Pagina 53]

Maar Liefde drong te meer in 't driftig ingewand,
 Ja zette zelv het merg der beend'ren in den brand.
 Dit deedt hem kwynen. Hy versleet de nare nagten
 In 't stille slaapvertrek met bittre boezem klagten;
 1300 Hy waarde by den dag meest eenzaam door het veld.
 Daar deedt hy op zyn hart dan 't uiterste geweld,
 Om door Jehovaas Wet zyn driften te verwinnen.
 Keert weder, riep hy vaak, tot zyn verwarde Zinnen!
 Hoe lange zult ge tog zo woelende in my zyn!
 1305 En in myn bang gemoed verwekken zulk een pyn!
 't Gebod bedondert my, zo ik my durv begeven
 In 't Huwelyk met RUTH! dog zonder haar te leven,
 Is my een trage Dood! och! Hemel wat staat my
 In dezen stryd te doen? aanschou al 't geen ik ly!
 1310 Och! tierelierend Vee! zo riep hy tot de Vog'len,
 Die vrolyk in het Groen bepluizden hunne vlog'len,
 Om van 't geplukte donz te vormen 't bed, waarop
 Het uitgebroeide jong gebikt word uit den dop;
 Hoe kan my, leider! uwe onnozelheid bekoren!
 1315 Ware ik een Vogel, of een ander dier geboren!
 Natuur is U min wreed dan my, rampzaalge, die
 't Gezigt van RUTH: maar niet myn min tot haar ontvliê!
 Och! moet ik dan vergeevsch! vergeevsch dus eeuwig hopen!
 De donk're nagt was eens de Kimmen⁵⁰⁴ afgelopen,
 1320 De Starren struikelden voor 't opgaan van het licht,
 Waar voor de duisternisze, en vale schaduw zwigt,

⁵⁰⁴ Kimmen: horizon

Regelnummer: 1345

Job 38:41

41 Wie verschaft de raaf zijn voedsel,
wanneer zijn jongen God aanroepen,
wanneer ze zonder voedsel rondzwerven?

Regelnummer: 1345

Psalm 147:7-9

7 Hef voor de HEER een hymne aan,
zing voor onze God een lied bij de lier,
8 voor hem die de hemel met wolken bedekt,
die de aarde met regen doordrenkt,
die het gras op de bergen laat groeien,
9 die voedsel geeft aan de dieren,
aan de roepende jongen van de raaf.

Regelnummer: 1340

Jesaja 6:1-3

1 In het sterfjaar van koning Uzzia zag ik de Heer, gezeten op een hoogverheven troon.
De zoom van zijn mantel vulde de hele tempel.

2 Boven hem stonden serafs. Elk van hen had zes vleugels, twee om het gezicht en twee
om het onderlichaam te bedekken, en twee om mee te vliegen.

3 Zij riepen elkaar toe: 'Heilig, heilig, heilig is de HEER van de hemelse machten. Heel de
aarde is vervuld van zijn majesteit.'

[Pagina 54]

- En Machlon, die dien Nagt in duizend duizend vrezin
 Had doorgebracht, was tans voor zon voor licht verzezen.
 Hy voelt nog even fel de prikkels van de min,
- 1325 Wanneer een vlugge bô uit 's Vaders Huizgezin
 Hem zocht. Die, toen hy hem ontmoete in somb're streken,
 Boodschapte: de oude Man moet U zo ylings spreken.
 Maar welk een ommezwaai in zyn verliefde Ziel.
- 1330 Is 't wonder, dat zyn Geest als in een flaaute viel,
 Verbysterd waar hy was? toen Vader hem verhaalde
 Terwyl een wond're vreugd uit 's Gryzaarts ogen straalde,
 En gulle Vrolykheid, door genen schroom bekneld,
 Hem zweevde op lip en wang: hoe hy, die 't lugtheir telt,
 Die Donder, Hagel, Wind, en blaauwe Blikzemvieren
- 1335 Gebruikt tot schrik en heil van Menschen en van Dieren;
 Wien 't Seraphynendom⁵⁰⁵ in 't ongenaakbaar hov,
 Uit Jaspis⁵⁰⁶ opgeboud, by 't driemaal Heilig, lov,
 Met ootmoed in het oog in eeuwigheid moet geven;
 Hoe hy, op wiens gewaad die Titel is geschreven:
- 1340 De HEER der Koningen, de Vorst der Vorsten, Hy,
 Die 't weesken van de Raav⁵⁰⁷ staat in zyn noden by:
 Ten midden Nagts, daar slaap, hem de ogen had geloken,
 In enen heiligen Droom⁵⁰⁸ tot hem dus had gesproken.
 Ik scheidde 't Joodsch geslagt, door wetten en verbond,
- 1345 Van alle Volkeren op 't wyde Wereldrond.
 Dog 'k zal na 't eindigen van juist geregelde eeuwen,
 Het zaad van Isrel dan verbasterde Hebreeuwen,

⁵⁰⁵ Seraphynendom: serafijnen zijn hoge engelen. Zie hiernaast Jesaja 6:1-3.

⁵⁰⁶ Jaspis: een halfedelsteen

⁵⁰⁷ weesken van de Raav: de raaf wordt meerdere keren in de Bijbel genoemd. Zie o.a. hiernaast Job 38:41 en Psalm 147:7-9.

⁵⁰⁸ heiligen Droom: een droom waar God doorheen spreekt

[Pagina 55]

Wanneer zy, stug van hart, den Levensvorst, Gods Zoon,
 Der Menschen schoonste, dol van Moordlust, zullen Doôn,
 1350 En al wat Godsvreez heet den boezem openryten:
 Verwerpen, als zyn bloed tot my om wraak zal kryten.
 Dan moet het Heidendom naar myn bepaalden raad,
 Die vaster dan een muur van duurzaam koper staat,
 In stêe van Jakobs huiz weer worden aangenomen,
 1355 En bevende van hart tot myne Goedheid komen.
 Zal 't menschgeworden Woord, myn eeuwiglevend Beeld,
 In wien myn Heerlykheid met vollen luister speelt,
 Zal myn verkoren Knegt, de Wensch der vrome Vad'ren,
 Als Goël⁵⁰⁹ met zyn bloed tot den Jehova nad'ren:
 1360 't Is nodig, (want gewis myn goedheid heeft geen peil.)
 Dat hy dus nadere ook tot veler Heid'nen heil.
 Dit wilde ik 't heilig Volk door schaduwschilderyen,
 Gedekt met enen Nacht van duistre Profezyen,
 Verbeelden voor 't gezigt. Dit wil ik in deez' tyd
 1365 In die Heidin, die zig aan my heeft toegewyd,
 Vertonen. Machlons hand moet hare hand nu trouwen.
 Een yder kan in die vereniging beschouwen:
 Hoe Abrams HEER en Zoon, der Wereld toegezegd,
 Die voort zal spruiten uit RUTHS ongelyken Egt,
 1370 Zal zyn tot een banier der vreemden, die hem vrezén.
 De hoogste Wyzheid zy met hart en mond geprezen!
 Riep Machlon als verrukt. En Vader stemde 't toe.
 Die met Naomi, mede in dezen bly te moê,

⁵⁰⁹ Goël: Jezus

[Pagina 56]

- Nu 't huwlyk zegende, dat God selv had gesloten.
 1375 En hier op wierden wy gelukkige Egtgenoten.
 En Chiljon⁵¹⁰ volgde haast zyn' Broeder op het spoor,
 Toen hy Nigte Orpa tot zyn bedgezell' verkoor.
 Maar naulyks keek de Zon van voorspoed uit de kimmen
 Des Hemels onzer Trouw; men zag haar naulyks glimmen
 1380 Door lugt van zaalge vrêe, van zoete eenstemmigheid,
 Die 't paradyz geluk door vyv paar zinnen spreidt:
 Of ene donk're Wolk, verschrikkend aangeschoven,
 Moest, eer het iemand dagt al haren luister doven,
 En haaglen op het hoofd van Moeder, Orpa, My⁵¹¹,
 1385 En myn geslagt. De Kryg, een monster eeuwig bly
 Daar alles treurt, nog eer dan de eerste mensch geboren;
 Want de Eigenbaat, wie de Eer des Hoogsten kon bekoren,
 En Trozheid, die 't bestond te dingen naar zyn stoel:
 Die hebben, nêergevloekt in d'onuitblusb'ren poel,
 1390 Daar dit gedrogt geteeld. Het groeit in het vernielen
 Eens anders Have, 't jaagt door vuur en staal de Zielen
 Ter purp'ren hartwonde uit. Hy, die geen kermen hoort,
 Heeft Vader, Broeder, heeft myn Egtgenoot⁵¹² vermoord.
 Moet ik dan tans dien ramp, dien bitt'ren ramp verhalen!
 1395 Men zag de tranen nu langs hare⁵¹³ wangen dalen,
 Die stomme tolken der bewogen Ziel, in smart
 Gereeder dan in vreugd ontschoten 't teder hart.
 Maar RUTH herstelde zig. Men hoort die vrome melden:
 Hoe op het onverwagtst in Moabs vlakke velden

⁵¹⁰ Chiljon: Kiljon trouwde met Orpa

⁵¹¹ Moeder, Orpa, My: Noömi, Orpa, Ruth

⁵¹² Vader, Broeder, heeft myn Egtgenoot: Elimelech, Kiljon en Machlon

⁵¹³ hare: Ruth

[Pagina 57]

- 1400 Te wapen wierd geschreeud, wanneer het Overschot
 Van Koning Sihons Volk⁵¹⁴, (dat op bevel van God
 Door 't staal van Mozes heir in die berugte dagen,
 Waar in 't naar Kanan trok, grootmoedig wierd geslagen.)
 Allengskens aangegroeid, gesterkt door oorlogsmagt
- 1405 Van Vorsten, die het aan zyn zyde had gebragt:
 Zyn' overouden wrok aan Moab zocht te wreken,
 Die, op geen stryd bedagt, in zyne vrugtb're streken,
 In lommer van de Olyv-en-Vygenbomen zat,
 Terwyl de Dartelheid 't bewind in handen had.
- 1410 De Krygstugt was verzuimd door langheid van de Vrede,
 Het lemmer was beroesd. De seissen had geen snede.
 Geen pyl was aangezet. De bogen waren lam.
 De stenen ongescherpt. De slingers krank en stram.
 De pantzers onbesmeerd. De schilden en de spiessen,
- 1415 De holle rommeltrom, die 't Volk ten stryd kon driessen,
 Verwaarloosd. Niemand had tot Oorlog enig' lust.
 Dus zat het Zaad van Loth⁵¹⁵, broodzad, vol vreugd, gerust,
 Toen 't aangevallen wierd op zyne zwakke lenden,
 Door een' gemengden Hoop van yz'ren vyands benden.
- 1420 Maar even als een Leeuw in 't bloedig hol verrast,
 Daar hy te slapen ligt door zynen Roov vermast,
 Al brullend springt van 't nest: zo ging 't met Moabs Volken,
 Zy sprongen uit de rust, zy wetten stêen en dolken;
 Zy vlymen 't roestig zwaard, en smeren 't wagenrad;
- 1425 De manschap word van Dorp tot Dorp, van Stad tot Stad

⁵¹⁴ Koning Sihons Volk: de Amoriëten

⁵¹⁵ Zaad van Loth: de Moabiëten en de Amoriëten

[Pagina 58]

- Ten Oorloge opgeprest⁵¹⁶, en juist in zyn geleden
 Geschaard; elk moet zyn schot en lot ten kryg besteden.
 Toen wierd myn Broeder, toen wierd Vader en myn Man,
 Bevreezd gevlugt uit dit toen zugtend Kanaän,
 1430 Ook in gelid gesteld. Helaas! het kwam nog nader:
 Myn dierbare Egtgenoot, myn Broeder, en myn Vader,
 Geraken met een' Troep des vyands handgemeen.
 Maar Sihon, in den stryd zo rap gelyk de Rheen⁵¹⁷,
 Doorsnyt het hart des Heirs met zyn geseissende assen⁵¹⁸.
 1435 Toen zag m' een Zee van bloed de Lyken overwassen.
 De felle Wreedheid vliegt als een verwoede Beir,
 Beroovd van 't weerlooz nest, rondom en door het heir.
 Het Och! en Wee! versmoort in 't borlen van de wonden.
 Er worden duizenden naar de eeuwigheid gezonden.
 1440 De Gryzaart ploft op 't Lyk van zyne Kind'ren nêer;
 De Broeder ziet zyn Brôer geveld door 't Moordgeweer⁵¹⁹,
 En zugtende om zyn' dood, moet hy de doodsneê voelen.
 Toen bragt de donk're maar, dit ongenadig woelen
 Ontvlugt, tot tweemaal toe die tyding: dat de Dood
 1445 Eerst Vader, toen zyn Zoons op 't slagveld de ogen sloot.
 Hoe groot was dit verliez! nu miste myne Moeder
 Haar' trouwen Wederhelvt, haar tederen Behoeder,
 Haar' Steun, haar' Levenslust, haar' Troost, haar' ander' Ik,
 Haar' besten Vriend, van wien ze in 't ak'lig ogenblik
 1450 Van 't bitter laatst Vaarwel, niet dan zeer nô kon scheiden;
 Terwyl ze elkâer een beek van tranen tegenschreiden.

⁵¹⁶ opgeprest: gedwongen deel te nemen

⁵¹⁷ Rheen: reeën

⁵¹⁸ geseissende assen: met de draaiende beweging als van een zeis

⁵¹⁹ Moordgeweer: in het Bijbelboek wordt geen reden gegeven voor hun dood

[Pagina 59]

- Nu Kermt zy om haar Kroost, de hoop van haar geslagt,
 Dat zy, vol schroom, ter vlugt, der Midiaansche magt
 Ontvoerde, en nu, wat slag! op 's Heidens purp'ren heuven,
 1455 Doornat van borgerbloed zo jammerlyk moest sneuven.
 Al wie de liefde kent van 't moederlyk gemoed,
 Haar wond're tederheid voor 't eigen vleesch en bloed,
 Met zo veel leeds gekweekt, kan, zeker, ligt bezeffen,
 Hoe deze felle Ramp Naomi moeste treffen.
 1460 Die kinderloze Weeuw was bitterlyk bedroevd.
 Dog wierd haar heilgeloov gelouterd, en beproevd:
 't Bezweek niet voor den Toetz. Vaak sprak zy, wykt ter zyden
 Ontroerde driften! wat moogt gy myn hart bestryden!
 1465 Het oog van myne Ziel word door een heilstraal van
 Genâe beschenen! Ik, Ik zie myn Kroost en Man,
 Na zo veel smarts, en stryds, en wederwaardigheden,
 By 't driemaal heilig lied op Starrenronden treden!
 Hunn' vaak bestrede Deugd is 't eindelyk gelukt,
 Dat haar de Zegepalm is op het hoofd gedrukt!
 1470 Zy zullen mynen Geest, myn hope kan niet liegen,
 Verlost van 't logge Vleesch, Klapwiekend tegenvliegen,
 En leiden in de Stad, die van Gods glori blinkt,
 En van Halelujahs onâfgebroken klinkt!
 Daar zal Gods Wonderzoon, op 's Vaders troon gezeten,
 1475 Dien ik hier door 't geloov myn Bruidegom⁵²⁰ mogt heten,
 My voor het zingend Koor van 't zalig Geestendom,
 Als zyn verlost Bruid⁵²¹ dan heten wellekom.

⁵²⁰ Bruidegom: Jezus als bruidegom

⁵²¹ Bruid: de kerk als bruid

Regelnummer: 1499

Exodus 24:1

1 Mozes kreeg van de HEER deze opdracht: 'Kom naar mij toe, de berg op, samen met Aäron, Nadab en Abihu en zeventig van Israëls oudsten, en kniel op eerbiedige afstand neer.

Regelnummer: 1499

Leviticus 10:1-2

1 Aärons zonen Nadab en Abihu deden gloeiende kolen in hun vuurbak en legden er reukwerk op. Maar het was verkeerd vuur dat ze de HEER wilden aanbieden, vuur dat niet voldeed aan de voorschriften van de HEER. 2 Een felle vlam kwam uit het heiligdom en verteerde hen, zodat ze daar, in de nabijheid van de HEER, stierven.

Regelnummer: 1492

Matteüs 7:13-14

13 Ga door de nauwe poort naar binnen. Want de brede weg, die velen volgen, en de ruime poort, waar velen door naar binnen gaan, leiden naar de ondergang. 14 Nauw is de poort naar het leven, en smal de weg ernaartoe, en slechts weinigen weten die te vinden.

Regelnummer: 1483

2 Timoteüs 4:8

8 Nu wacht mij de krans van de gerechtigheid die de Heer, de rechtvaardige rechter, aan mij zal geven op de grote dag, en niet alleen aan mij, maar aan allen die naar zijn komst hebben uitgezien.

Regelnummer: 1483

Openbaringen 2:10

10 Wees niet bang voor wat u nog te wachten staat. Sommigen van u zullen door de duivel in de gevangenis worden gegooid, en zo op de proef worden gesteld; tien dagen lang zult u het zwaar te verduren hebben. Wees trouw tot in de dood, dan zal ik u als lauwerkrans het leven geven.

[Pagina 60]

- Als hy me in 't wit gewaad, gezuiverd in de plassen
 Van 't bloed des Lams de Kroon⁵²² zal op den schedel passen.
- 1480 O! zoet gezigt! gy zyt zeer troostryk voor myn Ziel.
 Er kome wat er wil op 't wentelende wiel
 Der onbestendigheid, my arme Weduw tegen:
 Niets kan op 't Jammerdal dat eeuwig heil opwegen!
 Moet ik zo lang ik leev op scherpe dorens trêen:
- 1485 De Wereld lagche vry om myn bedroevd geween;
 Word in de zuiv'rings kroez myn rein geloov geworpen;
 Moet ik tot aan den grond den zwym'lings kelk uitslorpen:
 Dit heet de smalle weg⁵²³, en leidt naar 't Vaderland,
 Daar Elimelech reeds gelyk een Seraph brandt⁵²⁴.
- 1490 Voor God der Vorsten Vorst, die eeuwiglyk zal leven,
 Betuigt hy: zie hier ik en 't Kroost aan my gegeven.
 Gods doen is Majesteit! de HEER geeft van zyn dâen
 Geen aardworm rêen! dus is me Aäron voorgegaan.
 Die Vroomaart, daar hy zag voor 't aangezigt des HEREN
- 1495 Zyne oudste Zonen⁵²⁵ door het heilig vuur verteren:
 Verhoogde 's Hemels straf; aanbadt zyn' wyzen Wil;
 En zweeg demoedig op 't gevoel zyns Gezels stil.
 Maar RUTH, die 'k eeuwig als myn eigen Kind zal minnen,
 Ik vreez, dat gy op nieuws uw jeugdig hart en zinnen,
- 1500 (Aldus wierde ik getoetst.) Den drekgôon wyden zult,
 Nu Machlon, die U steeds met al uw zondenschuld
 Naar zynen Losser weez, geen vlyt meer kan besteden,
 Om U te ontdekken, 't Niet dier blinkende ydelheden.

⁵²² Kroon: zie hiernaast 2 Timoteüs 4:8 en Openbaringen 2:10. Kroon is in de NBV met (lauwer)krans vertaald.

⁵²³ smalle weg: zie hiernaast Matteüs 7:13-14

⁵²⁴ gelyk een Seraph brandt: seraf komt van het Hebreeuwse werkwoord saraph (branden)

⁵²⁵ oudste zonen: Nadab en Abihu, die in Exodus 24:1 nog mee mochten de berg op waar God was, worden in Leviticus 10:1-2 verteerd door vuur.

Regelnummer: 1531

Lucas 7:36-50

36 Een van de Farizeeën nodigde hem uit voor de maaltijd, en toen hij het huis van de Farizeeër was binnengegaan, ging hij aan tafel aanliggen. 37 Een vrouw die in de stad bekendstond als zondares had gehoord dat hij bij de Farizeeër thuis zou eten, en ze ging naar het huis met een albasten flesje met geurige olie. 38 Ze ging achter Jezus staan, aan het voeteneinde van het aanligbed; ze hilde en zijn voeten werden nat door haar tranen. Ze droogde ze met haar haar, kuste ze en wreef ze in met de olie. 39 Toen de Farizeeër die hem had uitgenodigd dit zag, zei hij bij zichzelf: Als hij een profeet was, zou hij weten wie de vrouw is die hem aanraakt, dat ze een zondares is. 40 Maar Jezus zei tegen hem: 'Simon, ik heb je iets te zeggen.' 'Meester, spreek!' zei hij. 41 'Er was eens een geldschieter die twee schuldenaars had: de een was hem vijfhonderd denarie schuldig, de ander vijftig. 42 Omdat ze het geld niet konden terugbetalen, schold hij beiden hun schuld kwijt. Wie van de twee zal hem de meeste liefde betonen?' 43 Simon antwoordde: 'Ik veronderstel degene aan wie hij het grootste bedrag heeft kwijtgescholden.' Hij zei tegen hem: 'Dat is juist geoordeeld.' 44 Toen draaide hij zich om naar de vrouw en vroeg aan Simon: 'Zie je deze vrouw? Ik ben in jouw huis te gast, en je hebt me geen water voor mijn voeten gegeven; maar zij heeft met haar tranen mijn voeten natgemaakt en ze met haar haar afgedroogd. 45 Je hebt me niet begroet met een kus; maar zij heeft, sinds ik hier binnenkwam, onophoudelijk mijn voeten gekust. 46 Je hebt mijn hoofd niet met olie ingewreven; maar zij heeft met geurige olie mijn voeten ingewreven. 47 Daarom zeg ik je: haar zonden zijn haar vergeven, al waren het er vele, want ze heeft veel liefde betoond; maar wie weinig wordt vergeven, betoont ook weinig liefde.' 48 Toen zei hij tegen haar: 'Uw zonden zijn u vergeven.' 49 Zijn tafelenoten dachten bij zichzelf: Wie is hij, dat hij zelfs zonden vergeeft? 50 Hij zei tegen de vrouw: 'Uw geloof heeft u gered; ga in vrede.'

[Pagina 61]

Ach! lieve Dogter, Ach! wierde eens uw dubbend hart
 1505 Uit zo veel strikken, die de Hel u breidt ontward!
 Mogt ik u nog den Dienst, den Afgodsdienst ontrukken!
 Zal ik u 't zalig spoor van Moeder Sara drukken!
 Haar volgen in 't Geloov aan 't schuldlooz Offerlam,
 Dat eenmaal zal voldoen voor 't Zaad van Abraham!
 1510 Dat zoude een Balzem zyn in myne diepe wonden.
 Maar elk, wier Huwlyks Min die smart heeft ondervonden,
 Die 't lievend Hart betreurt, wanneer de dove dood
 Een dierb'ren Egtgenoot rukt uit zyn Gades schoot,
 Daar zy eerst pas gepaard in de eerste liefde blaken,
 1515 En steeds bedoelen, hoe elks wellust te volmaken:
 Begrypt wat knagend leed, wat schier ondraagb're pyn
 Myn' Boezem had doorwond, door woorden Medesyn,
 Geenzints te plaasteren. En wie tog zou niet treuren,
 Als hy de helvte voelt van 't bloedend Harte scheuren?
 1520 De ted're Tortel kwynt bezeffende zyn schâe,
 Ja treurt zig eindlyk dood om 't missen zyner gâe.
 En zoude ik mynen Man, dien 'k eeuwig zal verhogen,
 Dien Adem myner neuz, dat Dekzel myner ogen,
 Dien trouwen Egtgenoot, die myne prille jeugd,
 1525 Met zo veel Wyzheid leidde op 't spoor der ware deugd,
 Geen Hulde doen? zoude ik zyn beenderen en asschen,
 Ondankbaar aan zyn trouw, dan met geen tranen wasschen⁵²⁶?
 Dan was myn Ziel verstokt, versteend, ja hard als staal,
 Ik erger dan een beest. Of Moeder menigmaal

⁵²⁶ tranen wasschen: hiermee lijkt ook verwezen te worden naar de zondares die bij Jezus hilde en Zijn voeten droogde met haar haren. Zie hiernaast Lucas 7:36-50.

[Pagina 62]

- 1530 My naar het Harte sprak, en ik het leed wou kroppen:
De strenge droevheid bleev aan mynen Boezem kloppen.
De slaap ontvlugte schuw myn raauw geschreid gezigt,
Of had haar zagte hand myn druk wat opgeligt
Van 't kwynend Hart, dat vast zyn fynste Geesten spilde;
- 1535 Zo dat die levensbron, te zeer bewogen, stilde:
Dan waarde Machlon voor myne ogen in den droom.
Dan zag ik, naar my dagt, den hogen Cederboom,
Waar onder zyne mond, wen 't Pluimgedierte kweelde,
En 't tierig Schapenheir in ongestoorde weelde
- 1540 Rondom onz graazde, my van 't schepzel leidd' tot God.
Dan hoorde ik, naar het scheen, dat grievend opontbod,
Waar door myn lieve Man, met Moabs borgertroepen,
Met Vader, met zyn Brôer, ten Oorlog wierd geroepen.
Dan meende ik hem te zien omwent'len in zyn bloed.
- 1545 Dan schrikte ik op, en vloog ter bedde uit, gantsch verwoed,
En poogde in mynen Droom dien Goedaart uit de tanden
Des doods te redden, daar het bloed droop van myn handen.
En wakker wordende, dan peinzde ik op dat woord,
Dat Elimelech eer had in den Nagt gehoord.
- 1550 Dat hem uit myne trouw, gelyk hy toen vermeldde,
Zo vele wonderen⁵²⁷, en zaligheden spelde.
Wat wordt, vroeg ik my zelv, van dien geroemden Egt,
Waar aan het heil der Jôon en Onjoon is gehegt?
Is Abrams HEER en Zoon uit my nu voortgekomen?
- 1555 Helaas! dat slaapgezicht des Ouden was slegts dromen.

⁵²⁷ wonderen: op dat moment konden ze het grote plaatje niet zien, maar uiteindelijk komen er betere tijden en zal Ruth de grootmoeder van David worden en in de stamboom van Jezus voorkomen

[Pagina 63]

Maar nimmermeer vergeet ik dien gedugten nagt,
 Waar aan ik zint dien tyd alle ogenblikken dagt.
 Een zagte sluimering was op my nêergegleden,
 De vaak beädemde myne uitgestrekte leden,
 1560 Haar balzemryke Dauw drong in myn ingewand;
 Toen 'k my verbeelde: ik zag van 't Somber ledekant
 Een beeld, ik kon in al de trekken van het wezen,
 Toen 't langzaam naderde den Geest van Machlon⁵²⁸ lezen.
 Myn Ziel wierd niet verschrikt als eer in 't nagtgezicht:
 1565 Het vrolyk Denkbeeld plaatste 't spook in Hemels licht,
 En had het vleuglen als eens Engels aangetogen;
 De gulle Vriendlykheid geherbergd in zyne ogen,
 En enen zagten lach gelegd op zyn gelaat,
 Zo heerlyk als het schoon der schoonste dageraat.
 1570 Het was in wit gewaad, doorzigtig als de Wolken,
 Waar door de zuiv're Zon tot blydschap van de Volken
 In 't wat'rig zuiden kykt, als langzaam haren Glanz,
 Na ene regenvlaag, zig spreidt aan 's Hemels Tranz.
 Hoe wierd myn Ziel ontvonkt door Goddelyke stralen,
 1575 Die ik van zyn gelaat voelde op my nederdalen.
 'k Reez op, ik peinzde, en dagt: ja 't is myn Man gewis.
 'k Greep driemaal naar de schim, en driemaal greep ik mis.
 Toen hoorde ik deze stem, die 'k nimmer zal vergeten:
 Wat treurt gy meer om hem dien gy uw' Man mogt heten?
 1580 Hy voer van 't slagveld af naar 't eeuwig Paradyz⁵²⁹,
 En zingt daar 't lied des Lams op nooit gehoorde wyz.

⁵²⁸ Geest van Machlon: zo'n verschijning is niet in de Bijbel terug te vinden. Zie ook de inleiding (paragraaf 4.3.).

⁵²⁹ eeuwig Paradyz: de hemel, de plek waar christelijke gelovigen na hun dood naartoe gaan

[Pagina 64]

Daar leevt, daar zweeft hy met de vlugge Cherubynen⁵³⁰,
 Zo glanzryk, dat de Zon by hem moet donker schynen;
 Daar is de Heillaurier, van 's levensboom geplukt,
 1585 Zyn Hairen door de hand der Godheid opgedrukt.
 Misgunt gy hem die vreugd? zoudt gy hem wederwenschen
 Uit zo veel Heerlykheid in 't aards gewoel der Menschen?
 Zyt gy aan God getrouw, berust dan in zyn raad:
 Hy is der Weëuwen Man, der vromen Toeverlaat.
 1590 Vreez Hem: nooit zal hy U verlaten nog begeven.
 Gy moet een luttel tyds nog by de Heid'nen leven:
 Maar eindlyk zult gy hem aanbidden zo 't behoort.
 Blyf by Naomi tog. JEHOVA zal zyn woord,
 1595 Dat Vader hoorde en U, getrou van Mond, verhaalde,
 Bevestigen: het woord der Waarheid nimmer faalde.
 Vaarwel myn RUTH! Maar toen myn Naam dus wierd genoemd
 Ontwaakte ik in een reuk als die van het gebloemt,
 Dat in den Morgenstond uit frissen Dauw ontloken,
 't Bepareld Veld begeurd met duizend duizend roken.
 1600 Ik twyfelde eerst een Pooz aan 't gene ik hoorde en zag.
 Dan nauwlyks keek de zon met enen blyden Lach
 Het vogtig Aardryk aan, of ik, van 't donz gerezen,
 Terwyl de prille vreugd zig vestigde op myn wezen,
 Vloog naar Naomi toe, om haar een juist berigt
 1605 Te geven van 't aan my verschenen nagtgezig.
 Dan hoe wierde ik ontroerd, toen deze roodgekreten,
 Met een gescheurd gewaad in de assche nêergezeten,

⁵³⁰ Cherubynen: engelen

Regelnummer: 1633

Genesis 4:20

20 Ada bracht Jabal ter wereld; hij werd de stamvader van hen die in tenten leven en vee houden.

Regelnummer: 1657

Hebreeën 6:18-20

18 Met deze twee onomkeerbare daden – die uitsluiten dat God liegt – heeft hij ons krachtig moed in willen spreken. Onze toevlucht is het vast te houden aan de hoop op wat voor ons in het verschiet ligt. 19 Die hoop is als een betrouwbaar en zeker anker voor onze ziel, en gaat ons voor tot voorbij het voorhangsel, 20 waar Jezus als voorloper al is binnengegaan, ten behoeve van ons: hij is hogepriester voor eeuwig, zoals ook Melchisedek dat was.

[Pagina 65]

My aanschreide, en aan my met stamelende rêen
 Verhaalde, hoe een bô (door Jabal⁵³¹, die voorheen
 1610 Zig in den Herdersdienst van Vader had verbonden,
 En nu als Opperknecht by 't Vee bleev, haar gezonden.)
 Haar tyding had gebragt: dat een verwoede pest,
 Een pest voor dezen nooit gezien in dit gewest,
 De Kudde in enen nagt zeer wreed hadde aangevallen;
 1615 Die zy den Dood ten buit wegsleepte uit weide en stallen,
 Waar voor Veeartzeny vergeevsch wierde afgeplukt.
 De Dood, wiens strenge magt voor gene mid'len bukt,
 Had voor geen Schaapsgeblaet, nog 's Herders zugten oren.
 Men had op Jabals last het wollig heir geschoren,
 1620 En enen ryken winst onz zeker toegedocht,
 Wanneer de vette Wol en 't Zuivel was verkogt:
 Dan al de hoop van winst was tans als rook verdwenen.
 Zo 't druppelende Vogt de onhandelbare stenen
 Al langzaam maakt gedwe: is 't wonder, dat een Vrouw,
 1625 Zo têer van aart, gezet in zulken diepen rouw,
 Schoon een stantvaste Ziel haar steeds was bygebleven,
 De togten van haar Hart door tranen lugt moet geven?
 En daar in doorgeweekt, gevoelt hoe 't menschlyk zwak
 Zig in haar noden mengt? Zy, die grootmoedig sprak,
 1630 Vertrouwende op Gods magt in alle hare noden:
 Myn hoop word niet verwrikt, schoon hy my wilde doden!
 Peilt in de diepe Zee van zo veel tegenspoed
 Geen Ankergrond⁵³². Haar oog ziet nergens bakengloed⁵³³,

⁵³¹ Jabal: de stamvader van allen die in veehoederstenten wonen. Zie hiernaast Genesis 4:20. Nakomeling van Kaïn, die zijn broer Abel doodde. De eerste moord in de Bijbel.

⁵³² Ankergrond: de hoop op wat voor ons ligt is ons anker. Zie hiernaast Hebrëeën 6:18-20.

⁵³³ bakengloed: een positief, hoopgevend teken, zoals bijvoorbeeld een vuurtoren of vroeger een vuur om een teken te geven.

Regelnummer: 1672

2 Samuel 22:10-11

10 Hij schoof de hemel open en daalde af,
duisternis onder zijn voeten,

11 hij besteeg de cherub en vloog –
daar verscheen hij op vleugels van de wind.

[Pagina 66]

- Daar Kolken draeien, daar de holle golven branden.
 1635 Het schip van haar geloov⁵³⁴ liep nu gevaar van stranden
 Op nare twyffeling. 't Was duister van rondom.
 Verwyderd van haar land en 't heerlyk Heiligdom;
 Bedrukt om Man en Kroost, die, 't haar zo dierbaar leven
 Ten oorbaar van het land ter doding moesten geven;
 1640 Ontzet van sik'len, die zy toewoog in 's lands schat;
 Beroovd van Have en Vee, van alles wat zy had;
 Bevreezd dat Moabs volk haar jamm'ren zou vergroten,
 En haar met smaad en schimp baldadig buiten stoten;
 Dat ik haar myne hulp ontrekken zou, en weer
 1645 Voor Kamos offeren, ten hoon van Jakobs HEER,
 Wiens dienst ik billyk keurde, en dikwerv myn verlangen
 Te kennen gav, om hem, die onder Isrels Zangen
 Op Cherubs⁵³⁵ vleugelen zig neder had gezet,
 By 't heilig Cimbelspel⁵³⁶ te dienen naar zyn Wet:
 1650 Was zy als radelooz. Zy wist niet wat te kiezen.
 Wat Wol, wat Melk, en Kaas, wat afgestroopte Vliezen⁵³⁷
 Was niet toereikende tot daaglyks onderhoud.
 Myn RUTH: dus riep zy uit: heb ik vergeevsch vertrouwd
 Op 's HEREN bystand, die, zo plegtig wilde zweren:
 1655 Dat eer de Wereld weer zou in een baiert keren,
 Eer 't zalig zout Verbond; gevestigd op zyn' raad,
 Bezwykt; eer hy het Volk van hem bemind verlaat!
 Ik die zo vast besloot om by de Weeuw te blyven,
 Welk opzet 's Hemels bô te nagte wilde styven

⁵³⁴ schip van haar geloov: het beeld van het schip komt vaak in de Bijbel terug. Noach maakte een ark, Jona's schip dreigde te zinken doordat hij weg wilde vluchten van wat God wilde, Paulus' schip zonk doordat mensen hun eigen wil volgden en niet naar Paulus luisterden. God vroeg de mensen ook keer op keer om voorbij hun omstandigheden te kijken. Een schip van geloof zorgt ervoor dat de omstandigheden, de golven, je minder hard raken.

⁵³⁵ Cherubs: God kwam op een cherub naar beneden. Zie hiernaast 2 Samuël 22:11.

⁵³⁶ Cimbelspel: een cimbel is een bekken

⁵³⁷ afgestroopte Vliezen: het haarkleed van schapen

[Pagina 67]

- 1660 Wist m^êe niet wat te doen. Myn Moeder, die myn trouw
 Nooit billykte en my steeds aanzette tot berouw,
 En om haar met geweene vergiffenis te smeken,
 Van wegen dat vergryp, van mynen nood te spreken:
 Was zonder vrugt. Zy wou aan my geen onderstand
- 1665 lu 't minste lenen, dan, na dat ik hart en hand
 Der Bethlemyte ontrok, die my den Dienst der Goden
 Onstal, en daarom tans moest voelen zo veel noden,
 En ik met haar, tot straf, gelyk myn Moeder sprak,
 Voor haar Godslastering. Zo ik de Vriendschap brak
- 1670 Met die schynheilige, ik zou weder als voor dezen
 Een deelgenote van haar Liefde en schatten wezen.
 Helaas! wat was 't my naar! wie weet, dus riep myn Oom,
 Of tans niet de Orelog, de Pest, en al die stroom
 Van tegenh^êen het hoofd van Moab overvloeien,
- 1675 Om dat het zulk gespuiz op zynen grond liet broeien.
 Gespuiz wiens voorzaat onz verdelgd had van der aard,
 Had Kamos niet onz land in zyne gunst bewaarde.
 En zal dan RUTH voortaan by die Godloze leven?
 Waar ik 's lands Rigter⁵³⁸, die Vervloekte wierd verdreven,
- 1680 Die Zusters huizgezin, ja 't land in roere stelt;
 En Nigt te ruggebragt met list of met geweld.
 Wou zy de Huiglares begeven nog verlaten:
 'k Zou die ontaarde, die haar Moedersmin blyvt haten
 Ter liefde van een Wyv, dat haar het malend hoofd
- 1685 Met wind vervuld, haar Ziel van het Verstand beroovt

⁵³⁸ 's lands Rigter: het bijbelboek Ruth behandelt de tijd rondom de rechters in Israël

Regelnummer: 1714

Exodus 16:13-15

13 Diezelfde avond kwamen er grote zwermen kwartels aangevlogen, die in het kamp neerstreken, en de volgende morgen lag er overal rond het kamp dauw. 14 Toen de dauw opgetrokken was, bleek de woestijn bedekt met een fijn, schilferachtig laagje, alsof er rijp op de aarde lag. 15 'Wat is dat?' vroegen de Israëlieten elkaar toen ze het zagen; ze begrepen niet wat het was. Mozes zei tegen hen: 'Dat is het brood dat de HEER u te eten geeft.'

Regelnummer: 1715

Exodus 17:6

6 Ik zal je opwachten op de rots bij de Horeb. Als je op de rots slaat, zal er water uit stromen, zodat het volk te drinken heeft.'

Regelnummer: 1714-1715

Psalm 105:40-41

40 Op hun vraag liet hij kwartels komen, met brood uit de hemel stilde hij hun honger, 41 hij sloeg de rots open en er vloeide water, een rivier stromend in uitgedroogd land.

Regelnummer: 1735

Matteüs 7:13-14

13 Ga door de nauwe poort naar binnen. Want de brede weg, die velen volgen, en de ruime poort, waar velen door naar binnen gaan, leiden naar de ondergang. 14 Nauw is de poort naar het leven, en smal de weg ernaartoe, en slechts weinigen weten die te vinden.

[Pagina 68]

Door 't dwepig temen van 's lands gruw'len, dat haar zeden
 Indrukt, by 't Priesterdom van Moloch nooit geleden;
 'k Zou die hardnekkige mée jagen uit het land.
 Zy zie dan of die God, die door der Englen hand,
 1690 Het Manna⁵³⁹ nederwierp, die kwakkelen liet reg'nen⁵⁴⁰,
 En Rotzen Bronnen maakte⁵⁴¹, ook haar aldus wil Zeg'nen.
 Wat zoude ik doen? Ik was in dien benauden staat
 Beroovd van Maagschaps hulp en vriendelyken raad,
 En Maglons Moeder, my zo dierbaar als myne ogen,
 1695 Wier Ootmoed haren God steeds Heilig bleev verhogen,
 In al zyn daden, kon met 't oog van haar gemoed,
 Met haar geloofsgezicht, verdronken in een vloed
 Van Druk, door zo een Mist van bitt'ren ramp niet staren
 Op zyne Trouw, die vaak zyn Isrel uit gevaren
 1700 Roemrugtig had verlost; die haar zo menigmaal
 Gered had uit den nood. Maar toen een heldre straal,
 Een straal op 't onverwagtst der Heilzonne uitgeschoten,
 (Zo lievdryk handelt God met zyne Gunstgenoten:
 Als hy geweken schynt, dan is hy hun naby)
 1705 Haar Ziel verwarmde; toen, toen kon zy vry en bly,
 Daar zy vervrolykt wierd in 't midden van haar treuren,
 Door zyn genâe het hoofd vol moeds ten Hemel beuren.
 Toen riep zy juichende uit: Welzalig! die betrouwt
 Op Hem, die 't heilig Zaad, gelyk het fynste Goud
 1710 Ter betering beproevd, en toetst in 't lydend leven!
 Dat heet langs 't enge pad⁵⁴² den Heilweg op te streven!

⁵³⁹ Manna: het brood dat God hen gaf om te overleven. Zie hiernaast Exodus 16:13-15 en Psalm 105:40-41.

⁵⁴⁰ kwakkelen liet reg'nen: God liet kwartels uit de lucht vallen, zodat er voedsel zou zijn. Zie hiernaast Psalm 105:40-41.

⁵⁴¹ Rotzen Bronnen maakte: God zei Mozes op een rots e slaan en dan zou er water uit stromen. Zie hiernaast Exodus 17:6 en Psalm 105:40-41.

⁵⁴² enge pad: het smalle pad. Zie hiernaast Matteüs 7:13-14.

Regelnummer: 1748

Exodus 16:13-15

13 Diezelfde avond kwamen er grote zwermen kwartels aangevlogen, die in het kamp neerstreken, en de volgende morgen lag er overal rond het kamp dauw. 14 Toen de dauw opgetrokken was, bleek de woestijn bedekt met een fijn, schilferachtig laagje alsof er rijp op de aarde lag. 15 'Wat is dat?' vroegen de Israëlieten elkaar toen ze het zagen; ze begrepen niet wat het was. Mozes zei tegen hen: 'Dat is het brood dat de HEER u te eten geeft.'

Regelnummer: 1754

Job 1:1

1 In het land Us woonde een man die Job heette. Hij was rechtschapen en onberispelijk, hij had ontzag voor God en meed het kwaad.

Regelnummer: 1744

Psalm 25:8-10

8 Goed en rechtvaardig is de HEER: hij wijst zondaars de weg,
9 wie nederig zijn leidt hij in het rechte spoor, hij leert hun zijn paden te gaan.
10 Liefde en trouw zijn de weg van de HEER voor wie de wetten van zijn verbond onderhouden.

Regelnummer: 1748

Matteüs 14:13-21

13 Toen Jezus hiervan hoorde, week hij per boot uit naar een afgelegen plaats waar hij alleen kon zijn. Maar de mensen kwamen het te weten, en vanuit de steden volgden ze hem over land. 14 Toen hij uit de boot stapte en de grote menigte zag, voelde hij medelijden met hen en hij genas hun zieken. 15 Bij het vallen van de avond kwamen de leerlingen naar hem toe en zeiden: 'Dit is een afgelegen plaats en het is al laat. Stuur de mensen weg, laat ze naar de dorpen gaan om eten voor zichzelf te kopen.' 16 Maar Jezus zei: 'Ze hoeven niet weg, geven jullie hun maar te eten.' 17 Ze antwoordden hem: 'We hebben hier niets, alleen vijf broden en twee vissen.' 18 Hij zei: 'Breng ze mij.' 19 En nadat hij de mensen opdracht had gegeven op het gras te gaan zitten, nam hij de vijf broden en de twee vissen, keek omhoog naar de hemel, sprak het zegengebed uit en brak de broden: hij gaf ze aan de leerlingen, en de leerlingen gaven ze door aan de mensen. 20 Iedereen at en werd verzadigd, en toen ze de stukken brood die over waren ophaalden, hadden ze twaalf manden vol. 21 Er hadden ongeveer vijfduizend man gegeten, vrouwen en kinderen niet meegeteld.

[Pagina 69]

- Een jonge Dadelboom word groeiende onderdrukt:
 Maar heft, ofschoon hy 't eerst voor zyne lasten bukt,
 De Kruin na luttel tyds nog steiler dan te voren.
- 1715 De schone Roze groeit, aan stekeligen doren.
 't Gaat wel, myn RUTH! myn Geest verlaat zig op dien Held
 By wien van eeuwigheid de hulpe was besteld,
 Die zelv eens smaken zal zo vele bitterheden,
 Dat wy geduldig 't spoor des Tegenspoeds betreden:
- 1720 Dat is de regte weg⁵⁴³ hoe hobbelig hy schynt,
 Naar 't land daar eeuwig rust, en blydschap heerscht. Nu kwynt
 De smart, die vaak myn vleesch, zo vaardig om te woelen
 In eigen kragt, moeste in de Tegenheden voelen.
 Myn Vader is getrou; ik vreez geen broodgebrek⁵⁴⁴;
- 1725 Ik agt om Kristus wil de Wereld schade en drek.
 Hy 't Manna van de Ziel kan haar genoegzaam voeden.
 Hy zal ook U en my naar 't Lighaam wel behoeden,
 Al blyvt steeds de Armoê met haar' anhang in onz huiz.
 Ik vind myn Zaligheid in 't dragen van het Kruiz.
- 1730 De vrome Ussiter Vorst⁵⁴⁵ is my dus voorgetreden.
 Wie heeft 'er meer dan Job⁵⁴⁶ op 't aards Toneel geleden?
 Door vuur, door storm, en staal beroovd van al zyn schat,
 Die hy in weide en veld, in schuur en huiz bezat,
 Van Slaven, Knapen, van drie Dogt'ren, zeven Zonen,
- 1735 En zyn gezondheid, daar hem niemand hulp kon tonen
 Schoon hy der Weëuwen Man, der Wezen Vader was,
 Van yder een verguizd, omwentelende in d'asch:

⁵⁴³ regte weg: zie o.a. hiernaast Psalm 25:8-10

⁵⁴⁴ geen broodgebrek: God voorziet in behoeften. Bij gebrek aan brood in de Bijbel, lost Hij het op. Zie o.a. hiernaast Exodus 16:13-15 en Matteüs 14:13-21.

⁵⁴⁵ Ussiter Vorst: Job, een erg aanzienlijke man, leefde in Us. Zie hiernaast Job 1:1.

⁵⁴⁶ Job: Job lijdt in het Bijbelboek Job, terwijl hij wel een goed en rechtvaardig man is

[Pagina 70]

Bleev hy gekleevd aan God, wiens Heildienst voor vele eeuwen
 Door Vader Abraham; de Heilig der Hebreeuwen,
 1740 Aan 't Kroost van Ketura⁵⁴⁷ zorgvuldig wierd geleerd.
 Of schoon 't Raadsheerlyk Iyv ellendig gloeit en zweert,
 Daar 't ongebonden hoofd der Duiv'len hem moet plagen,
 En hem nau tyd vergunt den Etter af te vagen;
 Daar 't naaste bloed zyn smart vergroot door schimp en smaad,
 1745 En hem verwyt: Gy zelv zyt oorzaak van dien staat;
 Daar ene zotte Vrouw, in plaatz van troost te geven,
 Hem aanport om, zyn' God vervloekende, zyn leven,
 Dat slegts om zyne stem en adem leven hiet,
 Te korten: roept hy uit in 't hevigt van 't verdriet:
 1750 „Ik weet myn Goël leeft, ik zal hem eens aanschouwen.
 „God doe wat hem behaagd. Op hem blyv ik betrouwen.
 En eindlyk wierd die vrome en godgetrouwe Man,
 Daar Satan, smart, nog smaad zyn deugd verwrikken kan;
 Die zweeg daar zelv zyn knegt met spottaal hem bejegend,
 1755 Nog eens zo ryklyk als in vroeger tyd gezegend.
 Daar God de blyken toont hoe hy zyn Vriend bemind;
 En 't dwalend Oordeel, door het misverstand verblind,
 Gedwe maakt, en beveelt: dat Job zyn heil'ge handen
 Opheffe, en 't geurig vuur aansteke in de offeranden
 1760 Ten zoen van 's Hemels wraak, op 't schimpend maagschap gram.
 Myn RUTH, vervolgde zy, wie eens de Toevlugt nam
 Tot Jakobs Koning, dien zal nimmer hulpe ontbreken.
 Dat vry uit ons gezigt de zilte Tranen leken.

⁵⁴⁷ Kroost van Ketura: Ketura was een vrouw van Abraham. Het gaat dus om de nakomelingen van Abraham.

Regelnummer: 1802, Genesis 16:1-16

1 Abrams vrouw Sarai baarde hem geen kinderen. Nu had zij een Egyptische slavin, Hagar. 2 'Luister,' zei Sarai tegen Abram, 'de HEER houdt mijn moederschoot gesloten. Je moest maar met mijn slavin slapen, misschien kan ik door haar nakomelingen krijgen.' Abram stemde met haar voorstel in 3 en Sarai gaf hem haar Egyptische slavin Hagar tot vrouw; Abram wonde toen tien jaar in Kanaän. 4 Hij sliep met Hagar en zij werd zwanger. Toen Hagar merkte dat ze zwanger was, verloor ze elk respect voor haar meesteres. 5 Sarai zei tegen Abram: 'Voor het onrecht dat mij wordt aangedaan ben jij verantwoordelijk! Ik heb je mijn slavin ter beschikking gesteld, en nu ze weet dat ze zwanger is toont ze geen enkel respect meer voor mij. Laat de HEER maar beoordelen wie er in zijn recht staat: ik of jij.' 6 Abram antwoordde: 'Het is jouw slavin, doe met haar wat je goeddunkt.' Toen maakte Sarai haar het leven zo zwaar dat ze vluchtte. 7 Een engel van de HEER trof haar in de woestijn aan bij een waterbron, de bron die aan de weg naar Sur ligt. 8 'Hagar, slavin van Sarai, waar kom je vandaan en waar ga je heen?' vroeg hij. 'Ik ben gevlucht voor Sarai, mijn meesteres,' antwoordde ze. 9 'Ga naar je meesteres terug,' zei de engel van de HEER, 'en wees haar weer gehoorzaam.' 10 En hij vervolgde: 'Ik zal je heel veel nakomelingen geven, zo veel dat ze niet te tellen zullen zijn. 11 Je bent nu zwanger en je zult een zoon ter wereld brengen. Die moet je Ismaël noemen, want de HEER heeft gehoord hoe zwaar je het te verduren had. 12 Een wilde ezel van een mens zal hij zijn: hij schopt iedereen, iedereen schopt hem. Met al zijn verwanten zal hij in onmin leven.' 13 Toen riep zij de HEER, die tot haar had gesproken, zo aan: 'U bent een God van het zien. Want,' zei ze, 'heb ik hier niet hem gezien die naar mij heeft omgezien?' 14 Daaraan dankt de bron die daar is zijn naam, Lachai-Roi; hij ligt tussen Kades en Bered. 15 Hagar bracht een zoon ter wereld, en Abram noemde de zoon die zij hem geboord had Ismaël. 16 Abram was zesentachtig jaar toen Hagar hem Ismaël baarde.

Regelnummer: 1790, Psalm 25:8-10

8 Goed en rechtvaardig is de HEER: hij wijst zondaars de weg, 9 wie nederig zijn leidt hij in het rechte spoor, hij leert hun zijn paden te gaan. 10 Liefde en trouw zijn de weg van de HEER voor wie de wetten van zijn verbond onderhouden.

Regelnummer: 1795, Hebreëën 12:5-11

5 Kennelijk bent u de bemoediging vergeten die tot u als tot kinderen wordt gericht: 'Mijn zoon, je mag een vermaning van de Heer nooit terzijde schuiven en nooit opgeven als je door hem terechtgewezen wordt, 6 want de Heer berispt wie hij liefheeft, straft elke zoon van wie hij houdt.' 7 Houd vol, het betreft hier immers een leerschool, God behandelt u als zijn kinderen. Welk kind wordt niet door zijn vader berispt? 8 Maar als u die leerschool niet doorloopt zoals alle anderen vóór u, dan bent u geen kinderen, maar bastaards. 9 Daar komt nog bij dat wij voor onze aardse vaders, door wie we werden opgevoed, respect hadden; hoeveel te meer zullen we ons dan niet onderwerpen aan het gezag van de Vader van alle geesten, en dan leven? 10 Onze aardse vaders berispten ons maar voor korte tijd en naar eigen goeddunken, maar hij berispt ons voor onze eigen bestwil, om ons te laten delen in zijn heiligheid. 11 Eenvermaning lijkt op het moment zelf geen vreugde te brengen, slechts verdriet, maar op den duur plukt wie erdoor gevormd is er de vruchten van: een leven in vrede en gerechtigheid.

Regelnummer: 1808, Openbaringen 22:16

16 'Ik, Jezus, heb mijn engel gestuurd om jullie deze dingen bekend te maken voor de gemeenten. Ik ben de telg van David, zijn nakomeling, de stralende morgenster.'

[Pagina 71]

Zo tugtigt hy zyn Volk; op dat het met geduld,
 1765 En billyking der straf belyde zyne schuld.
 Des HEREN weg is regt.⁵⁴⁸ Hy laat de bozen dwalen,
 En ongebonden 't hart in dart'le weelde ophalen,
 Gelyk een Vader, die zig aan 't wêerbarstig kind
 Niet laat gelegen zyn: maar dat hy têer bemind,
 1770 Wanneer het tugt verdient in 't prilste zyner dagen
 Tot zyn verbetering kastydt metstrenge slagen⁵⁴⁹.
 Dan gaat het als voorhêen met Isrels Zaad, wanneer
 Het als Verspieders wierd door Jozeph, Memphis Heer,
 Gestreng bejegend; dan komt met omstandigheden,
 1775 Die steeds verzwaren 't kwaad 't Gerigtshov binnen treden,
 't Gerigtshov van de Ziel, waarin 't geweten vroed
 De Vierschaar spant, en God verhoogt in 't geen hy doet.
 De Tugt leidt onz tot hem. Als Hagar⁵⁵⁰ is verdreven,
 Dat ziet zy dat de waan haar Hoogmoed heeft gesteven;
 1780 Dan loopt zy zugtende, in 't verfoeien van dien waan,
 Den God des aanziens met haar boetgebeden aan.
 Zo hy vertoevt, dat wy gelovig hem verbeiden.
 De deugd als staal doorvuurd zal dan meer glanz verspreiden,
 Gelyk onze Avondster⁵⁵¹ wanneer de Zon verzinkt,
 1785 En 't alles duister word nog eens zo Heerlyk blinkt.
 Dat Godlyk licht dat tans Naomis Ziel bestraalde,
 Gav weerslag op myn hart, terwyl ik haar verhaalde
 't vertroostend nagtgezig. Zy wierd nog meer verheugd
 Toen ik betuigde: ofschoon men myne prille jeugd

⁵⁴⁸ Des HEREN weg is regt: zie o.a. hiernaast Psalm 25:8-10

⁵⁴⁹ slagen: God straft om mensen vooruit te helpen, te laten groeien. Zie hiernaast Hebreeën 12:5-11.

⁵⁵⁰ Hagar: Hagar had geen respect meer voor Sara toen ze zwanger raakte. Zie hiernaast Genesis 16:1-15.

⁵⁵¹ Avondster: soms komt deze ster op na zonsondergang, soms 's morgens pas. Daarom wordt er soms over de avondster en soms over de morgenster gesproken. Zie hiernaast Openbaringen 22:16.

Regelnummer: 1817

Genesis 3:24

24 En nadat hij hem had weggejaagd, plaatste hij ten oosten van de tuin van Eden de cherubs en het heen en weer flitsende, vlammeende zwaard. Zij moesten de weg naar de levensboom bewaken.

Regelnummer: 1817

Exodus 25:18-19

18-19 Maak aan de beide uiteinden daarvan een cherub, eveneens van goud, één aan het ene uiteinde en een aan het andere uiteinde. Het moet drijfwerk zijn, de twee cherubs moeten één geheel met de plaat vormen.

[Pagina 72]

- 1790 In duizend strikken lokte, en poogde te bekeren
 Tot Peor⁵⁵², ik myn Ziel wyde aan den HEER der Heren.
 Aan hem, die enen bô, den Geest van mynen Man.
 Een vlugge Cherubyn⁵⁵³ in 't eeuwig Kanaän,
 Voor myne koetze zond, ter zalving myner smarte;
- 1795 Dat hoe myn Maagschap⁵⁵⁴ my de ontrouwheid bliez in 't harte:
 Ik nimmermeer myn hulp aan haar ontrekken zou.
 In dezen toestand neemt de zwaar bezogte vrouw
 My mêe naar 't open veld, om ruimer äem te halen.
 Maar wat verwond'ring toen we een Wolke zagen dalen,
- 1800 Die niet dan goud vertoonde, en voor onze ogen borst.
 Waar uit die stemme klonk: de hooggedugte Vorst,
 De Vorst van 's HEREN heir heeft my nu afgezonden
 Om U Naomi tans de blymaar te verkonden:
 Dat Juda is verlost. God heeft zyn Volk met brood
- 1805 Gezegend als voorheen na zo een' langen nood.
 Trek ylings naar uw land: hy zal uw hulp verlenen.
 Wy zagen een' gelyk den Engel my verschenen
 In mynen slaap; maar zo wy hem vernamen, was
 Hy weder uit onz oog, terwyl het glimrig gras,
- 1810 Door 't Weerlicht van zyn' glanz scheen in 't gelaat te blozen.
 Wy riekten enen geur als van een veld vol Rozen.
 Nu sloeg myn Moederliev, door dit gewenscht berigt
 Tot in de Ziel ontroerd, verrukt het bly gezigt
 Ten Hemel, en riep uit: zo mag ik dan geloven,
- 1815 Dat God tot onzen troost zyn Boden zondt van boven!

⁵⁵² Peor: Baal van de Peor, een afgod

⁵⁵³ Cherubyn: een engel. Zie o.a. Genesis 3:24 en Exodus 25:18-19.

⁵⁵⁴ Maagschap: familie

Regelnummer: 1854

Genesis 31:1-21

1 Eens hoorde hij Labans zonen zeggen: 'Jakob heeft onze vader alles wat hij bezat afhandig gemaakt, al zijn rijkdom heeft hij verworven ten koste van onze vader.' 2 Ook merkte Jakob dat Laban niet meer zo vriendelijk tegen hem was als voorheen. 3 Toen zei de HEER tegen Jakob: 'Ga terug naar het land van je voorouders, naar je familie. Ik zal je ter zijde staan.' 4 Jakob liet Rachel en Lea naar het veld roepen, waar zijn vee was, 5 en zei tegen hen: 'Ik merk dat jullie vader niet meer zo vriendelijk tegen mij is als eerst, maar de God van mijn vader heeft mij geholpen. 6 Jullie weten dat ik zo hard als ik kon voor je vader heb gewerkt. 7 Toch heeft hij mij om de tuin geleid en mijn loon wel tien keer veranderd. Maar God heeft niet toegelaten dat hij me benadeelde. 8 Als hij zei: "Je krijgt de gespikkelde dieren als loon," dan wierp al het vee gespikkelde jongen. En als hij zei: "Je krijgt de gestreepte als loon," dan kreeg al het ve gestreepte jongen. 9 Zo heeft God het vee van jullie vader afgenomen en aan mij gegeven. 10 Op een keer, toen het vee bronstig werd, had ik een droom en daarin zag ik dat de bokken die de geiten besprongen, allemaal gestreept, gespikkeld of gevlekt waren. 11 Ik werd in die droom aangesproken door een engel van God. "Jakob," zei hij, en ik antwoordde: "Ik luister." 12 Hij zei: "Kijk eens goed, alle bokken die de geiten bespringen zijn gestreept, gespikkeld of gevlekt, want ik heb gezien wat Laban je allemaal heeft aangedaan. 13 Ik ben de God van Betel, waar je een steen met olie hebt gewijd en waar je een gelofte hebt afgelegd. Kom, ga weg uit dit land en keer terug naar je geboorteland.'" 14 Rachel en Lea zeiden daarop: 'Wat hebben wij hier nog te zoeken? Er valt van onze vader niets meer te erven. 15 Hij heeft ons immers als vreemden behandeld door ons te verkopen en ook al ons geld nog op te maken! 16 Alle rijkdom die onze vader door God is afgenomen, komt ons en onze kinderen toe. Aarzel dus niet om te doen wat God je heeft opgedragen.' 17 Toen maakte Jakob zich klaar, tilde zijn kinderen en vrouwen op de kamelen, 18 bracht zijn vee en alle bezittingen die hij had verkregen bij elkaar, alle kudden die in Paddan-Aram zijn eigendom waren geworden, en ging op weg naar zijn vader Isaak in Kanaän. 19 Laban was van huis gegaan om zijn schapen te scheren. Rachel nam de kans waar om de godenbeeldjes van haar vader te stelen, 20 en Jakob bedroog de Arameeër Laban door er heimelijk vandoor te gaan. 21 Zo vluchtte hij met alles wat hij bezat. Hij stak de Eufraat over en trok verder in de richting van het bergland van Gilead.

[Pagina 73]

Triumf! God heeft den Wensch der treurende verhoord!
Ik volg zyn heiligen wil: 'k verlaat nu dezen Oort.
O RUTH! het blyke nu, of gy het tans durvt wagen,
Om, met verlating van uw Moeder, Vrienden, Magen,
1820 Het land, dat in zyn' schoot uw Machlons asch bewaart,
En alles wat U hier was voormaals liev en waard,
Door zugt om mynen God te dienen aangedreven,
Met ene schaamle Weeuw, die U geen hoop kan geven
Op Wereldlyk geluk, te reizen ver van hier,
1825 Naar 't land, waar Levis Kroost⁵⁵⁵ ontsteekt het offervier.
Is 't ernst mêelydige, dat ge alles wilt verliezen
Ten spyt van 't woelend Vleesch in God ten God te kiezen:
't Is nodig dat gy dan gehoorzaamt dit bevel,
En voort van hier vertrekt, ook zonder laast vaarwel
1830 Aan 't bloed te geven. Zo vloodt Jakob⁵⁵⁶ met zyn Wyven,
En Kroost en Vee toen hy niet langer mogte blyven,
By vrekke Laban, dien hy diende met veel kruiz,
En Lighaams foltering, naar zynes Vaders huiz.
Die reden kon myn geest niet van zyn doel verzetten.
1835 Te dienen d'Opperheer naar 't voorschrift zyner wetten;
Bleev vast de keuz, de lust van myn opregt gemoed.
Neen! waarde! sprak ik, neen! al ligt het naaste bloed
My teder aan het hart; al mag 't my niet gebeuren
Myn Moeder, van wie 'k my voor eeuwig af moet scheuren,
1840 Myn' allerlaasten Kus te drukken aan den Mond:
Ik blyv getrou dien God aan wien ik my verbond.

⁵⁵⁵ Levis Kroost: de Levieten, nakomelingen van Levi, zijn verantwoordelijk voor de offers aan God

⁵⁵⁶ vloodt Jakob: zie hiernaast Genesis 31:1-21

Regelnummer: 1883

Ruth 1:1-19

1 In de tijd dat de rechters het volk leidden, brak er een hongersnood uit in het land. Een man trok daarom met zijn vrouw en zijn twee zonen weg uit Betlehem in Juda, om een tijdlang in de vlakke van Moab te gaan wonen. 2 De naam van de man was Elimelech, die van zijn vrouw Noömi, en zijn twee zonen heetten Machlon en Kiljon; het waren Efratiëten uit Betlehem in Juda. Toen ze in Moab waren aangekomen, bleven ze daar als vreemdeling wonen. 3 Na enige tijd stierf Elimelech, de man van Noömi, en zij bleef achter met haar twee zonen. 4 Zij trouwden allebei met een Moabitische vrouw. De naam van de ene was Orpa, die van de andere was Ruth. Nadat ze daar ongeveer tien jaar gewoond hadden, 5 stierven ook Machlon en Kiljon, en de vrouw bleef alleen achter, zonder haar twee zonen en zonder haar man. 6 Toen Noömi hoorde, daarin Moab, dat de HEER zich het lot van zijn volk had aangetrokken en dat het weer te eten had, maakte ze zich samen met haar twee schoondochters gereed om Moab te verlaten en terug te keren. 7 Samen met hen verliet ze de plaats waar ze gewoond had. Maar toen ze eenmaal op de terugweg waren naar Juda, 8 zei Noömi: 'Gaan jullie nu maar allebei terug naar het huis van je moeder. Moge de HEER zo goed voor jullie zijn als jullie voor mij en mijn gestorven zonen zijn geweest. 9 Moge hij ervoor zorgen dat jullie allebei geborgenheid vinden in het huis van een man,' en ze kuste hen. Toen barstten zij in tranen uit 10 en zeiden: 'Maar we willen met u terugkeren naar uw volk!' 11 'Ga terug, mijn dochters,' zei Noömi, 'waarom zouden jullie met mij meegaan? Kan ik soms nog zonen krijgen die jullie mannen kunnen worden? 12 Ga toch terug, want ik ben te oud voor een man. Zelfs al zou ik nog hoop koesteren, zelfs al sliep ik vannacht nog met een man en al bracht ik nog zonen ter wereld – 13 zouden jullie dan wachten tot ze groot zijn en je ervan laten weerhouden met een andere man te trouwen? Nee, mijn dochters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER heeft zich tegen mij gekeerd.' 14 Opnieuw begonnen zij te huilen. Orpa kuste haar schoonmoeder vaarwel, maar Ruth week niet van haar zijde. 15 'Kijk, je schoonzuster gaat terug naar haar volk en haar god,' zei Noömi, 'ga haar toch achterna!' 16 Maar Ruth antwoordde: 'Vraag me toch niet langer u te verlaten en terug te gaan, weg van u. Waar u gaat, zal ik gaan, waar u slaapt, zal ik slapen; uw volk is mijn volk en uw God is mijn God. 17 Waar u sterft, zal ook ik sterven, en daar zal ik begraven worden. De HEER is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden!' 18 Noömi zag dat Ruth vastbesloten was om met haar mee te gaan en drong niet langer aan. 19 Zo gingen zij samen verder tot in Betlehem. Hun aankomst in Betlehem baarde veel opzien. Overal in de stad riepen de vrouwen: 'Dat is toch Noömi?'

[Pagina 74]

Ik doe wat Hy gebiedt, en meen uw spoor te drukken.
 De schepzellievde moet voor zynen wille bukken.
 (Hoe! heeft zy uit den mond van 't menschgeworden woord,
 1845 Die taal, dien regel van het Heilgeloov gehoord;
 Die met zyn harte meer zyne Ouders aan blyvt kleven
 Dan my, is my niet waard? neen! RUTH wierd aangedreven
 Door d'onwêerstaand' ren Geest, die door alle eeuwen hên
 Gods Kind' ren heeft bewrogt, om 's Vaders huiz en Zêen,
 1850 Voor altoos af te gaan; die neigde deze de oren;
 Door dien kon 's Hemels dienst haar meer dan Baals⁵⁵⁷ bekoren.)
 Het donker had zyn floers op 't aardryk uitgespreid,
 De Starren keken uit vol glanz en majesteit,
 Als wilden zy de Maan, die nu aan 's Hemels bogen
 1855 Als Grootvorstinne stondt, in hare praal beögen.
 Een lievlyk windje bliez violen door de lugt,
 En de adem van den Nagt viel nêer op plant en vrugt;
 Toen maakten we onz gereed om Moab te begeven.
 Maar Orpa⁵⁵⁸, 'k weet niet door wat aandrift voortgedreven,
 1860 Bezogt onz op dat pas. Zy zag den toestel aan,
 En myn Reizvaardigheid om uit het land te gaan.
 Eerst poogde zy myn hart tot blyven te bewegen,
 Terwyl zy hare rên bevogtig met een' regen
 Die uit hare ogen vliet, en duizend zwarighên
 1865 Verzint. Maar toen zy zag, dat bidden nog geweent
 Vermogt op mynen geest, en ik niet was te scheiden
 Van deze Vrouwe, sprakze: ik wil U dan geleiden.

⁵⁵⁷ Baals: de afgod Baal

⁵⁵⁸ Orpa: Orpa bleef in Moab, Ruth ging mee naar Betlehem. Zie hiernaast Ruth 1:1-19.

Regelnummer: 1904

Ruth 1:6-19

6 Toen Noömi hoorde, daar in Moab, dat de HEER zich het lot van zijn volk had aangetrokken en dat het weer te eten had, maakte ze zich samen met haar twee schoondochters gereed om Moab te verlaten en terug te keren. 7 Samen met hen verliet ze de plaats waar ze gewoond had. Maar toen ze eenmaal op de terugweg waren naar Juda, 8 zei Noömi: 'Gaan jullie nu maar allebei terug naar het huis van je moeder. Moge de HEER zo goed voor jullie zijn als jullie voor mij en mijn gestorven zonen zijn geweest. 9 Moge hij ervoor zorgen dat jullie allebei geborgenheid vinden in het huis van een man,' en ze kuste hen. Toen barstten zij in tranen uit 10 en zeiden: 'Maar we willen met u terugkeren naar uw volk!' 11 'Ga terug, mijn dochters,' zei Noömi, 'waarom zouden jullie met mij meegaan? Kan ik soms nog zonen krijgen die jullie mannen kunnen worden? 12 Ga toch terug, want ik ben te oud voor een man. Zelfs al zou ik nog hoop koesteren, zelfs al sliep ik vannacht nog met een man en al bracht ik nog zonen ter wereld - 13 zouden jullie dan wachten tot ze groot zijn en je ervan laten weerhouden met een andere man te trouwen? Nee, mijn dochters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER heeft zich tegen mij gekeerd.' 14 Opnieuw begonnen zij te huilen. Orpa kuste haar schoonmoeder vaarwel, maar Ruth week niet van haar zijde. 15 'Kijk, je schoonzuster gaat terug naar haar volk en haar god,' zei Noömi, 'ga haar toch achterna!' 16 Maar Ruth antwoordde: 'Vraag me toch niet langer u te verlaten en terug te gaan, weg van u. Waar u gaat, zal ik gaan, waar u slaapt, zal ik slapen; uw volk is mijn volk en uw God is mijn God. 17 Waar u sterft, zal ook ik sterven, en daar zal ik begraven worden. De HEER is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden!' 18 Noömi zag dat Ruth vastbesloten was om met haar mee te gaan en drong niet langer aan. 19 Zo gingen zij samen verder, tot in Betlehem. Hun aankomt in Betlehem baarde veel opzien. Overal in de stad riepen de vrouwen: 'Dat is toch Noömi?'

[Pagina 75]

- Wy deelden steeds in vreugd, wy deelden steeds in rouw.
 Gy waart myn Nicht, en wierd myn Suster door de Trouw.
 1870 De vriendschap bondt onz zaam met haar fluwelen banden.
 Zo Machlons Weduw zig begeeft naar vreemde landen,
 Moet ik ook derwaards gaan. Vaart wel dan, grote Goôn,
 Die 'k met deez' handkus tans voor 't laatst myne eerbied toon,
 Al word hy U van ver gereikt. Vaart wel myn Vrinden.
 1875 Vaart wel myn Bloed. Natuur kon my zo nau niet binden
 Aan 't naaste Maagschap, dan de band der Vriendschap my
 Verbind aan RUTH, wie ik gedurig blyve op zy.
 'k Wil haar en Moeder steeds myn ted're liefde tonen.
 De Goden moeten my dien trouwen bystand lonen!
 1880 Toen trok zy met onz weg⁵⁵⁹. Maar deerlyk ongeval,
 Myn Ziel zo treffend, dat zy 't steeds bezugten zal!
 Zy trok wel met onz op: dan Och! maar weinige uren;
 Zy die vol bygeloov bleev op de Starren turen
 Als waren 't Godhêen, wierd door Moeder onderrigt:
 1885 Dat zy van Moloch, in wiens beeld men 't Hemels licht
 Als ene Godheid eert, by Moabs boze volken,
 Geen Heil verwagten moest, dat hy, die op de Wolken
 In 't onafmeetlyk ruim der vredevolle stad,
 Zyn Troon, in edel goud en paarlemoêr gevat,
 1890 Bevestigde, enig was de God dien zy moest eren,
 Wou zy in Israël als Borgerin verkeren.
 Dit dringt haar in 't gemoed. Haar Godsdienst af te gaan,
 Geen tintelende Star, geen zilverblanke Maan,

⁵⁵⁹ Toen trok zy met onz weg: Orpa ging mee, maar bedacht zich en ging terug. Zie hiernaast Ruth 1:6-19.

[Pagina 76]

1895 Nog onbevleete Zon, waar by het Al moet leven,
 In hare Goôn geëerd, haar dienst te mogen geven,
 Een dienst, die hare Ziel door 't Priesterlyk gebaar
 Zo diep wierde ingedrukt, zo dikwerv zy d'Altaar
 Van Kamos had bezogt; verbystert hare zinnen.
 Zy weet niet wat te doen. Haar Suster meer te minnen

1900 Dan hare Goden: zo ging Suster haar niet voor,
 Die het gezelschap van haar Moeder zelv verloor,
 En dat, en wat haar meer Volzalig konde wezen
 Verliezen kon; om dat zy Izaks Vreez wou vreezen.
 Zy wikt, zy weegt, helaas! dus barst zy eindlyk uit:

1905 't Gewisze prikkelt my om 't onbedagt besluit.
 Myn Goden zouden my met strenge straffen plagen;
 Ik zoude in eeuwigheid hunne ongenade dragen,
 Verwaarloozde ik hunn' dienst. Al valt het my dan bang
 Te scheiden van myn RUTH, by wie 'k myn leven lang

1910 Wel wilde blyven, om te delen in haar noden:
 Ik moet gehoorzaam zyn aan 't noodlot dat de Goden
 My hebben toegeschikt. Met viel zy om myn hals,
 En kuste my, en sprak: ten dage uws ongevals,
 Moet uwe God met troost, en hulp U steeds bejeeg'nen,

1915 En U voor uwe trouw, die gy my toonde Zeeg'nen.
 Vaar wel! myn RUTH! ik zie hier namaals U eens wêer!
 Toen kuste zy deez Weeuw. En dus is Orpa, têr
 Van aart: maar jammerlyk, misleiddoor papen streken,
 Aan hare Goôn gekleevd, van ons te rug geweken,

Regelnummer:1963, 1965

Genesis 19:17-26

17 Toen zei een van hen: 'Vlucht, uw leven is in gevaar! Kijk niet om en sta nergens in de vallei stil. Vlucht de bergen in, anders komt u om.' 18 Maar Lot antwoordde: 'Nee, dat niet, mijn heer! 19 U hebt het beste met uw dienaar voor, u bewijst mij een grote weldaad door mij in leven te laten. Maar ik kan onmogelijk naar de bergen ontkomen, het onheil zou mij inhalen en ik zou alsnog sterven. 20 Dat stadje daar is dichtbij, dat zou ik kunnen halen. Geef mij de kans om daarheen te vluchten, dat zou mijn redding kunnen zijn; het is maar een onbeduidend stadje.' 21 Hij kreeg ten antwoord: 'Ook in dit opzicht zal ik u ter wille zijn: het stadje dat u bedoelt zal ik niet wegvagen. 22 Vlucht daarheen en haast u, want tot u daar aangekomen bent kan ik niets doen.' Zo kreeg die stad de naam Soar. 23 De zon was al opgegaan toen Lot in Soar aankwam. 24 Toen liet de HEER uit de hemel zwavel en vuur neerkomen op Sodom en Gomorra 25 en hij vernietigde die steden en de hele vallei, met de inwoners van al de steden en met alles wat er op het land groeide. 26 De vrouw van Lot, die achter hem liep, keek om en veranderde in een zuil van zout.

[Pagina 77]

- 1920 En keek nog dikwerv om met ogen rood geschreid.
 Zo moest ik Chiljons Weeuw, wier tederhartigheid
 My vaak verkwikte, en die van haren Man mogt leren:
 Hoe ydel 't was het hout en steen als Goden te eren,
 Met ogen, bitterlyk verdronken in een Zee
- 1925 Van ziltig zielzweet, zien het eeuwig Och! en Wee!
 In 's Heidens Godsdienst, blind door 't bygeloove, kiezen.
 Och! Orpa moeste ik U van myne zy verliezen!
 Ik denk nog aan dien kus, ô grievend Zielsverdriet!
 Waar mée gy deze Vrouw, en my, Och arm! verliet.
- 1930 Toen zwigte uw liefde en trouw! toen! toen hebt gy verlaten
 Den dienst des waren Gods! wat zal 't U voortaan baten?
 Gehuwd geweest te zyn met Elimelechs Zoon,
 Die U zo menigmaal de nietigheid der Goôn
 Betoogd heeft, en met kragt van, my zeer dierb're reden,
- 1935 Beweez: hoe God alleen word zuiver aanbeden
 In Kanaän, waar hy zyn woning heeft, en vuur.
 Hoe onverzetlyk is 't vooroordeel der natuur.
 Dus moest de bange Loth zyn gade zien bezwyken,
 Toen zy voor Zoärs oog⁵⁶⁰ naar Sodom om dorst kyken⁵⁶¹,
- 1940 Toen Moabs Moeder met een jammerlyk misbaar
 Haar Moeder zag verkeerd in enen Zoutpilaar⁵⁶².
 Nog eenmaal toetste toen Naomi my het harte,
 Maar toen zy zag, dat ik den bleken dood selv tartte,
 En dien verwagten dorst, daar zy voor zyn geweld
- 1945 Moest nederbukken; wierd haar Ziel gerust gesteld,

⁵⁶⁰ Zoärs oog: Zoar was een klein stadje bij Sodom en Gomorra. Het zou verwoest worden, maar het bleef gespaard omdat Lot er naartoe trok. In de Bijbel: Genesis 19.

⁵⁶¹ om dorst kyken: engelen van God zeggen Lot dat hij met zijn gezin weg moet trekken uit het gebied van Sodom en Gomorra, zonder om te kijken. Zie hiernaast Genesis 19:17.

⁵⁶² Zoutpilaar: Lots vrouw kijkt toch om en verandert in een zoutpilaar. Zie hiernaast Genesis 19:23-26.

[Pagina 78]

En zeker, dat ik haar, door ed'ler zugt gedreven
 Dan weiff'lende Orpa, nu en eeuwig aan zou kleven.

Dus bleev ik haar gezelle, en reizde met haar voort,
 Tot dat wy eindlyk onz bevonden in deez' poort.

1950

Aldus verhaalde RUTH wat haar was wedervaren
 Tot op dit ogenblik, zint hare prille jaren,
 En wat haar noopte om met de Moeder van haar' Man
 In armoede op te gaan naar 't heilig Kanaän.

1955

Terwyl de menigte, vervuld met mededogen,
 Het medelyden toont met tranen in hare ogen;
 En myn heldinne raadt om Bildad⁵⁶³, Machlons Neev
 Te melden: welk een drift haar tot de Reize dreev.

⁵⁶³ Bildad: een familielid, iemand die hen zou kunnen helpen. De naam Bildad wordt in het Bijbelboek Ruth niet genoemd.

Regelnummer: 87

Leviticus 19:9-10

9 Wanneer je de graanoogst binnenhaalt, oogst dan niet tot aan de rand van de akker en raap wat blijft liggen niet bijeen. 10 En wanneer je bij de wijnoogst druiven plukt, loop dan niet alles nog eens na en raap niet bijeen wat op de grond is gevallen, maar laat het liggen voor de armen en de vreemdelingen. Ik ben de HEER, jullie God.

Regelnummer: 87

Deuteronomium 24:19-22

19 Wanneer u bij de graanoogst op de akker een schoof vergeet, mag u niet teruggaan om die op te halen. Laat hem achter voor de vreemdelingen, weduwen en wezen. De HEER, uw God, zal u erom zegenen in alles wat u onderneemt. 20 En wanneer u bij de olijvenoogst tegen de takken slaat, mag u achteraf niet nagaan of u wel alles hebt. De rest is voor de vreemdelingen, weduwen en wezen. 21 En wanneer u bij de wijnoogst druiven plukt, mag u niet alles nog eens nalopen. De rest is voor de vreemdelingen, weduwen en wezen. 22 Bedenk dat u zelf slaaf bent geweest in Egypte. Daarom gebied ik u zo te handelen.

[Zang 4]

VIERDE ZANG.

INHOUD.

1960 *De Helle raakt in roer, vol vreze, dat de Weeuw
Van Machlon, wie Gods Zoon grootmoeder zoude noemen,
Zal paren naar de Wet met Bildad een Hebreeuw:
Des port zy Hem om RUTH als eerlooz te verdoemen.*

1965 *Naomi beurt haar op. God stuurt heur naar het land
Van Boaz, waar zy vry de Halmen mag vergáeren⁵⁶⁴.
De kuische liefde voert een' heimelyken brand
Door haren borst gelyk door 's Gryzaarts kleumige áeren.*

*Hy spreek heur naar het hart, dat zy haar Moeder meldt;
En werkt den gantschen Oogst op zyn gezegend Veld.*

1970 *Daar is een wyd gewest in 's Werelds zwarten navel⁵⁶⁵,
Door de Almagt opgeboud uit olie, lym, en zwavel.
Het licht der blyde Zon wierd door des Scheppers Wet,
Die al het schepzel steeds te volgen is gezet,
Geboden: nimmermeer zyn' omtrek te bestralen.
Geen sterveling vermogt 'er ooit in nêer te dalen.
De tydelyke Dood, die al de straffen endt,
1975 Gelyk een dwaaz zig paait, kwam nimmer hier omtrent.*

⁵⁶⁴ Halmen mag vergáeren: Ruth mag aren gaan lezen op Boaz' veld. Dit gebruik is terug te vinden in de Wet die het volk van Israël volgde. Zie hiernaast Leviticus 19:9-10 en Deuteronomium 24:19-22.

⁵⁶⁵ 's Werelds zwarten navel: de hel

Regelnummer: 2017, 2018, 2023

Openbaringen 12:7-17

7 Toen brak er oorlog uit in de hemel. Michaël en zijn engelen bonden de strijd aan met de draak. De draak en zijn engelen boden tegenstand 8 maar werden verslagen; sindsdien is er voor hen in de hemel geen plaats meer. 9 De grote draak werd op de aarde gegooid. Hij is de slang van weleer, die duivel of Satan wordt genoemd en die de hele wereld misleidt. Samen met zijn engelen werd hij op de aarde gegooid. 10 Toen hoorde ik een luide stem in de hemel zeggen: 'Nu zijn de redding, de macht en het koningschap van onze God werkelijkheid geworden, en de heerschappij van zijn messias. Want de aanklager van onze broeders en zusters, die hen dag en nacht bij onze God aanklaagde, is ten val gebracht. 11 Zij hebben hem dankzij het bloed van het lam en dankzij hun getuigenis overwonnen. Zij waren niet aan het leven gehecht en hebben hun dood aanvaard. 12 Daarom: juich, hemel, en allen die daar wonen! Maar wee de aarde en de zee: de duivel is naar jullie afgedaald! Hij is woedend, want hij weet dat hij geen tijd te verliezen heeft.' 13 Toen de draak zag dat hij op de aarde gegooid was, achtervolgde hij de vrouw die een zoon geboort had. 14 Maar de vrouw kreeg de twee vleugels van de grote adelaar om naar haar plaats in de woestijn te vliegen, waar gedurende een tijd en twee tijden en een halve tijd voor haar gezorgd zou worden, buiten het bereik van de slang. 15 Toen spuwde de slang een stroom water als een rivier achter de vrouw aan om haar daarin mee te sleuren. 16 Maar de aarde schoot haar te hulp: de aarde sperde haar mond open en dronk de rivier op die de draak had uitgespuwd. 17 De draak was woedend op de vrouw en ging weg om strijd te leveren met de rest van haar nageslacht, met allen die zich aan Gods geboden houden en bij het getuigenis van Jezus blijven.

[Pagina 80]

- Vier vuurge Wateren, uit vier vergivte kuilen
 Geborsten, hoort men steeds rondom dien afgrond huilen.
 Geen boom, geen plant, geen kruid, nog vogel, vis, nog dier,
 Nog al wat wenschlyk is verneemt men immer hier.
- 1980 Men hoort 'er 't Och! en Wee! het onophoudlyk karmen,
 Het schreeuwen zonder hoop van lievderyk ontfarmen;
 Het kryzend tandgeknars, 't gevloek van oud en jong.
 Men ziet 'er 't kauwen van de lasterende tong,
 't Wemoedig handgewring, en 't borstgeklop met ogen,
- 1985 Steeds wenende, daar zy nooit slaap genieten mogen,
 Men smaakt 'er niet dan vuur; men voelt 'er niet dan smart:
 Een Worm, die nimmer sterft knaagt in het wroegend hart.
 Men stikt schier in een stank, waar in men nooit mag stikken.
 Verbeelding staat hier stom, en moet voor d'Ingang schrikken.
- 1990 Het was eer de eerste Mensch nog zondigde al befaamd,
 En Tophet⁵⁶⁶, Duisternisze, en Helle toegenamd.
 Het is de vuile Poel, waarin des werelds Koning
 Den afgevalen Draak⁵⁶⁷, toen hy na zyne kroning
 Tot hoeft van 't Engendom, te trotz⁵⁶⁸ op zulk een staat,
- 1995 God naar de Krone stak in 's Werelds dageraat,
 Heeft nêergeblikzemd, en aan ketenen, gegoten
 Door wrekende eeuwigheid, naar zynen wil gefloten.
 Hier sleepte Lucifer⁵⁶⁹ een staart van geesten mêe,
 Zyn Legioenen⁵⁷⁰, toen hy 's Hemels zaal'ge Vrêe
- 2000 Bestormde door dien kryg, uit trotschen waan geboren.
 Maar zint de Mensch, die hy zyn wraak had toegezworen,

⁵⁶⁶ Tophet: Tophet was een vallei in Jeruzalem waar kinderen levend geofferd werden aan Moloch en Baal. Vervolgens werd het in het christendom een synoniem voor hel.

⁵⁶⁷ Draak: De duivel werd te trots. Hij was een engel, maar wilde niet langer God gehoorzaam zijn, maar zichzelf volgen. Er volgde een strijd en de duivel werd de hemel uitgezet. Zie hiernaast Openbaringen 12:7-17.

⁵⁶⁸ te trotz: de duivel leed aan hoogmoed en trots. Zie hiernaast Openbaringen 12:7-17.

⁵⁶⁹ Lucifer: een andere naam voor de duivel en satan

⁵⁷⁰ Legioenen: de duivel had ook volgers. Zie hiernaast Openbaringen 12:7-17.

Regelnummer: 2027

Genesis 6:5-8

5 De HEER zag dat alle mensen op aarde slecht waren: alles wat ze uitdachten was steeds even slecht. 6 Hij kreeg er spijt van dat hij mensen had gemaakt en voelde zich diep gekwetst. 7 Ik zal de mensen die ik geschapen heb van de aarde wegvagen, dacht hij, en met de mensen ook het vee, de kruipende dieren en de vogels, want ik heb er spijt van dat ik ze heb gemaakt. 8 Alleen Noach vond bij de HEER genade.

Regelnummer: 2030

2 Koningen 1:1-3

1 Na de dood van Achab kwam Moab tegen Israël in opstand. 2 Achazja was uit het venster gevallen van een vertrek op de bovenverdieping van zijn paleis in Samaria, en zwaargewond geraakt. Hij stuurde boden uit met de opdracht Baäl-Zebub, de god van Ekron, te raadplegen. 'Vraag hem of ik mijn val zal overleven.' 3 Een engel van de HEER zei tegen de Tisbiet Elia: 'Ga de boden van de koning van Samaria tegemoet en zeg hun: "U gaat Baäl-Zebub, de god van Ekron, raadplegen, alsof Israël zelf geen God heeft. [...]"

[Pagina 81]

Ten valle was gebragt: wierd naar Gods vry beleid
 Ook Adams meeste Kroost⁵⁷¹ in eeuw'ge onzaligheid
 Geplaatzt in dezen Kuil, waar de Aardsvyand vol razen,
 2005 In 't lasteren van God, het vuur heeft angeblazen.
 Beëlzebul⁵⁷² beheerscht als Grootvorst van de Hel
 't Vervloekte Geestendom met lydelooz gekwel.
 Die sterkgewapende, regtvaardig magt gegeven
 Op Zielen, die met lust naar zyne wetten leven;
 2010 Heeft tot zyn Lyvstaffiers, ergdenkende agterdogt,
 Die Hanun⁵⁷³, AmmonsVorst in zo veel jamm'ren brogt.
 De nydige Agterklap, die 's jonglings Ziel beheerde;
 Om dat een Geestvol paar in 't Godsheir profeteerde.
 De snode arglistigheid, het egt gebroed der Hel.
 2015 Vermomd bedrog, gekleed in 't sierlyk slangenvel,
 Het leverei hem van zyn' Overste aangetogen,
 Waar in hy 't gantsch Heelal in Heva⁵⁷⁴ heeft bedrogen.
 De gierende Eigenbaat, de dart'le zugt tot Eer,
 Die Zibaas⁵⁷⁵ ontrou Hart, tot nadeel van zyn Heer,
 2020 Den Telg van Jonathan⁵⁷⁶ bevlamden door hun toortzen.
 De vrekke Trotzheid, die door innerlyke Koortzen
 Het leven kwynend maakt: wyl 't Hart, waar in hy woelt
 Een tegenstrydigheid van wil in zig gevoelt.
 Halsstarrigheid, en Haat, de Laster, Twist en Toren,
 2025 Omringen die Gedugte als zyn getrouwe Koren.
 Tans spreek die Magtige. Voort op dat spreken barst
 Een Vuurstroom uit zyn Keel. De grimmende afgrond knarst,

⁵⁷¹ Adams meeste Kroost: Adam kreeg samen met Eva drie zonen die bij naam zijn genoemd in Genesis: Abel, Kaïn en Seth. Kaïn doodde Abel (In Bijbel: Genesis 4) en een aantal hoofdstukken later wordt bij Noach aangegeven dat God zag dat alle mensen op aarde slecht waren. Zie hiernaast Genesis 6:5.

⁵⁷² Beëlzebul: nog een naam voor de duivel. In de NBV wordt het vertaald met Baäl-Zebub. Baäl-Zebub komt voor in 2 Koningen 1, zie vers 1-3 hiernaast. Het gaat in 2 Koningen 1 om de God van Ekron. In latere tijden is Baäl-Zebub een synoniem voor de duivel geworden.

⁵⁷³ Hanun: een Amonitische vorst. Hanun behandelde koning Davids afgezanten niet goed. Hanun liet hun baarden afscheren en hij liet de onderkant van hun kleren afscheuren. In Bijbel: 2 Samuël 10 en 1 Kronieken 19.

⁵⁷⁴ Heva: Eva, de eerste vrouw. In de Bijbel: Genesis 2:18- 4:2.

⁵⁷⁵ Zibaas: Siba, een dienaar uit Sauls familie. Dankzij Siba weet David dat er nog een nakomeling van Saul in leven is, Mefiboset. In de Bijbel: 2 Samuël 9.

⁵⁷⁶ Jonathan: Mefiboset is de zoon van Jonathan en de kleinzoon van Saul

Regelnummer: 2062, 2070-2072

Genesis 3:6-15

6 De vrouw keek naar de boom. Zijn vruchten zagen er heerlijk uit, ze waren een lust voor het oog, en ze vond het aanlokkelijk dat de boom haar wijsheid zou schenken. Ze plukte een paar vruchten en at ervan. Ze gaf ook wat aan haar man, die bij haar was, en ook hij at ervan. 7 Toen gingen hun beiden de ogen open en merkten ze dat ze naakt waren. Daarom regen ze vijgenbladeren aan elkaar en maakten er lendenschorten van. 8 Toen de mens en zijn vrouw God, de HEER, in de koelte van de avondwind door de tuin hoorden wandelen, verborgen zij zich voor hem tussen de bomen. 9 Maar God, de HEER, riep de mens: 'Waar ben je?' 10 Hij antwoordde: 'Ik hoorde u in de tuin en werd bang omdat ik naakt ben; daarom verborg ik me.' 11 'Wie heeft je verteld dat je naakt bent? Heb je soms gegeten van de boom waarvan ik je verboden had te eten?' 12 De mens antwoordde: 'De vrouw die u hebt gemaakt om mij ter zijde te staan, heeft mij vruchten van de boom gegeven en toen heb ik ervan gegeten.' 13 'Waarom heb je dat gedaan?' vroeg God, de HEER, aan de vrouw. En zij antwoordde: 'De slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten.' 14 God, De HEER, zei tegen de slang: 'Vervloekt ben jij dat je dit hebt gedaan, het vee zal je voortaan mijden, wilde dieren wenden zich af; op je buik zul je kruipen en stof zul je eten, je hele leven lang. 15 Vijandschap sticht ik tussen jou en de vrouw, tussen jouw nageslacht en het hare, zij verbrijzelen je kop, jij bijt hen in de hiel.'

Regelnummer: 2064

Openbaringen 12:7-17

7 Toen brak er oorlog uit in de hemel. Michaël en zijn engelen bonden de strijd aan met de draak. De draak en zijn engelen boden tegenstand 8 maar werden verslagen; sindsdien is er voor hen in de hemel geen plaats meer. 9 De grote draak werd op de aarde gegooid. Hij is de slang van weleer, die duivel of Satan wordt genoemd en die de hele wereld misleidt. Samen met zijn engelen werd hij op de aarde gegooid. 10 Toen hoorde ik een luide stem in de hemel zeggen: 'Nu zijn de redding, de macht en het koningschap van onze God werkelijkheid geworden, en de heerschappij van zijn messias. Want de aanklager van onze broeders en zusters, die hen dag en nacht bij onze God aanklaagde, is ten val gebracht. 11 Zij hebben hem dankzij het bloed van het lam en dankzij hun getuigenis overwonnen. Zij waren niet aan het leven gehecht en hebben hun dood aanvaard. 12 Daarom: juich, hemel, en allen die daar wonen! Maar wee de aarde en de zee: de duivel is naar jullie afgedaald! Hij is woedend, want hij weet dat hij geen tijd te verliezen heeft.' 13 Toen de draak zag dat hij op de aarde gegooid was, achtervolgde hij de vrouw die een zoon geboort had. 14 Maar de vrouw kreeg de twee vleugels van de grote adelaar om naar haar plaats in de woestijn te vliegen, waar gedurende een tijd en twee tijden en een halve tijd voor haar gezorgd zou worden, buiten het bereik van de slang. 15 Toen spuwde de slang een stroom water als een rivier achter de vrouw aan om haar daarin mee te sleuren. 16 Maar de aarde schoot haar te hulp: de aarde sperde haar mond open en dronk de rivier op die de draak had uitgespuwd. 17 De draak was woedend op de vrouw en ging weg om strijd te leveren met de rest van haar nageslacht, met allen die zich aan Gods geboden houden en bij het getuigenis van Jezus blijven.

[Pagina 82]

En werpt met Wee! op Wee! by 't brullen van de spoken,
 Een' blaauw' en purp'ren vlam in dikke sulfer smoken,
 2030 Daar 't aardryk trilt en loeit door 't onderaardsch geluid,
 Den Hekla⁵⁷⁷, Etna⁵⁷⁸, en meer vuurfornuizen uit.
 Men zegt dog, dat de Hel zig daar door pleeg te ontlasten.
 Hy spreekt: myn wagten, die op myne wenken pasten,
 Al eer het wereldrond met Menschen was voorzien,
 2035 Tans zult gy my uw Hulp, uw trouwe Hulpe biên.
 Gy weet des Hemels wraak, en wat onz is beschoren,
 Dat, schoon het grootste deel der aarde gaat verloren,
 Dat ik door Hevaas Lust⁵⁷⁹ ontrok de Heerlykheid,
 Die hun in 't eeuwig licht volzalig was bereid:
 2040 De grote Michaël⁵⁸⁰, naar wien de vrome wenschen
 In later eeuwen zal verschynen by de Menschen,
 Als 't egte Zaad der Vrouw, die ik in 't Paradyz
 Verleide door Bedrog, dien 'k daarom eeuwig Pryz
 Als myn getrousten slaav. U heugen 's Godheids woorden,
 2045 Die wy in onz Triumf zo donderende hoorden:
 Dat Vrouwenzaad zult gy, ô slange⁵⁸¹! die de ziel
 Der stervelingen Moordt, wel steken in de hiel⁵⁸²:
 Maar weet die sterke zal uw' lozen Kop verpletten⁵⁸³.
 Myn Heiren 't past de Hel zig tegen God te zetten.
 2050 Hy troost vast Israël door wet en schildery;
 Die doelen op dien Held; hy maalt door profezy,
 Door Nagtgezigten, schoon met schaduwen omtogen,
 Zyn beste Vrienden 't Heil van zyne komst voor de ogen.

⁵⁷⁷ Hekla: een vulkaan in IJsland

⁵⁷⁸ Etna: een vulkaan op Sicilië

⁵⁷⁹ Hevaas Lust: Eva en Adam aten van de vruchten van de boom van goed en kwaad en daardoor kwam de zonde tussen God en de mens te staan. Zie hiernaast Genesis 3:6.

⁵⁸⁰ Michaël: Michaël vocht met de draak, de duivel, waarna de duivel uit de hemel werd gegooid. Op aarde probeerde de duivel vervolgens tweestrijd en dood teweeg te brengen. Zie hiernaast Openbaringen 12:7-17.

⁵⁸¹ slange: God zegt tegen de slang en Eva dat er vijandschap tussen hen zal zijn. Zie hiernaast Genesis 3:15.

⁵⁸² hiel: zie hiernaast Genesis 3:15

⁵⁸³ verpletten: zie hiernaast Genesis 3:15

Regelnummer: 2081

Leviticus 20:26

26 Wees heilig omwille van mij, want ik, de HEER, ben heilig en ik heb jullie van de andere volken onderscheiden om mijn volk te zijn.

Regelnummer: 2081

1 Petrus 2:9-10

9 Maar u bent een uitverkoren geslacht, een koninkrijk van priesters, een heilige natie, een volk dat God zich verworven heeft om de grote daden te verkondigen van hem die u uit de duisternis heeft geroepen naar zijn wonderbaarlijke licht. 10 Eens was u geen volk, nu bent u Gods volk; eens viel Gods ontferming u niet ten deel, nu wordt zijn ontferming u geschonken.

[Pagina 83]

- Jehova dient bestrêen: zyn woord te leur gesteld.
- 2055 Tans is 'er een Heidin van 't Moabytsche Veld
In Bethlem aangeland, door yder een bewonderd,
Schoon niemand weet, dat zy van hem is afgezonderd⁵⁸⁴
Om Grotemoêr te zyn van dit beloovde Zaad.
't Is nodig, dat men nu Gods oogmerk tegenstaat.
- 2060 Zy moet naar Mozes Wet voor Kinderloze Vrouwen,
Bestorven Weduwen met haren Losser trouwen,
En gaat dat Huwlyk voort dan treft de Godheid doel;
Dan schiet myn magt te kort; dan word ik in deez' poel
Niet slegts gepynigd met onlydelyke straffen,
- 2065 Die ik in eeuwigheid vergeevsch zal tegenblaffen:
Maar dan verzwakt myn Ryk. Want word het Hoofd vertrêen,
Wat word 'er dan helaas! van de overige lêen?
Myn weerparty⁵⁸⁵ zal dan den grootsten aanhang maken,
Ja rukken zulken, die voor my in yver blaken
- 2070 Van onder myn Banier⁵⁸⁶, ten spyt myn magt'looz wôen.
Welaan! wil kan nu 't snelst naar 't bovenhelsche spoên,
Naar de ondermaansche Kloot, waar op zo vele zielen
Myn Eigendom, een Buit waar op wy vlammen, krielen;
Wie kan als trouste Geest van my, der duivlen Vorst,
- 2075 Van de Overste der aarde in Bildads ed'len borst,
In 't Hart van mynen Vang⁵⁸⁷, den Neev van Machlons Moeder,
Den Naasten tot de Weêuw van zyn' verstorven Broeder;
Wie kan zyn Invloed tans 't behendigst in het bloed
Van dezen, die zyn Broêr een Zaad verwekken moet

⁵⁸⁴ afgezonderd: God heeft christenen (en in het Oude Testament het volk van Israël) apart gezet. Hij wil niet dat mensen afdwalen, maar dat ze een 'heilig' leven leiden. Zie hiernaast Leviticus 20:26 en 1 Petrus 2:9.

⁵⁸⁵ weerparty: wederpartij, tegenstanders

⁵⁸⁶ Banier: vaandel. Figuurlijk gezien gaat het om je standpunt, om de basis van waaruit je iets doet.

⁵⁸⁷ Vang: iemand die voor je zorgt

Regelnummer: 2107

Jesaja 7:14

14 Daarom zal de Heer zelf u een teken geven: de jonge vrouw is zwanger, zij zal spoedig een zoon baren en hem Immanuël noemen.

Regelnummer: 2107

Jesaja 8:8

8 Ze zullen Juda binnendringen en het overspoelen, zodat het water ieder tot de lippen stijgt. Ze zullen je land over de volle breedte overvleugelen, Immanuël.'

Regelnummer: 2107

Matteüs 1:23

23 'De maag zal zwanger zijn en een zoon baren, en men zal hem de naam Immanuël geven,' wat in onze taal betekent 'God met ons'.

[Pagina 84]

- 2080 Vermengen, en het best beletten het vergaren,
 Van Hem en die Heidin? 't veryd'len van hun paren
 Verydelt 's Hemels woord. Men zie dan of dat Zaad,
 De Emmanuël⁵⁸⁸ uit haar verschyne naar Gods Raad.
 Ik weet zyn komste niet dan door deez' Egt te stuiten.
- 2085 Fluks hoort men één gegil door al zyn Heiren uiten,
 't Gewoon gejuig waar door zyn voorstel wierd beäemd.
 Maar gierge Trotzheid, door de gantsche Hel befaemd,
 Als heet om van de Hand zyns Konings af te vliegen,
 Indien hy zielen mag op 't Jammerdal bedriegen!
- 2090 Slaat gloênde blikken op, en nadert tot zyn Hoofd;
 En zegt: Vermogende, die eeuwig zy geloofd,
 Zie hier uw' trousten Geest, zend my naar 't aardryk henen.
 Gewis door myn bedryv zal RUTH zig nooit verënen
 Met Bildad. Bildad is aan my voor lang bekend:
- 2095 Ik heb hem van zyn jeugd naar mynen wil gewend.
 De Satan knikt. Met vliegt die Afgezant der Hellen,
 Gezwinder dan men ziet den blaauwen blikzem snellen
 Van 't Oost naar 't West, hy snort door 's Afgronds kringen heen,
 En laat een vuurgen straal rondom waar hy verscheen.
- 2100 Tans hadde de Avondstond zyn Sluier omgeslagen,
 En strooide Zwartzel nêer van zynen valen wagen.
 Men had op Bildads Veld, die Kroost en Knaap en Buur
 Vergaste 't Zonnelicht vergoed door 't lampe vuur.
 't Lag alles vrolyk aan na 't scheren zyner schapen,
- 2105 Toen hy het spel, den Zang, de Vreugd der Herders knapen,

⁵⁸⁸ Emmanuël: Hebreeuws voor God is met ons. De naam komt voor in Jesaja 7:14 en 8:8. In Matteüs 1:23 wordt er naar Jesaja 7:14 verwezen, waarbij de tekst geïnterpreteerd wordt als de komst van de Messias, de komst van Jezus.

Regelnummer: 2136

Ruth 4:1-8

1 Boaz was intussen naar de poort gegaan en daar gaan zitten. Toen kwam de man voorbij van wie hij gesproken had - zijn naam is niet van belang - en hij zei: 'Kom hier even bij me zitten.' De man deed wat hem gevraagd werd. 2 Ook vroeg Boaz tien stadsoudsten plaats te nemen, en ook zij gingen zitten. 3 Toen zei hij tegen de man die ook als lossen kon optreden: 'Het stuk land van onze broeder Elimelech wordt door Noömi, die teruggekeerd is uit Moab, verkocht. 4 Ik meen dan ook u het volgende te moeten meedelen: U kunt het stuk land kopen ten overstaan van de hier aanwezigen en ten overstaan van de oudsten van het volk. Als u van plan bent uw rechten te doen gelden, dan kunt u dat doen, zo niet dan moet u mij dat laten weten. U bent de eerste die hiervoor in aanmerking komt, en ik kom na u.' 'Ik zal mijn rechten doen gelden,' zei de man. 5 Daarop zei Boaz: 'Wanneer u het stuk land koopt van Noömi, koopt u het ook van Ruth, de weduwe uit Moab, en zal de naam van haar overleden man voortleven op zijn land.' 6 Toen zei de man: 'Dan kan ik mijn rechten niet doen gelden, want dat zou ten koste gaan van mijn eigen familiebezit. Neemt u het maar van mij over, want ik kan het me niet veroorloven. 7-8 Koopt u het land maar!' en hij trok zijn sandaal uit. (Als vroeger een dergelijke koop of ruil rechtsgeldig gemaakt moest worden, bestond er in Israël het gebruik dat men zijn sandaal uittrok en die aan de ander gaf. Zo werd een dergelijke zaak in Israël bekrachtigd.)

[Pagina 85]

(Naar welkers eind hy wenscht: berekend hy, hoe veel
 Slinks aangewoekerd geld, daar mée gaat door de keel.)
 Ontweek en eenzaam ging naar ene Veldtent treden,
 Voorby een welput, die zyn Volk niet lang geleden
 2110 Op dolven uit den grond. Maar welk een zeldzaam woord,
 Word van hem eer hy zig ter ruste vlyt gehoord.
 Er borrelt uit die bron een Beeld⁵⁸⁹, omheind met stralen,
 Die glanz verspreiden langs de bergen en de dalen.
 Het schynt een Engel, die, gewoon in 't eeuwig Licht
 2115 Te zweven en te staan voor 's HEREN aangezigt,
 Tot heil van dezen wierd den Hemel afgezonden,
 Om hem een blyde maar der waarheid te verkonden.
 Hy vest zyne ogen op het Blikzemend gelaat,
 Als hyze, door dien gloed verblind, wêer nederslaat.
 2120 Toen hoorde hy deez' taal, daar alles schynt te blaken,
 En sterke Cederen op 't woord des Duivels kraken:
 Weez op U hoede, 'er word op uwe beurs gemikt.
 Een Wyv, dat zig naar Wet en zêen van Isrel schikt,
 Kwanzwyz⁵⁹⁰ als waar 't heur ernst als Jakobs zaad te leven:
 2125 Daar zy, door huichlary, en schraapzucht word gedreven,
 Door Moab uitgeboend als schandvlek van 't geslagt;
 Door dert'le wellust in uw Maagschap aangebragt;
 Door schyndeugd vastgesnoerd aan een van uwe Magen,
 Zal U om onderstand, die haar niet nut is plagen,
 2130 Ja pogen zelv uw Kroost te schoppen uit zyn Erv;
 Ten eind zy dat voor haar en uwe Moei verwerv'.

⁵⁸⁹ Beeld: Bildad ziet een beeld, waardoor hij geen losser voor Ruth zou willen zijn. Dit lijkt Anna van der Horsts verklaring voor Bildads gedrag te zijn: vanuit de hel worden Ruth en Bildad uit elkaar gehouden, aangezien het voor hen niet de bedoeling is dat Ruth met iemand uit het volk van Israël gaat trouwen. Zie hiernaast Ruth 4:1-8.

⁵⁹⁰ Kwanzwyz: schijnbaar

Regelnummer: 2160

Openbaringen 12:7-17

7 Toen brak er oorlog uit in de hemel. Michaël en zijn engelen bonden de strijd aan met de draak. De draak en zijn engelen boden tegenstand 8 maar werden verslagen: sindsdien is er voor hen in de hemel geen plaats meer. 9 De grote draak werd op de aarde gegooid. Hij is de slang van weleer, die duivel of Satan wordt genoemd en die de hele wereld misleidt. Samen met zijn engelen werd hij op de aarde gegooid. 10 Toen hoorde ik een luide stem in de hemel zeggen: 'Nu zijn de redding, de macht en het koningschap van onze God werkelijkheid geworden, en de heerschappij van zijn messias. Want de aanklager van onze broeders en zusters, die hen dag en nacht bij onze God aanklaagde, is ten val gebracht. 11 Zij hebben hem dankzij het bloed van het lam en dankzij hun getuigenis overwonnen. Zij waren niet aan het leven gehecht en hebben hun dood aanvaard. 12 Daarom: juich, hemel, en allen die daar wonen! Maar wee de aarde en de zee: de duivel is naar jullie afgedaald! Hij is woedend, want hij weet dat hij geen tijd te verliezen heeft.' 13 Toen de draak zag dat hij op de aarde gegooid was, achtervolgde hij de vrouw die een zoon geboort had. 14 Maar de vrouw kreeg de twee vleugels van de grote adelaar om naar haar plaats in de woestijn te vliegen, waar gedurende een tijd en twee tijden en een halve tijd voor haar gezorgd zou worden, buiten het bereik van de slang. 15 Toen spuwde de slang een stroom water als een rivier achter de vrouw aan om haar daarin mee te sleuren. 16 Maar de aarde schoot haar te hulp: de aarde sperde haar mond open en dronk de rivier op die de draak had uitgespuwd. 17 De draak was woedend op de vrouw en ging weg om strijd te leveren met de rest van haar nageslacht, met allen die zich aan Gods geboden houden en bij het getuigenis van Jezus blijven.

[Pagina 86]

Dus sprak hy, door den haat, halstarrigheid, en laster,
 En logen aangevlamd; op dat hy te gepaster
 Zyn reden voeren zou, die hy pas had geuit,
 2135 Of dook, daar zyne vaart door niemand wierd gestuit,
 Naar 't ryk van Belial⁵⁹¹, dien hy zyn reiz verhaalde;
 Die hem voor zynen dienst met nieuwe gunst betaalde.
 Gantsch Tophet grimde, en wagte op d' uitslag van de zaak,
 En vleidt zig met dat Heil en valsch verbeeld vermaak,
 2140 Dat hy erlangen zou, zo 's Hemels Uitverkoren
 In eeuwigheid niet wierde uit ene Vrouw geboren.
 Maar Bildad peinzd, en dubt, herhaalt zeer vaak de rên
 Des Satans, die aan hem als Godsgezant verscheen.
 Hy dankt der Heren HEER, dat hy dien had gezonden,
 2145 Om hem 't aanstaand gevaar zo plegtig te verkonden.
 Hy ligt op zyne luim, slaat alles zorgend gâe:
 Maar spoort de valscheid van die kundschap nimmer na.
 De dunne slaap, die hem dien nagt mogt schaars verkwikken,
 Daar door een nare Droom zyn Ziel zig voelt verschrikken,
 2150 Was van het Ledekant, waarop hy nederlag,
 In stilte weggevloôn met de aankomst van den dag.
 Men zag de alziende Zon, in 't purper aan de Kimmen
 Zig toiende, uit een Zee van dauw zo even klimmen:
 En Bildad stond gereed naar 't Maierdom te gaan,
 2155 Dat nu de kromme Zeiz zoude in de Garste slaan:
 Wanneer myn RUTH, voor dag voor dauw van 't bed gerezen,
 Om op der vrienden raad by haren Neev te wezen

⁵⁹¹ Belial: In de Dode Zeerollen is dit degene die de strijd leidt voor de duistere kant wanneer de duivel en Michaël het gevecht aangaan. In de Bijbel wordt deze strijd besproken in Openbaringen. Zie hiernaast Openbaringen 12:7-17.

[Pagina 87]

- Eer hy was uitgetrêen: ten eind zy hem haar nood
 Zou melden, met verzoek, dat hy haar hulpe boodt,
 2160 By zyne tente kwam wydlugtig opgeslagen⁵⁹².
 Zy vraagd naar Bildad, een van Machlons naaste Magen.
 Zy ziet hem⁵⁹³, en 't gezigt voorspelt haar niet veel goeds
 Van dezen. 't Dreigend oog, doorstreept met stralen bloeds,
 't Norsch opzigt, 't rimplig hoofd, en de ingetrokken wangen,
 2165 Een opgeschorte neuz, een kromme kin, omvangen
 Door enen wreden, dikgegroeiden, roden baard:
 Zyn haar de tekens van zyn' erelozen aart.
 Zy nadert hem met vreez. Daar valt ze aan zyne voeten
 Nu wil zy hem met haar' bepeinzden zegen groeten.
 2170 Alrede zegt ze: ik wensch myn Here heil en vrêe!
 Dan eer die brave⁵⁹⁴ nog haar welgegronde bêe⁵⁹⁵
 Hem voordraagt dreigt hy haar, met razen, vloeken, schelden,
 Indien zy niet zo voort zich wegpakt van zyn Velden,
 Door zyne slaven weg te jagen van zyn land.
 2175 Wat scheelt me uw Moeder die haar landen heeft verpand!
 (Dus spreekt die wreedaart; daar zyn dikke lippen trillen.)
 Zy ga naar Moab, waar zy Sik'len pleeg te spillen⁵⁹⁶
 Ter toiery⁵⁹⁷ van 't Kroost, wanneer het ging te Feest
 Ter eer van valsche Gôon. Ze is tien jaar daar geweest,
 2180 En nimmer had men haar in Bethlem wêer zien komen,
 Had Gods regtvaardigheid haar alles niet ontnomen.
 Zy zoek by Heidnen heul, maar by geen Isrelyt,
 Waar aan zy zig ontrok in dien benauden tyd,

⁵⁹² wydlugtig opgeslagen: zijn tent neemt veel plek in beslag. Het is een grote tent.

⁵⁹³ Zy ziet hem: In het Bijbelboek Ruth gaat Ruth niet naar Bildad toe. Zij gaat aren lezen bij Boaz en Boaz regelt de overeenkomst als Ruth Boaz vraagt lossen te zijn.

⁵⁹⁴ brave: goed gedrag vertonend persoon

⁵⁹⁵ bêe: verzoek

⁵⁹⁶ Sik'len pleeg te spillen: sikkels uitgeven. Een sikkal was een munt.

⁵⁹⁷ toiery: feestelijk uit laten zien

[Pagina 88]

- 2185 Toen zy haar Man en Kroost, in plaats van hen te wekken
 Tot 's HEREN oorlog wist van hunnen pligt te trekken.
 Zy is aan Molochs Zêen gewend: zy vrage dan
 Om hulpe aan dien, maar aan geen vriend in Kanaän.
 Geen Huichlarye zal myn doorzigt ooit misleiden;
 Gods afgezant heeft my den toeleg van U beiden
- 2190 Getrou ontdekt. Ik ken de lagen die gy leidt.
 Ga zonder samm'len⁵⁹⁸, breng Naomi dit bescheid⁵⁹⁹.
 Geen Oorlogsdonder op de steilgestigte wallen
 Van een bezette Stad gantsch onverwagt gevallen,
 Verwekte meerder schrik, verbystering, of vreez,
- 2195 Dan nu in 't zagt gemoed van myn Heldinne reez.
 Zy, plat op 't aangezigt uit Eerbied nêergelegen,
 Hoort op het onvoorzienst haar' vriendelyken Zegen
 Bejegend met een vloek van hem, wiens hulp zy smeekt.
 Zy ryzt en ziet terwyl, dat hy de tonge uitsteekt;
- 2200 De neuze schimpend schort; waar na hy zyne knapen
 Opdondert met zyn stem, daar zy in 't klaver slapen;
 En meldt hen 't stout bestaan der snode Huichlares,
 Een juiste snaar, gelyk hy smaalt, van de oude Bes,
 Van God naar schuld gestraft, voor wie zy brood komt pragchen⁶⁰⁰.
- 2205 Zyn knegten schieten toe met wyzen, schimpen, lagchen,
 Zy spotten elk om best met de arme Weduwwrouw.
 Ze is van verbyst'ring stom, terwyl een doodsche kou
 Haar door de leden trekt, met de ogen nêergeslagen,
 Niet wetende hoe zy zig heden zal gedragen.

⁵⁹⁸ samm'len: treuzelen

⁵⁹⁹ bescheid: informatie

⁶⁰⁰ pragchen: smeken

[Pagina 89]

- 2210 Zy staat gelyk een Hinde omzet van enen Drom
 Gevreezde honden, trou aan 't driftig Jagerdom.
 Driewerv verzugte zy in 't midden van 't gewemel⁶⁰¹
 Der bozen; driewerv sloeg zy de ogen naar den Hemel,
 En driewerv schoot een straal aan hare zyde nêer.
- 2215 De slaven hadden tans ter liefde van hunn' Heer
 Haar sluier afgerukt; en, om nog meer te smaden
 Een kinderloze Weêuw beslykt⁶⁰² haar rouwgewaden.
 Men beet haar toe: ga uit! bloedschandig Moabs zaad!
 De Kamos is uw God, hy zy uw toeverlaat!
- 2220 Wanneer een woest rumoer opklonk door al de streken.
 Er was een Wolv gezien, elk herder moest op 't teken,
 Dat hem ter Wolvsjacht roept zig plaatzen in den kring,
 Waar in een' klimmerkranz⁶⁰³ voor d'overwinner hing.
 Fluks vliegt al 't Herderdom des ryken naar de koiën
- 2225 Der schapen, Bildad mête, bevreezd, dat zy de proien
 Des Ondiers mogten zijn, laat myne RUTH alleen.
 Zo vliegt een Tygerin, die 't Lamken tot aan 't been
 Afknaagde; en 't been nu kraakte op 't woud vervarend schreeuwen
 Der Wildverslinderen, der hongerige Leeuwen
- 2230 Naar heure welpen toe; op dat zy die beschut,
 En laat den Roov op 't Veld. Nu vlugt verdrukte RUTH,
 Daar zy Gods bystand merkt, verward in haar gedagten,
 Zy vlugt van 't dartel Veld, daar men gehele nagten,
 En dagen aan de weelde en wellust had besteed:
- 2235 Dog daar de nooddruft niet verwerven konde één beet;

⁶⁰¹ gewemel: het aanhoudend heen-en-weergaan

⁶⁰² beslykt: besmeuren

⁶⁰³ klimmerkranz: een krans van klimop

[Pagina 90]

- Daar de armoê wierd verguizd, de onnozelheid verdreven.
 Zy voelt zig in het gaan door de Almagt zelv gesteven;
 't Ware anders ligt gebeurd, dat hare ontroerde Ziel,
 Daar zy pas d'adem op de bleke lippen hiel,
 2240 In de eerste onsteltenis haar' kerker ware ontvlogen.
 Hoe zwaar gedrukt nog blyvt zy 's HEREN weg verhogen.
 Zy steunt op zyne trouw, op hare opregtigheid,
 En vreze Gods, op 't heil haar plegtig toegezeid.
 Zy nadert de oude Weêuw (die reeds met groot verlangen
 2245 Haar wagte.) met een dauw van tranen op de wangen.
 't Zo lang beklemde Hart barst ter verligting uit,
 Gelyk een' stroom; wiens loop door enen Dam gestuit,
 Wanneer hy ruimte krygt met sneller vaart de weiën,
 En dalen overbruischt. Zy meldt haar onder 't schreien,
 2250 Hoe zy bejegend wierd van Bildad en zyn Volk.
 Haar reden zyn die gryze als ene scherpe dolk
 In 't afgepynde hart. Zy voelt haar Ziele kerven
 Door zulk een bitsche taal. Nu ziet men haar besterven.
 Dan word zy weder rood. Ontzetting, droevheid, schrik,
 2255 Bespringen haren Geest. Dan in het ogenblik,
 Dat haar gelove stond te wank'len voelt ze in 't Harte
 Gods heilryke Invloed ter verzagting harer smarte.
 Zy scheidt weer nieuwe hoop, en moedigt Machlons Weêuw.
 Myn Dogter, zegt zy, juist voert die ontaarde Hebreeuw
 2260 Den naam van Bildad, naam voorhenen ook gedragen
 Van Jobs Suhiter Vriend⁶⁰⁴, die hem in 't angstig klagen,

⁶⁰⁴ Jobs Suhiter Vriend: een van de vrienden van Job (zie het Bijbelboek Job) heet Bildad. Deze Bildad kwam uit Suach.

[Pagina 91]

- Toen hem de Satan moeste aan Lyv en Ziele slaan,
 Een Huichlaar schatte, wiens verwagting zou vergaan.
 In plaats van hem in druk met troosttaal te verkwikken.
- 2265 Dit kon zyn Lydzaamheid niet van haar' grondsteen wrikken.
 Zyn hoop, die moedig tarte en Duivel, Dood, en Hel,
 Tuurde enig op de trou des Gods van Israël.
 Myn RUTH! ja! steun met hem op d'onbegrepen amen:
 Hy zal uw Vyand als den zynen wis beschamen.
- 2270 Laat komen wat 'er wil op 't woelend Jammerdal:
 't Grootmoedige geloov sta voor alle Onweer pal.
 Gy leerde uw' zin, uw' lust, uw' wil, uw' aardsgenoegen
 Naar 's HEREN wil en zyne alwyze schikking voegen:
 Zyn dienst sta boven in uw Deugdgezind gemoed,
- 2275 Door Gods genâe gerukt uit Molochs gruwelgloed.
 De spotter ga zyn' gang. Hier zyn nog ware vromen,
 Verheugd nu ze een Heidin tot zig zien overkomen,
 Die eerlang naar de Zêen van Israël besproeid,
 Hoe ook de zwarte Hel dit oogmerk tegenroeit,
- 2280 Als ene Joôngenote in Ephrata zal leven.
 Eer ziet men 't zingend Vee in zoute Zeën zweven;
 Eer vissen wriemelen op 't droge als in het meir⁶⁰⁵;
 Eer weiden Runderen in bomen op en nêer;
 Eer laat het Wereldrond, dat zig naar eeuw'ge Wetten,
- 2285 Door de Almagt vastgesteld, bewegen moet, verzetten;
 Eer vliegen Hemel, Aarde, en 't Al in laien vlam:
 Eer de Eed, en trou bezwykt des Gods van Abraham.

⁶⁰⁵ meir: meer

[Pagina 92]

- Het donker riep tot rust. Een zachte slaap look de ogen
 Van myn gesmade Weêuw: maar toen aan 's Hemels bogen
 2290 De Dagbodinne stond in 't gloeiend goud getooid,
 Daar de Ugtend rozen langs de nugtre Kimmen strooit;
 Daar men de Zon het hoogt allengskens⁶⁰⁶ op ziet steken;
 Daar Starren struik'len; daar de Mane moet verbleken;
 Toen RUTH ontwaakte by het lagchend morgenlicht,
 2295 Door een' gewensten slaap Verhemeld⁶⁰⁷ in 't gezicht:
 Dringt haar, van aart zo vroom, zo arbeidzaam, zo wakker,
 De nood om voor haar zelv, en Moeder op den Akker
 Het Graan te zamelen, dat naar Gods Wet op 't land
 Voor de arme, en vreemdeling moest vallen uit de hand.
 2300 Hy, die de nyverheid der arbeidzamen Zegent,
 En elk, die hem verwacht met zyne gunst bejegend,
 Zegt Machlons Moeder, zy uw leidsman onder 't gaan,
 En wyze U 't Korenland eens milden gevers aan.
 Nu streek een Eng'len stoet op 's HEREN wenk gereeder,
 2305 Tot RUTHS beveiliging, uit Gods verblyvplaats neder.
 Of liever daalden nu, op klank van luit en trom,
 Een tritz⁶⁰⁸ van deugden in 't levrei⁶⁰⁹ van 't Engendom.
 't Gezelschap dat haar nu tot bystand wierd gegeven,
 Gav aan 't natuurlyk schoon haar 's aanzichts zwier, en leven.
 2310 De kuizheid wikkelde zig in 't aanvallig schoon,
 En lag met nieuwen Gloed haar sierady ten toon
 In 't levendig gezigt. Ootmoedigheid, te kennen
 Aan 't zedige gelaat hangwiekte op gouden pennen⁶¹⁰

⁶⁰⁶ allengskens: langzamerhand, gaandeweg

⁶⁰⁷ Verhemeld: hemels gelukkig

⁶⁰⁸ tritz: reeks

⁶⁰⁹ levrei: kleding waardoor zich een bepaalde categorie van personen onderscheidt

⁶¹⁰ hangwiekte op gouden pennen: zij was nederig, het was aan haar gekoppeld

Regelnummer: 2363

Matteüs 7:24-27

24 Wie deze woorden van mij hoort en ernaar handelt, kan vergeleken worden met een verstandig man, die zijn huis bouwde op een rots. 25 Toen het begon te regenen en de bergstromen zwollen, en er stormen opstaken en het huis van alle kanten belaagd werd, stortte het niet in, want het was gefundeerd op een rots. 26 En wie deze woorden van mij hoort en er niet naar handelt, kan vergeleken worden met een onnadenkend man, die zijn huis bouwde op zand. 27 Toen het begon te regenen en de bergstromen zwollen, en er stormen opstaken en er van alle kanten op het huis werd ingebeukt, stortte het in, en er bleef alleen een ruïne over.'

[Pagina 93]

- 2315 Door al de kringen van Gods starrenvoetbank hêen,
 Tot zy rondom myn RUTH in dunne lugt verdween.
 Daar 't juichend Geestendom, gepropt met rein verlangen,
 Vast uitkykt hoe men haar in 't Koren zal ontvangen;
 Beweegt gehoorzaamheid heur voeten naar 't gebod,
 En 't altyd wyz beschik van den gedugten God.
- 2320 Zy treedt, nu zy verlov van Moeder heeft verkregen,
 Ter stadspoorte uit, en merkt rondom Gods milden zegen.
 Het Heilgelove blyvt haar altooz aan de zy.
 Zy gaat het eerste, tweede, en derde Veld voorby,
 En vest hare aandagt vast op 't eindlooz slaven, sloven,
 2325 Verknogt aan 't Maien, aan het binden van de schoven.
 Zy ziet hoe 't goudgeel Graan, begeerlyk voor het oog,
 Op 't snirzen⁶¹¹ van de Zeiz, zig stervend nederboog;
 Hoe 't in zyn vollen tooi het aanzien moest verliezen,
 En uitgevlegeld wierd van zyne onvrugtbre vliezen.
- 2330 Het gaat als met dit graan, zo denkt ze, ook met den Mensch.
 Hy mag op aarde zyn elks lust en harten Wensch;
 Al kan hy al den dag in 't gouden Praalkleed pryken;
 Al mag geen Schepzel hem in Heerlykheid gelyken;
 Hy zy een aardsche God: de sikkal van den dood
- 2335 Doorkervt des levensdraad, dan word in 's aardryks schoot
 Het Riv, dat levende den Naderaar deed beven,
 Ten prooi der vratigheid van 't Gravgewormt gegeven.
 Dan ziet men 't ydel niet van 's Werelds Klatergoud,
 Waar op de Sterveling als op een' Zandgrond bout⁶¹²,

⁶¹¹ snirzen: sissen

⁶¹² op een' Zandgrond bout: je leven bouwen op een goed fundament. Zie Matteüs 7:24-27.

[Pagina 94]

- 2340 Gelyk een damp vergaan. Wat mag een Made draven⁶¹³,
 En om een Kist vol schats steeds zwetend, zwoegend, slaven:
 't Is ydel heeft hy God niet tot zyn eeuwig deel.
 Ik ben met daaglyks brood, 'k verlang niet naar te veel,
 Vernoegeter dan of ik had Koninglyke schatten,
- 2345 En meerder Granen dan myn schuren konden vatten:
 Ik ben met God te vrêen. Dus peinzend' treedt zy voort,
 Daar ed'le vlytigheid haar vlugge voeten spoort.
 Maar heimelyk door iets, dat zy geen' naam kan geven,
 Door een verborgen drift, die Hemels was gedreven;
- 2350 Slaat zy ter regtehand een kronk'lig Zypad in,
 Dat uitloopt op een Veld. Hier nadert myn Heldin
 Eerbiedig toe. Een Veld door 't oog niet af te meten.
 Hier reppen honderden de handen onder 't zweeten,
 Uit liefde tot hunn' Heer getrou aan hunnen pligt.
- 2355 Een deel wet met de steen de blikkerende zigt,
 Niet konnende, als te zwak van arm, de Zeiz nog zwaaien,
 Dat zy ter juiste Plaatz de Halmen nêer kan maien.
 En deel strykt stap voor stap de rype Garste nêer.
 Een deel loopt langs den grond al bukkend hêen en wêer,
- 2360 En bindt het liggend Graan met zindlykheid⁶¹⁴ in schoven.
 Geen Byen met de lent ter Korven uitgestoven,
 Zyn nyverder om 't Zap uit tym en rosmaryn
 Te gaderen dan hier de dienstbre lieden zyn.
 Op yder hoek des Velds, waarom de Dadelbomen
- 2365 Tot schaduw zyn geplant, en klare waters stromen,

⁶¹³ draven: zwoegen

⁶¹⁴ zindlykheid: netheid

Regelnummer: 2409

Exodus 15:19-21

19 Toen de paarden, wagens en ruiters van de farao de zee in waren getrokken, had de HEER het water over hen heen terug laten stromen, maar de Israëlieten waren dwars door de zee gegaan, over droog land. 20 De profetes Mirjam, Aärons zuster, pakte haar tamboerijn, en alle vrouwen volgden haar, dansend en op de tamboerijn spelend. 21 En Mirjam zong dit refrein: 'Zing voor de HEER, zijn macht en majesteit zijn groot! Paarden en ruiters wierp hij in zee.'

[Pagina 95]

- Zyn hutten lugtig opgeslagen tot verblyv
 Van 't moede Maierdom. Hier schuilt dan 't noest bedryv
 Der Maagden, in de weer om tafelklêen te spreiden
 Op eiken Tafelen; de spyze te bereiden;
- 2370 Het Brood te roosteren; en d'Edik⁶¹⁵ op de maat
 Te mengen in de Zauz, zo dat zy dorst verslaat,
 Het Hart verkwikt en koelt; en handig zig te reppen,
 Om telkens versche Bron in 's Maiers Kruik te scheppen.
 Een Huisbezorger, van den Landheer lang bemind,
- 2375 Die Eliezar⁶¹⁶ heet, voert hier het juist bewind.
 Men vliegt van zyne hand. Hy geeft aan elk in 't werken
 De juiste take, en treedt rondom en door de perken;
 En houdt nau Toeverzigt op 't goed hem aanbetrouwd.
 Nu pryzt hy d'arbeid, dan vermaakt hen zynen kout.
- 2380 Straks heft hy lied'ren aan, wier overoude wyzen
 Van 't Veld herkomstig zyn, geschikt om God te pryzen.
 Tans rolde Mozes zang met Goddelyken val,
 En klimming over Berg, door Weide, en Bosch en Dal.
 Men Zong nu 't Heldendigt van dien gewyden Zanger,
- 2385 Door Mirjam⁶¹⁷ nagespeeld, toen zy, van vreugde zwanger,
 Dien nieuwgevonden toon verving met haren rei,
 Naarbootzende met Kunst Egiptens laatst geschrei.
 Pas wierd de Moabyt gemeld in deze Zangen,
 Toen RUTH, wier Ziel door 't oor aan zulk geluid bleev hangen,
- 2390 Door Eliëzar wierd vernomen, en gevraagd:
 Waar toe verschynt gy hier volschone Weêuw, of Maagd?

⁶¹⁵ d'Edik: de azijn

⁶¹⁶ Eliezar: de overziener van het veld

⁶¹⁷ Mirjam: Mirjam is de zus van Mozes en Aäron. In dit geval lijkt er verwezen te worden naar Exodus 15:19-21, waar zij zingt over God.

[Pagina 96]

Zoekt gy hier uwen Dienst op d'Akker te besteden?
 Of was 't om onderstand, dat gy naar onz moest treden?
 Zy spreekt ik kwam onlangs met Moeder in de Stad,
 2395 Daar zy voorhenen Huiz, en Have en Vee bezat;
 Daar al de buurtschap op haar schoonheid pleeg te roemen,
 En die men daarom toen Naomi hoorde noemen:
 Maar die, nu haar de HEER in haren ouden dag
 Zo bitter heeft bezogt, wel Mara heten mag.
 2400 Voor deze schaamle Vrouw wensch ik wat Korenairen,
 (Uw goedheid gunne 't my.) gehoorzaam op te gâeren.
 Maar nalyks gleedt de Naam Naomi uit haar' Mond,
 Of deze Naam rolde al de Velden in het rond,
 Elk schiet nieuwsgierig toe om de edelste der Vrouwen,
 2405 Van zulk een breed gerugt naukeurig te beschouwen,
 En roept verwonderd (daar heur oog een traantje ontvliet.)
 Is dit die vreemde, die haar Moeders Huiz verliet?
 Die hare Goôn vervloekte om onzen God regt te eren?
 Die, om by de arme Vrome in kommer te verkeren,
 2410 Met Vriendschap in het Hart, geleid door trou en deugd,
 In diepe droefheid om den Man van hare jeugd,
 Haar Welvaard, Vaderland, haar eigen Bloed, en Vrinden,
 Onzeker of zy die in Judaas Erv zou vinden,
 Begav? is dit de Weêuw van Machlon, die wel eer
 2415 Van honderd Maiers wierd geägt als hunnen Heer?
 Op 't laatst sprak de Opperste der Zigters: wil niet vrezen
 Vermaarde! gy moogt hier uwe Airen vrylyk lezen.

[Pagina 97]

- Men gaat weêr aan het werk. Zy treedt van hoek tot hoek,
En stuwt het vallend Graan in hare schorteldoek⁶¹⁸.
- 2420 Er was een brede laan, geplant van dadelbomen,
Aan 't ene eind verëend met die de Velden zomen,
En 't ander uiterste liep op het Landhuiz aan,
Dat de Eigenaar dier streek daar lugtig op liet slaan.
De Dorschvloer is het plein voor deze boere woning,
- 2425 Waar uit de Heer des lands veruoegder dan een Koning
In 't pragtige Paleiz, uit Marmer opgebouwd,
Des Hemels milde Gunst met Dankbaarheid beschouwt.
Als zyn gespannen Oog, en Hart, vermoeid van merken
Op 's HEREN Wyzheid, Magt, en Goedheid, in zyn Werken
- 2430 Zo klaar te ontdekken voor het Godgezinde Hart,
Veranderinge lust; dan treedt hy onbenart
Door deze laan, van 't oog der Wereld onbekeken,
Naar 't Maierdom, dat tans den Zonnengloed ontweken,
Zig nêervlyde aan den Disch⁶¹⁹ in de opgeslage Hut,
- 2435 Daar elk de zyde zoekt van myn beroemde RUTH;
En zig met Kout vermaakt; en haar met honderd ogen
Als door en door bekykt, die honderdmaal 't vermogen
Der kuische Zedigheit vertoont op haar gelaat,
Dat gloeit (door 't eerbaar Bloed geverwd.) als inkarnaat.
- 2440 Maar de Opperknecht kykt uit, gewoon zyn Heer te onthalen
In d'Oogst op Garst, zo eerst gevlegeld en gemalen;
En ziet hem naderen. Hy treedt hem te gemoet.
De Landvoogd geeft zyn Volk dien hartelyken groet:

⁶¹⁸ schorteldoek: schort

⁶¹⁹ Disch: tafel

[Pagina 98]

Jehova zy met U! hy krygt tot antwoord weder,
 2445 Een antwoord zo opregt, zo vroom, zo wyz, als teder:
 Jehova zegene U. Maar ylings valt zyn oog
 Op RUTH, die zig voor hem eerbiedig nederboog,
 En ylings voelt zyn Ziel zig wonderlyk bewegen.
 De reine Liefde, die tans vryheid had gekregen,
 2450 In ene dunne wolk, onzienlyk voor 't gezig,
 Bedekt te tuimelen van 't ontoeganglyk licht,
 Die nooit, (als tuk⁶²⁰ van aart.) gelegenhêen laat slippen
 Haar oogmerk voorderyk, had zig op zyne lippen
 Gezet, en spreidt van daar een' heimelyken vlam
 2455 Door al zyn Bloed tot heil van Elimelechs Stam,
 Ja glydt selv in zyn Borst. Toen schoot zy, zonder dralen
 Door de ogen van dien Man haar Goddelyke stralen
 In de ogen van myn RUTH, en door hare ogen in
 Haar' zuiv'ren Boezem, die de Werking van de Min
 2460 Gevoelt: maar zy zo min als Landsheer kan bevroeden
 Wat drift het Hart bewerkt. Op 't laatst krygt hy vermoeden,
 Dat liefde zyne Borst op 't allerminlykst streekt.
 Ziet hy die Weêuw wêer aan: hy voelt haar schoonte steelt
 Hem meer en meer den Zin. Maar zyne vrome zeden,
 2465 En zyn bedagtzaamheid, de Dogter van de reden,
 Begeeft hem niet hoe zeer de noeste liefde woelt,
 Die enen eerb'ren Egt met hem en RUTH bedoelt.
 Zy blyvt hem aan de zy op alle zyne Paden,
 En stiert zyn Hart en tong, en alle zyne daden;

⁶²⁰ tuk: slim

Regelnummer: 2504-2507

Ruth 2:8-9

8 Daarop zei Boaz tegen Ruth: 'Luister goed, mijn dochter. Je moet niet naar een andere akker gaan om aren te lezen; ga hier niet weg maar blijf dicht bij de vrouwen die voor mij werken. 9 Volg ze op de voet en houd je ogen gericht op het veld waar gemaaid wordt. Ik zal mijn mannen zeggen je niet lastig te vallen. Als je dorst heb, ga dan naar de kruiken en drink van het water dat ze daar scheppen.'

[Pagina 99]

- 2470 En breidelt tans de drift der minne, die het Hart,
Onkundig van heur aart in duizend strikken wart.
Terwyl die Vroomaart om geen Argwaan te verwekken
Op zyne liefde, nog te ontydig haar te ontdekken
Aan Eliezar vraagt: wien hoort die jonge Vrouw?
- 2475 De Knegt; der Waarheid, RUTH en zynen Here trouw,
Is ylings vaardig hem haar' Naam en Staat te noemen.
Waar na hy haren Aart, en Nyverheid moet roemen,
Met zo veel vurigheid, dat Landsheer als verrukt
Met zyne hand de hand der Weduw vat en drukt;
- 2480 Haar opregt; en dus spreekt: ga Dogter om te lezen
Niet naar een ander Veld⁶²¹, hier hebt gy niets te vrezen.
By myne Maagden zult ge U houden op myn Veld.
Schep van het levend Vogt, dat in myn putten welt.
Nooit zal een jonge U smâen, of hy zou zeker raken
- 2485 Uit myne Gunst. Hoe kan de liefde sterker blaken,
Die zig door weldoen der Beminde dus ondekt?
Intusschen word het vuur in myn Heldin verwekt,
Gevoed. Zy voelt wel min⁶²²: maar wil 't geen minne heten:
Haar kuische Nedrigheid word door geen min gesleten
- 2490 Uit hare blanke Borst. Indagtig haren staat,
Meent zy het is Ontzag, dat haar aan 't Harte slaat;
't Is diepe Eerbiedigheid, die haar de Ziel en Zinnen
Ontroert. Een vreemde Weêuw een Isrelyt te minnen;
Een arme en weggejaagde, een schaamle bedelaar
- 2495 Een Man te lieven, die by Bethlems borgerschaar

⁶²¹ Niet naar een ander Veld: zie hiernaast Ruth 2:8-9

⁶²² min: liefde

Regelnummer: 2543

Genesis 15:1

1 Enige tijd later richtte de HEER zich tot Abram in een visioen: 'Wees niet bang, Abram: ikzelf zal jou als een schild beschermen. Je loon zal vorstelrijk zijn.'

Regelnummer: 2527

Kolossenzen 3:2

2 Richt u op wat boven is, niet op wat op aarde is.

[Pagina 100]

Zo hoog in aanzien was, moest in haar' Geest niet komen,
 Wierd immer zo een drift, zo wust een' drift vernomen
 In hare houding in haar daden, of gezigt:
 De Landsheer zou haar dan, door 't arbeidsvolk betigt
 2500 Van zulk een vreemde luim⁶²³, uit zyne landen jagen,
 En zy een' eeuw'gen smaad om hare stoutheid⁶²⁴ dragen.
 Voorzeker Bildad had haar dan te regt gedoemd,
 En een bejaagster van slegts aards geluk⁶²⁵ genoemd.
 Dus denkt ze en werpt zig vlak op 't aangezigte neder,
 2505 En spreekt demoedig (maar heur spreken is ook teder.)
 Waarom vond ik in 't oog van mynen Heer genâe?
 Slaat uw Goedgunstigheid dan ene vreemde gêe,
 Als had hy my gekent? Meer kan ze tans niet spreken:
 Maar blyvt al stamerende in hare woorden steken,
 2510 En bleekt, en bloost. Terwyl de Goedaart andermaal,
 Verlievder dan voorhêen door zulk een ootmoeds taal,
 Het woord hervat, en haar, met milde en minlyke ogen
 Belonkende, vertroost. 't Gerugt, van groot vermogen:
 Dus spreekt hy: melde al wat ge aan Moeder hebt gedaan;
 2515 Hoe ge uit uw Vaderland, en Godsdienst zyt gegaan;
 Uw Vaders Huiz verliet; uw Moeder hebt begeven⁶²⁶,
 Om by een Volk aan U nog onbekend te leven:
 De Heer vergelde uw daad, de God van Therahs Zoon⁶²⁷,
 Tot wien gy toevlugt neemt, zy U een Schild en loon⁶²⁸!
 2520 Meer had hy tans gezegd. Dog RUTH op welkers wangen
 Men nu door tederheid een tranensee zag hangen,

⁶²³ luim: neiging

⁶²⁴ stoutheid: zelfbewust en durvend

⁶²⁵ aards geluk: zie o.a. hiernaast Kolossenzen 3:2

⁶²⁶ uw moeder hebt begeven: je moeder alleen gelaten

⁶²⁷ Therahs Zoon: Abraham is de zoon van Terach

⁶²⁸ Schild en loon: zie hiernaast Genesis 15:1

[Pagina 101]

- De wazem⁶²⁹ van de min in een bewogen Ziel,
 Daar zy het aangezigt nog tegen de aarde hiel,
 Barst eindlyk uit, als door ontzettinge opgetogen:
- 2525 'k Heb waarlyk dan genâe gevonden in uwe ogen!
 Myn Heer! dewyl gy my getroost hebt, en nadien
 Gy uwe Dienstmaagd hebt, goedgunstig aangezien,
 Haar sprekende naar 't Hart, daar ik ben minder te agten
 Dan uwe Maagden die op uwe wenken wagten.
- 2530 Maar toen de knegt, vermids de maalyd vast verliep,
 Zyn Heer by 't Arbeidsvolk met RUTH ten eten riep,
 En zy nog aarz'len blyvt om schroomlooz toe te treden,
 Word zy zeer vriendelyk van hem ten Disch gebeden.
 Hy wenkt haar aan zyn zy. Dan zy te eerbiedig leidt
- 2535 Zig naast een Maier nêer. Dog zyn Weldadigheid
 Houdt nog niet op. Hy zelv langt haar gerooste spyzen;
 Hy reikt d'Azyn haar toe; op allerhande wyzen
 Toont hy zyn dienstvaardy uit agting voor die Vrouw,
 Die eerlang naar de Wet zyn gade⁶³⁰ worden zou.
- 2540 Zy zelve word verzaad, en krygt voor hare Moeder,
 Die op haar komste wagt, en d'eeuwgen Albehoeder
 Voor RUTH om bystant smeekt, het ryklyk overschot
 Der ruime Tafelen naar 's Landheers vroom gebod.
 De Maiers ryzen op: maar krygen die bevelen,
- 2545 Dat zy der buss'len Garst al bindend wat ontstelen
 Tot voordeel van de Weeuw; en dat zy door al 't graan,
 Waar 't heur te lezen lust, moet onverhinderd gaan.

⁶²⁹ wazem: waas

⁶³⁰ gade: echtgenote

[Pagina 102]

't Was avond, duisternis daalde uit de bruine Wolken,
 En voerde sluimering, in 't oog der matte volken,
 2550 De Werkliên zогten rust. Maar RUTH hoe zeer vermoeid,
 Hoe zeer geneigd tot slaap voelt hoe haar 't herte gloeit,
 Uit ed'le drift om tans Naomi te vermelden,
 Hoe zy bejegend wierd op deze zaalge Velden.
 Zy bind haar schoven zaam. Maar voelt haar schouderbeen
 2555 Te smal tot zulk een last. Zy rept haar rappe lêen
 Op vlegelslag en dorscht de Garst, nog in haar schellen.
 Men ziet geen Adelaar door 't zwerk gezwinder snellen
 Met een gegrepen Duiv, het aas voor 't nest gezogt,
 Dan RUTH, nu zy de spyz naar heure Moeder brogt.
 2560 Nu bleek, dat 's Hemels oog haar gade had geslagen,
 Nu zy een Epha Garst⁶³¹ die hongrige aan mogt dragen;
 Nu ze in één dag de kost voor vyv paar dagen vond.
 Waar hebt ge, dus begon die gryze guldenmond⁶³²
 Te vragen aan haar RUTH, waar hebt gy dus gelezen?
 2565 Waar hebt gy dus gewrogt⁶³³? Gezegend moet hy wezen,
 Die U begunstigd heeft, als had hy U gekend!
 Zie hoe der heiren HEER⁶³⁴ zig tot de klenen⁶³⁵ wendt!
 Maar myn begivtigde⁶³⁶ kan 't Moeder niet verhalen,
 Voor zy een tranenvloed laat langs de Wangen dalen.
 2570 Zy voelt haar Ziel geraakt door 's Hemels wyz beleid,
 Haar Hart is gantsch vervuld met ware Dankbaarheid.
 Nu wil zy nokkende de gunst des Hoogsten pryzen,
 Die haar zo onvoorzien de Velden wilde wyzen,

⁶³¹ Epha Garst: de efa is een inhoudsmaat voor droge stoffen, zoals bijvoorbeeld gerst. +/- 40 liter.

⁶³² guldenmond: welbespraakt persoon

⁶³³ gewrogt: gewerkt

⁶³⁴ heiren HEER: de Heren HEER. Een manier om over God te spreken.

⁶³⁵ klenen: de kleinen, Zijn kinderen

⁶³⁶ begivtigde: ontvanger

[Pagina 103]

- De Velden van een' man, zo juist in zynen pligt.
 2575 Dan wil ze aan de oude (vast afdrogende 't gezigt.)
 't Gebeurde melden. Maar zy kan geen ruimte krijgen:
 't Gemoed is barstens vol; haar tonge kan niet zwygen
 Van 't weldoend Albeschik⁶³⁷, en 't wonder van zyn dâen.
 Ja, was het op deez tyd naar heuren Wensch gegaan:
 2580 Zy had uit dankbaarheid, door ootmoed⁶³⁸ aangedreven,
 Jehova zyne gaav op d'Altaar wêergegeven.
 Op 't laatst bedaartze, en zegt, terwyl de kuische min
 Met nieuwe hevigheid bewerkt haar hart en zin,
 En haar beteuterd maakt om Landsheers naam te noemen:
 2585 Hoe zal ik, Moeder, best dien milden gever roemen,
 Die zyn Weldadigheid aan my dus heeft getoond.
 Zyn heerlyk hoofd, alrêe met Gryzigheid gekroond,
 (Aldus begintze zyn gestalte te beschryven.)
 Steekt boven and'ren uit, zyn vriendlyke Ogen dryven
 2590 In 't Voorhoofd breed en glad, als waar 't eens Engels Hoofd.
 Men ziet het Godlyk vuur, dat zynen Boezem stoovt⁶³⁹,
 Het Godlyk vuur der deugd met zwier, met glanz, met leven,
 In gulle aanminnigheid⁶⁴⁰ gedommeld, vrolyk zweven
 Langs zyne kaken, met een Mannelyke kleur
 2595 Getekend door natuur. Men riekt geen vreemde geur,
 Gelyk men riekt in 't hair der wulpsche Jongelingen,
 Wanneer zy naar de gunst der dart'le Maagden dingen,
 In zynen breden Baard, verzilverd door den tyd,
 Zyn bezigheden zyn aan ed'ler werk gewyd,

⁶³⁷ Albeschik: Hij die alles regelt, God

⁶³⁸ ootmoed: nederigheid

⁶³⁹ stoovt: langzaam warm maken

⁶⁴⁰ aanminnigheid: bekoorlijkheid

[Pagina 104]

- 2600 Dan om zig preutsch⁶⁴¹ gelyk de wuste⁶⁴² jeugd te toien⁶⁴³.
 Het lang en deftig kleed met diep gevouwen ploien
 Is om de middel met een linnen riem gegord.
 Daar niemand, die hem spreekt met vreez bevangen word,
 Sluipt eerbied in het Hart by elk wien 't heerlyk wezen,
- 2605 Waarin de Majesteit der Ziele is klaar te lezen,
 Als in den spiegel van 't inwendige bestaan,
 Verschynt. Geen Hovaardy, geen yd'le en valsche waan,
 Uit koppige eigenmin, zo booz van aart, geboren,
 Reedt ooit zyn vrome Ziel met ongelyke sporen.
- 2610 Een zagt gezag, gepaard met juiste ned'righeid
 Maakt hem den lust des Volks, op zynen wenk bereid
 Te doen wat hem behaagd. Hy schroomt niet met de lieden,
 Die Eliezar moet als opperknegt gebieden,
 Te liggen aan den Disch; terwyl hy met zyn kout
- 2615 Tot 's Godheids eer geschikt hunne aandagt bezig houdt.
 Dus lange redent⁶⁴⁴ zy, eer Moeder van haar lippen
 Den naam van dezen Man, dien braven Man hoort slippen.
 Driewerv had zy gevraagd: hoe hiete deze Heer?
 En driewerv sloeg myn RUTH verbysterde ogen nêr;
- 2620 En driewerv bloozde zy eer zy den naam kon uiten.
 Zo wonder werkt het vuur der liefde, niet te sluiten
 In een bekrompe borst. Het zet zig eer men 't weet
 Op wang en lip. Maar toen zy nu in 't lang en breed
 Den Man geprezen had, schoon zy in hem te roemen
- 2625 Nog niet verzaad⁶⁴⁵ was, zegt ze: ik hoord' hem Boaz noemen.

⁶⁴¹ preutsch: zedig

⁶⁴² wuste: zedeloze

⁶⁴³ toien: kleden

⁶⁴⁴ redent: spreekt

⁶⁴⁵ verzaad: verzadigt

[Pagina 105]

- En op het noemen van dien naam ontroerd haar Ziel.
 Het scheen zelv of zy in een ligte flaaute viel
 Aan 's Moeders voeten, door verrukking van gedagten.
 Naomi poogt door rêen haar togten te verzagten,
 2630 Te schrander om niet meer in 't Hart van RUTH te zien
 Dan agting voor dien Vriend, die haar zyn gunst wou biên;
 En zelv zo zeer verheugd om 't zalig wedervaren
 Van RUTH met hem, aan wien zy nau verbonden waren,
 Door banden der Natuur, met Boaz, die voorheen
 2635 Met Elimelech, en zyn Zonen zo gemeen
 In Vriendschap had verkeerd, roept zy: Hy zy gezegend,
 Die met zyn Weldaên U zo gunstryk heeft bejegend!
 Ja antwoord myn Heldin, gezegend moet Hy zyn!
 En Moeder, sta my toe, dat ik eer Zonneschyn
 2640 De natte Kimmen tooit, naar deze Korenlanden
 (Dus doet de Liefde haar door rein verlangen branden
 Naar 't byzyn van dien Heer.) ter lezing van het Graan,
 Tot uw' en mynen nut gediensstig heen mag gaan.
 Want deze Man, wie weet door welk een drift gedreven,
 2645 Heeft my (zelv met bevel.) de vryheid ook gegeven
 Te werken op zyn Veld, waar ik nu ben bekend,
 Tot dat, gelyk hy sprak, al d'Oogst-tijd is volënd⁶⁴⁶.
 Myn RUTH krygt oorlov, en voor 't Morgenlicht verrezen
 (Zo zoekt een stalen naald by den magneet te wezen.)
 2650 Snelt zy naar Boaz land. Waar zy heure Airen las
 Tot Garstentarwenoogst ter Schuur verzameld was.

⁶⁴⁶ volënd: voltooid

[Zang 5]

VYVDE ZANG.

INHOUD.

2655 *'t Eenvoudig Oogst vermaak, geprezen naar waardy,
Viert Boaz bly van Hart, daar zyne Ziel en Zinnen,
Door werking van de min gevoelen een gety
Van wond're togten, die zyn geest niet kan verwinnen.*

*RUTH zal op Moeders raad met een beklemd gemoed
Het wagen haren Vriend ter loszinge aan te smeken.
God daalt om de oude Weêuw, terwyl een Eng'len stoet
Haar Dogter vergezeld, van 't nakend Heil te spreken.*

2660 *Schoon Boaz zyne min en loszingslust verklaart:
De Hel verwylt zyn'Egt door Bildad, trotz van aart.*

2665 De Garstentarwenoogst is in de Schuur geborgen.
Myn RUTH komt Moeder thuz, na dat zy van den Morgen
Tot d'Avond, spyt⁶⁴⁷ de Zon, die haren schedel stak,
Gemoedigd onderging des Landmans ongemak;
En noestig bezig was om halmen te vergâeren
Op 't Veld, waar zo veel Heil aan haar was wedervaren.
Maar ondertussen zal naar 's HEREN heilig woord,
Van Isrel met ontzag in vroeger tyd gehoord,

⁶⁴⁷ spyt: ondanks

[Pagina 107]

- 2670 Heer Boaz welgemoed zyn Volk een Oogstmaal geven.
 O Zaligheden! In 't gelukkig Buitenleven
 Volöp te smaken. Als de goede Eenvoudigheid
 Den Heer naast Maiers zet; als deugd den Disch bereidt;
 Als vriendlykheid, zo gul van Aart, met lagchende Ogen;
- 2675 Als zagte aanminnigheid van wonderlyk vermogen;
 Als zeeegnende Overvloed op 't ongezuurde Brood,
 Op Olie, Melk, en Wyn, de blyde Gasten noodt;
 Als vreugd en vrolykheid met Godgewyde klanken,
 Op Huizmans⁶⁴⁸ maat gestemd den goeden Hemel danken
- 2680 Voor zo een ruime gaav van velerhande graan,
 Waar mēe de Schuren zyn tot barstens toe vollâen:
 Dan smaakt men Edens heil, dan word de Ziele dronken
 Van zuiv're Weelde; dan word schuldloos volgeschonken
 De nooit vergivte nap, die met het druivenbloed,
- 2685 Van d'ed'len Tafelheer gezegend, ronde doet.
 Zwigd duurgekogte spyz, die men in Hovbanketten
 Voor 't kiez⁶⁴⁹ gehemelte der Vorsten op moet zetten,
 Zwigd voor der Boeren spyze, onopgesmukt van smaak:
 Maar heilzaam voor de maag. Hy kent geen Dischvermaak
- 2690 Dan van het zangrig Vee, dat Bouwmans heilge zangen
 Door 't Orgel van zyn keel vol toonval wil vervangen.
 Dat 's juiste Melody voor 't hart, dat geen gekwel,
 Het Kroost van snood bedryv, behoevt door 't Snarenspeel
 In rust te tokkelen. Hier houdt het wulpsche springen,
- 2695 Het dansen naar de maat, geen Hart der Veldelingen

⁶⁴⁸ Huizmans: landman

⁶⁴⁹ kiez: verfijnd

[Pagina 108]

- Gespannen door het oog, het klaverende Vee,
 Dat op en nêer, gelyk de baren in de Zee,
 De vlakke en hoogte scheert, verzeld met tierge jongen,
 Vermaken 't maierdom met onbedwongen sprongen.
- 2700 Geen dik borduurd tapyt, waar mêe de wand, die zweet
 Van angst om 't slinks verraad, dat men den Huizheer smeedt,
 Zo trotz betrokken is in Koninglyke Zalen;
 Geen schilderstukken nau met zilver te betalen
 Om hunnen ouderdom, en levendigen zwier;
- 2705 Geen uitgedreven Goud, geen Marmer ziet men hier.
 De lommerende⁶⁵⁰ Palm, en de eeuwen tartende Eiken,
 De Ced'ren, welkers kruin tot aan de Wolken reiken,
 Van ond'ren plat gesnoeid; zyn 't lagchende tapyt,
 Waaraan myne Akkerman zyn Heilige aandagt wydt.
- 2710 De tintelende kleur der schone Korenbloemen,
 In 't wilde heen gegroeid, wekt zynen geest tot roemen
 Van 's Hemels wyze magt, te zien in 't minste kruid.
 In 's Bytjes schrand're vlyt, in 's Vliegjes snar⁶⁵¹ geluid,
 In 't weevzel van een spin kan hy meer geest beschouwen,
- 2715 Dan in het duurste stuk uit Elpenbeen⁶⁵² gehouwen.
 Hy weet van staatkraakeel⁶⁵³, nog erelooz verraad:
 De Heerschap is den Knegt in nood een toeverlaat.
 Geen Knegt haat zynen Heer, geen Heer mistrouwt zyn Knegten:
 Zy eten eensgezind van enerlei geregten.
- 2720 Zo ging 't van ouds op 't Land, zo ging het by dien Man,
 Om zyne deugzaamheid beroemd door Kanaän,

⁶⁵⁰ lommerende: schaduw verspreidende

⁶⁵¹ snar: fel

⁶⁵² Elpenbeen: ivoor

⁶⁵³ staatkraakeel: onenigheid in de staat

[Pagina 109]

- By ryken Boaz, die, ten blyden Disch gezeten,
 Niet schroomt met de Arbeidslîen⁶⁵⁴ gerooste spyze te eten.
 Hy 's Vrolyk. Maar de Wyn hoe Mild geschonken, spoelt
 2725 Geen liefde van het Hart. Neen! die verheugde voelt
 Die Hartstogt meer en meer in zynen Boezem groeien.
 Wil zyn bedagtzaamheid haar weeldrigheid besnoeien,
 Dan barsten meer dan eens, ook tegen zynen Zin,
 De zugten uit zyn Borst. Myn RUTH, zyn Zielsvriendin,
 2730 Wier Godvrugt hy waardeert; wier Deugd en Minlykheden,
 Wier kuische Zedigheit, wier wyze en vrome reden
 Zyn Harte stolen was niet meer voor zyn gezigt.
 Hoe heb ik, denk hy vaak, gefaald in mynen pligt.
 Had ik me aan haar ontdekt! ik ben van hare Magen.
 2735 Ik heb haar luttel Garst naar Moeder laten dragen,
 Dat was het al waar mede ik haar heb welgedaan.
 Is die Ootmoedige van my dus weggegaan
 Of zy me een vreemde was? waarom heb ik gezwegen:
 Dat ik haar Losser ben? God heeft zyn ryken zegen
 2740 Op my dog uitgestort uit Vaderlyke trou,
 Met oogmerk dat zyn Knecht een deel gebruiken zou
 Om Vriend en Vreemdeling veel ruimer te verkwikken.
 Dat tog de Hemel my dieSchone toe wou schikken!
 Ach! kreeg ik haar ter gâe! myn Blydschap wierd volmaakt.
 2745 Neen, denkt hy, (meer bedaard.) neen, hoe myn Boezem blaakt
 Door 't vuur der ted're Min; 'k zal nimmer mogen roemen:
 Dat ik die Brave mag myn Bruid, myn Gade noemen.

⁶⁵⁴ Arbeidslîen: arbeidslieden

[Pagina 110]

- Ze is Bildad nader; hy is naar het hoog bevel,
 Dat God gegeven heeft aan 't Volk van Israël,
 2750 Verbonden uit die Weêuw voor Machlon Zaad te wekken.
 Ze is bezig mooglyk zig aan dezen Neev te ontdekken.
 Dat Bildad er niet ware, ik lost' haar' eigendom,
 't Verkogte land, en wierd haar trouwe Bruidegom.
 De Goê⁶⁵⁵ Voorzienigheid, waar op ik blyve wagten,
 2755 Bestiere naar zyn Wil myn zinnen en gedagten.
 In die verwarring van gepeinzen staat hy op.
 De deugdelyke Vreugd was nu ten hoogsten top.
 Aan Boaz milden Disch wierd stadig ingeschonken,
 En ryklyk op het heil diens braven Mans gedronken.
 2760 Hy leide 't slap'rig Hoofd, als ware hy een Boer,
 In 't opgetaste Graan van zynen Vlegelvloer⁶⁵⁶.
 Zyn Geest was afgemat door 't zorgelyke Veinzen,
 Daar hy moest vrolyk zyn; door 't ingetogen peinzen;
 Door 't worstlen met de Min en togten van zyn Hart,
 2765 In duizend zwarighêen om waarde RUTH verward.
 By RUTH ging 't anders toe. Naomi scherp van Zinnen,
 Die Machlons Weêuw, gelyk haar eigen Kind blyvt minnen,
 En hare Rust bedoelt; ontdekt in haar gelaat
 Wat liefde Woeling⁶⁵⁷ in hare adren ommegaat.
 2770 Zy kan de Min in 't oog van hare Dogter lezen.
 Maar wie vermeldt de Vreugd, in hare Ziel gerezen
 Op 't ogenblik, dat zy uit Moeders trouwen Mond,
 Die Zaalge ontdekking, die gewenste maar verstond.

⁶⁵⁵ Goê: goede

⁶⁵⁶ Vlegelvloer: plek om de dorsvlegel te gebruiken (werktuig om graan te dorsen)

⁶⁵⁷ Woeling: onstuimigheid

Regelnummer: 2820

Genesis 24:57-58

57 'Laten we het meisje zelf roepen,' zeiden ze, 'en haar vragen wat zij wil.' 58 Dus riepen ze Rebekka en vroegen haar: 'Wil je met deze man meegaan?' 'Ja,' antwoordde ze.

Regelnummer: 2821

Genesis 15:2-3

2 'HEER, mijn God,' antwoordde Abram, 'wat voor zin heeft het mij te belonen? Ik zal kinderloos sterven, en alles wat ik bezit zal het eigendom worden van Eliëzer uit Damascus. 3 U hebt mij immers geen nakomelingen gegeven; daarom zal een van mijn dienaren mijn erfgenaam worden.'

Regelnummer: 2821

Genesis 24:2-4

2 Nu zei Abraham tegen zijn oudste knecht, die het beheer had over zijn hele bezit: 'Leg je hand in mijn lies: 3 ik wil dat je me bij de HEER, de God van hemel en aarde, zweert dat je oor mijn zoon geen vrouw zult zoeken onder de Kanaänieten, tussen wie ik hier woon; 4 ik wil dat je naar het land gaat waar ik vandaan kom, naar mijn familie, en dat je daar voor mijn zoon Isaak een vrouw zoekt.'

Regelnummer: 2816

Exodus 14:14 NIV

14 The LORD will fight for you; you need only to be still."

Regelnummer: 2816

Psalm 46:10 NIV

10 He says, "Be still, and know that I am God; [...]"

[Pagina 111]

- Dat Boaz, op wiens Veld zy zo veel vallende airen,
 2775 Haar Levensonderhoud mogt in den Oogst vergâeren,
 Haar Machlons Bloedvriend was. Zy is van blydschap stom,
 Terwyl de Min te meer in haar Schone ogen glom.
 Naomi stookt dat vuur, en poogt vast kragt en leven
 Der Hoop ('t beweegrad⁶⁵⁸ der onruste Min.) te geven;
 2780 En raadt aan myn Heldin, verzekerd van haar deugd,
 En Boaz Eerbaarheid: dat zy, terwyl de Vreugd,
 De Vergenoeging 't Hart van dien had ingenomen,
 Haar' juisten Toestand hem ondekke zonder schromen;
 Hem zegg': hoe Bildad, toen zy zynen bystand badt,
 2785 Haar Godonterende van zig gestoten had;
 Dat zy eerbiedig om Bescherming hem ga smeken.
 Myn RUTH, die nalyks kan van hartsontroering spreken
 Op Moeders voorstel, staat en aarzelt langen tyd,
 En voelt van Hope, en vreze, en Min in 't Hart een stryd.
 2790 Een teder traantje rolt langs haar betrokken Wangen.
 Wat mag, zegt de oude Weêuw, wat mag de schroom U prangen?
 Mistrouwt Gy 's Hemels zorg, en myn beleid? zyt stil⁶⁵⁹,
 Volvoer⁶⁶⁰ in mynen uw' getrouwen Bondsgods wil.
 Ik zal voor U de zaak met ryp beraad beleggen;
 2795 Ik zal U zeggen 't geen gy Boaz hebt te zeggen.
 Wat vreezt gy Dogterliev! Rebekka⁶⁶¹ vreezde niet,
 Toen Eliezar⁶⁶² haar aan 't heilig Huwlyk riedt,
 Naar Izaäk te gaan. Ik rade U niet tot trouwen:
 Maar dat gy uwen staat dien Eêlaart wilt ontvouwen,

⁶⁵⁸ beweegrad: hoop activeert je bij onrustige liefde

⁶⁵⁹ zyt stil: stil staan en God het werk laten doen. Zie o.a. Exodus 14:14 NIV (in de NBV is het vertaald met 'De HEER zal voor u strijden, u hoeft zelf niets te doen') en Psalm 46:10 NIV (in de NBV is het vertaald met 'Staak de strijd, en erken dat ik God ben').

⁶⁶⁰ Volvoer: volbreng

⁶⁶¹ Rebekka: Abraham gaf zijn oudste knecht de taak een vrouw voor Isaak te zoeken. Hij vindt Rebekka voor Isaak en Rebekka stemt toe met het huwelijk. In Genesis 24:58 geeft ze aan meteen mee te willen.

⁶⁶² Eliezar: In Genesis 15:2 wordt over Eliezer van Damascus als Abrahams knecht gesproken. Hier, in *De gevallen van Ruth*, wordt er vanuit gegaan dat deze knecht ook in Genesis 24:2 bedoeld wordt, Abrahams 'oudste knecht'.

Regelnummer:2828

Genesis 29:9-12

9 Terwijl hij nog met hen stond te praten, kwam Rachel eraan met de schapen van haar vader; zij was herderin. 10 Zodra Jakob Rachel zag, de dochter van zijn moeders broer Laban, met Labans vee, liep hij naar de put, rolde de steen van de opening en gaf de dieren van zijn oom te drinken. 11 Daarna kuste hij Rachel, terwijl hij zijn tranen de vrije loop liet. 12 Zodra hij Rachel had verteld dat hij familie van haar vader was, een zoon van Rebekka, rende ze naar haar vader en vertelde het hem.

[Pagina 112]

- 2800 En werkt Gods schikking mêe, wie weet, hy zal misschien
(Ik oordeel naar 't Geschenk, dat hy U wilde biên;
Want daar in kan ik meer dan Vriendlykheid bespeuren.)
U zyne regte hand uit minne waardig keuren.
Geen Rachel⁶⁶³ weigerde haar' onbekenden Neev⁶⁶⁴,
- 2805 Toen zy als Herdersche het Vee te drenken dreev,
Haar bly ontmoetende, in de schaduwe der Elzen,
Daar al 't Gezin het zag te kussen en te omhelzen.
En vreezt gy uwen Neev, by U als vroom bekend,
Aan wiens Gezelschap gy gemeenzaam zyt gewend,
- 2810 Wiens Goedheid my door U voorzag met zo veel gaven;
Daar niemand hoeft te zien, dat gy dien Roem der Braven
Om zyn Bescherming smeekt: vreezt gy te nad'ren hem,
Die U naar 't Harte sprak? die reden hebben klem
Op RUTHS bewogen Ziel. Zy laat zig overreden,
- 2815 Gehoorzaamheid is haar ten Boezem ingegleden;
Die onderwerpt haar tans aan Moeders Wyze rên:
'k Ga zegt ze, alwaarde! bly op uw bevelen hên,
Om aan myn' besten Vriend myn' Toestand te openbaren,
En hem myn hartsbestaan rondborstig te verklaren.
- 2820 Maar Elimelechs Weêuw, om dit gewenst besluit
Verblyd, zegt in die Vreugd: vergat ooit ene Bruid
Haar gouden bindzelen, of ryke siergewaden?
Verzuimde ze immer zig, te zalven na het baden?
Wel aan Bekorelyke! eer gy uw'Goel naakt,
- 2825 Dient uwe aanvalligheid, waar al de jeugd naar haakt,

⁶⁶³ Rachel: Rachel en Jakob leren elkaar kennen als Rachel bij de waterput komt, waar Jakob aan het praten is met herders. Jakob wordt verliefd. Zie hiernaast Genesis 29:9-12.

⁶⁶⁴ haar' onbekenden Neev: Jakob

Regelnummer: 2852

Ruth 3:1-5

1 Op een dag zei Noömi, haar schoonmoeder: 'Mijn dochter, zal ik niet een thuis voor je zoeken waar het je goed zal gaan? 2 Boaz, bij wie je gewerkt hebt, is zoals je weet familie van ons. Vanavond zal hij op de dorsvloer gerst wassen. 3 Baad je, wrijf je in met olie, kleed je aan en ga naar de dorsvloer. Zorg dat hij je niet ziet voordat hij klaar is met eten en drinken. 4 Als hij gaat slapen moet je goed opletten waar hij zich neerlegt, en dan moet je naar hem toe gaan, de deken aan zijn voeteneinde terugslaan en daar gaan liggen. Hij zal je dan wel vertellen wat je moet doen.' 5 Ruth antwoordde: 'Ik zal doen wat u mij zegt.'

[Pagina 113]

- Dog door een dartle hand nog nimmer is bestreken,
 Nog meer in zedig schoon dan voormaals af te steken.
 Gy moet gebaad, gezalvd, en deftig zyn gekleed,⁶⁶⁵
 Eer Gy, myn dierbre RUTH, zyt tot die Reiz gereed,
- 2830 En juist geschikt om den eerwaardigsten der Magen,
 Den Ryksten van de Stad, Heer Boaz te behagen.
 Uw wil geschiê, zegt RUTH, God zegene uwen raad.
 Hy zy myn Hoogvertrek⁶⁶⁶, myn vasten Toeverlaat!
 Hy wiens Algoedheid onz uit velerleie ellenden
- 2835 Genadig heeft verlost, zal 't nu ook wel volënden.
 Nu gaan de Weduwen naar 't Waterbad, waar in
 De Moabytsche, met een onderworpen zin,
 Zig ziet door Moeders hand vast zuiv'ren, en bestryken,
 Met Zalven haar verëerd, en duur in vreemde ryken.
- 2840 Zy waasemt niet dan Mirre en Nardus geuren uit,
 Als waar ze een Konings⁶⁶⁷, of, een Hoge priesters Bruid.
 Het eerbaar Hulzel, net en zindlyk in de ploien,
 Moet haar eerwaardig Hoofd niet wild: maar stemmig toien,
 En 't beste Kleed dat haar, schoon ned'rig deftig staat,
- 2845 Het statig Weduwkleed is tans het siergewaad.
 En eindlyk word haar nog de sluier omgeslagen.
 De Zonne voerde nu op haren gouden Wagen
 Den dag ter Westkimme in, en de avond wierd alrêe
 Door 't Vledermuiz gespan getrokken op zyn slêe;
- 2850 Het bolle Zuiden bliez met dauwend ademhalen
 Violen door de lugt; de stem der Nagtegalen

⁶⁶⁵ Gy moet gebaad, gezalvd, en deftig zyn gekleed: zie hiernaast Ruth 3:3

⁶⁶⁶ Hoogvertrek: bovenkamer. Plek waar je je terugtrekt.

⁶⁶⁷ Konings: hier lijkt verwezen te worden naar Esther, de vrouw die in het Bijbelboek Esther vrouw van de koning wordt

Regelnummer: 2890

Ruth 3:6-9

6 Ze ging naar de dorsvloer en deed precies wat haar schoonmoeder haar had opgedragen. 7 Boaz at en dronk, voelde zich voldaan, en legde zich te slapen tegen een hoop gerst. Toen kwam Ruth stilletjes naar hen toe, sloeg de deken aan zijn voeteneinde terug en ging liggen. 8 Midden in de nacht schrok hij wakker, draaide zich om en zag een vrouw aan zijn voeteneinde liggen. 9 'Wie is daar?' vroeg hij. 'Ik ben het, Ruth,' zei ze. 'Wilt u mij bij u nemen, want u kunt voor ons als lossers optreden.'

[Pagina 114]

Wekte yders aandagt op; het Wild vloog af en aan
 In 't trillend loov. Eer Nagt op zyne zwarte râen⁶⁶⁸
 Reed langs den Starrenboog moest Machlons Weêuw zig vinden
 2855 Op 't dartelende Veld van haren Zielsbeminden.
 Zy weet daar word het Feest des blyden Oogst gevierd.
 Zy deftig aangekleed, en geurig opgesierd,
 Krygt eindlyk deze Les van haar Godvrugte Moeder:
 In 't midden van de vreugd zult Gy tot uw' behoeder,
 2860 Nog zelv tot zynen vloer niet nad'ren: maar begeev
 U ergens in een hoek, tot dat uw blyde Neev
 De ruste zoekt; begluur waar Hy zig nêer zal vlyen,
 't Zal uwe onnozelheid tot geen verwytt gedyen
 2865 Zo ge U begeevt, wanneer het Lamplicht is geblust
 Ter plaatze daar die Man, vermoeid van vreugde, rust;
 En handig 't Dekzel ligt; en U aan zyne voeten⁶⁶⁹
 In stilte nederlegt, om Hem aldus te groeten:
 Wanneer hy wakker word, en vraagt: wat Vrouw zyt Gy?
 'k Ben RUTH, uw Dienstmaagd, brei uw' Vleugel over my:
 2870 Gy zyt de Losser. Hy, door Godsvreez aangedreven
 Zal U zyn mening dan opregt te kennen geven.
 Daar op zegt myn Heldin, zo Kinderlyk als vroom:
 Wat Gy beveelt zal ik gehoorzaam doen. De schroom
 Ontsloop haar hart; zy spoede als met gevlerkte benen⁶⁷⁰,
 2875 Toen Moeder was gekust naar Boaz Dorschvloer henen.
 Nu streek op nieu een stoet van Seraphynen nêer
 Om RUTH te omsingelen, nu zy tot haren Heer,

⁶⁶⁸ râen: raven⁶⁶⁹ aan zyne voeten: zie hiernaast Ruth 3:6-9⁶⁷⁰ gevlerkte benen: gevleugelde benen. Snel en licht.

[Pagina 115]

- Straks Bruigom zoude gaan, om, eer zy Hem zou naken⁶⁷¹,
 Door Hemeldeugden haar bevalliger te maken.
- 2880 Ze ontvonkten tans, door een vernieuden englengloed,
 De blanke Kuizheid in 't verhevene gemoed;
 Men zag de Deftigheid, onzaglyk van vermogen,
 Opryzen in 't gelaat en hartaantrekkende ogen.
 De Wyzheid straalde nu met meerder heerlykheid
- 2885 Van 't statig Wezen, dat een ed'le Majesteit
 Vertoonde; schoonheid streek het agtbaar Wezen over,
 En sierd haar door geen smeer of reukelozen lover:
 Maar dommelde het rood in 't aderryk albast,
 Zo juist als op 't gelaat van zo een schone past,
- 2890 Die nu tot Moeders troost en eigen heil 't zal wagen,
 Den ryksten van den ort ter Loszinge te vragen;
 Zy geeft aan al haar doen een' aangenamen zwier.
 Hare ogen tintelen van een verborgen vier⁶⁷²,
 Een vuur, dat door 't gezigt zyn spranken zo zal schieten
- 2895 Op Boaz borst, dat Hy niet eer zal rust genieten,
 Voor Hy die wondre Vrouw, die Hem de zinnen steelt,
 En al de Ziel vrybuit als Gade in de armen streelt.
 Godvrugtigheid moest tans de Majesteit, het leven,
 Den glanz die 't al volmaakt aan deze schoonheid geven.
- 2900 Maar Eerbaarheid⁶⁷³, een Deugd, die 't dartlen van de Min
 Niet dulden kan, vloog heen, en nam den boezem in
 Van Boaz, eer de slaap zyne ogen had geloken.
 Regtvaardigheid, en Pligt in ene Wolk gedoken

⁶⁷¹ naken: naderen

⁶⁷² vier: vuur

⁶⁷³ Eerbaarheid: hij behandelt haar juist op dat moment. Hij wijst haar niet af, maar weet dat hij eerst andere zaken moet regelen. Zie pagina 318 van deze editie (tevens pagina 119 van *De gevallen van Ruth*).

[Pagina 116]

- 2905 Van Hemelblau en Goud, verzelden Eerbaarheid,
En hielden wagt ter stêe⁶⁷⁴, daar Hy zig nedêrleid’.
- Naomi, God getrou, beproevd door veel gevaren,
Werpt zig ootmoedig nêer voor God der Legerscharen,
En vliegt Hem in gebêen⁶⁷⁵, geüit met heet getraan,
Op wind van zugten, vol Geloofsvertrouwen aan.
- 2910 Zy smeekt zyn hoge Gunst: Zy wilde RUTH verblyën,
En tot zyn Heerlykheid haar zake doen gedyën.
In dezen toestand word ze omschenen door een licht,
Waar voor in helderheid het licht des morgens zwigt,
Wanneer de gouden Zon vast bezig is te dagen,
- 2915 En al de Starren met bezwyming⁶⁷⁶ zyn geslagen.
Zy staat in 't eerst verbaazd, en weet niet, hoe dit kwam:
Maar wierd gerust gesteld, toen zy deez' taal vernam:
Zo ben ik eertyds ook aan Abraham verschenen,
Als ik met Eden zwoer myn hulpe hem te lenen.
- 2920 Ik ben die God, die U en uwe Drukgenoot⁶⁷⁷
Zo vaak beschermd heb, die uw Zielen van den dood
Genadig heb verlost. Ik wil de Toevlugt wezen
Van allen die myn' Naam, myn hoge deugden vrezén.
Ik God ben uwe God, verlaat u op myn trou.
- 2925 En zyt verzekerd, ik zal voor die Weduwwrouw,
Uw Dogter zorgen, zy is my getrou gebleven,
Ook toen myn heilig regt, door mynen arm gesteven,
Haar tot verbetering zo treffend heeft kastyd.
Heeft zy aan mynen Dienst gelovig zig gewyd:

⁶⁷⁴ stêe: plaats

⁶⁷⁵ gebêen: gebeden

⁶⁷⁶ bezwyming: hun kracht verliezen. Minder goed/niet zichtbaar meer zijn.

⁶⁷⁷ Drukgenoot: deelgenoot in leed

Regelnummer: 2968

Ruth 4:18-22

18 Dit zijn de nakomelingen van Peres: Peres verwekte Chesron, 19 Chesron verwekte Ram, Ram verwekte Amminadab, 20 Amminadab verwekte Nachson, Nachson verwekte Salmon, 21 Salmon verwekte Boaz, Boaz verwekte Obed, 22 Obed verwekte Isai, en Isai verwekte David.

Regelnummer: 2969

Jesaja 51:17-22

17 Word wakker, word wakker, Jeruzalem, sta op!

De HEER heeft je laten drinken uit de beker van zijn toorn;

je hebt uit die kelk gedronken,

de beker die je zo heeft bedweld tot de bodem leeggedronken.

18 Er is niemand die je leidt, geen van de kinderen die je hebt gebaard;

niemand die je bij de hand neemt, geen van de kinderen die je hebt grootgebracht.

19 Dubbel ongeluk heeft je getroffen: verwoesting en rampspoed - wie zal je troosten?

20 Je kinderen zijn bezweken; als een antilope gevangen in een net,

zo liggen ze op elke straathoek, overweldigd door de toorn van de HEER,

verlamd door de dreiging van je God.

21 Daarom, luister hiernaar, ongelukkige, jij die beschonken bent, maar niet door de wijn.

22 Dit zegt je God, de HEER, de God die het opneemt voor zijn volk:

Ik neem de bedwelmende beker uit je hand, de kelk, de beker van mijn toorn,

je hoeft er niet meer uit te drinken.

[Pagina 117]

- 2930 Ik zal myn Vaderlievde aan haar gewis betonen;
En haar Gehoorzaamheid met eeuw'gen luister Kronen.
Voor 's Werels Morgenstond besloot ik in myn raad,
Die vaster dan een berg van blaau arduinsteen staat,
Die brave⁶⁷⁸ naar de Wet aan Boas hand te trouwen.
- 2935 Ik, ik heb vastgesteld die deugdzaamste aller Vrouwen
Tot heil te stellen voor al 't Menschdom, dat my eert
Als dien die 't magtig Al op zynen wenk regeert;
Als dien, die zommigen verkiezt naar zyn behagen:
Voor die vol boetvaardy naar Goëls sterkte vragen.
- 2940 Uit haar geslagt zal ik verwekken ene ry,
Gezalfde Koningen, wien ik de heerschappy
Zal geven om myn Bruid, het Israël te rigten;
En hare zwarighêen, en noden te verligten.
Grootmoeder⁶⁷⁹ zal die Vrouw, die ed'le Vrouwe zyn
- 2945 Van den Gezalvden, die myn Gramschaps zwymelwyn⁶⁸⁰
Zal smaken, en den pryz der Loszinge zal wegen
Voor elken Zondaar, die verslagen en verlegen
Tot myne ontferming Vlucht, van 's Vaders eeuw'gen Zoon,
De Zaligheid zo wel van Onjoôn als van Joon⁶⁸¹.
- 2950 Hier zweeg Jehova, die weêr opvoer onder 't kraken
Van ligte Donders; daar het alles stond te blaken,
Daar Elimelechs Weêuw, door dit gevreezd gezigt
Tot in de Ziel ontsteld, op 't Aangezigte ligt.
Op 't laatst begint ze uit haar verbystering te bekomen.
- 2955 Het zyn, dus spreekt ze alleen, het zyn geen yd'le dromen!

⁶⁷⁸ brave: goed gedrag vertonend

⁶⁷⁹ Grootmoeder: Ruth wordt de grootmoeder van koning David. Zie Ruth 4:18-22.

⁶⁸⁰ Gramschaps zwymelwyn: de beker van Gods toorn. Zie o.a. hiernaast Jesaja 51:17 en 51:21-22.

⁶⁸¹ Onjoôn als van Joon: niet joods en joods

Regelnummer: 2988

Genesis 28:10-15

10 Jakob verliet dus Berseba en ging op weg naar Charan. 11 Op zijn toch kwam hij bij een plaats waar hij bleef overnachten omdat de zon al was ondergegaan. Hij pakte een van de stenen die daar lagen, legde die onder zijn hoofd en ging op die plaats liggen slapen. 12 Toen kreeg hij een droom. Hij zag een ladder die op de aarde stond en helemaal tot de hemel reikte, en daarlangs zag hij Gods engelen omhoog gaan en afdalen. 13 Ook zag hij de HEER bij zich staan, die zei: 'Ik ben de HEER, de God van je voorvader Abraham en de God van Isaak. Het land waarop je nu ligt te slapen zal ik aan jou en je nakomelingen geven. 14 Je zult zo veel nakomelingen krijgen als er stof op de aarde is; je gebied zal zich uitbreiden naar het westen en het oosten, naar het noorden en het zuiden. Alle volken op aarde zullen wensen zo gezegend te worden als jij en je nakomelingen. 15 Ikzelf sta je terzijde, ik zal je overal beschermen, waar je ook heen gaat, en ik zal je naar dit land terugbrengen; ik zal je niet alleen laten tot ik gedaan heb wat ik je heb beloofd.'

Regelnummer: 2981

Exodus 33:20

20 Maar,' zei hij, 'mijn gezicht zul je niet kunnen zien, want geen mens kan mij zien en in leven blijven.'

[Pagina 118]

- 't Is geen verbeelding: neen! neen! ik heb God gezien,
 En leev nog⁶⁸²! wat hy sprak zal zonder feil⁶⁸³ geschiên!
 Ik voel tans de ogen van myn Heilgeloov verklaren:
 Ja myne Dogter zal met ryken Boas paren!
- 2960 Ik zie den Borg⁶⁸⁴, den Vriend van 't heilige geslagt
 Uit Zaad van haren schoot, wat wonder! voortgebragt.
 Hoe rollen de eeuwen af voor myn gehelderde ogen!
 Ik zie den Zaalgen dag, met neev'len nu omtogen,
 Zo klaar als Israël⁶⁸⁵ hem in den slaap eens zag,
- 2965 Toen hy het dromend hoofd te Bethel nederlag!
 In die bespiegeling van Hemelsche gedagten,
 Daar zy heur waarde RUTH zo schielyk niet kon wagten,
 Komt die verkwikte thuz, eer nog het morgenlicht
 De duisternisze streek uit 's Hemels aangezigt.
- 2970 Zy twyfelt, of ze alrêe haar Dogter mag begroeten,
 Die nalyks de Aarde raakt met hare vlugge voeten;
 En Moeder aanloopt, die ze, als buiten zig verrukt,
 In de armen neemt en aan den blyden boezem drukt.
 En haar verhaalt: hoe zy op Boaz blyde Velden
- 2975 Bejegend wierd; hoe, toen zy hem nog wou vermelden
 Den smaad van Bildad, hy met afgebroken rêen
 Haar dus geântwoord had: ô Vrouw! zo ongemeen
 Van Geest, als Vroom van aart, Jehova moet U Zeg'nen!
 Gy wilde uw Machlon als een deugdzaam Wyv bejeg'nen:
- 2980 Hem hebt gy welgedaan, en de oude Weêuw getroost,
 Daar ze in U wedervond haar Vrienden, Man, en Kroost.

⁶⁸² leev nog: het zou niet mogelijk zijn om God te zien en te blijven leven. Zie hiernaast Exodus 33:20.

⁶⁸³ feil: fouten

⁶⁸⁴ Borg: toeverlaat, degene die de schuld op zich neemt (Jezus)

⁶⁸⁵ Israël: In Genesis 28 gaat Israël/Jakob in Bethel slapen en heeft hij een droom. Zie hiernaast Genesis 28:10-15.

Regelnummer: 3008

Ruth 3:10-18

10 'Moge de HEER je zegenen, mijn dochter,' zei hij. 'Dit getuigt van nog meer trouw dan wat je voorheen al hebt gedaan. Je hebt niet omgekeken naar jongere mannen, arm of rijk. 11 Daarom, mijn dochter, wees niet bang. Ik zal doen wat je van me vraagt; iedereen in de stad weet immers dat je een bijzondere vrouw bent. 12 Maar al is het waar dat ik jullie kan helpen, er is nog iemand anders voor wie dat geldt, en hij staat dichterbij jullie dan ik. 13 Blijf vannacht hier. Als morgenochtend blijkt dat die man als losser wil optreden is het goed, maar als hij dat niet wil, dan doe ik het, zo waar de HEER leeft. Blijf hier nu maar liggen, tot het ochtend wordt.' 14 En zij bleef tot de ochtend aan zijn voeteneinde liggen. Voordat het zo licht werd dat men iemand herkennen kon, stond ze op, want hij wilde niet dat bekend werd dat ze op de dorsvloer was geweest. 15 Hij zei: 'Pak je omslagdoek en houd hem open.' Dat deed ze, en hij goot er zes maten gerst in en hielp haar dit alles op te tillen. Daarna ging hij naar de stad. 16 Zij ging naar haar schoonmoeder, die haar vroeg hoe het haar was vergaan. Ruth vertelde haar wat Boaz voor haar gedaan had. 17 'Deze zes maten gerst heeft hij me gegeven, "want," zei hij, "je moet niet met lege handen bij je schoonmoeder aankomen."' 18 Daarop zei Noömi: 'Blijf hier dan maar rustig wachten tot je weet hoe het afloopt, mijn dochter, want ik weet zeker dat deze man niet zal rusten voordat hij de zaak geregeld heeft.'

[Pagina 119]

Was dit nog niet genoeg? moest ge ook Weldadigheden
 Aan my betonen! hoe roemwaardig zyn uw zeden!
 Gy volgt geen wulpze Jeugd⁶⁸⁶. Hoe wel hebt gy gedaan:
 2985 Gy biedt U, eerbaar hart! met regt den Losser aan.
 En nu, myn Dogter, wil in deze zaak niet vrezén!
 Waarom tog zoude ik niet uw Goël willen wezen?
 Daar gy aan al de Stad bekend zyt door uw deugd⁶⁸⁷?
 Ik zal uw bête voldoen⁶⁸⁸; het geevt my ware vreugd,
 2990 Dat ik uw bloedvriend ben. Dan daar 's een Losser, nader
 Dan ik. (Regtvaardigheid doorwerkte Hart en ader
 Van Boaz op dit woord; en Pligt ontvonkte tans
 Met Seraphynen gloed de borst diens grooten Mans.)
 Hou dezen Nagt U hier gy hebt geen kwaad te schromen.
 2995 (Aldus kon de Eerbaarheid zyn Minnedrifen tomen.)
 'k Zal Bildad spreken als hy morgen van het land
 Zig naar de Stad begeeft. Lost hy 't geen is verpand,
 Goed! laat hy loszen: maar indien hy 't mogt vertragen,
 Of weig'ren, dan zal ik, ô beste myner Magen!
 3000 U zeker Loszen. Zo Waaragtig als de HEER
 In Eeuwigheden leeft! leg tot den dag U nêer.
 Zy meldt: hoe zy zig toen wêer vlyde aan zyne benen;
 Hoe zy eer nog de Nagt was aan het overlénen,
 Eer de een den ander nog kon kennen, eer de liên
 3005 Haar op den Korenvloer, of Velden konden zien
 Om allen schyn des kwaads voorzigtig te vermyën;
 Op dat de ontdekking niet tot opspraak zou gedyën,

⁶⁸⁶ Gy volgt geen wulpze Jeugd: Boaz was niet meer zo jong. Ruth had ervoor kunnen kiezen om achter jongere mannen aan te gaan. Zie hiernaast Ruth 3:10.

⁶⁸⁷ bekend zyt door uw deugd: zie hiernaast Ruth 3:11

⁶⁸⁸ Ik zal uw bête voldoen: zie hiernaast Ruth 3:11-18

Regelnummer:3041

Ruth 3:14-18

14 En zij bleef tot de ochtend aan zijn voeteneinde liggen. Voordat het zo licht werd dat men iemand herkennen kon, stond ze op, want hij wilde niet dat bekend werd dat ze op de dorsvloer was geweest. 15 Hij zei: 'Pak je omslagdoek en houd hem open.' Dat deed ze, en hij goot er zes maten gerst in en hielp haar dit alles op te tillen. Daarna ging hij naar de stad. 16 Zij ging naar haar schoonmoeder, die haar vroeg hoe het haar was vergaan. Ruth vertelde haar wat Boaz voor haar gedaan had. 17 'Deze zes maten gerst heeft hij me gegeven, 'want,' zei hij, 'je moet niet met lege handen bij je schoonmoeder aankomen.' 18 Daarop zei Noömi: 'Blijf hier dan maar rustig wachten tot je weet hoe het afloopt, mijn dochter, want ik weet zeker dat deze man niet zal rusten voordat hij de zaak geregeld heeft.'

[Pagina 120]

- Van hare plaatze reez; hoe nog de Morgenstond
 Geen gloeiend vermiljoen streek om den nugt'ren mond⁶⁸⁹:
- 3010 Toen Boaz haar beval: ga, Dogter, eer de stralen
 Des gouden Dageraats op 't geeuwend Menschdom dalen;
 Eer 't noestig arbeidsvolk 't bewazemd strooy begeevt,
 En met het snoeimes naar den dronken Wyngaard streevt.
 Dat niemand ene Vrou op myne vloer mag vinden.
- 3015 Hoe eer zy afscheid nam van haren Zielsbeminden,
 Hy haar gebod: dat zy den sluier langen zou.
 Waarin hy deze Garst⁶⁹⁰ ten pand van zyne Trouw,
 Dus spreekte, en wyzt er op, voor ons nooddruftig leven,
 Met ongestreken maat, gulhartig heeft gegeven.
- 3020 Dus luide RUTHS verhaal, terwyl de Min haar hart
 Gedurende die rêen in hare strikken wart.
 Dan stondt de blyde hoop: die Man zou haar verhogen,
 (Het bleek in al zyn doen.) Te lezen in hare ogen.
 Dan nam de bleke vreez weer zitting in 't gelaat,
- 3025 Waaraf een Majesteit, en sieren luister gaat.
 Door woeling van die vreez moet hare ziele denken:
 Wat raad zo Boas my zyn hulp niet wilde schenken!
 Zo hy my geevt aan dien die my nog nader is!
 (Geen Wet verpligt dog hem tot die Verbintenis.)
- 3030 Zou hy me aan Bildad, dien ontaarten Neev besteden!
 Wat nutten my dan meer uw dierbre minlykheden,
 Goeddoende Boaz, wien elk een om uwe deugd
 Zo graag verkiezen zou ten Leidsman⁶⁹¹ harer jeugd?

⁶⁸⁹ gloeiend vermiljoen streek om den nugt'ren mond: rode gloed om de zon heen

⁶⁹⁰ Garst: gerst. Boaz geeft haar gerst mee na die nacht. Zie hiernaast Ruth 3:14-18.

⁶⁹¹ Leidsman: leidende man

Regelnummer: 3068

Marcus 4:35-39

35 Aan het eind van die dag, toen het avond was geworden, zei hij tegen hen: 'Laten we het meer oversteken.' 36 Ze stuurden de menigte weg en namen hem mee in de boot waarin hij al zat, en voeren samen met de andere boten het meer op. 37 Er stak een hevige storm op en de golven beukten tegen de boot, zodat die vol water kwam te staan. 38 Maar hij lag achter in de boot op een kussen te slapen. Ze maakten hem wakker en zeiden: 'Meester, kan het u niet schelen dat we vergaan?' 39 Toen hij wakker geworden was, sprak hij de wind bestraffend toe en zei tegen het meer: 'Zwijg! Wees stil!' De wind ging liggen en het meer kwam helemaal tot rust.

[Pagina 121]

- Moet ik weer Trouwen; 'k wensch myn Hart, myn Vrughtbre dagen
 3035 Aan genen min dan dien van dezen op te dragen!
 't Is Boaz barst zy uit, die in myn Harte leeft,
 Die voor myne ogen, en verwarde zinnen zweeft!
 O Hemel! mogte ik in dien trouwsten aller vrinden,
 Myn Vreugd, myn Troost, myn Rust, myn Machlon wedervinden!
- 3040 Dus speelt de wondre Min, die niet dan woelen lust
 Haar' rol in 't hart van RUTH, dat zagtkens word gesust
 Door Elimelechs Weêuw, die, door haar schrand're reden
 Zo zagt als honingzeem⁶⁹² haar' Geest als wasch kan kneden.
 Zy word, gelyk een schip in 't sling'ren op de Zee⁶⁹³
- 3045 Voorzigtig word gestuurd naar ene zek're rêe,
 Gerust gesteld. Waar na zy Moeder hoort verhalen:
 Welk een verschynzel die te Nagt zag nederdalen.
 En welk een stemme zy, in 't donker had gehoord,
 Die haar verzekerd had: hoe 't ongeschapen woord,
- 3050 De Leidsman des geloovs, die als de borg zou sterven
 Om voor zyn Eigendom den Hemel te verwerven,
 Te voorschyn komen zou uit een gezalvd geslagt,
 Wiens stam uit haren schoot zou worden voortgebracht;
 Dat Boas naar Gods raad haar Losser zoude wezen.
- 3055 Myn Dogter! voegt ze 'er by, wat moogt gy zorgend vrezen?
 Betrouw op God, wiens Woord, wiens Eed niet liegen kan.
 Ook zal uw bloedverwant die deugdelyke Man.
 Niet rusten voor hy tans uw zake zal volënden.
 Zo heerlyk wil nu God alle onze smaadhêen wenden⁶⁹⁴.

⁶⁹² honingzeem: honing die nog niet geperst is

⁶⁹³ gelyk een schip in 't sling'ren op de Zee: omstandigheden kunnen heftig zijn, maar de gelovige zal rust vinden bij God. Zie o.a. hiernaast Marcus 4:35-41.

⁶⁹⁴ Zo heerlyk wil nu God alle onze smaadhêen wenden: God wil de gelovigen helpen hun mindere kanten te veranderen, zodat ze meer op Jezus gaan lijken

Regelnummer: 3101

Deuteronomium 25:5-10

5 Wanneer twee broers bij elkaar wonen en een van hen sterft zonder dat hij een zoon heeft, dan mag zijn weduwe niet de vrouw worden van iemand buiten de familie. Haar zwager moet met haar slapen; hij moet haar tot vrouw nemen en de zwagerplicht tegenover haar vervullen. 6 De eerste zoon die zij baart geldt dan als zoon van zijn gestorven broer, opdat diens naam onder het volk van Israël zal voortleven. 7 Maar als de man weigert met zijn schoonzuster te trouwen, dan moet zij naar de stadsoudsten in de poort gaan en zeggen: 'Mijn zwager wil geen nageslacht voor zijn broer verwekken. Hij weigert zijn zwagerplicht tegenover mij te vervullen.' 8 Dan moeten de stadsoudsten hem erop aanspreken. Als hij blijft bij zijn weigering om met zijn schoonzuster te trouwen, 9 moet zij ten overstaan van de oudsten op hem afgaan, hem zijn sandaal uittrekken en hem in zijn gezicht spugen, waarbij ze hem toevoegt: 'Zo vergaat het de man die zijn broer nageslacht onthoudt.' 10 En bij de Israëlieten zal zijn familie bekendstaan als de familie Zonderschoen.

Regelnummer: 3109

Job 33:23-30

23 Het is niet aan de mens het tijdstip te bepalen waarop God zijn rechtsgeding begint. 24 God maakt korte metten met de machtigen en stelt anderen in hun plaats. 25 Jazeker, hij doorziet hun daden en brengt hen in de nacht ten val; verpletterd liggen ze terneer. 26 Ter plaatse, ten overstaan van allen, geselt hij hen voor hun goddeloosheid. 27 Want ze hebben zich van hem verwijderd, ze slaan geen acht op de wegen die hij wijst; 28 het komt door hen dat de armen om hulp roepen, door hen hoort God de vertrapten schreeuwen. 29 Maar als hij zwijgt, wie kan hem dan verstoren? Als hij zijn gelaat verbergt, wie kan hem dan aanschouwen? Over de mensen en de volken waakt hij evenzeer, 30 opdat geen schurk ooit koning wordt, niemand die het volk in zijn net verstrikt.

Regelnummer: 3109

Jesaja 62:5

5 Zoals een jongeman een meisje tot vrouw neemt, zo zullen jouw zonen jou ten huwelijk nemen, en zoals de bruidegom zich verheugt over zijn bruid, zo zal je God zich over jou verheugen.

Regelnummer: 3109

Hosea 2:21

21 Ik zal je voorgoed tot mijn vrouw maken, ik zal je hecht aan mij verbinden, door liefde en ontferming.

Regelnummer: 3109

2 Korintiërs 11:2

2 Ik waak over u zoals God over u waakt. Ik heb u aan één man uitgehuwelijkt, aan Christus, en ik wil u als een kuise bruid aan hem geven.

Regelnummer: 3109

Openbaringen 19:7

7 Laten we blij zijn en jubelen, laten we hem de eer geven! Want de bruiloft van het lam is gekomen en zijn bruid staat klaar.

[Pagina 122]

- 3060 De Hemel zorgt voor U, hy werkt in Boaz Ziel,
 Aan wiens Godvrugtig hart uw eerbaar schoon geviel.
 Dat blyke morgen vroeg voor 't oog van Bethlems volken.
 Maar, lieve! daar de Nagt nog bruint⁶⁹⁵ de Lugt en Wolken,
 Is 't nodig, dat ik U door duidlyk onderrigt,
- 3065 't Voorbeeldend Loszingswerk zette in een helder licht.
 't Woord Losser⁶⁹⁶, (dus begint Naomi RUTH te leren.)
 Betekend een, door wien de naasten weer kan keren
 Tot zynen vryen staat, van 't knellend slaavsch verband;
 Of die, der Wet getrouw, des Maagschaps goed, verpand,
- 3070 En in den nood verkogt, náást voor zyn' armen Broeder.
 Maar die zyn Broeders Weêuw ter Gade kiezt, en Moeder
 Van kloeke Zonen maakt, en dus een Zaad verwekt,
 Dat d'Overledenen tot eenen naam verstrekt:
 Zulk een mag allermeest den naam van Loszer dragen.
- 3075 Die nasting word verrigt door een der naaste Magen;
 Op dat het Landgoed blyve aan dien het viel ter erv,
 En 's Broêrs gedagtenisze en naam met hem niet sterv'.⁶⁹⁷
 Dit alles schetst ons af, hoe op het eind der eeuwen,
 De Wensch der Heidenen, de Hope der Hebreëuwen,
- 3080 De Goël, 's Menschen Zoon en God⁶⁹⁸, die eeuwig leeft,
 Gelyk ons Mozes pen⁶⁹⁹ dien Held beschreven heeft,
 Zo als 't gelovig oog van Job⁷⁰⁰ hem kon beschouwen;
 Die Engel des Verbonds, des Worstelaars vertrouwen;
 Hoe onder 't nieuw verbond de heilborg zonder gâe,
- 3085 Uw Zielebruidegom, zyn Kerkbruid met genâe⁷⁰¹

⁶⁹⁵ bruint: donker van kleur maken

⁶⁹⁶ Losser: een familielid die optreedt als er een ander familielid in de problemen is geraakt. Een onderdeel van het losserschap is het leviraatshuwelijk/zwagerhuwelijk, waarbij een man trouwt met de vrouw van een overleden familielid zonder kinderen, zodat de overleden man misschien alsnog een nakomeling zal krijgen (het eerste kind van de losser).

⁶⁹⁷ En 's Broêrs gedagtenisze en naam met hem niet sterv': zie Deuteronomium 25:5-10

⁶⁹⁸ 's Menschen Zoon en God: Jezus

⁶⁹⁹ Mozes pen: door veel gelovigen wordt gezegd dat Mozes de eerste vijf boeken van de Bijbel geschreven heeft. Het gaat er dus om hoe Jezus in de eerste vijf boeken van de Bijbel naar voren komt.

⁷⁰⁰ Job: in Job 33:23-30 zou over Jezus gesproken worden

⁷⁰¹ Uw Zielebruidegom, zyn Kerkbruid met genâe: Jezus/God wordt in de Bijbel ook wel gezien als bruidegom, de kerk/de gelovige als Zijn bruid. Zie o.a. hiernaast Jesaja 62:5, Hosea 2:21, 2 Korintiërs 11:2, Openbaringen 19:7.

Regelnummer: 3112

Genesis 3:6-13

6 De vrouw keek naar de boom. Zijn vruchten zagen er heerlijk uit, ze waren een lust voor het oog, en ze vond het aantrekkelijk dat de boom haar wijsheid zou schenken. Ze plukte een paar vruchten en at ervan. Ze gaf ook wat aan haar man, die bij haar was, en ook hij at ervan. 7 Toen gingen hun beiden de ogen open en merkten ze dat ze naakt waren. Daarom regen ze vijgenbladeren aan elkaar en maakten er lendenschorten van. 8 Toen de mens en zijn vrouw God, de HEER, in de koelte van de avondwind door de tuin hoorden wandelen, verborgen zij zich voor hem tussen de bomen. 9 Maar God, de HEER, riep de mens: 'Waar ben je?' 10 Hij antwoordde: 'Ik hoorde u in de tuin en werd bang omdat ik naakt ben; daarom verborg ik me.' 11 'Wie heeft je verteld dat je naakt bent? Heb je soms gegeten van de boom waarvan ik je verboden had te eten?' 12 De mens antwoordde: 'De vrouw die u hebt gemaakt om mij ter zijde te staan, heeft mij vruchten van de boom gegeven en toen heb ik ervan gegeten.' 13 'Waarom heb je dat gedaan?' vroeg God, de HEER, aan de vrouw. En zij antwoordde: 'De slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten.'

Regelnummer: 3124

Matteüs 9:15

15 Jezus antwoordde: 'Bruiloftsgasten kunnen toch niet treuren zolang de bruidegom bij hen is? Maar er komt een dag dat de bruidegom bij hen wordt weggehaald, dan zullen ze vasten.'

Regelnummer: 3124

Lucas 14:15-17

15 Toen een van de anderen die aan tafel aanlagen dit hoorde, zei hij tegen hem: 'Gelukkig al wie zal deelnemen aan de maaltijd in het koninkrijk van God!' 16 Jezus vervolgde: 'Iemand wilde een groot feestmaal geven en nodigde tal van gasten uit. 17 Toen het tijd was voor het feestmaal, stuurde hij zijn dienaar naar de genodigden om tegen hen te zeggen: 'Kom, want alles is klaar.'

Regelnummer: 3123

2 Korintiërs 12:1-4

1 Ik word er wel toe gedwongen hoog van mezelf op te geven. Daarom zal ik, hoewel het geen enkel doel dient, het hebben over visioenen en openbaringen die de Heer ons schenkt. 2 Ik ken een volgeling van Christus die veertien jaar geleden tot in de derde hemel werd weggevoerd - in zijn lichaam of buiten zijn lichaam, dat weet ik niet, dat weet God alleen. 3 Maar ik weet dat deze man - in zijn lichaam of zonder zijn lichaam, dat weet ik niet, dat weet God alleen - 4 werd weggevoerd tot in het paradijs en dat hij daar woorden hoorde die door geen mens mogen worden uitgesproken.

Regelnummer: 3116

Galaten 5:1

1 Christus heeft ons bevrijd opdat wij in vrijheid zouden leven; houd dus stand en laat u niet opnieuw een slavenjuk opleggen.

Regelnummer: 3124

Openbaringen 19:9

9 Toen zei hij tegen mij: 'Schrijf op: "Gelukkig zijn zij die voor het bruiloftsmaal van het lam zijn uitgenodigd."' En hij vervolgde: 'Wat God hier zegt, is betrouwbaar.'

[Pagina 123]

Zo mild bejeg'nen zal. Hy zal de Naaster wezen
 Van hun, die door 't geloov hem als de Zielsborg⁷⁰² vrezin.
 Hy zal ons 't goed, dat wy door Adams booz bedryv⁷⁰³
 Verloren, naasten, Hy zal ons naar Ziel en lyv
 3090 Verloszen uit de magt van Satan, Dood en Zonden,
 Door welkers banden wy Regtvaardig zyn gebonden.
 Zyn Goddelyke kragt maakt ons voor eeuwig vry⁷⁰⁴.
 Hy zal om U en my dier helsche slaverny,
 Als onze bloedverwant, te ontslaken, 't lieve leven;
 3095 Gods grimmigheid ten zoen tot enen Lospryz geven.
 Aan 's Duivels boelen schenkt hy zelv zig tot een schat,
 Die nimmer eindlooz brein heeft naar waardy bevat:
 Een schat, die van geen mot, nog roest word doorgevreten,
 Die in 't Paleiz, dat wy den derden Hemel⁷⁰⁵ heten,
 3100 Daar Goëls Bruilovtsfeest⁷⁰⁶ by 't eindlooz koorgeluid
 Voltrokken word met zyn hier ondertroude Bruid⁷⁰⁷,
 Volmaaktlyk word gekend. Daar, daar zal men bevinden
 Wat Jezus heeft verdiend voor hun, die Hem beminden.
 Daar! Dan het Morgenlicht ryzt onderwyl en op,
 3105 De oranje dageraad beschilderde den top
 Van 't blaauwende gebergte; de blyde Zon ontloken
 Gelyk een Bruidegom wierd reeds door duizend roken,
 Uit zo veel bloemen, al verschillende van kleur,
 Bewierookt, 't vedrig gild⁷⁰⁸, verkwikt door dezen geur,
 3110 Spant zynen gorgel op⁷⁰⁹, om met verscheide wyzen
 De schoonheid van den dag naar zynen aart te pryzen.

⁷⁰² Zielsborg: Jezus als redder van de ziel

⁷⁰³ Adams booz bedryv: Adams slechte handelen. De eerste man die van de vruchten van de boom van goed en kwaad at. Zie hiernaast Genesis 3:6-13.

⁷⁰⁴ Zyn Goddelyke kragt maakt ons voor eeuwig vry: zie hiernaast Galaten 5:1

⁷⁰⁵ derden Hemel: het paradijs. Zie hiernaast 2 Korintiërs 12:1-4.

⁷⁰⁶ Goëls Bruilovtsfeest: Het bruilovtsfeest van Jezus. Jezus wordt gezien als de bruidegom, de kerk/gelovigen als zijn bruid. Zie onder andere hiernaast Matteüs 9:15, Lucas 14:15, Openbaringen 19:9. In de Bijbel: Matteüs 22:1-14 en Matteüs 25:1-13.

⁷⁰⁷ ondertroude Bruid: de kerk, de gelovige

⁷⁰⁸ vedrig gild: (goudkleurige) bedekking met veren

⁷⁰⁹ Spant zynen gorgel op: jezelf klaarmaken om te gaan zingen. 'Gorgel' betekent keel of strottenhoofd.

Regelnummer: 3138

Jesaja 11:6

6 Dan zal een wolf zich neerleggen naast een lam, een panter vlijt zich bij een bokje neer; kalf en leeuw zullen samen weiden en een kleine jongen zal ze hoeden.

Regelnummer: 3138

Jesaja 65:25

25 Wolf en lam zullen samen weiden, een leeuw en een rund eten beide stro en een slang zal zich voeden met stof. Niemand doet kwaad, niemand sticht onheil op heel mijn heilige berg - zegt de HEER.

Regelnummer: 3138

Matteüs 7:15

15 Pas op voor valse profeten, die in schaapskleren op jullie afkomen, maar eigenlijk roofzuchtige wolven zijn.

Regelnummer: 3138

Matteüs 10:16

16 Bedenk wel, ik zend jullie als schapen onder de wolven. Wees dus scherpzinnig als een slang, maar behoud de onschuld van een duif.

Regelnummer: 3138

Lucas 10:3

3 Ga op weg, en bedenk wel: ik zend jullie als lammeren onder de wolven.

Regelnummer: 3138

Johannes 10:11-16

11 Ik ben de goede herder. Een goede herder geeft zijn leven voor de schapen. 12 Een huurling, iemand die geen herder is, en die niet de eigenaar van de schapen is, laat de schapen in de steek en slaat op de vlucht zodra hij een wolf ziet aankomen. De wolf valt de kudde aan en jaagt de schapen uiteen; 13 de man is een huurling en de schapen kunnen hem niets schelen. 14 Ik ben de goede herder. Ik ken mijn schapen en mijn schapen kennen mij, 15 zoals de Vader mij kent en ik de Vader ken. Ik geef mijn leven voor de schapen. 16 Maar ik heb ook nog andere schapen, die niet uit deze schaapskooi komen. Ook die moet ik hoeden, ook zij zullen naar mijn stem luisteren: dan zal er één kudde zijn, met één herder.

[Pagina 124]

- De Wereld ryzt van 't bed. Der druivensnoeiren hand⁷¹⁰
 Snyt straks by 't vrolyk lied de trossen in de mand.
 De Herder, die zyn Vee te Nagt voor wrede Wolven⁷¹¹
 3115 Zorgvuldig had bewaakt, ziet hen langs 't klaver golven.
 Daar treedt Heer Boaz aan De liefde noopt hem voort.
 Daar ziet hy zyne Moey⁷¹² en RUTH in Bethlems poort.
 Zy zien hem te gelyk Daar mogen zy hem groeten
- RUTH valt byna in zwym voor zyn Gezigt en Voeten,
 3120 En Elimelechs Weêuw schynt buiten zig vervoerd.
 De mannelyke Ziel van Boaz word ontroerd.
 Men ziet de tranen uit zyn vriendlyke ogen springen.
 (Zo wonder werkt het bloed, wie kan natuur bedwingen?)
 Dat geeft de onstelde Borst verädeming. Hy rigt
 3125 Zyn Zielsvoogdesze⁷¹³ op, daar zy voor hem nederligt.
 Hy spreekt aldus haar aan: myn ted're Ziel bewogen
 Door gene dart'le Min: maar Goddelyk vermogen;
 Vindt nimmer ware rust, voor 'k U, gewenschte Vrouw!
 Naar 's HEREN heilge Wet mag naasten door de Trouw.
- 3130 Ik heb U hartlyk liev. Uw deugd uw reine zeden,
 Uw Lighaam juist van leest, dat duizend minlykheden
 Der Ziel in 't aanzigt toont: onstolen my myn' selv'.
 Der Weêuwen Rigter, die op 't ruime Stargewelv
 Als zynen Voetbank treedt, die my met zynen Zegen
 3135 Zo ryklyk overlaadt, die U door wond're wegen
 Op myne Velden bragt; wiens Albeschik het spil
 Van onze daden is, bestiere Bildads wil

⁷¹⁰ druivensnoeiren hand: de hand van de druivensnoeier

⁷¹¹ De Herder, die zyn Vee te Nagt voor wrede Wolven: schapen en wolven komen veel vaker terug in de Bijbel.
 Zie o.a. hiernaast Jesaja 11:6, Jesaja 65:25, Matteüs 7:15, Matteüs 10:16, Lucas 10:3, Johannes 10:11-16.

⁷¹² Moey: schoonmoeder

⁷¹³ Zielsvoogdesze: zielsverwant

Regelnummer: 3173

Deuteronomium 25:5-10

5 Wanneer twee broers bij elkaar wonen en een van hen sterft zonder dat hij een zoon heeft, dan mag zijn weduwe niet de vrouw worden van iemand buiten de familie. Haar zwager moet met haar slapen; hij moet haar tot vrouw nemen en de zwagerplicht tegenover haar vervullen. 6 De eerste zoon die zij baart geldt dan als zoon van zijn gestorven broer, opdat diens naam onder het volk van Israël zal voortleven. 7 Maar als de man weigert met zijn schoonzuster te trouwen, dan moet zij naar de stadsoudsten in de poort gaan en zeggen: 'Mijn zwager wil geen nageslacht voor zijn broer verwekken. Hij weigert zijn zwagerplicht tegenover mij te vervullen.' 8 Dan moeten de stadsoudsten hem erop aanspreken. Als hij blijft bij zijn weigering om met zijn schoonzuster te trouwen, 9 moet zij ten overstaan van de oudsten op hem afgaan, hem zijn sandaal uittrekken en hem in zijn gezicht spugen, de man die zijn broer nageslacht onthoudt.' 10 En bij de Israëlieten zal zijn familie bekendstaan als de familie Zonder Schoen.

Regelnummer: 3173

Ruth 4:6-8

6 Toen zei de man: 'Dan kan ik mijn rechten niet doen gelden, want dat zou ten koste gaan van mijn eigen familiebezit. Neemt u het maar van mij over, want ik kan het me niet veroorloven. 7-8 Koopt u het land maar!' en hij trok zijn sandaal uit. (Als vroeger een dergelijke koop of ruil rechtsgeldig gemaakt moest worden, bestond er in Israël het gebruik dat men zijn sandaal uittrok en die aan de ander gaf. Zo werd een dergelijke zaak in Israël bekrachtigd.)

[Pagina 125]

- Tot weig'ring; want indien het dezen mogt behagen
 By 't loszen van uw Goed zyn trouw U op te dragen:
- 3140 Myn liefde was vergeevsch, myn min te leur gesteld,
 Of schoon de hope my een' goeden uitslag speldt.
 Hoe ernstig ik u minne, ik moet het regt betragten,
 En heden de uitspraak van uw' nad'ren vriend verwagten.
 Straks komt Hy door de Poorte. Ach! gave God! dat Hy
- 3145 My zeide: 'k maak het Goed dier Vreemde nimmer vry.
 Dan hadde ik mynen wensch, en zonder enig dralen
 Vergaderde ik den raad in een der Opperzalen
 Van deze Poorte; op dat ge in 't aanzien van 't gerigt⁷¹⁴
 Hem zynen schoen⁷¹⁵ losmaakte, en spuwde⁷¹⁶ in 't aangezigt,
- 3150 En wy, daar al het Volk 't verwonderd zoude aanschouwen,
 Gezegend door den Raad, zo ylings zouden trouwen.
 Geen Doffer, ziek getreurd om 't missen zyner Gâe,
 Onzeker waar zy dwaalt, bevreezd, dat de ongenâe
 Des Haviks, dol naar roov haar bezig is te delen,
- 3155 Ja reeds haar bloedig vleesch voert in der jongen kelen:
 Voelt meerder vreugd, als Hy na eindeloos verdriet,
 Op 't alleronverwagtst zyn Duivken wederziet,
 Dan RUTH gevoeld, nu zy door Boaz eigen woorden,
 Die haar' gepynden Geest, die Moeders ziel bekoorden,
- 3160 Van Hem zo minlyk zo welmenende geüit,
 Verzekerd word, dat hy haar aanzoekt tot zyn Bruid.
 Zy staat van blydschap stom. Zy wilde driemaal pogen
 Bescheid te geven⁷¹⁷; zy slaat driemaal zedige ogen

⁷¹⁴ aanzien van 't gerigt: bij de stadspoort wordt rechtgesproken, onderhandeld. Het was een openbare plek, met vaak een (binnen)plein.

⁷¹⁵ schoen: zie hiernaast Deuteronomium 25:9

⁷¹⁶ spuwde: zie hiernaast Deuteronomium 25:9

⁷¹⁷ Bescheid te geven: uitleg geven

Regelnummer: 3209

Ruth 1:1

1 In de tijd dat de rechters het volk leidden, brak er een hongersnood uit in het land. Een man trok daarom met zijn vrouw en zijn twee zonen weg uit Betlehem in Juda, om een tijdland in de vlakke van Moab te gaan wonen.

Regelnummer: 3211

Ruth 1:21a

21 Toen ik hier wegging had ik alles, mar de HEER heeft mij met lege handen laten terugkomen. [...]

Regelnummer: 3212

Ruth 4:1-4

1 Boaz was intussen naar de poort gegaan en daar gaan zitten. Toen kwam de man voorbij van wie hij gesproken had - zijn naam is niet van belang - en hij zei: 'Kom hier even bij me zitten.' De man deed wat hem gevraagd werd. 2 Ook vroeg Boaz tien stadsoudsten plaats te nemen, en ook zij gingen zitten. 3 Toen zei hij tegen de man die ook als lossers kon optreden: 'Het stuk land van onze broeder Elimelech wordt door Noömi, die teruggekeerd is uit Moab, verkocht. 4 Ik meen dan ook u het volgende te moeten meedelen: U kunt het stuk land kopen ten overstaan van de hier aanwezigen en ten overstaan van de oudsten van het volk. Als u van plan bent uw rechten te doen gelden, dan kunt u dat doen, zo niet dan moet u mij dat laten weten. U bent de eerste die hiervoor in aanmerking komt, en ik kom na u.' 'Ik zal mijn rechten doen gelden,' zei de man.

[Pagina 126]

- Naar Boaz ogen op; zy slaat ze driemaal nêer,
 3165 En loost vast zugt op zugt. Och! uwe Dienstmaagd⁷¹⁸, Heer,
 Kan nailyks wat zy hoort, en ziet, en voelt geloven!
 Dus spreek zy stamerende en slaat het oog naar boven,
 En meerder kan zy niet. Naomi vat het woord,
 Verhaalt haar' Neev al 't geen ze in 't duister had gehoord;
 3170 Hoe godlooz de eerbare RUTH van Bildad wierd bejegend;
 Terwyl haar Dogters deugd van haar steeds word gezegend,
 En naar waardy geroemd. Zy maakt hem openbaar
 Het geen haar wedervoer, dat Hem de vlugge Maar
 Nog niet geboodschaft had. Zy toont dien roem der braven
 3175 Haar dankbaar harte voor 't genot van zo veel gaven,
 Die zyne goedheid haar door RUTH zo mildlyk schonk.
 Op 't laatste zegt ze: ô Neev! die uwe liefde zonk
 Op myner Dogters deugd; Zy is uw liefde waardig
- Daar nadert Bildad Hy blyvt staan maar zie! hoe vaardig
- 3180 Loopt Boaz naar Hem toe, en roept: Hoor, Gy, zulk een,
 Zet u hier in de Poorte en luister naar myn rêen.
 Aldus spreek hy Hem aan: Het land voorlang geheten
 Het Elimelechs Land, en 't land voorhêen bezeten
 Door 't Kroost van onzen Brôer wierd door zyn Weêuw verkogt,
 3185 Toen zy door Hongersnood⁷¹⁹ zo deerlyk was bezogt,
 En tot den Moabyt de Toevlugt had genomen,
 Uit wiens gebied zy arm tot onz is weergekomen⁷²⁰:
 Zult Gy dat loszen? Goed! zo niet verklaar het my.⁷²¹
 Dat ik het wete. Er is dog niemand meer dan Gy,

⁷¹⁸ Dienstmaagd: dienstbare volgeling

⁷¹⁹ door Hongersnood: zie hiernaast Ruth 1:1

⁷²⁰ Uit wiens gebied zy arm tot onz is weergekomen: zie hiernaast Ruth 1:21

⁷²¹ Zult Gy dat loszen? Goed! zo niet verklaar het my: volgens de gewoontes en regels heeft het familielid dat het dichtstbij staat, de eerste keuze. Het is in eerste instantie Bildads plicht en als Bildad het niet doet, is Boaz degene die zich hun lot aan kan trekken. Zie Ruth 4:4.

Regelnummer: 3222

Ruth 4:4

4 Ik meen dan ook u het volgende te moeten meedelen: U Kunt het stuk land kopen ten overstaan van de hier aanwezigen en ten overstaan van de oudsten van het volk. Als u van plan bent uw rechten te doen gelden, dan kunt u dat doen, zo niet dan moet u mij dat laten weten. U bent de eerste die hiervoor in aanmerking komt, en ik kom na u.' 'Ik zal mijn rechten doen gelden,' zei de man.

Regelnummer: 3222

Spreuken 8:13

13 Wie ontzag heeft voor de HEER haat het kwaad.

Ik verafschuw trots en hoogmoed, leugens en het kwaad.

[Pagina 127]

- 3190 En ik, myn Vriend, na U, die daar toe is verbonden.
 Nu trilt de Hel van vreez, en blaazt uit duizend monden
 Het vuur ten afgronde uit, bezorgd, dat Bildad, trouw
 Aan 's HEREN Wet, zig tot zyn pligt verbinden zou.
 Maar Hovaardy springt op, en knarst op zyne tanden,
- 3195 En zegt: laat my begaan, ik werk in de ingewanden
 Van Bildad. Eigenbaat bestier hier na zyn hart,
 Zo rake Boaz 't best in zyn beleid verward.
 Ik zal⁷²², zegt Bildad, door de Trotzheid⁷²³ aangedreven
 Het Elimelechs Land, en 't Land van myne Neven
- 3200 Voorzeker naderen. Myn Rykdom is dog groot,
 Dat schaadt myn schatten niet. Dit antwoord valt als lood
 Den Minnaar op het hart, myn RUTH, en hare Moeder
 Verbleken op die rêen. En Bildad, die zyn' Broeder
 Als door en door beziet, en zyn beteuterdheid
- 3205 Bewonderd, gaat naar Huiz, daar men zyn komste beidt⁷²⁴;
 Vast agterdogtig op 't geen Hem was wedervaren.
 Myn RUTH! zegt Boaz, Och! hoe zal die storm bedaren!
 Hoe kryg ik eenmaal kalmte in myn ontroerd gemoed,
 Tot U in liefde ontvlamd, zo 'k dagt door Hemelgloed.
- 3210 Zal Bildad U, die hy baldadig eer wou smaden,
 Van schuld ontheffen? U met weldâen overladen,
 Zo veel vermag de roep van uwen vromen aart!
 Gewis! ik zie U eens aan zyne hand gepaard.
 Zal ik in eeuwigheid, ô Pronkjuweel der Vrouwen!
- 3215 ô Lust van myn gezigt! U niet als Gade aanschouwen!

⁷²² Ik zal: de man, in *De gevallen van Ruth* Bildad genoemd, zegt in eerste instantie zijn rechten te doen gelden. Zie hiernaast Ruth 4:4.

⁷²³ Trotzheid: hier wordt Bildad met trots in verband gebracht. Trots is een zonde in de Bijbel. Zie o.a. hiernaast Spreuken 8:13.

⁷²⁴ beidt: erop wachten

Regelnummer: 3244

Exodus 3:11-15

11 Mozes zei: 'Maar wie ben ik dat ik naar de farao zou gaan en de Israëlieten uit Egypte zou leiden?' 12 God antwoordde: 'Ik zal bij je zijn. En dit zal voor jou het teken zijn dat ik je heb gestuurd: als je het volk uit Egypte hebt weggeleid, zullen jullie God bij deze berg vereren.' 13 Maar Mozes zei: 'Stel dat ik naar de Israëlieten ga en tegen hen zeg dat de God van hun voorouders mij gestuurd heeft, en ze vragen: "Wat is de naam van die God?" Wat moet ik dan zeggen?' 14 Toen antwoordde God hem: 'Ik ben die er zijn zal. Zeg daarom tegen de Israëlieten: "IK ZAL ER ZIJN heeft mij naar u toe gestuurd.'" 15 Ook zei hij tegen Mozes: 'Zeg tegen hen: "De HEER heeft mij gestuurd, de God van uw voorouders, de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob. En hij heeft gezegd: 'Zo wil ik voor altijd heten, met die naam wil ik worden aangeroepen door alle komende generaties.'"

Regelnummer: 3242

Psalm 139:11-12

11 Al zei ik: 'Laat het duister mij opslokken, het licht om mij heen veranderen in nacht,'
12 ook dan zou het duister voor u niet donker zijn - de nacht zou oplichten als de dag,
het duister helder zijn als het licht.

Regelnummer: 3242

Johannes 8:12

12 Jezus nam opnieuw het woord. Hij zei: 'Ik ben het licht voor de wereld. Wie mij volgt loopt nooit meer in de duisternis, maar heeft licht dat leven geeft.'

[Pagina 128]

Hoe! wankelt 's HEREN Woord, dat nooit gewankeld heeft?

Wyk! twyfelmoedigheid⁷²⁵: de God van Boaz leeft!

Die kan uit duisternis het licht te voorschyn brengen⁷²⁶.

Wat moogt ge uw tranen, RUTH, op myne reden sprengen!

3220 JEHOVA⁷²⁷ is getrouw! myn Ziel krygt meerder licht.

Ik ga, en werp my nêer voor 't allesziend Gezigt.

Begeev U mede alleen. Hy kan 't verwarde ontknopen,

En mooglyk word uw Geest, wanneer ge U slus laat dopen,

By deze plegtigheid wel kundig van Gods wil.

3225 Vaar wel! myn Levensvreugd! Hou U gelovig stil.

⁷²⁵ twyfelmoedigheid: twijfel

⁷²⁶ uit duisternis het licht te voorschyn brengen: Met God is niets donker. Zie hiernaast o.a. Psalm 139:11-12 en Johannes 8:12.

⁷²⁷ JEHOVA: komt van YHWH, zie hiernaast Exodus 3:11-15. 'De naam HEER is een weergave van de godsnaam JHWH, die hier opgevat wordt als een vorm van het werkwoord haja, 'zijn' ('Hij zal er zijn').' Bron: Jongerenbijbel NBV, Nederlands Bijbelgenootschap (2006). P. 73.

Regelnummer: 3256

Matteüs 1:1-16

1 Overzicht van de afstamming van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham. 2 Abraham verwekte Isaak, Isaak verwekte Jakob, Jakob verwekte Juda en zijn broers, 3 Juda verwekte Peres en Zerach bij Tamar, Peres verwekte Chesron, Chesron verwekte Aram, 4 Aram verwekte Amminadab, Amminadab verwekte Nachson, Nachson verwekte Salmon, 5 Salmon verwekte Boaz bij Rachab, Boaz verwekte Obed bij Ruth, Obed verwekte Isaï. 6 Isaï verwekte David, de koning. David verwekte Salomo bij de vrouw van Uria, 7 Salomo verwekte Rechabeam, Rechabeam verwekte Abia, Abia verwekte Asaf, 8 Asaf verwekte Josafat, Josafat verwekte Joram, Joram verwekte Uzzia, 9 Uzzia verwekte Jotam, Jotam verwekte Achaz, Achaz verwekte Hizkia, 10 Hizkia verwekte Manasse, Manasse verwekte Amos, Amos verwekte Josia, 11 Josia verwekte Jechonja en zijn broers ten tijde van de Babylonische ballingschap. 12 Na de Babylonische ballingschap verwekte Jechonja Sealtiël, Sealtiël verwekte Zerubbabel, 13 Zerubbabel verwekte Abiud, Abiud verwekte Eljakim, Eljakim verwekte Azor, 14 Azor verwekte Sadok, Sadok verwekte Achim, Achim verwekte Eliud, 15 Eliud verwekte Eleazar, Eleazar verwekte Mattan, Mattan verwekte Jakob, 16 Jakob verwekte Jozef, de man van Maria. Bij haar werd Jezus verwekt, die Christus genoemd wordt.

Regelnummer: 3258

Ruth 4:6

6 Toen zei de man: 'Dan kan ik mijn rechten niet doen gelden, wat dat zou ten koste gaan van mijn eigen familiebezit. Neemt u het maar van mij over, want ik kan het me niet veroorloven.'

Regelnummer: 3258

Ruth 4:7-8

7-8 Koopt u het land maar!' en hij trok zijn sandaal uit. (Als vroeger een dergelijke koop of ruil rechtsgeldig gemaakt moest worden, bestond er in Israël het gebruik dat men zijn sandaal uittrok en die aan de ander gaf. Zo werd een dergelijke zaak in Israël bekrachtigd.)

[Zang 6]

ZESDE ZANG.

INHOUD.

RUTH, die met Israël in énen⁷²⁸ God geloofd,
 Ontvangt den Waterdoop⁷²⁹ gelyk de vreemde ontvingen.
 Dit teken harer deugd pronkt nauylks op haar Hoofd,
 Of zy ziet Boaz, die zyn vreugd niet kan bedwingen.

3230 Hy meldt: Hoe een Profeet hem ernstig had gezegd,
 Dat zy Grootmoeder zou van vele Vorsten wezen;
 Ja dat Messias zelv⁷³⁰ moest spruiten uit haar' Egt.
 Hy leidt haar voor 't Gerigt, daar Bildad, die voor dezen

3235 Haar Landgoed loszen wou, haar afwijst⁷³¹. Zy ontbindt⁷³²
 Zyn schoen, en toegejuigd, trouwt zy haar' besten Vrind⁷³³.

3240 Grootmoedig Heilgeloov, die voor geen kruiz wilt zwigten,
 Maar 't U ten nutte maakt volhard my voor te lichten
 Op 't hobbelige Pad, waar langs de Tegenspoed,
 De Moeder van de Deugd met haar ontzagbren stoet,
 Myn brave RUTH vast zweept. Maar hoe! uw lagchend wezen,
 Waar in de Zaligheid der Ziele staat te lezen,
 Knikt my tans vrolyk toe. Wat is 't? uw Rozenmond,
 Die zig zint Edenstyd op Englen taal verstond,

⁷²⁸ énen: de volken die om het volk van Israël heen woonden, geloofden vaak in meerdere goden. Voorbeelden hiervan zijn de Edomieten, de Moabieten, de Egyptenaren.

⁷²⁹ Waterdoop: Ruth laat zich dopen. Dit is niet terug te vinden in het Bijbelboek Ruth.

⁷³⁰ Messias zelv: Ruth is een voorouder van Jezus. Zie hiernaast Matteüs 1:1-16 en in het bijzonder Matteüs 1:1-5.

⁷³¹ afwijst: Bildad wil geen lossen voor Ruth zijn. Zie hiernaast Ruth 4:6.

⁷³² ontbindt: zie hiernaast Ruth 4:7-8

⁷³³ haar' besten Vrind: Boaz wordt hier Ruths beste vriend genoemd

Regelnummer: 3281

Matteüs 7:13-14

13 Ga door de nauwe poort naar binnen. Want de brede weg, die velen volgen, en de ruime poort, waar velen door naar binnen gaan, leiden naar de ondergang. 14 Nauw is de poort naar het leven, en smal de weg ernaartoe, en slechts weinigen weten die te vinden.

[Pagina 130]

- Beweegt zig; ja, ik hoor die Waarheidsdogter spreken:
 3245 Neen! ik ben nimmermeer voor 't woën der Hel bezweken.
 Ook schiet des Hemels Magt by 's duivels nooit te kort.
 Al heeft Gods weerparty⁷³⁴ zyn slaven⁷³⁵ aangepord
 Om uw Heldin te smâen: zyn Wensch zal nooit gelukken.
 Al de Afgrond poog' haar deugd boozartig te onderdrukken:
 3250 Zyn woelen is vergeevsch, de Vroomheid Zegeviert,
 Door 't Huwelyk van RUTH. Zo wyz zo wonder stiert
 Het magtig Albeschik de dâen der stervelingen!
 Zy zwygt, myn Zangerin voelt nieuwe drift tot zingen.
 De Godgewyde RUTH smeekt: dat het heilig licht
 3255 Van 's HEREN lievelyk en troostend aangezigt,
 Haar Ziel verklaar, nu zy tot sterkte in hare gangen,
 Op d'engen levensweg⁷³⁶ het Doopzel zal ontvangen.
 Gy weet het, alziend God! dus roept zy hartlyk uit,
 Dat ik niet onbedagt genomen heb 't besluit,
 3260 Om onder Israël als Israël te leven:
 'k Wensch U en uwen Dienst voor eeuwig aan te kleven,
 Al kwam die keuze my op banger ween te staan,
 Dan reeds godloozheid my, zo wreed heeft aangedaan.
 't Geloov, myn Leidster weet van weisten nog bezwyken:
 3265 Mag my, getrouwe God! uwe ondersteuning blyken;
 'k Beschaam myn Hat'ren⁷³⁷ dan door myn Standvastigheid.
 Van Molochs Grouweldienst hebt gy my afgeleid.
 Gy gaavt me een Moeder, die me in bitterhêen en noden,
 Haar Troost, en Raad, en Hulp trouhartig heeft geboden.

⁷³⁴ weerparty: tegenstander, de duivel

⁷³⁵ slaven: zij die de duivel helpen

⁷³⁶ d'engen levensweg: zie hiernaast Matteüs 7:13-14

⁷³⁷ 'k Beschaam myn Hat'ren: door haar standvastigheid in het volgen van God gaat zij zich schamen voor de dingen die ze niet zo goed gedaan heeft in het verleden

Regelnummer: 3317

Handelingen 11:1-18

1 De apostelen en de gemeenteleden in Judea hoorden dat ook de heidenen Gods woord hadden aanvaard. 2 Toen Petrus terugkwam in Jeruzalem, spraken de Joodse gelovigen hem hierover aan 3 en verweten hem dat hij onbesnedenen had bezocht en samen met hen had gegeten. 4 Daarop zette Petrus uiteen wat er precies gebeurd was. Hij zei: 5 'Toen ik in Joppe aan het bidden was, werd ik gegrepen door een visioen: een voorwerp dat op een groot linnen kleed leek, werd aan vier punten uit de hemel neergelaten tot vlak bij mij. 6 Ik keek er aandachtig naar en zag de lopende en kruipende dieren van de aarde, en ook de wilde dieren en de vogels van de hemel. 7 En ik hoorde een stem tegen me zeggen: "Ga je gang, Petrus, slacht en eet." 8 Maar ik antwoordde: "Nee, Heer, in geen geval, want ik heb nog nooit gegeten van iets dat verwerpelijk of onrein is." 9 Maar voor de tweede keer kwam er een stem uit de hemel: "Wat God rein heeft verklaard, zul jij niet als verwerpelijk beschouwen." 10 Dat gebeurde tot driemaal toe; daarna werd alles weer omhooggetrokken naar de hemel. 11 Precies op dat moment kwamen er bij het huis waar wij verbleven drie mannen aan; ze waren uit Caesarea naar mij toe gestuurd. 12 De Geest zei tegen me dat ik zonder aarzelen met hen mee moest gaan. Deze zes broeders hebben me vergezeld, en samen zijn we het huis binnengegaan van de man die ons had laten komen. 13 Hij vertelde ons dat hij in zijn huis een engel had zien staan, die tegen hem zei: "Stuur iemand naar Joppe om Simon, die ook Petrus wordt genoemd, te halen. 14 Hij zal je vertellen hoe jij en al je huisgenoten kunnen worden gered." 15 Ik was nog maar nauwelijks begonnen te spreken, of de heilige Geest daalde op hen neer, zoals destijds ook op ons. 16 Ik herinnerde me dat de Heer tegen ons zei: "Johannes doopte met water, maar jullie zullen gedoopt worden met de heilige Geest." 17 Als God hun wegens hun geloof in de Heer Jezus Christus hetzelfde geschenk wilde geven als ons, hoe had ik hem daar dan van kunnen weerhouden?' 18 Toen ze dat gehoord hadden, waren ze gerustgesteld en loofden ze God met de woorden: 'Dan geeft God dus ook de heidenen de kans om tot inkeer te komen en het nieuwe leven te ontvangen.'

[Pagina 131]

- 3270 Uwe arme Dienstmaagd vindt, door úw beschik genâe
 In Boaz minnend oog. Uw Gunst koom' hem te stâé
 In zyn verlegenheid, waar in hy is geweken
 Naar 't Veld om daar met U van zynen Nood te spreken.
 't Gaat wel! dus barst zy uit. Ik voel, ik voel 't gemoed
- 3275 Verwarmd, verlevendigd door enen Hemelgloed.
 Met ziet ze een wond'ren straal Godsaangezigt ontschoten.
 Een blyk van zyne zorg voor myne Drukgenoten.
 Dit geeft haar sterkte en Moed om in des HEREN kragt
 Naar 't Doopbad⁷³⁸ af te trêen. Waar zig een Englenwagt
- 3280 Alrede had geschaard. Men ziet de Weduwwrouwen,
 Daar Bethlem zamendromt om 't Dopen aan te schouwen,
 Naar 't heilig Water gaan. Daar vraagt men myn Heldin:
 Of zy opregt van Ziel, uit onbedwongen Min
 Tot God en zynen Dienst gelovig wierd bewogen
- 3285 Tot deze Dompeling? zy slaat haar zedige ogen
 Eerbiedig op, en zegt: Getuige zy de HEER,
 Die alles hoort en ziet, en deze Vrouw, die 'k eer
 Als myne Moeder, dat, ik om geen Aardsbelangen
 Den Doop des Joûngenoots wensch op myn Hoofd te ontvangen,
- 3290 Dat ik nog hogen staat, nog Wellust heb gezogt:
 Maar smeekte, dat ik steeds my zo gedragen mogt
 Als ene in Isrel voegt, eerbiedende Godswetten.
 Nu word zy, (want wie kon dit Voorregt haar beletten?⁷³⁹)
 Als ene Vreemdeling der gerechtigheid gewyd.
- 3295 Zo zegepraalt de Deugd den bitschen nyd ten spyt.

⁷³⁸ 't Doopbad: in het Bijbelboek Ruth wordt niet over Ruths doop gesproken. De doop als het aannemen van het geloof, komt in het Nieuwe Testament naar voren. In het Oude Testament wordt er gesproken over je reinigen, baden, wassen.

⁷³⁹ want wie kon dit Voorregt haar beletten: ook ongelovigen mogen tot het geloof komen. Het is niet alleen voor mensen met een Joodse achtergrond. Zie hiernaast Handelingen 11:1-18.

Regelnummer: 3325

Leviticus 1:14

14 Wie een vogel als brandoffer aan de HEER aanbiedt, moet een tortelduif of een jonge gewone duif nemen.

Regelnummer: 3327

Kolossenzen 2:12-13

12 Toen u gedoopt werd bent u immers met hem begraven, en met hem bent u ook tot leven gewekt, omdat u gelooft in de kracht van God die hem uit de dood heeft opgewekt. 13 U was dood door uw zonden en door uw onbesneden staat, maar God heeft u samen met Christus levend gemaakt toen hij ons al onze zonden kwijtschold.

Regelnummer: 3327

Romeinen 6:2-4

2 Dat in geen geval. Hoe zouden wij, die dood zijn voor de zonde, nog in zonde kunnen leven? 3 Weet u niet dat wij die gedoopt zijn in Christus Jezus, zijn gedoopt in zijn dood? 4 We zijn door de doop in zijn dood met hem begraven om, zoals Christus door de macht van de Vader uit de dood is opgewekt, een nieuw leven te leiden.

[Pagina 132]

- Nog hoger zal zy 't Hoofd, het heerlyk Hoofd opsteken,
 Als zy den Man straks trouwt, die heur naar 't Hart wou spreken.
 De Laster staat verstomd. En Ephraths borgerschap
 Begroet de Joûngenote alrêe by 't handgeklap
- 3300 Als Isrels Borgerin. Zy zal hare Offeranden,
 Twe Tortelduifkens⁷⁴⁰ zien op 't heilig Outer branden.
 En dan toen myn Heldin, door Moeders hand gevat,
 Was opgeklommen uit het zuiv'rend Waterbad⁷⁴¹,
 Verneemt zy Boaz, gantsch in Ziel en Zin bewogen
- 3305 Om 't geen Hem was gebeurd. De tranen in zyne ogen,
 Zyn Dogters van die Vreugd, die met haar' blyden stoet
 Zo onverwagt zig plaatste en werkte in zyn gemoed.
 Hy was naar de Eenzaamheid als Izaäk gewandeld,
 Daar hy van 't Huwlyk, dat hy wenschte had gehandeld
- 3310 Met zynen God, die 't best zyn Hartkwellaadje⁷⁴² weet;
 En wierd aldaar bezogt van enen Godsprofeet.
 Ik zat op 't stille Veld door bange en luide zugten
 (Dus meldt hy het geval.) myn Boezem te verlugten.
 Ik smeekte God om raad in myn verlegenhêen,
- 3315 Toen een eerwaardig Man voor myn gezigt verscheen.
 Een zilverblanke Baard, in langen niet geschoren,
 Belommerde zyn Borst, hy scheen in 't Hart te boren
 Met starende ogen, gantsch verrukt in zyn gebaar.
 Een Mantel, grov van draad, doorwerkt met Kemelshair,
- 3320 Met enen lêeren riem tot stevigheid der leden
 Onagtzaam opgegord, wiens langheid zyne treden

⁷⁴⁰ Tortelduifkens: duiven werden vaker gebruikt als brandoffer, vooral als het gaat om arme mensen. Zie hiernaast Leviticus 1:14.

⁷⁴¹ zuiv'rend Waterbad: door de doop is er een overgang van oud naar nieuw, van dood naar levend. Zie hiernaast Kolossenzen 2:12-13 en Romeinen 6:2-4.

⁷⁴² Hartkwellaadje: wat Boaz bezighoudt, wat zijn hart kwelt

Regelnummer: 3356

1 Samuël 17:12-15

12 David was een zoon van Isai uit Betlehem, dat in de streek Efrata in Juda ligt. Deze Isai had acht zonen. Hijzelf was in de tijd van Saul al te oud om nog onder de wapenen te gaan, 13 maar zijn drie oudste zonen trokken met Saul ten strijde. De oudste heette Eliab, de tweede Abinadab en de derde Samma. 14 David was de jongste. Zijn drie oudste broers waren met Saul ten strijde getrokken, 15 en hij ging heen en weer tussen het kamp van Saul en Betlehem, waar hij de kudde van zijn vader hoedde.

Regelnummer: 3363

1 Samuël 30:16-17

16 De Egyptenaar leidde David naar het kamp van de Amalekieten. Daar zaten ze , in groepjes verspreid, te eten en te drinken. Ze deden zich te goed aan de enorme buit die ze in het land van de Filistijnen en in Juda hadden vergaard. 17 De volgende dag overviel David hen en bestookte hen van de vroege ochtend tot de late avond. Niemand ontkwam, op vierhonderd jongemannen na, die op hun kamelen wegluchtten.

Regelnummer: 3357

2 Samuël 5:2-5

2 Ook vroeger al, toen Saul nog over ons regeerde, was u degene die de troepen van Israël aanvoerde. De HEER heeft u beloofd: Jij zult mijn volk, Israël, weiden; jij zult vorst over Israël zijn.' 3 De oudsten van Israël kwamen bij de koning in Hebron. Daar sloot koning David ten overstaan van de HEER een verdrag met hen, en zij zalfden hem tot koning van Israël. 4 David was dertig jaar toen hij koning werd en hij regeerde veertig jaar: 5 vanuit Hebron regeerde hij zeven jaar en zes maanden over Juda en vanuit Jeruzalem regeerde hij drieëndertig jaar over heel Israël en Juda.

Regelnummer: 3366

2 Samuël 5:6-7, 9a.

6 De koning en zijn mannen trokken op naar Jeruzalem, waar de Jebusieten woonden. De Jebusieten zieden tegen David: 'U komt er niet in! Sterker nog: de lammen en de blinden zullen u verjagen! David komt er niet in!' 7 Toch veroverde David de bergvesting van Sion, de huidige Davidsburcht, [...] 9 David ging in de bergvesting wonen en noemde deze de Davidsburcht.

Regelnummer: 3363

2 Samuel 8:1

1 Enige tijd later versloeg David de Filistijnen. Hij onderwierp hen en ontnam hun het bestuur over hun hoofdstad.

Regelnummer: 3363

2 Samuël 8:11-12

11 Koning David wijdde deze geschenken aan de HEER, samen met het goud en zilver van de volken die hij had onderworpen: 12 de Arameeërs, de Moabieten, de Ammonieten, de Filistijnen en de Amalekieten, en van Hadadezer, de koning van Soba.

[Pagina 133]

- Belemmerde in het gaan, hing van zyn schouders af.
 Zyn handen kruizden zig op enen ruwen stav.
 Ik sprak hem driewerv aan, en had driewerv gezwegen,
 3325 Toen 'k nog geen antwoord kreeg; op 't laatst wierd ik verlegen:
 Maar toen brak deze Man met wonderlyk geluid,
 Het geen ik nooit vergeet, in deze woorden uit.
 Ik ben een ziender Gods⁷⁴³! God heeft my afgezonden,
 Om U al 't geen myn Geest gewaar word te verkonden.
 3330 Ik zie in God verrukt een Koninglyk geslagt⁷⁴⁴
 Uit uwe Lendenen roemrugtig voortgebracht.
 Ik zie een Herder⁷⁴⁵, die, uit Obeds Zoon⁷⁴⁶ geboren,
 Ter Schaapskoie uitgehaald tot Ryksvorst⁷⁴⁷ word gekoren.
 3335 Ik zie hem als een Hoen van berg tot berg gejaagd⁷⁴⁸,
 Eer hy de Heilge zalv⁷⁴⁹ op zynen schedel draagt;
 En hem genoodzaakt, schier van yders hulp versteken,
 By Grotemoêrs geslagt om lyvsbeschut te smeken.
 Een David, die met steen en staal zyn prille tyd
 Tot schrik van Amalek⁷⁵⁰ en Philistyn⁷⁵¹ verslyt,
 3340 Die moedig, na hy eerst te Hebron⁷⁵² moet regeren,
 En Judaas stam alleen met zagt gezag beheren,
 Na Zions burt⁷⁵³ (van ouds der Jebusiten nest⁷⁵⁴.)
 Gods Heerlykheid verplaatzt, en daar zyn Zetel vest.
 Als hy voor 't Leger gaat langs Arams hoofdrivieren⁷⁵⁵,
 3345 Dan bukken voor zyn voet hoogmoedige Syriëren⁷⁵⁶;
 Dan biedt hem Ammons Kroost⁷⁵⁷, en Edoms wrev'lig Zaad⁷⁵⁸,
 Schoon 't steeds uit Oorlogslust zyn Wapens tegenstaat,

⁷⁴³ ziender Gods: een profeet, iemand die Gods woorden doorgeeft

⁷⁴⁴ Koninglyk geslagt: Boaz is een voorouder van Jezus, zie in de Bijbel Matteüs 1:1-16.

⁷⁴⁵ Herder: David. Zie hiernaast 1 Samuël 17:12-15.

⁷⁴⁶ Obeds Zoon: Isaï, vader van koning David

⁷⁴⁷ tot Ryksvorst: David wordt koning. Zie hiernaast 2 Samuël 5:2-5.

⁷⁴⁸ van berg tot berg gejaagd: Saul, de koning op dat moment, heeft het op David gemunt en zit hem achterna. Zie in de Bijbel 1 Samuël 18:6 - 1 Samuël 26.

⁷⁴⁹ Heilge zalv: voor iemand koning werd, werd hij gezalfd. David wordt gezalfd in 1 Samuël 16.

⁷⁵⁰ Amalek: zie hiernaast 1 Samuel 30:16-17 en 2 Samuël 8:11-12

⁷⁵¹ Philistyn: David versloeg de Filistijnen. Zie hiernaast 2 Samuël 8:1.

⁷⁵² Hebron: hij heerst eerst in Hebron zes maanden over Juda en dan vanuit Jeruzalem over Israël en Juda. Zie hiernaast 2 Samuël 5:5.

⁷⁵³ Zions burt: Zion was een burcht in Jeruzalem. David verovert Jeruzalem en vestigt daar zijn zetel. Zie hiernaast 2 Sam. 5:6-9.

⁷⁵⁴ Jebusiten nest: Jebusieten zijn de inwoners van Jeruzalem. Zie hiernaast 2 Samuël 5:6.

⁷⁵⁵ Arams hoofdrivieren: de Tigris en de Eufraat

⁷⁵⁶ Syriëren: Aram is het Hebreeuwse woord voor Syrië. Het gaat om een gebied ten noorden van Israël.

⁷⁵⁷ Ammons Kroost: de Ammonieten, afstammend van Ben-Ammi. Hun gebied ligt ten noorden van Israël.

⁷⁵⁸ Edoms wrev'lig Zaad: de Edomieten, afstammend van Esau. Hun gebied ligt ten zuiden van Israël.

Regelnummer: 3379, 2 Samuël 12:24-25

24 David troostte zijn vrouw Batseba. Hij sliep met haar en ze kreeg een zoon, die hij Salomo noemde. De HEER had het kind lief 25 en gaf het bij monde van de profeet Natan de naam Jedidja, 'Lievling van de HEER'.

Regelnummer: 3388, 1 Koningen 9:1-2

1 Toen Salomo de bouw van de tempel voor de HEER en van het koninklijk paleis voltooid had, en ook al zijn andere bouwplannen ten uitvoer had gebracht, 2 verscheen de HEER hem een tweede keer, zoals hij hem ook in Gibeon was verschenen.

Regelnummer: 3391, 1 Koningen 10:1-2

1 De roem van Salomo, die de naam van de HEER tot eer strekte, was tot de koningin van Seba doorgedrongen. Ze ging naar hem toe om hem met raadsels op de proef te stellen. 2 Ze kwam naar Jeruzalem met een grote karavaan kamelen beladen met reukwerk, een grote hoeveelheid goud, en edelstenen. Ze bracht Salomo een bezoek en legde hem alle vragen voor die ze had bedacht.

Regelnummer: 3391, 1 Koningen 10:10-11

10 De koningin van Seba schonk Salomo honderdtwintig talent goud en een grote hoeveelheid reukwerk en edelstenen. Zoveel reukwerk als de koningin van Seba aan koning Salomo gaf, is later nooit meer aangevoerd. 11 De vloot van Chiram die het goud uit Ofir had meegebracht, voerde van daar ook een grote hoeveelheid sandelhout en edelstenen mee.

Regelnummer: 3394, 1 Koningen 11:1-5

1 Koning Salomo beminde vele buitenlansse vrouwen: behalve de dochter van de farao beminde hij ook vrouwen uit Moab, Ammon, Edom en Sidon, en Hethitische vrouwen. 2 Ze waren afkomstig uit de volken waarover de HEER tegen de Israëlieten had gezegd: 'Jullie mogen je niet met hen inlaten en zij mogen zich niet met jullie inlaten, anders zullen zij jullie ertoe verleiden hun goden te gaan dienen.' Juist tot die vrouwen voelde Salomo zich aangetrokken. 3 Hij had zevenhonderd hoofdvrouwen en driehonderd bijvrouwen, en deze vrouwen maakten hem ontrouw: 4 op zijn oude dag verleidden zij hem ertoe andere goden te gaan dienen en was hij de HEER, zijn God, niet meer met hart en ziel toegedaan zoals zijn vader David dat was geweest. 5 Salomo zocht zijn heil bij Astarte, de godin van de Sidoniërs, en Milkom, de gruwelijke god van de Ammonieten.

Regelnummer: 3388, 1 Kronieken 28:6-7

6 Hij zei me: "Je zoon Salomo, die zal voor mij een tempel en tempelhoven bouwen. Hem heb ik als mijn zoon verkozen, voor hem zal ik een vader zijn. 7 En als hij mijn geboden en voorschriften steeds zo nauwgezet blijft naleven als hij nu doet, zal ik zijn koningschap voor altijd bestendigen."

Regelnummer: 3393, 2 Kronieken 9:30-31

30 Veertig jaar regeerde Salomo vanuit Jeruzalem over heel Israël, 31 tot hij bij zijn voorouders te ruste ging. Hij werd begraven in de Davidsburcht, en zijn zoon Rechabeam volgde hem op.

[Pagina 134]

- Den fyns demoedig aan; dan zal hy Moäbs Volken,
 Die Volken die zo wreed hun blikkerende Dolken
 3350 Op bei zyn Ouders (hen zorgvuldig aanbetroud,
 Toen hy nog omzwierv als een Vogel in het woud.)
 Aanstieten, om van RUTH aan 't Zaad zig dus te wreken:
 Als de Oorlogvoerder Gods den dartlen trotz verbreken.
 Die Man naar 's Hemels hart zal zynen Zalomon⁷⁵⁹,
 3355 Den Zoon van Bathzeba⁷⁶⁰, zien ryzen als een Zon,
 Die Isrel 't Hart verkwikt. Hy selv zal by zyn leven
 Hem d'erentitel van zyn Troonsopvolger geven.
 Ik zie die Jedidja⁷⁶¹, daar Vader de ogen sluit⁷⁶²,
 Als Jakobs Lust en Roem, by 't schel Bazuingeluid
 3360 Ten Rijksstoel opgevoerd. God selv zal nederdalen
 Om zyn zo vreedzaam Hart met wyzheid te bestralen,
 Men stuurt hem Liban⁷⁶³ toe, in duurzaam Cedren hout;
 Men scheept hem Ophir⁷⁶⁴ af in Elpenbeen en Goud,
 Als hy voor 's HEREN Troon een Heiligdom zal stigten⁷⁶⁵
 3365 Waar Levis Priesterkoor⁷⁶⁶ zyn Dienstwerk zal verrigten.
 Arabiën reizt leeg om dezen Vorst te zien,
 Als schebaas Majesteit⁷⁶⁷ haar gaven hem zal biën.
 Hy zal door zynen Egt den Nyl aan Kedron⁷⁶⁸ paren,
 En heerschen glorieryk in ruste veertig jaren⁷⁶⁹.
 3370 Wellustigheid⁷⁷⁰ verblind zyn Zielsoog, het verstand;
 Hy steekt voor valsche Goôn dan 't Wierook in den brand.
 De vette Olyvenberg voor Salem opgerezen,
 Zal dan een schouburg van gevloekte gruw'len wezen.

⁷⁵⁹ Zalomon: Salomo, zoon van David

⁷⁶⁰ Zoon van Bathzeba: Salomo. David slaapt met Batseba, de vrouw van Uria. David laat hem voor op het slagveld plaatsnemen en hij overlijdt. Zie in de Bijbel 2 Samuël 11. Vervolgens krijgen ze een zoon samen, Salomo. Zie hiernaast 2 Samuël 12:24-25.

⁷⁶¹ Jedidja: Een andere naam voor Salomo. Zie hiernaast 2 Samuël 12:25.

⁷⁶² Vader de ogen sluit: als David, zijn vader, overlijdt

⁷⁶³ Liban: cederhout uit Libanon

⁷⁶⁴ Ophir: elpenbeen (= ivoor) en goud uit Ofir

⁷⁶⁵ Heiligdom zal stigten: God heeft Salomo uitgekozen om onder zijn leiding de tempel te mogen laten bouwen. Zie hiernaast 1 Kronieken 28:6-7 en 1 Koningen 9:1-2.

⁷⁶⁶ Levis Priesterkoor: de stam Levi draagt zorg voor het heiligdom en de priesters bij het volk van Israël.

⁷⁶⁷ schebaas Majesteit: Salomo's roem is groot en de koningin van Seba komt langs. Zie hiernaast 1 Koningen 10:1-2 en 1 Koningen 10:10-11.

⁷⁶⁸ Nyl aan Kedron: Nijl, een rivier die ontspringt in Ethiopië en uiteindelijk via Egypte in de Middellandse zee uitmondt. Kidron, een rivier in Israël.

⁷⁶⁹ in ruste veertig jaren: Salomo regeert vreedig voor 40 jaar. Zie hiernaast 2 Kronieken 9:30.

⁷⁷⁰ Wellustigheid: Salomo wordt ontrouw, hij heeft 700 hoofdvrouwen en 300 bijvrouwen. Het zijn vrouwen uit andere volkeren (dit keurt God af) en door hen gaat Salomo andere goden vereren. Zie hiernaast 1 Kon. 11:1-5.

Regelnummer: 3402, 1 Koningen 11:33

33 Ik breng deze scheuring teweeg omdat ze mij verlaten hebben en Astarte zijn gaan vereren, de godin van de Sidoniërs, en Kemos, de god van Moab, en Milkom, de god van de Ammonieten. Ze zijn mij ongehoorzaam geworden en hebben gedaan wat slecht is in mijn ogen, want ze hebben mijn voorschriften en rechtsregels niet nageleefd zoals Salomo's vader David dat deed.

Regelnummer: 3402, 1 Koningen 11:35-36

35 Maar zijn zoon zal ik het koningschap ontnemen. Tien stammen geef ik aan jou, 36 en zijn zoon zal ik één stam laten houden, opdat er bij mij in Jeruzalem, de stad die ik heb uitgekozen om er mijn naam te laten wonen, altijd iemand zal zijn die het licht van het koningshuis van mijn dienaar David brandend houdt.

Regelnummer: 3400, 1 Koningen 11:42-43

42 Veertig jaar regeerde Salomo vanuit Jeruzalem over heel Israël, 43 tot hij bij zijn voorouders te ruste ging. Hij werd begraven in de Davidsburcht, en zijn zoon Rechabeam volgde hem op.

Regelnummer: 3401, 1 Koningen 12:16

16 Toen de Israëlieten merkten dat de koning aan hun verzoek geen gehoor gaf, zeiden ze tegen hem: 'Wat hebben wij met David te maken? Wij hebben niets op, volk van Israël! Het koningshuis van David zorgt maar voor zichzelf!' En de Israëlieten braken op.

Regelnummer: 3404, 1 Koningen 14:25

25 In het vijfde jaar van de regering van koning Rechabeam trok koning Sisak van Egypte tegen Jeruzalem op.

Regelnummer: 3403, 2 Kronieken 12:1-2

1 Toen Rechabeam zich eenmaal verzekerd wist van zijn positie en hij de macht stevig in handen had, legde hij de wet van de HEER naast zich neer, en alle Israëlieten volgden zijn voorbeeld. 2 En omdat ze hun plicht tegenover de HEER verzaakten, gebeurde het in het vijfde regeringsjaar van koning Rechabeam dat koning Sisak van Egypte tegen Jeruzalem ten strijde trok.

Regelnummer: 3412, 2 Kronieken 12:16

16 Toen Rechabeam bij zijn voorouders te ruste ging, werd hij begraven in de Davidsburcht. Zijn zoon Abia volgde hem op.

Regelnummer: 3416, 2 Kronieken 13:23

23 Toen Abia bij zijn voorouders te ruste ging, werd hij begraven in de Davidsburcht. Zijn zoon Asa volgde hem op.

Regelnummer: 3418, 2 Kronieken 14:4-5

4 Uit alle steden van Juda liet hij de offerplaatsen en de wierookaltaren verwijderen. Onder zijn bewind heerste er rust en vrede in het koninkrijk. 5 Doordat er vrede heerste in het land en er in die tijd geen oorlog tegen hem gevoerd werd, was Asa in staat in Juda vestingsteden te bouwen. De HEER had hem immers rust verschaft.

[Pagina 135]

Dan wet hy 's Hemels wraak, die, dus door hem gesard,
 3375 Allengskens naakt schoon ze eerst in hem te straffen mart.
 Ik zie na zynen Dood⁷⁷¹, waar Kanan om moet treuren,
 (Zo heiligt God zyn eer.) Het Ryk in tweeën⁷⁷² scheuren.
 Maar Ephraim hoereert⁷⁷³, en Judaas ed'len stam⁷⁷⁴,
 3380 Volgt, door het Bygeloov verblind Rehabeäm⁷⁷⁵.
 't Vervloekt Egipten⁷⁷⁶ komt op Salem aangestoven,
 En dreigt den Tempel Gods al zynen schat te ontroven.
 Ja Judaas Oppermagt⁷⁷⁷, belust op bloed en stryd,
 Vliegt Isrels Heerscher⁷⁷⁸ aan, tot hem het zwaard ontglydt
 3385 In 't stryden met den Dood. Hy laat den sceppter slippen,
 En stervende benoemt hy met zyn bleke lippen
 Zyn meestgeliefden Zoon⁷⁷⁹ tot Judaas Oppervorst.
 De Joodsche Windelkroon, door Davids kruin getorst,
 Pronkt om Abiaas⁷⁸⁰ hoofd. Voor hem zal Jakob beven,
 3390 Als hy door zyne magt word op de vlugt gedreven.
 En schoon de bron van nyd niet gantsch word toegestopt
 De op bloed beluste Wrok word onderling gekropt:
 Als men Abiaas telg⁷⁸¹ (uit twe en twintig Zonen
 Den Ryksstav toegereikt.) Na 's Vaders dood ziet Kronen.
 3395 Godvrugtige Asa draagt geen gladgesmeerd pantsier⁷⁸²
 Tot schrik van 't eigen Bloed: maar voert de Leeuwbanier
 Om buitenlands geweld, gesterkt door hulp des HEREN,
 By 't heilig krygsalärm van zyn gebied te keren
 Al krygt zyn deugd een vlek, daar hy 't Syriersche Volk
 De Zilverlingen weegt maar 't wegen van hunn' dolk;

⁷⁷¹ zynen Dood: Salomo regeerde 40 jaar en zijn zoon Rechabeam volgde hem op. Zie hiernaast 1 Kon. 11:42-43.

⁷⁷² Ryk in tweeën: Rechabeam neemt advies aan van de jongemannen met wie hij opgroeide in plaats van van de oudsten met ervaring. Het gevolg is dat er een scheuring ontstaat tussen Juda en Israël. Zie hiernaast 1 Koningen 12:16 en in de Bijbel 2 Kronieken 10.

⁷⁷³ Ephraim hoereert: Efraïm, een stam in Israël, vereert afgoden. Zie hiernaast 1 Koningen 11:33.

⁷⁷⁴ Judaas ed'len stam: Rechabeam regeert over Juda en Jerobeam wordt koning over Israël. Zie in de Bijbel 1 Koningen 29-32 en hiernaast 1 Koningen 11:35-36.

⁷⁷⁵ Rehabeäm: Rechabeam legde de wet van God naast zich neer. God was niet meer zijn god. Zie hiernaast 2 Kronieken 12:1.

⁷⁷⁶ Egipten: Egypte valt aan. Zie hiernaast 1 Koningen 14:25 en 2 Kronieken 12:1-2.

⁷⁷⁷ Judaas Oppermagt: Rechabeam

⁷⁷⁸ Isrels Heerscher: Jerobeam

⁷⁷⁹ meestgeliefden Zoon: Abia

⁷⁸⁰ Abiaas: Abia is Rechabeams zoon. Zie hiernaast 2 Kronieken 12:16.

⁷⁸¹ Abiaas telg: Asa volgt Abia op. Zie hiernaast 2 Kronieken 13:23.

⁷⁸² pantsier: Rust en vrede in plaats van strijd. Zie hiernaast 2 Kronieken 14:4-5.

Regelnummer: 3424

2 Kronieken 16:1

1 Maar in het zesendertigste regeringsjaar van Asa viel koning Basa van Israël Juda binnen en versterkte hij Rama om de aan- en afvoerwegen voor koning Asa van Juda af te snijden.

Regelnummer: 3431

2 Kronieken 17:1

1 Zijn zoon Josafat volgde hem op.

Regelnummer: 3434

2 Kronieken 17:6

6 Het vervulde hem met trots dat hij de HEER gehoorzaamde, en ook hij verwijderde de offerplaatsen en Asjerapalen uit Juda.

Regelnummer: 3448

2 Kronieken 21:1-4

1 Toen Josafat bij zijn voorouders te ruste ging, werd hij begraven in de Davidsburcht. Zijn zoon Joram volgde hem op. 2 Jorams broers, zonen van Josafat, waren Azarja, Jechiël, Zecharja, Azarja, Michaël en Sefatja. Dit waren allemaal zonen van koning Josafat van Israël. 3 Hun vader had hun grote hoeveelheden goud, zilver en andere kostbaarheden geschonken, en vestingsteden in Juda, maar het koningschap had hij overgedragen aan Joram, want die was zijn eerstgeboren zoon. 4 Zodra Joram de macht in zijn vaders koninkrijk had overgenomen, vermoordde hij al zijn broers en ook een aantal leiders van Israël.

[Pagina 136]

- 3400 Wanneer Baëza⁷⁸³ dreigt op zyne sterkte en wallen
 Als Beiren op den roov bloedzugtig aan te vallen;
 Schoon hy een Godsprofeet in enge boeien sluit;
 Om dat die 's Hemels last hem te openhartig uit:
 't Zal eeuwig tot zyn Lov op alle tongen zweven,
- 3405 Dat hy de Godsbruid met Verbinding van haar leven
 Aan 's HEREN dienst Verbondt. Ik zie het deugden pad
 Na hem met lust betrêen door vromen Jozaphat⁷⁸⁴.
 Door zyn bestier zal 't land in vrede en sterkte groeien,
 De waarheid en het regt gelyk een Roze bloeien.
- 3410 Hy wortelt bosschen uit den Drekgôon⁷⁸⁵ toegewyd.
 't Verwilderd Kroost van Loth, dat zynen roem benydt,
 Mag met een Heir, zo groot als immer ogen zagen,
 Het tans Godvrezend Ryk den schrik in 't Harte jagen:
 Op 't ernstig Zielsgezugt van dien Gezalvden Vorst
- 3415 Beschouwt men (daar geen een met 's Vyands bloed zig morst.)
 Den Vyand door zig selv vernield, en in de stromen
 Van drabbig martelbloed ellendig omgekomen.
 Dog daar zyn Lukzon ryzt, en Moor en Philistyn
 Om stryd hem zegenen en onderdanig zyn:
- 3420 Zie ik hoe Schiloos Stam dien braven moet beschreien,
 Daar hy in hem zyne eer gaat naar het Grav geleïën.
 Het heilig Landschap kraakt door zulk een' zwaren slag.
 Het zugtend Juda ziet vol angst zyn' jongsten dag
 Erbarmlyk te gemoet: nu Joram⁷⁸⁶, (die na 't kronen
- 3425 Zig inwydt met het bloed van drie paar⁷⁸⁷ ed'le Zonen

⁷⁸³ Baëza: koning Basa van Israëel valt Juda binnen. Zie hiernaast 2 Kronieken 16:1.

⁷⁸⁴ Jozaphat: Josafat volgt zijn vader Asa op. Zie hiernaast 2 Kronieken 17:1.

⁷⁸⁵ Drekgôon: hij verwijderd offerplaatsen voor afgoden. Zie hiernaast 2 Kronieken 17:6.

⁷⁸⁶ Joram: Joram volgt zijn vader Josafat op. Zie hiernaast 2 Kronieken 21:1.

⁷⁸⁷ drie paar: als Joram de macht heeft, vermoordt hij zijn zes broers Azarja, Jechiël, Zecharja, Azarja, Michaël en Sefatja. Zie hiernaast 2 Kronieken 21:1-4.

Regelnummer: 3453

2 Kronieken 22:1

1 De inwoners van Jeruzalem riepen Achazja tot zijn opvolger uit, omdat Achazja's oudere broers allemaal vermoord waren door de benden die met de Arabieren ten strijde waren getrokken.

Regelnummer: 3453

2 Kronieken 22:11

11 Maar Jehosabat, de dochter van koning Joram, haalde een van Achazja's zonen, Joas, heimelijk weg uit de groep koningskinderen die gedood zouden worden en verstopte hem met zijn voedster in de linnenkamer. Jehosabat was de dochters van koning Joram en ze was getrouwd met de priester Jojada. Ze was dus een zuster van Achazja. Ze wist Joas voor Atalja verborgen te houden, en zo ontsnapte hij aan de dood.

Regelnummer: 3474

2 Kronieken 24:25

25 Nadat de Arameeërs hem zwaargewond hadden achtergelaten, spanden zijn hovelingen tegen hem samen om de dood van de zoon van de hogepriester Jojada te wreken. Hij werd op zijn ziekbed vermoord. Na zijn dood werd hij begraven in de Davidsburcht, maar hij werd niet bijgezet in de koninklijke grafkamers.

Regelnummer: 3474

2 Kronieken 24:27

27 Gegevens over Joas' zonen, over de vele profetieën die tegen hem zijn uitgesproken en over zijn herstelwerkzaamheden aan de tempel van God, zijn opgetekend in de toelichting op het boek over de koningen. Zijn zoon Amasja volgde hem op.

Regelnummer: 3467

2 Kronieken 22:10

10 Toen Atalja, de moeder van Achazja, hoorde dat haar zoon dood was, besloot ze alle kinderen van de koninklijke familie van Juda ter dood te brengen.

Regelnummer: 3467

2 Kronieken 23:15

15 Atalja werd weggeleid en naar het paleis gevoerd. Zodra ze de Paardenpoort had bereikt, werd ze ter dood gebracht.

[Pagina 137]

- Van Vader Jozaphat.) Als Kanans zaad regeert;
 Nu 't hem, beklemd van hart, op hoogtens nahoereert.
 Maar Davids Lampe zal te Salem blyven branden.
 Joäaz⁷⁸⁸ moet daarom ontsnappen uit de handen
- 3430 Van hem, die op zyn Broërs het dodend Lemmer schaaft.
 Die spruit den stam gelyk in zyn vervloekten aart,
 Vergaat in d'eersten groei. Hem volgt zyn boze Moeder,
 Het Godvergeten Kroost van Achab, dat verwoeder
 Dan Leeuw, of Tyger, die, door honger aangezet,
- 3435 Op 't weerloos Lamken valt, de vrugt van 's Konings bed
 Baldadig maakt van kant. Maar Joaz word geborgen.
 (Voorzeker God zal steeds voor Boaz nazaad⁷⁸⁹ zorgen!)
 En eer het iemand denkt word dat geheiligd Kind,
 Om Vader Jozaphat van yder teêr bemind,
- 3440 By 't toklend Feestgeklank, door huppelende koren
 In 't purper opgehaald. De Baal word afgezworen;
 Men breekt zyn Tempel af; men smyt zyn Outers om;
 Men doodt Athalia⁷⁹⁰. Het ced'ren Heiligdom
 Word jaar op jaar vernieuwd. Hy zal met roem⁷⁹¹ regeren
- 3445 Zo lang hy Jojada blyvt als zyn' Vader eren⁷⁹².
 Dog als hy na zyn' dood der Heid'nen gruwel viert;
 Zie ik een hand vol volks, door 's Hemels wenk bestierd,
 Zyn gantsche Legermagt verschrikken en verwinnen.
 Het Hart dat de ydelhêen nog meer dan God wou minnen,
- 3450 Word met het staal doorboord⁷⁹³. Prinz Amazia⁷⁹⁴ treedt
 Met roem ten Zetel op. Dog smaadt hy Godsprofeet,

⁷⁸⁸ Joäaz: Joas is de zoon van Achazja, de kleinzoon van Joram. Zie hiernaast 2 Kronieken 22:1 en 2 Kronieken 22:11.

⁷⁸⁹ Boaz nazaad: de lijn van Boaz, die doorgaat met de afstammelingen van David

⁷⁹⁰ Athalia: Atalja, moeder van Achazja. Achazja had geen zonen die hem op konden volgen, dus werd zijn moeder koningin na zijn dood. Atalja liet alle kinderen van de koninklijke familie, Davids familie, ombrengen. Zie hiernaast 2 Kronieken 22:10. Atalja werd uiteindelijk vermoord. Zie hiernaast 2 Kronieken 23:15.

⁷⁹¹ Hy zal met roem: Joas

⁷⁹² Jojada blyvt als zyn' Vader eren: Jojada had een positieve invloed op Joas en zolang hij leeft gaat het goed met Joas en met het volk. Na Jojada's dood wordt Joas al snel vermoord en gaat het ook minder goed met het volk. Zie in de Bijbel 2 Kronieken 24.

⁷⁹³ met het staal doorboord: hovelingen vermoorden Joas op zijn ziekbed, nadat de Arameeërs hem zwaargewond achter hadden gelaten. De hovelingen nemen wraak op Joas na de dood van Jojada's zoon Zecharja. Zie hiernaast 2 Kronieken 24:25.

⁷⁹⁴ Prinz Amazia: Joas' zoon Amasja volgt Joas op. Zie hiernaast 2 Kronieken 24:27.

Regelnummer: 3478, 2 Kronieken 25:14

14 Nadat Amasja van zijn overwinning op de Edomieten, de inwoners van Seïr, was teruggekeerd, liet hij hun godenbeelden naar Jeruzalem overbrengen en daar opstellen. Hij knielde ervoor neer en bracht ze offers.

Regelnummer: 3480, 2 Kronieken 26:1

1 Het volk van Juda riep Amasja's zestien jaar oude zoon Uzzia tot opvolger van zijn vader uit.

Regelnummer: 3480, 2 Kronieken 26:4-5

4 Hij deed wat goed is in de ogen van de HEER, net zoals zijn vader Amasja gedaan had. 5 Zolang Zecharja leefde, die hem had geleerd in ontzag te leven voor God, legde hij zich erop toe zich naar God te richten. En zolang hij zich naar de HEER richtte, liet God hem slagen in alles wat hij ondernam.

Regelnummer: 3486, 2 Kronieken 26:16

16 Maar toen Uzzia het toppunt van zijn macht had bereikt werd hij hoogmoedig, en dat leidde tot zijn ondergang. Hij overtrad het gebod van de HEER, zijn God, door de tempel van de HEER binnen te gaan om daar zelf een reukoffer te brengen op het reukofferaltaar.

Regelnummer: 3489, 2 Kronieken 26:19-20

19 Uzzia ontstak in woede. En terwijl hij de schaal met reukwerk in zijn hand, tegen de priesters tekeering, verscheen daar ten overstaan van de priesters, in de tempel van de HEER, bij het reukofferaltaar, plotseling uitslag op zijn voorhoofd. 20 Toen de hogepriester Azarja en de andere priesters hem recht aankeken en vaststelden dat zijn voorhoofd door huidvraat was aangetast, joegen ze hem onmiddellijk de tempel uit. Hij maakte zelf ook haast, want de HEER had hem getroffen.

Regelnummer: 3492, 2 Kronieken 26:21

21 Tot op de dag van zijn dood bleef koning Uzzia aan huidvraat lijden. Al die tijd leefde hij in afzondering, want het tempelcomplex was voor hem verboden terrein. Zijn zoon Jotam, die de gang van zaken in het paleis regelde, nam intussen het landsbestuur waar.

Regelnummer: 3495, 2 Kronieken 27:5-6

5 Hij trok ten strijde tegen de koning van de Ammonieten en overwon hem. De Ammonieten droegen hem dat jaar honderd talent zilver, tienduizend kor tarwe en tienduizend kor gerst aan schatting af en ook het volgende jaar en het jaar daarop. 6 Jotam kon de macht stevig in handen houden, want zijn hele leven was gericht op de HEER, zijn God.

[Pagina 138]

- En zwelt zyn waan gelyk geblazen waterbellen;
 Om dat hy Seirs⁷⁹⁵ trotz ontzaglyk neêr mogt vellen;
 Daar hy voor Edos⁷⁹⁶ Goôn vol plegtgebaren knielt:
- 3455 Dan word hy door het zwaard van zynen Knecht ontzield.
 Dan zal Ussia⁷⁹⁷, vroom van aart, en rein van zeden
 Den gouden Leeuwentroon van Salomon betreden.
 Dan zoekt elk Onderdaan met hem der Vad'ren God;
 Dan moet het Volk van Baal⁷⁹⁸, van Dagon⁷⁹⁹, Astaroth⁸⁰⁰,
- 3460 En Apis⁸⁰¹ met ontzag 's Lands schatkist Zilver bieden;
 Dan ziet men door al 't Lands een heir van yz'ren lieden.
 Dan och! de Trotzheid⁸⁰² geeft hem 't Reukwerk in de hand,
 Dat niemand ongestraft op 's HEREN Altaar brandt,
 Dan 's Hemels Amptenaar. Hy wil een Priester wezen:
- 3465 Maar 't bleek en vuil melaatsch⁸⁰³ aan 't voorhoofd opgerezen,
 Vernedert zyne Ziel, daar hy in eenzaamheid,
 Verstoten van Godshuiz zyn misbedryf beschreid.
 En Jotham ment den toom des Ryks by 's Vaders leven⁸⁰⁴.
 Hy volgt de Lessen op van dezen hem gegeven,
- 3470 Ja stelt aan zyne deugd des Gryzaarts val ter baak.
 Geen Ammon⁸⁰⁵ hoe verhit op Bloed, en dol naar wraak
 Zal met een' yz'ren voet den Leeuw den Kop verpletten.
 De Koning rein van hart in 't houden van Gods wetten,
 Gordt, starende op Gods hulp, het Lemmer aan de zy.
- 3475 En slaat van zyne Grenz die vreemde Dwinglandy.
 Maar welk een ommezwaai zie ik in zyne staten,
 Nu zyn verbasterd zaad, van 's Vaders God verlaten;

⁷⁹⁵ Seirs: Esau vertrekt naar Seir en noemt het gebied Edom. Het gaat dus om de trots van de Edomieten.

⁷⁹⁶ Edos: Amasja heeft een overwinning op de Edomieten en gaat vervolgens hun goden aanbidden. Zie hiernaast 2 Kronieken 25:14.

⁷⁹⁷ Ussia: Amasja's zestien jaar oude zoon, Uzzia, volgt zijn vader op. Zie hiernaast 2 Kronieken 26:1. In eerste instantie leeft Uzzia in ontzag voor God. Zie hiernaast 2 Kronieken 26:4-5.

⁷⁹⁸ Baal: mannelijke afgod in het gebied rondom Israël

⁷⁹⁹ Dagon: mannelijke afgod in het gebied rondom Israël

⁸⁰⁰ Astaroth: vrouwelijke afgod in het gebied rondom Israël

⁸⁰¹ Apis: Egyptische godheid

⁸⁰² Trotzheid: Uzzia wordt hoogmoedig. Zie hiernaast 2 Kronieken 26:16.

⁸⁰³ melaatsch: Uzzia krijgt uitslag op het voorhoofd en de rest van zijn leven heeft hij last van huidvraat. Zie hiernaast 2 Kronieken 26:19-20.

⁸⁰⁴ by 's Vaders leven: Jotam regeert al voordat Uzzia overlijdt. Zie hiernaast 2 Kronieken 26:21.

⁸⁰⁵ Ammon: de Ammonieten kunnen niet van hem winnen. Zie hiernaast 2 Kronieken 27:5.

Regelnummer: 3512

2 Koningen 16:5

5 In die tijd trokken koning Resin van Aram en koning Pekach van Israël, de zoon van Remaljahu, tegen Jeruzalem ten strijde. Ze dreven Achaz in het nauw, maar slaagden er niet in hem te overwinnen.

Regelnummer: 3505

2 Kronieken 28:3

3 Ook ontstak hij offers in het Hinnomdal en verbrandde hij zijn zonen als offer volgens het gruwelijke gebruik van de volken die de HEER voor de Israëlieten had verdreven.

Regelnummer: 3512

2 Kronieken 28:6

6 Pekach, de zoon van Remaljahu, doodde in Juda honderdtwintigduizend man op één dag, allen geofende krijgslieden, omdat zij zich van de HEER, de God van hun voorouders, hadden afgekeerd.

Regelnummer: 3515

2 Kronieken 28:27

27 Toen hij stierf, werd hij wel in Jeruzalem begraven, maar niet bijgezet in de graven van de koningen van Israël. Zijn zoon Jechizkia volgde hem op.

Regelnummer: 3515

2 Kronieken 29:2

2 Hij deed wat goed is in de ogen van de HEER, net zoals zijn voorvader David gedaan had.

Regelnummer: 3517

2 Kronieken 32:1

1 Nadat Jechizkia met deze maatregelen de HEER trouw had bewezen, viel koning Sanherib van Assyrië Juda binnen en belegerde de versterkte steden, ervan overtuigd dat hij ze met geweld zou kunnen innemen.

[Pagina 139]

- Om dat het God verliet de heerschappye voert.
Van rondom is 'er kryg. Gantsch Juda is beroerd.
- 3480 Al word het streng geplaagd het blyvt den Moloch roken:
De Koning heeft 'er zelv zyn Zoonkens ingestoken⁸⁰⁶.
De Priesterschap, ontaart van Arons zuivre zêen
Gaet heiligschennend vóór in ongebondenhêen.
Men plondert 's HEREN Huiz. Men sluit de Tempel deuren;
- 3485 Men wydt vervloekte Goôn Jehovaas wierookgeuren.
Gods Lamp is uitgeblust. Wis Juda ging te grond
Dagt hy, die nimmer líegt niet aan het Zoutverbond.
 Geen boze Peka⁸⁰⁷ mag met Rezin⁸⁰⁸ aangespannen
Dien Godsbeminde stam, zyn Broeders bloed, verbannen:
- 3490 God heeft in Judaas Erv zyn Huiz, zyn Troon, zyn Haart,
En Achaz vromen Zoon Hiskia⁸⁰⁹ nog bewaard.
Die zal ten schimp van Baal des HEREN Feesten vieren.
Word Isrels Ryk gesloopt, verheerd door de Assyriëren⁸¹⁰;
Slaat een bedreigend heir⁸¹¹ zig rondom Salems muur⁸¹²;
- 3495 En ligt des Lands Gezag in dat rampzalig uur
Op 't klamme krankbed neer, daar men elk een hoort klagen:
Gaet zulk een Ceder uit eer hy nog Vrugt mogt dragen!
Eer kykt des Werelds oog te rug op Gods bevel,
Eer Obeds Stamboom⁸¹³ sterft aan 's Konings pestgezwel⁸¹⁴.
- 3500 Zyn Leven word gerekt. Hy zal een Kroonprins strelen,
Zo Heilryk voor den staat als schaduwende Abelen⁸¹⁵
Den matten Reiziger, eer hy in Vrede sterft.
Dog 't Kroost dat Vaders magt: maar niet zyn deugden ervt

⁸⁰⁶ Zoonkens ingestoken: hij verbrandde zijn zonen als offer. Zie hiernaast 2 Kronieken 28:3.

⁸⁰⁷ Peka: Pekach doodde 120.000 man op één dag, omdat zij zich van God hadden afgekeerd. Zie hiernaast 2 Kronieken 28:6.

⁸⁰⁸ Rezin: koning van Syrië. Samen met koning Pekach van Israël trok hij op tegen koning Achaz van Juda. Zie hiernaast 2 Koningen 16:5.

⁸⁰⁹ Achaz vromen Zoon Hiskia: Jechizkia neemt het van Achaz over. Zie hiernaast 2 Kronieken 28:27 en 2 Kronieken 29:2.

⁸¹⁰ Assyriëren: de Assyriërs vallen aan. Zie hiernaast 2 Kronieken 32:1.

⁸¹¹ heir: leger

⁸¹² Salems muur: Jeruzalems muur

⁸¹³ Obeds Stamboom: de stamboom die van Boaz en Ruth via koning David tot Jezus loopt

⁸¹⁴ 's Konings pestgezwel: in 2 Koningen 20 wordt de naam Hizkia gebruikt, terwijl het ook over Jechizkia gaat. Hij wordt ziek, maar overlijdt uiteindelijk niet. Na zijn ziekte krijgt hij zijn zoon Manasse nog, die later de troon van hem overneemt.

⁸¹⁵ Abelen: populieren

Regelnummer: 2528

2 Kronieken 32:33

33 Toen hij bij zijn voorouders te ruste ging, werd hij begraven aan de weg naar de graven van de nakomelingen van David. Heel Juda en Jeruzalem kwamen hem de laatste eer bewijzen. Zijn zoon Manasse volgde hem op.

Regelnummer: 2528

2 Kronieken 33:2

2 Hij deed wat slecht is in de ogen van de HEER: hij gaf zich over aan de verfoeilijke praktijken van de volken die de HEER voor de Israëlieten verdreven had.

Regelnummer: 2531

2 Kronieken 33:6

6 Hij verbrandde zijn zonen als offer in het Hinnomdal en liet zich in met wolkschouwerij, wichelarij, magie, geestenbezwering en waarzeggerij. Hij tergde de HEER door voortdurend te doen wat slecht is in zijn ogen.

Regelnummer: 2540

2 Kronieken 33:10-11.

10 De HEER sprak Manasse en het volk vermanend toe, maar zij schonken geen aandacht aan zijn woorden. 11 Toen stuurde de HEER de aanvoerders van de koning van Assyrië met zijn leger op hen af. Zij bedwongen Manasse met haken, boeiden hem met bronzen ketenen en voerden hem mee naar Babel.

Regelnummer: 2551

2 Kronieken 33:21-25

21 Amon was tweeëntwintig jaar oud toen hij koning werd. Twee jaar regeerde hij in Jeruzalem. 22 Net als zijn vader Manasse deed hij wat slecht is in de ogen van de HEER. Hij bracht offers voor alle godenbeelden die zijn vader Manasse had laten maken en diende die. 23 Maar hij verootmoedigde zich niet voor de HEER, zoals zijn vader Manasse gedaan had. Integendeel, hij, Amon, laadde nog veel meer schuld op zich. 24 Zijn dienaren beraamden een aanslag op hem en vermoordden hem in zijn paleis. 25 Maar het volk doodde allen die tegen koning Amon hadden samengezworen en riep zijn zoon Josia tot zijn opvolger uit.

[Pagina 140]

Verdient geen sluierkroon. Manasze⁸¹⁶ wust van zeden,
 3505 Zal al wat heilig hiet Godlooz op 't Harte treden.
 Hy pleegt de Guigchlary, gelyk de Wichelaar;
 Geeft agt op Vogelvlugt, ja word een Tovenaar⁸¹⁷.
 De donkre Moordvlei⁸¹⁸ geeft weerklink op het karmen
 Van 't Koningskroost, gelegd in Molochs gloeiende armer.
 3510 In 't Huiz, dat Zion kroont, met diep ontzag betrêen,
 Als Arons⁸¹⁹ heilig Zaad voor 's HEREN stoel verscheen
 Met rein Verzoeningsbloed in zyne zuiv're Handen:
 Zal hy der Heidnen vloek den duursten Wierook branden.
 Zo gruwelyk bevlekt Manasse Judaas troon.
 3515 Maar de yverende God wreekt zig van dezen Hoon
 Als hy hem boeien laat door Assurs⁸²⁰ wrede benden.
 Nog zal de Ontfermer zig tot dien Gevangen wenden.
 Hy slaakt zyn Slaverny, na zyn bekeerd gemoed
 De misdâen heeft belêen. De Staat volgt op den voet
 3520 Van zyn' herstelden Vorst naar 't Huiz der Heiligheden,
 Om daar het zuivrend Bloed by hartelyke beden
 Te plengen voor Gods oog. Hy bouwt aan 's wereldds stad,
 En word van groot en klein gelievd en hooggeschat.
 De Zon van vrede en vreugd mag 't Volk dus pas bestralen,
 3525 Als ze in een zee van druk het Hoofd moet onderhalen.
 Des Konings levenslamp word onverwagt gedoovd.
 De wreevlige Amon⁸²¹ slaat de tulband om het Hoofd.
 Maar die vervloekte sneevt in 't prilste zyner jaren.
 Nog zal God Davids Huiz om Davids wille sparen.

⁸¹⁶ Manasze: Manasse volgt Jechizkia op. Zie hiernaast 2 Kronieken 32:33. Manasse volgt God niet. Zie hiernaast 2 Kronieken 33:2.

⁸¹⁷ Tovenaar: Manasse houdt zich bezig met tovenarij. Zie hiernaast 2 Kronieken 33:6.

⁸¹⁸ Moordvlei: het Hinnomdal, waar hij zijn zonen verbrandde. Zie 2 Kronieken 33:6.

⁸¹⁹ Arons: Aäron was de eerste hogepriester en zijn nakomelingen vervullen die taken ook voor God

⁸²⁰ Assurs: Manasse wordt door de Assyriërs meegenomen naar Babel. Zie hiernaast 2 Kronieken 33:10-11.

⁸²¹ Amon: Amon gaat nog verder dan zijn vader Manasse in het niet volgen van God, met negatieve gevolgen. Zie hiernaast 2 Kronieken 33:21-25.

Regelnummer: 2564, 2 Koningen 23:31-33

31 Joachaz was drieëntwintig jaar oud toen hij koning werd. Drie maanden regeerde hij in Jeruzalem. Zijn moeder was Chamutal, de dochter van Jirmeja, uit Libna. 32 Hij deed wat slecht is in de ogen van de HEER, precies zoals zijn voorouders. 33 Hij werd door farao Necho gevangengezet in Ribla in Hamat, zodat hij het koningschap niet kon uitoefenen. De farao legde het land een schatting op van honderd talent zilver en één talent goud.

Regelnummer: 2555, 2 Kronieken 34:2-3

2 Hij volgde het voorbeeld van zijn voorvader David en hield zich daaraan: hij deed wat goed is in de ogen van de HEER. 3 Vanaf het achtste jaar van zijn regering – hij was toen nog een jongeman – richtte hij zich naar de God van zijn voorvader David. En in het twaalfde jaar begon hij Juda en Jeruzalem te ontdoen van de offerplaatsen, de Asjerapalen en de gesneden en gegoten beelden.

Regelnummer: 2558, 2 Kronieken 35:23-24

23 Hij werd door boogschutters geraakt en riep toen zijn dienaren toe: ‘Haal me hier weg, ik ben zwaargewond.’ 24 Zijn dienaren haalden hem van zijn strijdswagen, legden hem op zijn andere wagen en brachten hem naar Jeruzalem. Daar stierf hij, en hij werd bij zijn voorouders begraven. Heel Juda en Jeruzalem rouwde over Josia.

Regelnummer: 2561, 2 Kronieken 36:2-3

2 Joachaz was drieëntwintig jaar oud toen hij koning werd. Drie maanden regeerde hij in Jeruzalem. 3 Toen werd hij afgezet door de koning van Egypte, die het land een schatting oplegde van honderd talent zilver en één talent goud.

Regelnummer: 2569, 2 Kronieken 36:4

4 De koning van Egypte stelde Joachaz’ broer Eljakim als koning van Juda en Jeruzalem aan en veranderde zijn naam in Jojakim. Joachaz zelf werd door Necho meegevoerd naar Egypte.

Regelnummer: 2577, 2 Kronieken 36:10-11

10 Bij het aanbreken van het voorjaar liet koning Nebukadnessar hem en ook de kostbaarheden uit de tempel van de HEER naar Babel brengen. Nebukadnessar stelde Jojachins broer Sedekia als koning van Juda en Jeruzalem aan. 11 Sedekia was eenentwintig jaar oud toen hij koning werd. Elf jaar regeerde hij in Jeruzalem.

Regelnummer: 2579, 2 Kronieken 36:17-21

17 Toen stuurde hij de koning van de Chaldeeën op hen af, die hun uitgelezen mannen ombracht in hun heilige tempel. Niemand werd gespaard; jonge mannen en vrouwen, oude mensen en ook hoogbejaarden werden aan de koning uitgeleverd. 18 En alle voorwerpen uit de tempel van God, de grote zowel als de kleine, liet hij naar Babel overbrengen, evenals de schatten uit de tempel en de kostbaarheden van de koning en zijn raadsheren. 19 Ze staken de tempel van God in brand en haalden de stadsmuur van Jeruzalem neer. Ook alle paleizen werden in brand gestoken en gingen met kostbaarheden en al in vlammen op. 20 De mensen die aan het zwaard ontkomen waren, werden als ballingen naar Babylonië meegevoerd, waar ze de koning en zijn nakomelingen als slaven dienden totdat het rijk in handen viel van Perzië. 21 Zo ging in vervulling wat de HEER bij monde van Jeremia had voorspeld. Zeventig jaar bleef het land braak liggen en had het rust, totdat alle niet in acht genomen sabbatsjaren vergoed waren.

[Pagina 141]

- 2530 Had Juda niet te lang Jehovaas taai geduld
Gesard, Joziaas⁸²² deugd gav afslag aan zyn schuld:
Maar neen! de gruwlen zyn tot schier ontelbre zommen,
In 's HEREN Rekenboek, dat voor hem ligt geklommen.
Helaas! terwyl zyn bloed op 't huilend slagveld⁸²³ rookt,
2535 Barst 's Hemels grimmigheid, die langen had gesmookt,
Gelyk de blikzem uit. Men ziet ten troon verschyne
Joäaz⁸²⁴: maar gewis zyn luister zal verdwynen,
Als ene Korenbloem, die, daar zy slus nog pronkt,
Door de onverwagte snêe der zeissen word ontronkt.
2540 De Krokodil⁸²⁵ zal 't eerst des Hoogtens wrake uitvoeren,
En prangen 's lands Gebied in hem met slaavsche snoeren.
Dan slaat het Koptos Paard⁸²⁶ den eertyds fieren Leeuw⁸²⁷.
Dan helpt geen jammeren. Vergeevsch is dan 't geschreeuw
Om hulp aan Astaroth⁸²⁸. 's Volks Toevlugt is gevangen.
2545 Prinz Eljakim⁸²⁹ ziet zig het purper omgehangen
Door vuile vingeren van enen Dwingeland,
Die Godserv schatting vergt met 't Moordstaal in de hand.
Nog even hard van hart in 't lyden van de plagen,
Wil men geen God der wraak: maar Baal om bystand vragen.
2550 Och! Juda! hebt ge uw Ziel met Beeldendienst bemorst:
Gy zult, van 's HEREN dienst verwyderd, met uw' Vorst
In slaavsche ballingschap by drekgoônviërders⁸³⁰ wonen.
'k Zie wel Jehojachin⁸³¹ met Davids wronghoed⁸³² kronen:
Dan Koning slegts in Naam is hy een onderdaan
2555 Van Hem⁸³³, die straks zyn heir om Zion nêer zal slaan.

⁸²² Joziaas: Josia volgde God. Hij ontdeed het land van alle symbolen van afgodenverering en bracht orde op zaken in de tempel. Zie hiernaast 2 Kronieken 34:2-3.

⁸²³ slagveld: Josia wordt tijdens de strijd tegen Egypte door boogschutters geraakt en sterft. Zie hiernaast 2 Kronieken 35:23-24.

⁸²⁴ Joäaz: Joachaz, die maar drie maanden regeerde. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:2-3.

⁸²⁵ Krokodil: Egypte viel aan. Zie hiernaast 2 Koningen 23:31-33.

⁸²⁶ Koptos Paard: de Chaldeeën vallen aan en overwinnen. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:17-21.

⁸²⁷ Leeuw: Juda, een van de twaalf stammen van Israël

⁸²⁸ Astaroth: een afgod, die de Israëlieten niet kan helpen om onder deze rampspoed uit te komen.

⁸²⁹ Eljakim: Joachaz'(Joäaz) broer. De koning van Egypte veranderde zijn naam in Jojakim. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:4.

⁸³⁰ drekgoônviërders: mensen die afgoden vereren

⁸³¹ Jehojachin: Jojachin, zoon van Jojakim. Hij heeft niet zoveel te zeggen. Koning Nebukadnessar van Babylonië bepaalt. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:10-11.

⁸³² wronghoed: hoofddekseel, in dit geval een kroon

⁸³³ Van Hem: Nebukadnessar van Babylonië. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:17-21.

Regelnummers: 2580

2 Kronieken 36:11-20

11 Sedekia was eenentwintig jaar oud toen hij koning werd. Elf jaar regeerde hij in Jeruzalem. 12 Hij deed wat slecht is in de ogen van de HEER, zijn God, en boog het hoofd niet voor Jeremia toen die hem in opdracht van de HEER waarschuwde. 13 Ook kwam hij in opstand tegen koning Nebukadnessar, die hem bij God trouw had laten zweren. Koppig en halsstarrig weigerde hij terug te keren naar de HEER, de God van Israël. 14 Ook de leiders van de priesters en het volk verzaakten voortdurend hun plichten, gaven zich over aan de verfoeilijke praktijken van andere volken en bezoedelden de tempel die de HEER in Jeruzalem geheiligd had. 15 De HEER, de God van hun voorouders, waarschuwde hen bij monde van zijn boden, die hij telkens opnieuw naar hen toe zond omdat hij zijn volk en zijn woning voor de ondergang wilde behoeden. 16 Maar zij lachten Gods boden uit, minachtten zijn woorden en dreven de spot met zijn profeten, totdat de toorn van de HEER tegen zijn volk zo hoog oplaaide dat niets hen meer kon helpen. 17 Toen stuurde hij de koning van de Chaldeeën op hen af, die hun uitgelezen mannen ombracht in hun heilige tempel. Niemand werd gespaard; jonge mannen en vrouwen, oude mensen en ook hoogbejaarden werden aan de koning uitgeleverd. 18 En alle voorwerpen uit de tempel van God, de grote zowel als de kleine, liet hij naar Babel overbrengen, evenals de schatten uit de tempel en de kostbaarheden van de koning en zijn raadsheren. 19 Ze staken de tempel van God in brand en haalden de stadsmuur van Jeruzalem neer. Ook alle paleizen werden in brand gestoken en gingen met kostbaarheden en al in vlammen op. 20 De mensen die aan het zwaard ontkomen waren, werden als ballingen naar Babylonië meegevoerd, waar ze de koning en zijn nakomelingen als slaven dienden totdat het rijk in handen viel van Perzië.

Regelnummer: 2595

Genesis 11:1-9

1 Ooit werd er op de hele aarde één enkele taal gesproken. 2 Toen de mensen in oostelijke richting trokken, kwamen ze in Sinear bij een vlakte, en daar vestigden ze zich. 3 Ze zeiden tegen elkaar: 'Laten we van klei blokken vormen en die goed bakken in het vuur.' De kleiblokken gebruikten ze als stenen, en aardpek als specie. 4 Ze zeiden: 'Laten we een stad bouwen met een toren die tot in de hemel reikt. Dat zal ons beroemd maken, en dan zullen we niet over de hele aarde verspreid raken.' 5 Maar toen daalde de HEER af om te kijken naar de stad en de toren die de mensen aan het bouwen waren. 6 Dit is één volk en ze spreken allemaal een en dezelfde taal, dacht de HEER, en wat ze nu doen is nog maar het begin. Alles wat ze verder nog van plan zijn, ligt nu binnen hun bereik. 7 Laten wij naar hen toe gaan en spraakverwarring onder hen teweegbrengen, zodat ze elkaar niet meer verstaan. 8 De HEER verspreidde hen van daar over de hele aarde, en de bouw van de stad werd gestaakt. 9 Zo komt het dat die stad Babel heet, want daar bracht de HEER verwarring in de taal die op de hele aarde gesproken werd, en van daar verspreidde hij de mensen over de hele aarde.

[Pagina 142]

- 'k Zie Prinz Zedekia⁸³⁴ (als een van Boaz loten⁸³⁵
 Het laatst tot Vorst benoemd.) uit 's Vaders troon gestoten.
 't Is rondom wee! op wee! en zendt de goede God
 Nog trouwe Zienders⁸³⁶ uit: men dryvt met hun de spot.
- 2560 Er is aan Zions wond, zo gapende, geen stoppen.
 'k Zie 's werelDs Hamer reeds Godsstad op 't harte kloppen.
 Een deel van zyne Magt verbreekt alrêe den Muur⁸³⁷,
 Die Zion aanzien gav by vreemding en gebuur.
 Een deel barst op, en zet het Rykspaleiz in vlammen⁸³⁸,
 2565 Vast vellende in zyn' gang het puik van Isrels stammen.
 Een deel roovt al den schat van Vorst en van 't gemeen.
 Een deel, ô zwaarste ramp! vergruizt het Marmarsteen
 Van 's HEREN Huiz. Dat huiz van onbetaalbre waarde,
 Waar in gantsch Israël naar zynen Rang vergâerde!
- 2570 Waar de ongewyde voet des vreemden niet mogt staan:
 Word nu door Nimrods Zaad⁸³⁹ van al zyn Godssierâen
 Ontbloot. Het kermend Volk, dat derwaart is gevloten,
 En voor de bondkist knielt in zyne jongste noden,
 Op hoop van daar zyn Ziel te vryen van het Zwaard:
- 2575 Word door 't Chaldeeusch gebroed⁸⁴⁰, dat moord aan roovlust paart,
 Godsjammerlyk vermoord. 'k Zie slappe Zuigelingen,
 Gescheurd van 's Moeders hals, waar aan zy dartlend hingen,
 De harzens ingetrapt. De Gryzaart koud en krom,
 De hulpeloze Weez, de Weêuwen, 't Jufferdom,
- 2580 Voor henen afgerigt op 't spelen in de reien:
 't Smoort alles in zyn bloed. Nu gaan de vlammen weiën⁸⁴¹.

⁸³⁴ Zedekia: Sedekia, de laatste koning voor de ballingschap van de Israëlieten. Hij volgde God niet. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:11-16.

⁸³⁵ Boaz loten: Boaz is een voorvader van Sedekia

⁸³⁶ trouwe Zienders: God stuurde profeten. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:15-16.

⁸³⁷ verbreekt alrêe den Muur: de muur van Jeruzalem wordt verwoest. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:19.

⁸³⁸ Rykspaleiz in vlammen: alle paleizen worden afgebrand. Zie hiernaast 2 Kronieken 36:19.

⁸³⁹ Nimrods Zaad: Nimrod was de koning die de toren van Babel liet bouwen. Hij heerste over Babel. Zie hiernaast Genesis 11:1-9. Het gaat hier dus om nakomelingen van Nimrod, Babyloniërs, die de Israëlieten aanvallen.

⁸⁴⁰ Chaldeeusch gebroed: de Babyloniërs

⁸⁴¹ weiën: vreten

Regelnummer: 2610

2 Koningen 25:7

7 Eerst werden zijn zonen voor zijn ogen afgeslacht en toen werden hem de ogen uitgestoken. Daarna werd hij naar Babel afgevoerd, geboeid met bronzen ketenen.

Regelnummer: 2622

Matteüs 1:18

18 De afkomst van Jezus Christus was als volgt. Toen zijn moeder Maria al was uitgehuwelijkt aan Jozef maar nog niet bij hem woonde, bleek ze zwanger te zijn door de heilige Geest.

[Pagina 143]

Zy lekken Salem op⁸⁴². Zo daalt des Werelds Eer!
 Vorst Zedekia sloeg wel met geveld geweer,
 Door wanhoop aangevoerd, door Babels yz'ren benden:
 2585 Dan och! men pakt hem op; men knevelt hem de lenden;
 Men boort zyne ogen uit⁸⁴³; daar hy eer zulks geschied,
 Beschouwt: hoe men den dolk zyn Kroost door 't harte stiet.
 In 't kort. Dat Volk, dat eer den Heiden uit kon roeien,
 Voert men beschimpend af in Babels kop'ren boeien⁸⁴⁴.

2590 Maar Boaz (voer hy voort.) denk niet dat dit geslagt
 Door 's Heidens dwinglandy ooit te onder word gebragt.
 Messias voorzaad⁸⁴⁵ mag zyn harpen langs de stromen
 Des Euphrats hangen aan de groene wilgenbomen:
 Men sluit zyn Ketens los; 't word weder opgevoerd,
 2595 Als hy, die slaat en heelt, het Hart van Kores roert.
 Na tienmaal zeven jaar⁸⁴⁶ vermag het op te bouwen
 Den Tempel, waar hier na de Zaligste der Vrouwen,
 De Godverloovde Maagd⁸⁴⁷, bezwangerd door den Geest,
 HEM⁸⁴⁸, die de Wensch, de Hoop der Vad'ren⁸⁴⁹ is geweest,
 2600 De Goël⁸⁵⁰, die zyn Volk zal door zyn bloed bevryden⁸⁵¹:
 Gods Zoon naar Mozes Wet den HERE toe zal wyden.
 Geluk! ô Boaz! want die uitverkoren Maagd,
 Die 's werelds Zaligheid dan op hare armen draagt,
 Als de Eeuw voorlang gestipt door heilige Profeten,
 2605 Ter Heilkimme uitkykt, zal U Grotevader heten.
 Grootvader heet ik U van Schilo! (dat de Hel
 Vry beve op dezen Naam.) door kranken Israël

⁸⁴² lekken Salem op: verbranden Jeruzalem

⁸⁴³ boort zyne ogen uit: zijn ogen werden uitgestoken. Zie hiernaast 2 Koningen 25:7.

⁸⁴⁴ Babels kop'ren boeien: de tijd van het ballingschap. Israëlieten werden meegenomen naar Babylonië, waar zij 70 jaar als ballingen leefden. Ook Sedekia wordt meegenomen. Zie hiernaast 2 Koningen 25:7.

⁸⁴⁵ Messias voorzaad: de koningen in de afgelopen hoofdstukken zijn de 'voorouders' van Jezus.

⁸⁴⁶ tienmaal zeven jaar: de ballingschap duurt 70 jaar

⁸⁴⁷ De Godverloovde Maagd: Maria was een goede vrouw die God volgde en ze sliep niet met Jozef, ze waren nog niet getrouwd, maar Maria werd zwanger door de heilige Geest. Zie hiernaast Matteüs 1:18.

⁸⁴⁸ HEM: Jezus

⁸⁴⁹ Hoop der Vad'ren: op de Messias, Jezus, is erg lang gewacht

⁸⁵⁰ Goël: verlosser

⁸⁵¹ door zyn bloed bevryden: het volk van Israël wordt nu onderdrukt door de Romeinen en er wordt uitgekeken naar bevrijding. Jezus doet dat niet door de uiterlijke omstandigheden te veranderen, maar door zelf het offer te worden, kunnen de gelovigen dichter bij God komen. De zonde die tussen God en het volk stond, neemt Jezus van de gelovigen over.

Regelnummer: 2648

Ruth 4:1-2

1 Boaz was intussen naar de poort gegaan en daar gaan zitten. Toen kwam de man voorbij van wie hij gesproken had - zijn naam is niet van belang - en hij zei: 'Kom hier even bij me zitten.' De man deed wat hem gevraagd werd. 2 Ook nemen, en ook zij gingen zitten.

Regelnummer: 2640, 2642

Ruth 4:4-8

4 Ik meen dan ook u het volgende te moeten meedelen: U kunt het stuk land kopen ten overstaan van de hier aanwezigen en ten overstaan van de oudsten van het volk. Als u van plan bent uw rechten te doen gelden, dan kunt u dat doen, zo niet dan moet u mij dat laten weten. U bent de eerste die hiervoor in aanmerking komt, en ik kom na u.' 'Ik zal mijn rechten doen gelden,' zei de man. 5 Daarop zei Boaz: 'Wanneer u het stuk land koopt van Noömi, koopt u het ook van Ruth, de weduwe uit Moab, en zal de naam van haar overleden man voortleven op zijn land.' 6 Toen zei de man: 'Dan kan ik mijn rechten niet doen gelden, want dat zou ten koste gaan van mijn eigen familiebezit. Neemt u het maar van mij over, want ik kan het me niet veroorloven. 7-8 Koopt u het land maar!' en hij trok zijn sandaal uit. (Als vroeger een dergelijke koop of ruil rechtsgeldig gemaakt moest worden, bestond er in Israël het gebruik dat men zijn sandaal uittrok en die aan de ander gaf. Zo werd een dergelijke zaak in Israël bekrachtigd.)

Regelnummer: 2637

Deuteronomium 25:5-10

5 Wanneer twee broers bij elkaar wonen en een van hen sterft zonder dat hij een zoon heeft, dan mag zijn weduwe niet de vrouw worden van iemand buiten de familie. Haar zwager moet met haar slapen; hij moet haar tot vrouw nemen en de zwagerplicht tegenover haar vervullen. 6 De eerste zoon die zij baart geldt dan als zoon van zijn gestorven broer, opdat diens naam onder het volk van Israël zal voortleven. 7 Maar als de man weigert met zijn schoonzuster te trouwen, dan moet zij naar de stadsoudsten in de poort gaan en zeggen: 'Mijn zwager wil geen nageslacht voor zijn broer verwekken. Hij weigert zijn zwagerplicht tegenover mij te vervullen.' 8 Dan moeten de stadsoudsten hem erop aanspreken. Als hij blijft bij zijn weigering om met zijn schoonzuster te trouwen, 9 moet zij ten overstaan van de oudsten op hem afgaan, hem zijn sandaal uittrekken en hem in zijn gezicht spugen, waarbij ze hem toevoegt: 'Zo vergaat het de man die zijn broer nageslacht onthoudt.' 10 En bij de Israëlieten zal zijn familie bekendstaan als de familie Zonder Schoen.

[Pagina 144]

- Beloofd aan uw geslagt wiens Schepterregt zal duren,
Tot dat de sterke God zig vlyt in Kinderluren!
- 2610 Ga zonder sammelen. Roep tans den Raad by een.
Vraag Bildad voor het oor van groten en van klein
Vrymoedig af: of hy by 't loszen van de landen,
Die Machlons Moeder⁸⁵² moest in haren nood verpanden,
Ook RUTH aanvaarden wil⁸⁵³; op dat hy zaad verwekk',
- 2615 Dat d'Overledenen tot enen Naam verstrekk'?
Hy zal dan weigeren⁸⁵⁴, door vrekheid aangedreven,
Aan ene schaamle Weêuw zyn goed en hand te geven:
Dan trekke zy de schoe⁸⁵⁵ den trotschen Giergaart uit;
En worde naar de Wet, God wou het, uwe Bruid.
- 2620 Hier zweeg de Ziender. Ik, (zegt Boaz.) opgetogen
Van vreugd zag hem niet meer met myn verbysterde ogen.
Myn RUTH! wat dralen wy? wat dient er meer gewikt?
'k Betrouw des HEREN woord. 'k Heb alles reeds beschikt.
De Rigters⁸⁵⁶ zyn vergâerd, en Bildad onze Broeder,
- 2625 Wagt daar alrêe de komst van onz, en Machlons Moeder.
De menigte vloeit aan, begerig om te zien,
Wie van de Lossers U zyn regtehand zal biên.
ô! Wondre zamenloop van Gods verborgen wegen!
Myn Joôngenote, slus verbysterd en verlegen
- 2630 Op Moeders schrandre Raad, valt Moeder om den hals,
En zegt tans: hy! die ons uit zo veel ongevals
Genadig heeft verlost, zal my gelukkig maken!
Ik voel myn Hart, myn Ziel door Hemelvlammen blaken!

⁸⁵² Machlons Moeder: Noömi

⁸⁵³ Ook RUTH aanvaarden wil: door lossers te zijn zorgde je voor het land van de familie, maar ook voor weduwen (zwagerhuwelijk: zie hiernaast Deuteronomium 25:5-10).

⁸⁵⁴ weigeren: de man, Bildad in *De gevallen van Ruth*, weigert als lossers op te treden. Zie hiernaast Ruth 4:6.

⁸⁵⁵ schoe: het was een gebruik om in zo'n situatie je schoen aan de ander te geven. Zie hiernaast Ruth 4:7-8.

⁸⁵⁶ Rigters: Boaz heeft tien stadsoudsten als getuige gevraagd. Zie hiernaast Ruth 4:1-2.

[Pagina 145]

'k Word door een wond're drift op heden aangestuwd!
 2635 Ja, Waarde! Gy zult my aan Boaz zien gehuwd:
 Dat spelt Gods inspraak my. Hy zal my Rust verlenen!
 Zo volgt 'er bly gejuig na zielverbrekend wenen!
 Zy spoort Naomi aan om naar 't gerigt te gaan.
 Daar ziet men de ed'le drie voor Ephrats oudsten staan.
 2640 Daar hoort men Boaz tans, door yver aangedreven,
 Aan Bildad vragen: Gy, ô oudste myner Neven!
 Zult Gy, wanneer Gy 't land van onze Moei bevrydt,
 Ook Machlons Weduw, slus den HERE toegewyd
 Aanvaarden? Zult Gy U met deze in 't Huwlyk paren,
 2645 Om des verstorvens Naam in 't leven te bewaren?
 Maar lieveloozheid, uit de wangunst voortgeteeld,
 De koppige eigenmin, die zig verwaand verbeeldt,
 Dat zy alleen om zig te koest'ren is geschapen,
 Voor al de Gierigheid, die 't al naar zig wil schrapen
 2650 En niemand mededeelt, gevlogen uit de Hel,
 Ontsteken Bildads borst met lydelooz gekwel.
 Voort zag men 't eerlooz bloed in zyn verwilderde ogen.
 Hy, die zo 't scheen de borst eens ondiers had gezogen;
 Ziet Boaz grimmig aan. Hieldt niet des volks gezag
 2655 Zyn aart in toom: hy dreev met enen viezen lach,
 Ja mooglyk met geweld zyn' Neev als RUTH naar buiten
 Op zulk een stoute vraag. Men hoort hem momplend uiten:
 Wat vraagt men my niet al! hoe! zou ik goed en hand
 Verbinden voor ene arme uit Moabs godlooz land:

Regelnummer: 2709

Deuteronomium 25:9

[...] 9 moet zij ten overstaan van de oudsten op hem afgaan, hem zijn sandaal uittrekken en hem in zijn gezicht spugen, waarbij ze hem toevoegt: 'Zo vergaat het de man die zijn broer nageslacht onthoudt.'

Regelnummer: 2690, 2709

Ruth 4:6-8

6 Toen zei de man: 'Dan kan ik mijn rechten niet doen gelden, want dat zou ten koste gaan van mijn eigen familiebezit. Neemt u het maar van mij over, want ik kan het me niet veroorloven. 7-8 Koopt u het land maar!' en hij trok zijn sandaal uit. (Als vroeger een dergelijke koop of ruil rechtsgeldig gemaakt moest worden, bestond er in Israël het gebruik dat men zijn sandaal uittrok en die aan de ander gaf. Zo werd een dergelijke zaak in Israël bekrachtigd.)

[Pagina 146]

- 2660 Daar ik zo ryk van have in myne prille dagen,
De rykste van myn Volk ten Huwlyk mogte vragen?
Ik my verénigen met ene welker Kroost
Voor my niet zoude zyn? myn Zaad, der oud'ren troost,
Zou Machlons heten. Ik my stellen ten Behoeder
- 2665 Van 't werkeloze wyv, zyn rimpelige Moeder:
Dit zou me een Huizkruiz⁸⁵⁷ zyn. Met hakkelend geluid
En rood van toornigheid barst Hy vervolgens uit:
Ik voel, ik word door iets, dat ik geen naam kan geven,
Door een verborgen drift tot weigering gedreven.
- 2670 Ik haat deez' Vreemdeling, en wete niet waarom:
Dit weet ik, dat ik niet kan zyn haar Bruidegom;
Want ik bemin haar niet: dus zoude zulk een trouwen,
Tot nadeel van myn Erv in eeuwigheid my rouwen!
Maar, Boaz, hebt gy zugt voor Machlons naam: los Gy
- 2675 Myn loszing dan. Ik maak zyn Weduw nimmer vry.
ô Heilryke ommezwaai! wie moet het Opperwezen
In zyn Alwyz beschik met diep ontzag niet vrezén!
Men roeme de eeuw'ge kragt van zyne Almogenheid,
Die grote wond'ren werkt, als vol van Majesteit.
- 2680 Daar word die trotsche Vrek, van zulk een groot vermogen
Door yd'le Hovaardy ter loszing slus bewogen,
Nu Vrekheid, sterker dan de troztheid, hem weerhoudt
Van zynen Loszerspligt, verguizend uitgejouwd.
En nu hy weig'rend blyvt zyn' Broeder zaad te wekken,
- 2685 Beveelt men RUTH: hem voort den schandschoen⁸⁵⁸ uit te trekken,

⁸⁵⁷ Huizkruiz: losser zijn zou ten koste gaan van zijn familiebezit. Zie hiernaast Ruth 4:6.

⁸⁵⁸ schandschoen: het is een gebruik om je schoen aan de ander te geven bij zo'n situatie. Zie hiernaast Ruth 4:7-8 en Deuteronomium 25:9.

Regelnummer: 2710

Deuteronomium 25:5-10

5 Wanneer twee broers bij elkaar wonen en een van hen sterft zonder dat hij een zoon heeft, dan mag zijn weduwe niet de vrouw worden, van iemand buiten de familie. Haar zwager moet met haar slapen; hij moet haar tot vrouw nemen en de zwagerplicht tegenover haar vervullen. 6 De eerste zoon die zij baart geldt dan als zoon van zijn gestorven broer, opdat diens naam onder het volk van Israël zal voortleven. 7 Maar als de man weigert met zijn schoonzuster te trouwen, dan moet zij naar de stadsoudsten in de poort gaan en zeggen: 'Mijn zwager wil geen nageslacht voor zijn broer verwekken. Hij weigert zijn zwagerplicht tegenover mij te vervullen.' 8 Dan moeten de stadsoudsten hem erop aanspreken. Als hij blijft bij zijn weigering om met zijn schoonzuster te trouwen, 9 moet zij ten overstaan van de oudsten op hem afgaan, hem zijn sandaal uittrekken en hem in zijn gezicht spugen, waarbij ze hem toevoegt: 'Zo vergaat het de man die zijn broer nageslacht onthoudt.' 10 En bij de Israëlieten zal zijn familie bekendstaan als de familie Zonder Schoen.

Regelnummer: 2727, 2734

Ruth 4:9-12

9 Daarop sprak Boaz tot de oudsten en alle anderen die daar waren: 'U bent er vandaag getuige van dat ik van Noömi het gehele bezit van Elimelech en dat van Kiljon en Machlon koop. 10 Daarmee neem ik ook Ruth tot vrouw, de Moabitische, de vrouw van Machlon, om de naam van haar overleden man te laten voortleven op zijn land. Zo zal zijn naam niet verloren gaan bij zijn verwanten en de inwoners van de stad. U bent daar vandaag getuige van.' 11 'Ja,' zeiden de oudsten en allen die bij de poort aanwezig waren, 'daarvan zijn wij getuige. De HEER geve dat de vrouw die in uw huis komt zal zijn als Rachel en Lea, die beiden het huis van Israël groot hebben gemaakt, zodat ook u groot zult zijn in Efrata en uw naam in Betlehem zal voortbestaan. 12 Moge uw huis worden als het huis van Peres, de zoon van Tamar en Juda, en wel door de kinderen die de HEER u bij deze jonge vrouw zal geven.'

[Pagina 147]

En hem maar onbeschroomd te spuwen⁸⁵⁹ in 't gezicht.
 Zy nadert hem, en bukt daar heeft zy 't werk verrigt.
 Zy roept, na men haar zag op zyne wangen spuwen:
 Zo ga 't hem, die de Weêuw zyns Broeders niet wil huwen!

2690 Met vat heer Boaz 't woord, in Hart en Ziel verblyd,
 En zegt: gy oudsten! ja, gy alle! die hier zyt,
 Kont tans getuigen zyn, dat 'k Elimelechs landen,
 En wat zyn hongrig Kroost ooit in den nood verpanden,
 Of Moei Naomi heeft in haar gebrek bezwaard:

2695 Tans plegtig naast. Dat ik vooral heb aangevaard;
 Op dat ik Machlons huiz een wettig Zaad mag bouwen,
 Zyne eerbare Weêuw, die ik op heden wensch te trouwen.
 Met steekt hy zyne hand, zyn regte wel te moê,
 En minlyk van gebaar zyne ondertroude toe.

2700 Terwyl hy andermaal de Rigters en de scharen⁸⁶⁰,
 Tot zyn getuigen roept van dit zo heilzaam paren.
 Ja schreeuwt de menigte, gelyk uit énen mond:
 Wy zyn getuigen van dit wettig Trouverbond!⁸⁶¹
 Hy leidt terwyl zyn Bruid aan 't rigtsgestoelte nader,

2705 Nu breidt de Inzegenaar, de gryste Burgervader
 Zyn handen uit, en zegt: met een verheven stem,
 Daar al de Borgery van 't klene Bethlehem
 Het hoort: ja Boaz! wy getuigen van dit trouwen!
 God make RUTH gelyk aan Jakobs vrugtbre Vrouwen!

2710 En handelt kloek. Uw huiz zy dat van Judaas Zoon⁸⁶²
 Gelyk in Zaad, dat God, uw braven daad ten loon

⁸⁵⁹ spuwen: het is een gebruik om de ander dan in het gezicht te spugen, aangezien de man niet bereid was zijn plicht te vervullen. Zie hiernaast Deuteronomium 25:5-10.

⁸⁶⁰ de Rigters en de scharen: de stadsoudsten en de mensen

⁸⁶¹ Trouverbond: Ruth en Boaz trouwen. Zie hiernaast Ruth 4:11.

⁸⁶² Judaas Zoon: een familie vol kinderen, net als Peres, zoon van Tamar en Juda. Zie hiernaast Ruth 4:12.

Regelnummer: 2760

Genesis 1:28

28 Hij zegende hen en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.'

Regelnummer: 2760

Genesis 9:1

1 Toen zegende God Noach en zijn zonen, hij zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk en bevolk de aarde.'

Regelnummer: 2751

Genesis 24:23-24

23 'Mag ik je vragen van wie je een dochter bent?' vroeg hij. 'En is er misschien in je vaders huis zo veel ruimte dat wij daar kunnen overnachten?' 24 'Ik ben een dochter van Betuël, de zoon van Milka en Nachor,' antwoordde ze.

[Pagina 148]

- U uit deez' vrome Vrou in zyne gunst zal geven!
 Pas zweeg hy als één stem, door 't handgeklap gesteven,
 Lang leve de ed'le RUTH met haren Bruidegom!
- 2715 Door al de poorte klonk, terwyl een blyde drom
 Van naburinnen, en van huppelende reien
 De Bruid omzingelen en bly naar huis geleien.
 Elk ene van haar sex die nu deze Eer geniet,
 Dat zy die wond're schone als oog aan oog beziet,
- 2720 Weet niet, gelyk verrukt, hoe haar gelaat te roemen.
 Nu hoort men haar van deze een tweede Sara⁸⁶³ noemen,
 Die, word zy niet bewaard daar 's Vorsten liefde blaakt,
 Onstoken door haar oog, wel eerlang word geschaakt.
 Een ander zal haar meer dan Rachel⁸⁶⁴ minlyk heten:
- 2725 Wis waardig, dat een Man zyn zwerven, zwoegen, zweten,
 Geheele viertien jaar verspille om zulk een Bruid
 Te krygen tot zyn deel. Vrouw Milkaas⁸⁶⁵ tedre spruit,
 Rebekka⁸⁶⁶, breed van naam, om hare zuivre zeden,
 En zagte aanvalligheid van Izak aangebeden,
- 2730 Van Vriend, en Vreemd geëerd om haren malschen aart:
 Heeft zegt een derde, met geen RUTH geëvenaard.
 Gods gunst, dus heffen tans de blyde naburinnen,
 Die Bruid en Bruidegom met Hart en Ziel beminnen,
 Volvrolyk aan, Gods gunst besproeie dezen Egt.
- 2735 De Zaligheid door Hem aan Heva⁸⁶⁷ toegezegd:
 Breek uit, vermeerder, word tot uitgebreide Volken,⁸⁶⁸
 Vloeie op U nêr, gelyk een regen uit de Wolken.

⁸⁶³ een tweede Sara: doordat Ruth weduwe werd, leek het er even op dat zij geen nakomelingen zou hebben. Net als Sara krijgt zij uiteindelijk wel nakomelingen.

⁸⁶⁴ Rachel: Jakob, die veertien jaar voor Laban werkt om met Rachel te kunnen trouwen. In eerste instantie zou het zeven jaar zijn, maar Laban bedriegt hem door Jakob eerst Lea als vrouw te geven. Zie in de Bijbel Genesis 29.

⁸⁶⁵ Vrouw Milkaas: Rebekka is een nakomeling van Milka. Zie hiernaast Genesis 24:23-24.

⁸⁶⁶ Rebekka: Rebekka en Isaak. Zie in de Bijbel Genesis 26.

⁸⁶⁷ Heva: Eva, de eerste vrouw. Zie in de Bijbel Genesis 2-4.

⁸⁶⁸ Breek uit, vermeerder, word tot uitgebreide Volken: dit wordt in Genesis 1:28 tegen Adam en Eva gezegd en in Genesis 9:1 tegen Noach.

[Pagina 149]

Uw Magt, uw Heerlykheid neme aan van dag tot dag;
 Op dat gantsch Ephrath zig op U beroemen mag.

2740 Maar Machlons Moeder volgt ontzet en opgetogen.
 Zy twyffelt of zy tans op haar verbysterde ogen
 Vertrouwen mag; of zy haar Dogter ziet geleid
 Naar Boaz huiz, die haar met agtb're statigheid,
 En minlyk aanzien volgt. Zy twyffelt of hare oren

2745 Haar niet bedriegen, daar zy Bruilovtzangen horen
 Ter Eer haars Bloedverwants en zyne Zielsvrindin,
 Aan hem naar 's HEREN wet gepaard door kuische min.
 Ja! zegt zy eindlyk, ja! ik mag het wis geloven,
 En slaat het vrolyk oog, van vreugde nat, naar boven,

2750 Volmaakte goedheid, die verbeurde gunst verleent:
 Dat uw alwyz beschik die brave twe vereent.
 Uw' onbegrenzden magt afvâemen naar de maat
 Van 't eindige vernuft! ô God van Abrams Zaad!
 Myn Bondsgod, die uw Trouw, nooit naar waardy geprezen,

2755 Aan my Onwaardige en myn Dogter hebt bewezen,
 U zy alleen de Roem, al de Eer en Majesteit
 Van al wat ons wêervoer in eindloze Eeuwigheid.

EINDE.

[Narede]

NAREDEN

AAN DEN BESCHEIDEN

LEZER.

Ja, bescheiden Lezer, ik wage het in deze eeuw, die de *beschaavde* of de *digtkundige* wel mag gebynaamd worden met myne Noordhollandsche Zangster⁸⁶⁹ in het licht te treden.

5 Misschien verwondert gy u, dat ik *Schryve* daar de wereld met Boeken als geballast word; en er haast niets meer kan geschreven worden, dat niet al geschreven is, en zy ook deze Pennevrugt wel missen konde. Maar lieve! weet ge dan niet, dat het gemakkelijker valt ene gloeiende kole in den boezem te verbergen, dan de drift tot *schryven* te beteugelen? „Wie zoude, zegt de

10 „adelyke Loredano⁸⁷⁰ zig daar van laten afschrikken door de „voorbeelden van zulke, die, of *niets* weten; of, die hunne „wetenschappen te *kostelyk* houden, dan dat ze die der Penne „zouden toevertrouwen. Het verstand dog der laatsten, merkt „Pope⁸⁷¹ aan, is gelyk aan ene dieven lantaarne, die niemand
15 „dient dan den drager". Misgun dan, bid ik! aan een mensch, dat, (byna van alle kunstkwekende verkering afgescheiden) van hare kindsheid af, het beste harer dagen in *eenzame Bespiegelingen* sleet, dat *genoegen* niet: dat zy haar hoofd, en hart, zo vaak gepropt met letterlievende bepeinzingen, door de Pen ontlaste.

20 „Daar 't nimmer kwalyk past,
„Dat die de Pen gebruikt zig door de Pen ontlast. (a)

(a) Vrouwe C. P.⁸⁷²

⁸⁶⁹ Zangster: muze

⁸⁷⁰ Loredano: waarschijnlijk Leonardo Loredano (1436-1521, 75e leider Venetië) of Pietro Loredano (1482-1570, 84e leider Venetië).

⁸⁷¹ Pope: Alexander Pope (1688-1744). Engels dichter.

⁸⁷² Vrouwe C. P.: Catharina Pietersdr. de Wilde (1688-1766). Dichteres.

[Pagina 151]

25 Gun haar de gelegenheid aan te grypen, om door dit Werksken aan de wereld een blyk te tonen, hoedanig zy de uren harer *Uitspanningen* sleet; en een proev te geven van hare *poging* om hare medemenschen *vermakende nuttig* te wezen.

30 Die my kennen weten wel, dat ik niet *meesteragtig* genoeg ben, om eens anders vermaken te bepalen. Elk heeft zyne byzondere aart, waar naar de verkiezingen der uitspanningen zig niet zelden schikken. De neigingen zyn gelyk de aangezigten onderscheiden. Maar dat men dan ook niet wrake, dat ik myne vermaken naar myne zinlykheden⁸⁷³ regele. Verdedigde Cicero⁸⁷⁴ zyne manier van leven met te zeggen: „ Quis tandem me repre-
 „ hendat, aut quis mihi jure succenseat, si quantum ad sestos
 „ dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad
 35 „ ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum
 „ denique aleae quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia
 „ recolenda sunpsero”.⁸⁷⁵ Laat my toe de verdediging van dien welsprekensten Romein in rond Nederduitsch de myne te maken. Wie kan my berispen, of met regt kwalyk nemen, dat ik dien tyd, welken andere tot
 40 het vieren van blyde feesten, tot het bedryven van andere wellustigheden, en zelv tot de ruste van ziel en lighaam verspillen; dien zy verkwisten aan ontydige Gastmalen, aan dobbelen en spelen, my zelve geve ter behartiging der Boekoefeningen?

45 „ Myn blyde jeugd verliefd op 't zuiver schoon der deugd:
 „ Vindt geen vermaak in zulke vreugd,
 „ Die 't braav gemoed zal onbetaamlyk noemen.(b)

En konde ik u, bescheiden Lezer, konde ik alle myne natuurgenoten enen *juisten indruk* geven, welke ene innerlyke vergenoe-

(b) Jufvr. Wolf, geb. Bekker⁸⁷⁶.

⁸⁷³ zinlykheden: geleid door het gevoel

⁸⁷⁴ Cicero: Marcus Tullius Cicero (106-43 v. Chr.). Romeins redenaar, politicus, advocaat en filosoof.

⁸⁷⁵ Citaat: Cicero. *Pro Archia*, 13 (62 v. Chr.). Voor Archias, de Griekse dichter. Dit citaat sluit aan bij wat Anna van der Horst ervoor zei. Wie heeft het recht om boos op hem te zijn als hij zelf kiest hoe hij zijn tijd besteedt?

⁸⁷⁶ Jufvr. Wolf, geb. Bekker: Elisabeth Bekker (1738-1804). Vooral bekend als Betje Wolff. Schrijfster.

[Pagina 152]

- 50 ging (beter te *ondervinden* dan te *schetzen*) myne verkiezing my geevt; konde ik hun de regte *smaak* geven van dat hartverkwikkend zoet, van die Geestverädemende aandoening, van die hebbelyke wel te vredenheid, die de eenzame afzondering, waar in men naar wat begeerlyks tragt, en zig vermengt in alle bestendige wyzheid, hare beminnaars geevt: zy zouden
- 55 gewis niet behoeven te bewonderen, dat ik dikwerv uit de volheid myns harten met ene overstelpte ziele moet uitbarsten: „ Heureux! ceux qui „ se degoutent des plaisirs violens, & qui savent se contenter „ des douceurs d'une vie innocente! heureux! ceux qui se di- „ vertissent en s'instruisant, & qui se plaisent a cultiver leur esprit
- 60 „ par les sciences. en quelque endroit que la fortune ennemie les „ jette, ils portent toujours avec eux dequoi s'entretenir; & „ l'ennui qui devore les autres hommes au milieu même des deli- „ ces est inconnu a ceux qui savent s'occuper par quelque Lecture.⁸⁷⁷
- Wie zal ten minsten uit myn geschryv niet kunnen merken, dat een leven, geheel van het gewoel der grote wereld afgescheiden, juist zo
- 65 *Geestverstompnd* nog *Somber* niet is als men zig gemeenlyk verbeeldt; om dat men nimmer het *wezenlyke zoet* daar van geproevd heeft. Denkt men dit zyn uitdrukkingen van ene verhitte inbeelding; meent men, dat myn vermaak, de vrugt van wyzheidkoesterende eenzaamheid, gelyk de meeste dingen slegts in de *verbeelding* bestaat: laat my daar in, bid ik! blyven, en geneez me tog van die hartverwydende mymering niet.
- 70 Dat men dan het eindelooz getal der *Ziel-en-Zedenbedervende* Boeken, (die, zo ik vreze, niet zelden van hunne Makers in de uiterste ogenblikken des levens, wanneer Dood, Oordeel, en Eeuwigheid, in alle hunne verschriklykheden zig aan een beängstigd geweten voordoen, vervloekt worden) *vermindere* of *voorkome*: Maar wie zoude den loop der *goede*, die nimmer te veel geschreven worden willen stuiten? Wie veroordeelt de voortbrengzelen van geesten, die uit bezef van hunnen pligt aan den wil der
- 75

⁸⁷⁷ Citaat: een citaat uit Fénelon – *Les Aventures de Télémaque* (1699). Boek twee.

[Pagina 153]

80 hoogste Wyzheid hunne gaven (die zy met nedrige dankzegging aan den
 Vader der lichten wenschen te erkennen) *pogen* te besteden, om het leven
 hunner medemenschen zo *vermakelyk* en *nuttig* te maken als nodig is om de
 eer der Opperste Majesteit als redenmagtige wezens te verhogen? Dit was
 het *grote doel*, dat ik in myn geschryv beöogde, en kon ter bereiking van het
 85 zelve geen geschikter stoffe ter kunstbewerking uitdenken, dan die ik
 verkozen hebbe, welke ik niet wete van iemand op deze wyze uitgevoerd te
 zyn.

Dan, ik merk het, bescheiden Lezer, gy staattoe, dat ik *schryve*: maar
 kondt niet begrypen, dat ik in *Digtmaat*⁸⁷⁸ durve schryven, in een tyd, dat de
 Poëzy door de allernauzistenste beöordeling der schranderste⁸⁷⁹ Kritieken,
 90 die geen het minste sproetje op hare hemelsche zuiverheid dulden konden,
 zodanig opgeluisterd word, dat zy met ene gehele reie Fenixdigters⁸⁸⁰, zo
 vermogend in de kunst, dat ene gehele eeuw in arbeid pleeg te gaan eer zy
 één der zulken te voorschyn bragt, naar de *volmaaktheid* streeft, ja dezelve
 reeds in het oog heeft; daar ik (dat de onderneming te hagchelyker maakt)
 95 tot de vrouwelyke Kunne behoort, en derhalven van een *allertederst*
karacter, dat in dezen duizend zwarigheden te schromen heeft.

Dan zegt, bescheiden Lezer, overweeg, zo ge een regtschapen Digter zyt,
 met welk enen onwederstanelyken drang, dat vuur, die, ik weet niet welke,
 aanblazing, die heimelyke beweging, die men zo geen naam kan geven in
 100 den boezem eens Digtters gevoeld word. Errinner u hoe het Ovidius⁸⁸¹, en
 Horatius⁸⁸² ging, namen, die *alleen* in staat zyn om myne zugt tot de
 Digtkunst te ontsteken. De eerste gestraft wordende over het maken van
 Versen, beloovde zynen kastyder⁸⁸³ zulks niet weder te zullen doen; terwyl
 zyne belovte, eer hy het bezefte een vers was, en de laatste wierd bywylen
 105 van die drift zo aangevallen, dat hy in den nagt uit het bedde moest, en
 zynen digtdrift den toom geven. Zyn deze voorbeelden te ver af:
 vertegenwoordig u dan

⁸⁷⁸ in *Digtmaat*: in verzen

⁸⁷⁹ schranderste: scherpzinnigste

⁸⁸⁰ Fenixdigters: legendarische dichters. De feniks maakt, als hij oud en zwak wordt, een brandstapel waarop hij zichzelf verbrandt. Uit de as vormt zich een wormpje, dat na drie dagen uitgroeit tot een jonge feniks. Deze vogel werd gezien als een zinnebeeld van Christus: net als Hij had de feniks geen ouders en ook hij verrees drie dagen na zijn dood. Ook de leeftijd toonde overeenkomsten: de feniks leefde volgens de legende driehonderd en veertig jaar, Christus leefde vierendertig jaar op aarde van de aankondiging door de engel tot Zijn dood.

⁸⁸¹ Ovidius: Publius Ovidius Naso (43 v. Chr. - 17 n. Chr.). Romeins dichter.

⁸⁸² Horatius: Quintus Horatius Flaccus (65 - 8 v. Chr.). Romeins dichter.

⁸⁸³ kastyder: degene die straft

Regelnummer: 131

2 Samuël 1:21

21 Bergen van Gilboa, draag geen dauw meer,
Duld geen regen op je hooggelegen velden:
Daar ligt het heldenschild, vertrapt,
Het schild van Saul, vergeten en verwaarloosd.

[Pagina 154]

110 Vondel⁸⁸⁴, daar hy met de zucht tot Poëzy bevangen dezelve met alle magt wil bedwingen: maar eindelyk ondanks zyne poging, tegen zynen *zin* en *wil* moet uitbarsten:

„ Wat op 's harten grond leidt,
 „ Dat welt my naar de keel. Ik word te zeer geperst.
 „ Het werkt als nieuwe Wyn, die tot de spon uitberst.⁸⁸⁵

115 Daar en boven zal ik niet tragten te betogen het geen al voor lange beslist is, dat deze schoonste der kunsten *meer* vermag dan de Wyzbegeerte en Historiekunde te zamen, en dat 'er gene is, die op zo ene *bekorelyke* wyze de ziel inneemt om dezelve ter *Deugd* te stieren. Gy wraakt dan niet, dat ik myne natuurlyke neiging ook in dezen opvolge: Neen! ik stelle vast gy zyt te
 120 *bescheiden* om niet te billyken⁸⁸⁶, dat ik die Zedenbeschaavster⁸⁸⁷, zint 's werlds morgenstond van Koningen geëerbiedigd; van Profeten vermaard maakt; van Priesteren vergood⁸⁸⁸; en van Helden ten verderve hunner magtige vyanden met de bloedbaniere opgeheven; dat ik die aantrekelyke alle myne agting en opwagtingen waardig keure. Ja Zielverhemelende
 125 Digtkunst! Gy zyt het

„ Om wie my 't leven lust, en zonder wie ik niet
 „ De Majesteit der Zonne aanschou dan met verdriet.

130 Gy zyt het, die my het levenspad zo dik met dudaim en rozen bestrooit, dat ik de doornpunten, die daar onder liggen niet *merkelyk* voel steken, die my het vrolyk harte tot enen gedurigen maaltyd, en het aangezigte goed maakt. Liever wilde ik op de Bergen van Gilboa⁸⁸⁹ zonder dauw en regen dan zonder uwen invloed leven. Mogt het my gebeuren, de God myner goedertierenheid, de God der blydschap myner verheuginge, myner sterkte en van mynen lov, wiens wegen van dat ik wierd tot op dit ogenblik enkele
 135 *billyk-* en *lievlykheden* geweest zyn, eeuwig dan-

⁸⁸⁴ Vondel: Joost van den Vondel (1587-1679). Dichter en toneelschrijver.

⁸⁸⁵ Citaat: Vondel – *Roskam* (1630)

⁸⁸⁶ billyken: goedkeuren

⁸⁸⁷ Zedenbeschaavster: iemand die goede moraal in hoog aanzien heeft staan en dat probeert over te brengen aan anderen

⁸⁸⁸ vergood: tot god gemaakt

⁸⁸⁹ Bergen van Gilboa: zie hiernaast 2 Samuël 1:21. Het is een van de verzen uit een klaaglied van David over Saul en zijn zoon Jonatan, die overleden zijn.

[Pagina 155]

kend eere te geven, ook daar voor, dat zyne gunste my de heilige Digtkunst in alle myne bejegeningen tot ene Geestverkwikkende Gezellinne gegeven heeft.

140 Ik onderneme het dan om van het gene myn *leven* en myn *lust* is, dat my *verädeming* geevt, en den geest niet zelden met vergeting van alles wat het logge vleesch aan de aarde en het stov doet kleven, boven het uitspannel voert, een *proev* te geven. Ik schrome zulks niet, om dat ik tot de *onvermogendste Sexe* behore. Neen! vrymoedig durve ik de stappen drukken van die edele *Matronen*⁸⁹⁰ en *Jonkvrouwen*, die al voor lange door
145 hare meer dan *mannelyke* bekwaamheden aan het *dwalend oordeel* dien *waan* benomen hebben, die de *Vrouwen* slegts tot de *Keuken*, of op zyn best tot de *Brei- en Borduurnaald* bekwaam keurde. Er is er onder haar, die vernuft aan reden, vinding aan oordeelkunde huwen, en daar uit digttelgen telen, die zig nimmer eens *wyzen* en *deugdlievenden* behoeven te schamen,
150 die onz ter navolging hartroerend toeroepen:

„ Des werelds glorie, vreugd, genoegen, vleiery
„ Snelt als een schaduwbeeld, vliegt als een damp voorby.
„ Zou dan onze ed'le ziel, tot eer van God geschapen,
„ Aan beuzelingen⁸⁹¹, aan schynheilen zig vergapen?
155 „ Neen, neen, u, die, wanneer ge op God uw hope bouwt,
„ Het vak der starren als het vloertapyt beschouwt,
„ 't Geen ge op uw 's Heilands komst met ongemeten schreden,
„ Het ryk der doôn ten trotz, zeeghaftig⁸⁹² zult betreden,
„ Voegt nog op aard geplaatst, gedagte, drift, nog daad,
160 „ Die met de Grootheid van uw wezen niet bestaat.⁸⁹³ (c)

(c) Jufv. de Neufville⁸⁹⁴.

⁸⁹⁰ *Matronen*: belangrijke vrouwen

⁸⁹¹ beuzelingen: met nietigheden bezig zijn

⁸⁹² zeeghaftig: van zege

⁸⁹³ Citaat: Christina Leonora de Neufville. *Bespiegelingen voorgesteld in dichtmaatige brieven* (1762). P. 104.

⁸⁹⁴ Jufv. de Neufville: Christina Leonora de Neufville (1713-1781). Schrijfster en vertaalster.

[Pagina 156]

165 Maar hoe bereikt myne Zangerin met haren *Mierengang*⁸⁹⁵ de schaduw van die *Profeterende Dogters*, die *hoekstenen aan het Paleiz des groten Konings*, die de *roem* van haar Vaderland zyn? Ongelukkig genoeg zynde van niet dan *zeer zelden* gelegenheid te hebben om *mondeling* onderrigt in de Goddelyke Digtkunst te ontvangen; wist ik geen ander middel om voort te raken, dan om, gelyk Apelles⁸⁹⁶, toen hy nog in zyne *leerjaren* was, de zwakheden van myn vernuft *aan den weg* te zetten, om te horen wat de *oplettende* en ter myner *bevordering* van zegge.

170 't Is by de zes jaren geleden, dat ik dit Stuksken eerst ontwierp. Ik heb 'er zedert dien tyd, na dat ik het intusschen een geruimen tyd hadde onāangeroerd gelaten, zo vele veranderingen in gemaakt, dat ik het laatst voor de zesde maal om de menigvuldige doorschrappingen heb moeten afschryven. Meer dan eens dagt ik als Digter Mauricius⁸⁹⁷:

175 „ Al dat verbeteren, verhanzelen⁸⁹⁸, en schaven
 „ Is Kruiers⁸⁹⁹ arbeid, niet van Digtters maar van slaven.
 „ 't Verdooft den Geest van 't Vaars, 't word lam, en vaats, en voos,
 „ 't Vuur gaat 'er uit, en 't geen er overblyvt op 't leste,
 „ (In plaats van Poëzy) word styvgerymde proos.
 180 „ Het best bewerkte vaars is altyd niet het beste.

185 Wel is waar, dat ik het geluk hebbe door *Brievwisselingen*, zo gemeenzaam als kunstkwekend⁹⁰⁰, met de voorschriften van andere Aristoteleszen⁹⁰¹ en Horatiuszen⁹⁰² voordeel te doen. Maar hoe konden deze myne Aristarchen⁹⁰³, zelv tot over het hoofd gewikkeld, of in bezigheden, die van het borgerlyke leven onafscheidelyk zyn; of die vereischt worden tot het opstellen, en in order schikken van zulke werken, waar door zy hunnen naam en faam de tanden des alvernielenden tyds pogen te ontrukken; hoe konden deze letterhelden⁹⁰⁴, gewoon in vele opzigten het *langzaam*

⁸⁹⁵ *Mierengang*: kleine stappen

⁸⁹⁶ Apelles: schrijver in de tweede eeuw

⁸⁹⁷ Mauricius: Jan Jacob Mauricius (1692-1768). Nederlandse dichter.

⁸⁹⁸ verhanzelen: veranderen

⁸⁹⁹ Kruiers: het werk van mensen die lichamelijke arbeid verrichten, die wagens duwen etc.

⁹⁰⁰ gemeenzaam als kunstkwekend: in een vertrouwde omgeving kan er meegedacht worden

⁹⁰¹ Aristoteleszen: 384-322 v. Chr.). Grieks filosoof en literair criticus.

⁹⁰² Horatiuszen: Quintus Horatius Flaccus (65 - 8 v. Chr.). Romeins dichter en literair criticus.

⁹⁰³ Aristarchen: Aristarchus van Samothrace (ca. 215-143 v. Chr.). Grieks grammaticus, literaire criticus en bibliothecaris van de Alexandrijnse bibliotheek.

⁹⁰⁴ letterhelden: door 'Aristoteleszen', 'Horatiuszen' en 'Aristarchen' te noemen, verwijst Anna van der Horst naar literaire critici van haar tijd door literaire critici uit de klassieke oudheid te noemen.

[Pagina 157]

190 *haasten* in agt te nemen, zig verledigen om deze *gevallen van Ruth* van regel tot regel te beöordelen: ten zy myn voortvarende aart zig van verlangen naar hunne aantekeningen te deerlyk gepynigd voelde? Ik was dan wel *genoodzaakt* myne Letterschildery aan den dag te brengen, terwyl de raad van Quintiliaan⁹⁰⁵ enen diepen indruk op my maakte „ breng , zegt die grote man, de vrugt

195 „ uwer oefening voor den dag als ze nog groen is, terwyl er „ vergifvenis en hope is; de gunst bereid is, en het verzoeken „ niet misstaat; en zo er aan het werk iets ontbreekt de *Jongheid* „ het vervult en verontschuldigt. Ik nodig dan den bescheiden Lezer om deze *gevallen van Ruth* met de uiterste oplettendheid te lezen, en
200 my die *gunste* te bewyzen van my zyne *verbeterende aanmerkingen* zo over de *taal-* als *digtkunde, schikking* en *uitvoering* des werks het zy in vriendelyke brieven (mids dat dezelve my Franco⁹⁰⁶ bezorgt worden) het zy in periodique schriften mede te delen. Gelukt myne wensch en keurt men deze *gevallen* met enige voldoening zyne bedenkingen waardig: ik zal my
205 dezelve zoeken ten *nutte* te maken, en ter *verbetering* gebruiken niet alleen van dit: maar ook van nog andere ontworpen stukken. Als onder anderen de *Heldendaad van Debora*⁹⁰⁷ in vier zangen, *het oud Enkhuizen*. enz. enz.

Welaan dan bescheiden Lezer:

210 „ Het likken der Beirinnen tong
„ Bootzeert allengs 't wanschapen jong.⁹⁰⁸

Verscheide oordelen schieten verscheiden stralen uit en
Dan ik zie, verbeeld ik my, gy keurt goed, dat ik *schryve*, ook, dat ik in *Digتماat* schryve: maar staat verbaazd, dat ik de handen geslagen hebbe
215 aan een *Heldendigt*. Een stuk, waar van Vossius zegt: „, dat dit het grootste en edelste in de Poëzy is; dat
„ al de verhevenheid van de volmaakste geest byna niet in staat
„ is om er een gelyk het behoort te kunnen zamenstellen; dat

⁹⁰⁵ Quintiliaan: Marcus Fabius Quintilianus (+/- 35 - +/- 100 na Christus). Romeins retoricus.

⁹⁰⁶ Franco: dat de schrijver van de brief ervoor betaalt

⁹⁰⁷ *Heldendaad van Debora* in vier zangen, *het oud Enkhuizen*: Anna heeft de titels voor haar volgende werken dus al.

⁹⁰⁸ Citaat: vanuit een Romeins volksgeloof dat jonge beren hun vorm krijgen doordat ze gelikt worden door hun moeder. Shakespearre noemt deze tekst vervolgens in Henry IV deel 3 (1591).

[Pagina 158]

220 „ het veel zwaarigheid baart om de verbeelding, oordeel, vu-
 „ righeid van geest, en de bedaardheid der reden te verënen,
 „ die, met de vlugheid en bondigheid van het verstand dit onge-
 „ wone Character, als het uitwerkzel van ene gelukkige gesteld-
 „ heid voortbrengt. Dat hier toe een schilderagtige verbeelding:
 225 „ maar nog groter verstand word vereischt om dezelve wel te
 „ schetzen. Eindelyk, dat, daar zo veel uitgestrektheid van
 „ vernuft toe behoort, dat byna ene eeuw in arbeid gaat eer zy
 „ een geest voortbrengt, die bekwaam is om een *volmaakt Hel-*
 „ *dendigt* te maken; en het zodanig een stoute onderneming is,
 230 „ dat het niet in de gedagten van een wyz Man kan vallen, zon-
 „ der er voor te schrikken. Ik eerbiedige het zeggen van dat licht der
 geleerdheid: maar wete te gelyk, dat die niets durvt *wagen* niets *gelukt*. Is in
 de onderneming van grote zaken de *poging*, schoon de *uitvoering* niet naar
 wensch gelukt, niet te pryzen? Maar, bescheiden Lezer, eer, dat ge nog
 begint uwe aantekeningen op dit Digtstuk te maken, en my met uwe
 235 oordeelkundige aanmerkingen te verëren; zo laat onz het zelve eerst aan de
Hoofdzakelyke Regels van het Heldendigt toetzen.

Is de eerste Regel in de Historie, die het onderwerp van het Heldendigt
 is, (en voorondersteld word ongemeen, gewigtig en grootsch te zyn) de
éénheid vandaad, en dat alles moet werken tot één oogmerk, tot één einde.

240 RUTH, die naar den Geest het ware Zaad van Abraham was, en door
 haar Huwelyk met Machlon regt hadde, en tot de goederen, en tot de
 Maagschap van haren overledenen Man, uit welke zy enen anderen Man
 naar de Wet mogte eischen, gaat op naar Bethlehem; en zy, die om de zake
 Gods haar Vaderland met alles wat haar daar liev en dierbaar was verlaat,
 245 en liever om den dienst des HEREN in Kanaän armoede wilde lyden, dan
 zonder God in Moab de genietingen der Zonde hebben, bespeurt, dat hy een
 beloner is den genen die hem zoeken; vindende na al

[Pagina 159]

haar omzwerven en vleesch en bloedverterende wederwaardigheden hare
Ruste in haren Egt met Boaz.

250 Ten tweden moet de *Hoofdperzonaadje* om wie alles werkt boven alle
anderen die in bedryf zyn, als de Zon boven de Starren *uitsteken*.

Ik hebbe myn best gedaan om het *Portrait* van myne deugdzame
Geloovsheldin van rondomme zo bevallig te tekenen, als immer het *origineel*
in de ogen van Machlon en Boaz geweest is.

255 Ik hope, dat met dezen Regel niet stryde, dat ik RUTH op den weg naar
Ephrata tot ene *Leerling* van Naomi make. Ik hadde in plaats van dit wel
willen versieren, dat Moab op het berigt, dat zy stil weggegaan was een'
geweldig aanval op haar hadde gedaan, en alles aangewend had om haar
te rug te brengen. Dan ik denke in stukken van dezen aart veel aan de Les
260 van den straks gemelden Vossius: „ dat Gods Boek zegt *noodzaaklyk*, dat
„ het niet zeit *sparzaam*, dat daar tegen strydt *geenzinds* te zeggen. Ik wist
dan niets *beters* te bedenken om het *ledige te vullen*, of om RUTH en Naomi
op die gehele reize bezig te houden, dan haar die *beschryving van den*
Tabernakel in den mond te leggen. Want waar mede konden zy zig tog beter

265 en met de *waarschynlykheid* meer overeenkomstig bezig te houden, dat met
een Gesprek over het *Volk* en den *Godsdienst* deszelvs, waar zy naar toe
gingen? Ik begreep, dat er in RUTH, *eer* zy zig gelovig naar Kanaän begav ene
kennisze haar ter Zaligheid nodig moeste *voorondersteld* worden. Ten dien
einde hadde Elimelech haar, wier Ziel heimelyk door Gods Geest bewrogt

270 wierd, onderwezen in dat gene, dat *genoegzaam* was ter *vastigheid* van
haar Geloov, en *verzekering*, dat Moabs Godsdienst *valsch* en die van Israël
de *ware* was. Maar moesten juist deze *byzonderheden* van de *wyze* waar op
Israël tot Gods Volk aangenomen wierd voorondersteld worden als haar
reeds bekend zynde? Het strydt dunkt me niet tegen de *waarschynlykheid*,

275 dat ik door Naomi aan RUTH dit verhaal doe, waar van

[Pagina 160]

zy in alle zyne omstandigheden nog zulk ene *klare kenniz* niet zal gehad hebben. En zo men dit voegt by het verhaal van Elimelech zal men een beknopte Historie der voornaamste Lotgevallen van het oude Godsvolk zederd Abrahams Roeping tot den tyd der Rigteren⁹⁰⁹ hebben. Dus merke

280 men het onderwyz van Elimelech aan als (hoe zal ik my hier best uitdrukken) als de *steun*, de *grondslag* van RUTHS geloov, en dat van Naomi, als dienende ter meerdere *versterking* van dat gelove; vermids zy door het eerste, onder Gods medewerking, volkomen *overreed* wierd, dat haar gemoed te regte omtrent de valscheid van Moabs Godsdienst werkzaam

285 was, en door het laatste, nu reeds op weg zynde naar Bethlehem te meer in haar goed oogmerk *gesterkt* wierd.

Misschien komt Naomi wat al te *ervaren* in de schaduwleer voor. Ik beken de Messias is van tyd tot tyd, en als by trappen allengskens nader en nader aan het Zaad van Abraham ontdekt geworden. Maar wie weet wat 'er

290 aan dezen en genen dier oude Gelovigen, vooral als zy als *ballingen* in een vreemd land moesten zwerven, het zy door byzondere Openbaringen van God selv; het zy door profeten, en Godsmannen, door dromen enz. al dien aangaande ter hunner *bemoediging* is bekend gemaakt, dat juist niet *beschreven* is. Zou men ook in dezen niet mogen zeggen: dat de wereld al dat geschrevene niet zoude kunnen vatten? evenwel vind ik my bezwaard dat ik den naam van *Kristus* te vroegtydig in den mond myner Personaadjen gelegd hebbe.

295

Ook vleie ik my, dat tegen dezen Regel niet zal aanlopen, dat myne Kruizheldin zig zomtyds in omstandigheden bevindt, waar in zy van hare Schoonmoeder en Boaz *bemoedigd* en *vertroost* word. Het heeft my voorlang toegeschenen (of ik kwalyk denke wete ik niet) dat men meest al op het spoor der Heidenen, zyne Hoofdperzonaadje meer *Goddelyk* dan *Menschelyk* en dus *onnavolgbaar* maakt. Geeft het niet meer *waarschynlykheid* dat men zyne Perzonaadje als *menschelyk* invoere? Ik wil

300

305 zeggen, dat men aan

⁹⁰⁹ Abrahams roeping tot den Tyd der Rigteren: de periode tussen +/- 2000 – 1000 v. Christus, weergegeven in het Bijbelboek Genesis t/m het Bijbelboek Rechters

[Pagina 161]

dezelve *Zwakheden* toekenne, die zelfs den verstgevorderden op den weg der deugd eigen zyn? als daar is ene, dog kortdurende verslagenheid over een onverwagt en harttreffend voorval, tranen te storten over een smertelyk verliez. enz. „ Een verjaagd held,

310 „ zegt de Vader Bossu in zyne aanmerkingen over het Heldendigt,
 „ die van alles ontbloot is, kan zo moedig niet zyn als wanneer
 „ zyne zaken in haren bloei zyn. De Trojanen⁹¹⁰ langs de Zee omgeslingerd
 komen zeer ootmoedig by Dido: maar zy spreken anders na dat zy de
 Latynen geslagen hebben. Ondertusschen komen de *Vertroosting*en van
 315 Naomi en Boaz meest zo in myn Werksken in, dat ze van de eerste als
Godsvrugtige alleenspraken, die inmiddels van den Lezer als *Zedenlessen*
 kunnen aangemerkt, en van de laatste als door ene *Verlievde, voorbarige*
bekommering geuit, moeten begrepen worden.

Ten derden moet de *Ontknoping*, eindelyk vallende na te bovenkoming
 320 van alle de zwarigheden, die, die ene daad, dat éne oogmerk
 tegenstreevden *schielyk* en *kort* wezen.

De *zwarigheden* waar mede het gelove van myne Heldin te worstelen
 heeft, zyn in Moab alle die zinstrelende aanlokkelykheden van een haar
 lievend bloetverwantschap aanzien, rykdom enz. De verlating van dat alles
 325 uit zuivre liefde tot God en zynen dienst komt de Godminnende Ziel
 voorzeker op enen heftigen stryd tusschen Vleesch en Geest te staan; en
 niets dan het grootmoedig heilgeloof kan haar alles wat de Wereld heeft en
 geeft om den Hemel doen veragten. In Bethlehem een trotsche en gierige
 Losser, voorwendende, dat RUTH maar om een goed heen komen in haar
 330 overledenen Mans geslagt te vinden kwanzwyz tot den Godsdienst van
 Israël zoude overgaan. Een *zwarigheid*, meen ik van gewigt. De onverniste
 Godsvrugt krygt den naam van baatzugtige geveinstheid. Een *Kinderloze*
Weduwe, die de toevlugt tot haars Mans Vrienden naar 's lands regten
 neemt word van die Vrienden *versto-*

⁹¹⁰ Trojanen: dit verwijst naar Vergilius epos *Aeneis*

Regelnummer: 314

Ruth 1:15

15 'Kijk, je schoonzuster gaat terug naar haar volk en haar god,' zei Noömi, 'ga haar toch achterna!'

[Pagina 162]

335 *ten*, en ten proie der armoede, en, hoedt het God niet, der vertwyfelde
wanhope gelaten. Maar hoe goed is die Man der Weduwen, wiens goedheid
de drukkenste zwaarte door het zwaarder tegenwigt zyner altyd alles wyz
bestierende voorzienigheid kan opwegen! Gezegend zy Boaz! spreek die
trotsche gierigaard harde dingen: Boaz spreek naar het harte dezer
340 Weduwe. Verdrukt hy de deugd: deze erkentze, vertroostze, bemoedigtze.
Wraakt de gierigheid enigen agt op de schoonheid van RUTH te slaan; de
ouderdom van Boaz kan hem, door de *Deugd* zelve getroffen, niet
beschutten om hare bekoorlykheden ene godvrugtige hulde te doen, die
zyren naam op den Lyst der Voorvaderen van dien groten Goël, zyn
345 Goddelyk tegenbeeld stelt. Zo raakt die RUTH, welke slus nog een *Speeltuig*
des gewelds en der verguizing was, gebukt onder het perszende pak van
bytende armoede eensklaps uit haren druk, en boven het bereik der
smadende boozheid in aanzienelyker Rang dan haren van allen veragten
verdrukker; en word *toegejuigd* van die burgerye, die straks met zulk ene
350 beklagende verwondering van hare Schoonmoeder zeide: *is dit Naomi?*
Onder het lezen der Heldendigten heb ik gemerkt, dat het doorgaans
Geesten zyn, weke de *tegenstribbelingen* maken.

Dus zyn myne RUTH in de drie eerste Zangen alle de *Bezoekingen* van
God tot hem Heerlyke en haar Zalige einden bejegend, waar na ik de *Hel* doe
355 werken. Zo dat *Hemel* en *Hel* om myne Heldin in beweging zyn.

Ten vierden moet men met een Heldendigt *midden in een Historie*
invallen, en by gezogte gelegenheden het voorledene verhalen. Ik beginne
het stuk daar Naomi de laatste proeve van RUTHS opregtheid neemt. 't Is
waar ik begin zulks na het scheiden van Orpa, en dan volgen 'er in den Bybel
360 slegts die weinige woorden van Naomi, te vinden RUTH I vs: 15. *Zie uwe*
Zwagerinne is wedergekeerd tot haar Volk, en de tot hare Goden: keer gy
ook weder uwe Zwa-

[Pagina 163]

gerinne na. Maar mag ik niet veilig het gezegde van Naomi daar ter plaatze
uitbreiden met een herhaal van het geen zy reeds tot de beide
365 Schoondogteren te gelyk gezegd hadde?

Ten vyvden komen de *Byverdigtzelen* in aanmerking.

Of ik my daar van *Natuurlyk* en *wel ter snede* bediend hebbe late ik den
bescheiden Lezer beoordelen. Was het geen Bybeldigt geweest ik had er my
meerder en met minder schroom van kunnen bedienen. Ik stelle vast, dat
370 my dien aangaande door *Welmenende*: maar in de Poëzy en derzelve
vryheden *onervarene* Godgeleerden gene zwarigheden zullen gemaakt
worden: daar Hoogvliet⁹¹¹ in zynen Abraham, Steenwyk in zynen Gideon,
(om van Vondel in zynen Joannes⁹¹², en andere beroemde *Bijbeldigters* te
zwygen) my den weg in deze gewezen hebben. Lieve! wat zwarigheid steekt
375 er, by voorbeeld, in, dat ik Elimelech en zyne Zonen, om te beter het
oogmerk der *Hartroerende* Digtkunst te bereiken een *geweldige Dood* doe
sterven? wie tog kan met zekerheid het *tegendeel* betogen? met de
waarschynlykheid kan men immers in dezen volstaan, die niet dan volstreckte
waarheid begeert te weten moet Historien maar geen Heldendigten lezen.
380 Laat voor het overige het Patroon der Nederduitsche Digtters dit stuk voor
my voldingen. „ Ik moet, zegt hy in de Opdrag van zyn

„ Treurspel de Gebroeders, by deze gelegenheid ter loop aan-
„ roeren, dat Luiden, van geen geringe geleerdheid en weten-
„ schap, zig luttel met Poëzy bemoeiende, bywylen al te nau-
385 „ we en strenge keurmeesters zyn, over deze kunst, en niet
„ wel begrypen, hoe die te teer en te edel zy, om zulk een har-
„ de proev uit te staan, zonder een groot deel van hare aartig-
„ heid en luister te verliezen. Men moet haar inwilligen een
„ voegelyk misbruik, of liever een nodige vryheid; gelyk die
390 „ in meer Kunsten, zonderling in Schilderye en Muzyke, ver-
„ eischt word. De Schilder, hoewel hy niet anders dan een na-
„ bootzer van de nature zy, verziert nogtans dikwils enige by-

⁹¹¹ Hoogvliet: de dichter Arnold Hoogvliet (1687-1763), schrijver van onder andere *Abraham den Aartsvader* (1727)

⁹¹² Joannes: Joost van den Vondel (1587-1679) schreef het epos *Joannes de Boetgezant* (1662)

[Pagina 164]

- 395 „ vallende schaduwe, daar ze Natuur weigert, om het ander werk
 „ beter te doen voorkomen: of maalt naakten en andere sieraden,
 „ die de Historie enen welstand byzetten. Zo leidt het Penceel
 „ ook zyn oordeel te werk in het leggen en welschikken der ver-
 „ wen, die zig best onderling verdragen. Muzikanten huwen hele
 „ aan halve Tonen, en zoete aan wrange geluiden, om het ge-
 „ hoor met meer zoetigheids en bevalligheids te kittelen.⁹¹³
- 400 Ten zesden moet men zorg dragen, dat de *Characters* eigenaartigzyn. De
Tekening van myne RUTH heb ik zo *pogen* uit te voeren, dat hare zagte,
 medelydende, heusche, en gehoorzamende aart, zo wel als hare
 Hartaantrekkende schoonheid, en dat gemoedsbestaan, waar om zy van
 Gods geest als een *Deugdelyk Wyv* vereeuwigd is, terstond in het oog vallen.
- 405 Die van Naomi als van ene *eerwaardige Matrone* in Godvrugt gryz
 geworden.
- Die van Elimelech als van enen wiens *Godsvreez* het Huwelyk van zynen
 Zoon met ene *Heidinne weigerde* toe te stemmen; tot dat zyne
 Gehoorzaamheid aan den wil van den souverainen Wetgever hem daar toe
- 410 *verpligte*.
- Die van Machlon als van enen, die een *stryd* van de *reden*, en de
hevigste Hartstogt in zyn binnenste voelt.
- Heb ik het *Character* van Bildad (zo noem ik dien ongenoemden
 Bloedvriend) wel getroffen met hem enen *trotschen Vrek* te maken? als
- 415 mede van RUTHS Ouders, waar van ik de Vader Naboth⁹¹⁴ hete? ik zwyge
 van dat des Jongen die over de Maiers gesteld was, die ik naar dien
 getrouwen Huizverzorger van Abraham Eliezer genoemd hebbe, en late dat
 van Boaz aan het welwikkend oordeel over.
- 420 Misschien gevalt U de schetze van Orpa: maar kondt niet begrypen,
 waarom ik hare *Drift* om by Naomi te blyven *sterker* uitgedrukt hebbe dan
 die van RUTH. Zo wilde ik ze hebben om ze *kort van duur* te doen zyn, het
 eigen kenmerk van die

⁹¹³ Citaat: Joost van den Vondel. *Gebroeders* (1640)

⁹¹⁴ Naboth: Nabot had een wijngaard en was niet bereid deze te verkopen aan koning Achab, waarna hij werd gestenigd. Zie in de Bijbel 1 Koningen 21.

Regelnummer: 438

Ruth 1:20-21

20 Maar ze zei tegen hen: 'Noem me niet Noömi, noem me Mara, want de Ontzagwekkende heeft mijn lot zeer bitter gemaakt. 21 Toen ik hier wegging had ik alles, maar de HEER heeft mij met lege handen laten terugkomen. Waarom mij nog Noömi noemen, nu de HEER zich tegen mij heeft gekeerd, nu de Ontzagwekkende me kwaad heeft gedaan?'

[Pagina 165]

zo *hevige* als *schielyk* opkomende en *ligtvoorbygaande* gemoeds bewegingen. De *bedaarde* besluiten van ene *welberadene* deugd zyn van die
 425 *ogenblikkelyke* driften der *Hartstogten* zeer te onderscheiden.

Eindelyk moet men in agt nemen de ziel van het Heldendigt, de Zedelere.

Ik hebbe door het gehele Digtstuk heen: maar vooral in de *Perzoon* van myne RUTH de Ziel-en-zin-vervrolykende, beproevde, en Zegepralende
 430 *Deugd* zo *aangenaam* pogen voor te stellen als zy hare bezitters in de ogen Gods en der Menschen maakt.

Ik weet wel, Godzoekende Ziel! het valt smertelyk voor Vleesch en Bloed, Natuur lydt geweld, wanneer men gedurig onder het knellend juk van *smadelyke* en *smertelyke* bejegeningen moet gebukt gaan. Ik weet het dat
 435 ge wel eens onder het schier onlydelyk gevoel van de *Tugtigende hand des Hoogsten*, uw zap ziet veranderd in Zomerdroogten, zo dat ge der tegenheden en smaadheid zat, wemoedig moet uitroepen: myne Ziele weigert *Getroost* te worden! noem my *Mara*⁹¹⁵; want de Almagtige heeft my grote *bitterheid* aangedaan! maar ook dat één aanblik van uwen ontfermer,
 440 die zig van het kwaad met *medelyden* wreekt, die U een *VergevendGod* is, terwyl hy *wrake* doet over uwe *boze daden*; dat de genadige invloed van uwen trouhoudenden Verbondsgod uwen *beangstigden Geest* zodanig kan *verruimen* en *vervrolyken*, dat uw Hart, vol wordende als een overlopende Beke van wegen het goede des HEREN, in die volheid *Juigchende* moet uitbreken: immers is God Israël goed! van hem is myne verwagtinge! hy zal het voor my voleinden! het heil der Regtveerdigen is van den HERE hare sterkte ten tyd der benaudheid! mogt ge van Naomi, mogt ge van myne beproevde Kruizheldin den *juisten middenweg* tusschen ene *stoische ongevoeligheid*, en *morrende zwaarmoedigheid* leren houden. En agt niet
 445 *kleen* de Kastydinge des Heren, nog en *bezwykt* niet als gy van hem bestrafd word. Door het eerste zoud gy U dien Man gelyk maken, die dikwils bestrafd zynde, den *Nekke*
 450

⁹¹⁵ Mara: zie hiernaast Ruth 1:20-21

[Pagina 166]

verhardt, en door het laatste zoud ge een *kwaad* een *afschrikkend* gerugt
 brengen van den Zaligen Levensweg, waar op God den *Vrolyken* ontmoet.
 455 Leer van haar aan dien Weg vast te houden. Merk uit hare *Gevalen* en
 heilryke *Staatsverwiszeling* dat hy de moeite en het verdriet zyner Kinderen
 ziet; op dat zy het in zyne hand geven. De HERE zal een hoog Vertrek zyn
 voor den verdrukten; een hoog Vertrek in tyden van benaudheid. Want de
 nooddruftigen zal niet voor altoos vergeten worden, nog de verwagtinge der
 460 ellendigen in eeuwigheid verloren zyn. Al wierd ge dan, gelyk RUTH van
 haren Neev Bildad als ene huichelaar, wiens verwagting vergaan zal
 verguizd; en van uwe *Priesteren* als een smaad van Engelen en Menschen
 gedoemd: daar het dog gene vreemde zaak is, dat de Wagters de Bruid
 slaan, verwondden en van haren sluier beroven: al had gy, terwyl 'er aan de
 465 zyde uwer verdrukkers magt was, zelv gene Naomi om U te troosten: geen
 nood! laat de hoogste Wysheid, die te gelyk de hoogste Liefde is op deze of
 dergelyke wyzen uwen weg met doornen betuinen, en een heining muur
 rondom denzelven maken: geloov het hy staat agter dien muur, en heeft
 een Vaderlyk liefdeoog op U geslagen; op het aller onverwagtst als gy de
 470 minste grond hebt om zulks te hopen, zal hy aan U een teken stellen ten
 goede; op dat uwe haters het mogen zien, en beschaamd worden. Gewis

„ Een ongelukkig Mensch, zo hem de Wereld noemt
 „ Wanneer zyn eigen Hart hem niet in 't heimlyk doemt,
 „ Al treurt hy om zyn lot, al zwemt zyn oog in tranen;
 475 „ Is zo rampzalig niet als zyne vrienden wanen,
 „ Schoon rykdom, aanzien, rust, gezondheid, of gemak
 „ Geen schuilplaatz zoeken in de schaduw van zyn dak,

Regelnummer: 421

Ruth 1:3-5

3 Na enige tijd stierf Elimelech, de man van Noömi, en zij bleef achter met haar twee zonen. 4 Zij trouwden allebei met een Moabitische vrouw. De naam van de ene was Orpa, die van de andere was Ruth. Nadat ze daar ongeveer tien jaar gewoond hadden, 5 stierven ook Machlon en Kiljon, en de vrouw bleef alleen achter, zonder haar twee zonen en zonder haar man.

[Pagina 167]

„ En de aardsche Zalighêen in weerwil van zyn pogen,
 „ Op Arends vleugelen weg vliegen uyt zyne ogen.⁹¹⁶ (d)

480 Hier zoude ik deze Nareden kunnen eindigen dagt ik niet, dat men
bedenkingen zoude kunnen maken.

Dat ik Elimelech den *Egt* zyner Zonen doe *beleven*. Zulks strydt, dunkt
 me, niet tegen RUTH I vs: 3 en 4. vermids in het 4 vs. niet staat: *doe*, te
 485 weten na Elimelechs overlyden: maar *die* namen zig enz. dat is onbepaald
 wanneer. Ondertusschen laat ik Naomi overblyven met hare twee Zonen,
 daar ik de Vader eerst doe sneuvelen.

Als mede, dat ik RUTH in *stilte* doe vlugten.

Ik heb niet kunnen goedvinden de Vrienden van myn Heldin enige
 kenniz te geven van den *toestand* van haar hart, nog van haar *vertrek* naar
 490 Bethlehem. Zoude RUTH, indien zy zig *openlyk tegen* den Godsdienst, waar
 in zy geboren en zo *bygelovig* onderwezen was, en die ten regel stelde: *dat*
men de lere der Vaderen moeste Omhelzen, en geloven zonder ooit tegen te
spreken: zoude, zegge ik RUTH, indien zy den Godsdienst van haar land,
 midden onder Afgodendienars *vervloekt* en haar voornemen *bekent*
 495 gemaakt hadde om van denzelven *af te gaan*, niet als ene *Godlastersche*
 gedood, of ten minsten in de Gevangenis zyn geworpen? zo ja, wat
versieringen moest ik, zonder enigen grond in den Bybel niet al bedagt
 hebben, om haar, die dog naar Kanaän moest daar uit te krygen?

Over de *oudheid* van den Doop der Jodengenoten, welke ik aan RUTH
 500 laat toedienen, en waaromtrent de Weleerwaardige Heer Lambertus Zegers
 Ryser⁹¹⁷ (wien ik de ere hebbe nevens Mejufvrouwe zyne goedhartige
 Egtgenote onder myne beste Vrienden te tellen) my zwarigheden maakte;
 en andere stukken van

(d) Jufvr: van Merken⁹¹⁸.

⁹¹⁶ Citaat: Lucretia Wilhelmina van Merken. *Het nut der tegenspoeden* (1762). P. 9

⁹¹⁷ Lambertus Zegers Ryser: onbekend naar wie verwezen wordt

⁹¹⁸ Jufvr: van Merken: Lucretia Wilhelmina van Merken (1721-1789)

[Pagina 168]

505 diergelyken aart, waaromtrent elk naar zyn begrip en zinnelykheid vry mag
denken: verwacht ik gene aanmerkingen. Mogelyk berispt men, dat ik wat te
veel van het grote *Tegenbeeld* der schaduwen gesproken hebbe. Maar ik
dagte, dat ik niet te veel tot *opluistering* van myn Heldin melding konde
510 maken van dat Godlyk *Vrouwenzaad*, waar van zy de doorlugtigste
Grootmoeder zoude worden.

Van de Oostersche spreekwyzen heb ik my niet te zeer gewagt.

Ik heb liever de eigen uitdrukkingen onzer Overzetteren willen
behouden, dan door *al te Nederduitsch* te zyn den zin *duister* en *styv* maken.

In de *spelling*, en *juiste* plaatsing der *Zinsnydende tekenen* ben ik nog
515 niet vast. daar van daan, dat men in de eerste gene genoegzame
eenparigheid zal vinden; zo dat ik om het Rym wel eens *vier* voor *vuur*, *end*
voor *eind* enz. geschreven hebbe.

Eindelyk denke de Bescheiden Lezer (en daar bid ik, dat men tog vooral
op lette) dat ik niet alleen myne *Heldin*: maar ook den tyd in welken zy
520 leefde, en de *gewoonten* en *zedes* van den zelve aan myne *verbeelding*
heb moeten vertegenwoordigen. Zeker! dat nu *wanvoeglyk*, ja geheel
onbetaamlyk zoude schynen, was toen, volgens de Wet niet slegts *geoorlovt*
maar zelv een *pligt*.

Voor het laatste betuig ik, dat myne Eigenlievde my nog niet *vervaard*
525 genoeg gemaakt heeft om te denken, dat ik elk een myner Lezers zal
voldoen. Dat zoude iets meer dan menschelyks, laat ik zeggen dan Godlyks
zyn; dewyl de nootfeilende voorzienigheid zelve het yder een niet van passe
kan maken. Daarenboven heeft elk, gelyk zyne byzondere aart, ook zyne
eigene manier van *denken*, *wyze* van voorstel, en *styl*. En is het waar, dat
530 men nog niet regt *gelukkig* geweest is, zo men nog niet is *benyd* geworden:
dat dan de *nyd*, die naar zyn oogmerk nog geen *treffende* aanvallen op myn
Perzoon, of losse *Dichtstukjes* gedaan heeft, dat die Grootmogende, (niet
gewoon zig met *lage Zielen*,

[Pagina 169]

of *iet*, dat *geen aanmerking verdient* te bemoeien) myne RUTH met zyne
 535 *Oplettenheid* geliefde te verwaardigen. Het verwondert my, dat , daar ik de
Lovspraak van den *Ezel*, van de *Gierigheid* en zelv van de *Zotheid* las my,
 nimmer iet van die natuur tot *Roem* van den *gedugten Nyd* in handen kwam;
 daar die stoutmoedige zig immers beroemen kan het gehele Menschdom
 540 *verdoemelyk* te hebben gemaakt, ja, wat zeg ik, *God zelv naar de Kroon te*
hebben gestoken. Althans ik vleie my, dat zyn *doorzigt* my gebreken
 ontdekken zal, die myne vrienden my zo openhartig niet hebben durven
 zeggen: of die de vleierey hovfelyk heeft willen verniszen en bewimpelen.

Wilt gy uwe Werken *verbeteren* beveelt Popé⁹¹⁹, geef ze aan uwe
Vyanden te lezen; want uwe *Vrienden* menen er eveneens over te moeten
 545 oordelen als gy zelve. Maar me dunkt ik zie zyne pikzwarte ogen in zyn
 olyvenkleurig voorhoofd branden van spyt; om dat alle zyne slinksche
 drajeryen, nog openbare woelingen niet in staat zyn geweest de *uitgave* van
 myne RUTH te beletten. Dog byaldien het zyne *Eerwaardigheid* behagen
 mogt myne Westfriesche en weerloze Zangster al te *boozaartig* aan te
 550 randen; gelieve hy te weten, dat myn aart in dezen opzigt niet *aantrekkelijk*
 genoeg is, om deswegen de *Kalmte* van myn gemoed, oorzaak ener *blyde*
gezondheid te storen: maar dat ik de *galagtige uitbraakzelen* zyner onstelde
 Mage *zagtkens* zal afvegen; en my op gene andere wyze aan hem *wreken*
 dan met hem *glimlagchende* voorby te gaan, gelyk men in Zee ene
 555 gevaarlyke branding of blinde klip, *stillekens* voorby strykt.

Over de Drukfouten waar van de voornaamste hier agter staan, zal ik
 gene verschoning vragen. Eer zal men den Hemel zonder Wolken dan een
 druk zonder dezelve zien. Zulk een Boek mogt wel onder de
 Wereldswonderen geteld worden. Ook hier in, gelyk in alle andere
 560 wereldsche zaken, geldt myne Zinspreuk, die ik (gelyk ik hoe langs hoe meer
 bevroede) niet geheel ten onregte, al in myne Kindsheid verkooz.

*Nihil est ab omni parte beatum.*⁹²⁰

⁹¹⁹ Popé: ook wel San Juan Pueblo genoemd (1630-1688). Religieuze leider.

⁹²⁰ Citaat: Horatius (65-8 v. Chr.). Odes 2:16. ‘*Niets is in elk opzicht heerlijk.*’

[Pagina 170]

Drukfeilen dus te verbeteren

Bladz.	14	Reg.	6	de	Leez	den
_____	14		12	zyn	_____	haar
_____	25		4	myn'	_____	myn
_____	31		23	een valsche	_____	een' valschen
_____	35		15	is	_____	ik
_____	36		10	Sions	_____	Sihons
_____	37		2	die nu	_____	dat nu
_____	37		2	voert:	_____	voert.
_____	40		15	tot	_____	ter
_____	43		1	door	_____	op
_____	44		15	zuiv'ren	_____	zuivre
_____	45		22	in een juist bepaald,	_____	in een bepaald
_____	68		9	Maglons	_____	Machlons
_____	72		3	Man.	_____	Man,
_____	74		22	bevogtig	_____	bevogtigt
_____	83		18	wil	_____	wie
_____	131		25	vreemdeling	_____	vreemd'ling
_____	138		10	lands	_____	land.